

## บทที่ 4

### ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จำนวน 25 ราย การสำรวจชุมชนโดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าภาพในการสร้าง 5 คน พระสงฆ์ 5 รูป ผู้รู้ด้านการสร้างและประกอบพิธีกรรม 5 คน ประชาชนผู้ศรัทธา 1 คน พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในด้านพุทธศิลป์แบบล้านนาในอดีต จำนวน 2 องค์ พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่สร้างแบบพุทธศิลป์แบบล้านนาในปัจจุบันจำนวน 3 องค์

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

2.1 ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2 คติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

ตอนที่ 3 ข้อสรุปที่ได้จากการค้นพบ เกี่ยวกับ

3.1 ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3.2 คติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

โดยมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอนนี้

## ตอนที่ 1 สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

ประกอบด้วย

### 1.1 พระสงฆ์จำนวน 5 รูป

ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มพระสงฆ์ที่เคยสร้างประกอบพิธีกรรม หรือมีความรู้ในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้แก่

**1.1.1 พระครูสัทธาภิริต** เจ้าอาวาสวัดบุญนาค ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

**1.1.2 พระครูประวิตรรรคุณ** วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

**1.1.3 พระครูโสภณคิลปาคม** เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

**1.1.4 พระครูวิระศาสตร์โสภณ** เจ้าอาวาสวัดจำบอน ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

**1.1.5 พระครูสมุห์นวัตถกรณ์ อริยมธี** เจ้าอาวาสวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง เชียงราย

#### 1.1.1 พระครูสัทธาภิริต

อายุ 83 ปี

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 3 มิถุนายน 2555

เจ้าอาวาสวัดบุญนาค ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

การศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 นักธรรมเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช

มีฐานะเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ผู้สร้างและประกอบพิธีกรรมพระพุทธรูปขนาดหน้าตัก 8 เมตร วัดบุญนาค ตำบลหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย เมื่อ พ.ศ. 2517 และเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8 เมตร สำนักสงฆ์วัดบ้านหวาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ. 2554 ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 38 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระพุทธรูปจากการบวชเรียน ศึกษาจากพระธรรมคำสอน และการชี้นำจากครูบาอาจารย์

### 1.1.2 พระครูประวิตรวรคุณ

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2555

วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษา ปริญญาเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช

มีฐานะเป็นเจ้าภาพฝ่ายสงฆ์ สร้างและประกอบพิธีกรรมพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ (พระเจ้าหายเมือง) วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแตง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร ในปี พ.ศ. 2550 ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 8 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระพุทธรูปจากการบวชเรียน ศึกษาจากพระธรรมคำสอน และการขึ้นจากครูบาอาจารย์ และการมีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปทั้งขนาดใหญ่ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป

### 1.1.3 พระครูโสภณศิลป์าคม

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 8 มิถุนายน 2555

เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

การศึกษา นักธรรมเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช

มีฐานะเป็นเจ้าภาพสงฆ์ผู้เคยร่วมสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป และการเป็นเจ้าภาพถวายวัตถุ เช่น ถวายหินแกะสลักเพื่อใช้เป็นรูปโมลีของพระเจ้าหายเมือง วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแตง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร และเป็นเจ้าภาพในการถวายแก้วหล่อและอัญมณีต่าง ๆ ใช้เพื่อประดับตกแต่ง และมงคลที่บรรจุในองค์พระประธานทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 28 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระพุทธรูปจากการบวชเรียน ศึกษาจากพระธรรมคำสอน และการขึ้นจากครูบาอาจารย์ และการมีส่วนร่วมในการสร้าง

#### 1.1.4 พระครูวิระศาสตร์โสภณ

สัมภณ ฌ วันที่ 16 กรกฎาคม 2555

อายุ 61 ปี

วัดจำบอน ตำบลคอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

การศึกษา ปริญญาโท

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช

มีฐานะเป็นเจ้าภาพฝ่ายสงฆ์สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ หน้าตัก 8 เมตร วัดพระธาตุสร้อยทอง บ้านจำบอน ตำบลคอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและประกอบพิธีกรรมพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 13 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระพุทธรูปจากการบวชเรียน ศึกษาจากพระธรรมคำสอน และการขึ้นจากครูบาอาจารย์และการมีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปทั้งขนาดใหญ่ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

#### 1.1.5 พระครูสมุห์นันทกถกรณ อริยมธี

สัมภณ ฌ วันที่ 12 กรกฎาคม 2555

อายุ 36 ปี

เจ้าอาวาสวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

การศึกษา ปริญญาโท

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช

มีฐานะเป็นเจ้าอาวาสวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และเป็นพระสงฆ์ที่ร่วมสร้างและประกอบพิธีกรรมพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร (พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา) วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และเป็นผู้รู้ในการประกอบพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูป ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 16 ปี ได้รับการถ่ายทอดการประกอบพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปจากการบวชเรียน ศึกษาจากพระธรรมคำสอน และการร่วมในการประกอบพิธีกรรม

สรุป

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นพระภิกษุ จำนวน 5 รูป

อายุระหว่าง 36-83 ปี

การศึกษา ปริญญาโท ถึง ปริญญาเอก และนักธรรมเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช

อาชีพรอง อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย

ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 8-38 ปี

## 1.2 เจ้าภาพในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ จำนวน 5 คน

ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่เคยเป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ได้แก่

1.2.1 นาง อัมพร สิริวิบูล

1.2.2 แม่ชี ดร.รัชดา อมาตยกุล

1.2.3 ดร.อัญชลี กิบปินส์

1.2.4 นายสิริวัฒน์ เขียวปัญญา

1.2.5 นายนภา เทพอุบล

ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ในการเป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาแล้วทั้งสิ้น และมีความเต็มใจในการให้ข้อมูลในการวิจัย ทั้งนี้ ประเด็นการศึกษาคือประวัติความเป็นมาและเหตุหรือแรงบันดาลใจในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่

1.2.1 นาง อัมพร สิริวิบูล

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 24 เมษายน 2555

อายุ 73 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 176 หมู่ที่ 13 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก แม่บ้าน

มีฐานะเป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น ขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร (พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา) วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 7 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษาธรรมะ อ่านหนังสือ ปฏิบัติธรรม การสังเกตและสอบถามจากญาติและพระภิกษุผู้มีความรู้

ฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง

### 1.2.2 แม่ชี ดร.รัชดา อมาตยกุล

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 27 เมษายน 2555

อายุ 58 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 122 หมู่ 1 ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

การศึกษา ปริญญาเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช (แม่ชี)

มีฐานะเป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น ขนาดหน้าตัก 8 เมตร สำนักสงฆ์ วัดบ้านหาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหาง อำเภอกิ่ง จังหวัดเชียงราย ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ แบบอย่างในชาดก และพระสูตรที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎก

ฐานะทางเศรษฐกิจ ดี

### 1.2.3 ดร.อัญชลี กิบปินส์

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 23 เมษายน 2555

อายุ 45 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 174/35 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาปริญญาเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลักอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยงานพัฒนาสังคมและส่งเสริมพระพุทธศาสนา และที่ปรึกษาทางธุรกิจด้านกลยุทธ์การสื่อสารแบบบูรณาการ

มีฐานะเป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น ขนาดหน้าตัก 6 เมตร (พระเจ้าหมายเมือง) วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 6 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษาแบบอย่างความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาที่แสดงออกผ่านถาวรวัตถุ และการหลอมรวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้ได้มีส่วนร่วมในการร่วมกันสร้างองค์พระศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ฐานะทางเศรษฐกิจดี

#### 1.2.4 นายสิริวัฒน์ เจริญปัญญา

สัมภณ ฌ วันที่ 21 กรกฎาคม 2555

อายุ 60 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 423/5 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

การศึกษา ปริญญาตรี

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก ค้าขาย

มีฐานะเป็นเจ้าของภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น ขนาดหน้าตัก 8.40 เมตร วัดพระธาตุคอกตอง บ้านตอง ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 2 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษาธรรมะ อ่านหนังสือ ปฏิบัติธรรม และพระภิกษุผู้มีความรู้

ฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง

#### 1.2.5 นายนภา เทพอุบล

สัมภณ ฌ วันที่ 7 มิถุนายน 2555

อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 63/27 ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษา ปริญญาตรี

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก สถาปนิก

มีฐานะเป็นเจ้าของภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นแบบประทับยืน ความสูง 9 เมตร วัดมหาพน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษาธรรมะ และครูอาจารย์ให้การชี้แนะ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 12 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

สรุป

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เป็นเพศชาย จำนวน 2 คน เป็นเพศหญิง จำนวน 3 คน

อายุระหว่าง 45-73 ปี

การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึง ปริญญาเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย ค้าขาย สถาปนิก และแม่บ้าน

อาชีพรอง นักธุรกิจ

ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 2-12 ปี  
ฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางถึงฐานะทางเศรษฐกิจดี

### 1.3 ผู้รู้ด้านการสร้างและประกอบพิธีกรรม จำนวน 5 คน

ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มผู้รู้ที่เคยประกอบพิธีกรรมสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่หรือเคยแปลและปริวรรตอักขระล้านนาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ได้แก่

1.3.1 ดร.พรศิลป์ รัตนชอุเดช

1.3.2 นายวรวัฒน์ เขียวติบ

1.3.3 นายศรีเลา เกษพรหม

1.3.4 นายสมเกียรติ ใจบุญ

1.3.5 นายวุฒิกร น้อยเงิน

ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาแล้วทั้งสิ้น หรือเป็นผู้แปลหรือเชี่ยวชาญในอักขระล้านนาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูป และเป็นช่างที่มีประสบการณ์สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

1.3.1 ดร.พรศิลป์ รัตนชอุเดช

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 15 มิถุนายน 2555

อายุ 61 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 112/7 ถนนวัวลายซอย 5 ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาปริญญาเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลักอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

มีฐานะเป็นผู้รู้ มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาแล้วทั้งสิ้นหรือเป็นผู้แปลหรือเชี่ยวชาญในอักขระล้านนาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูป และเป็นช่างที่มีประสบการณ์สร้างพระพุทธรูปปูนปั้น ขนาดใหญ่ของล้านนา ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 40 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษา ค้นคว้าจากพระธรรมคำสอน การปฏิบัติธรรม และการมีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่มากมายทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

### 1.3.2 นายวรวัฒน์ เขียวดิบ

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2555

อายุ 34 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 61/3 หมู่ที่ 10 ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่  
การศึกษา ปริญญาตรี

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก ช่างผู้สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ และเป็นเจ้าของโรงหล่อ  
กุลวัฒนา บ้านแม่ปูกา ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

มีฐานะเป็นช่างผู้สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นแบบประทับยืน ความสูง 9 เมตร  
วัดมหาพน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ด้วยวิธีการหล่อสำเร็จ ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจาก  
การศึกษาด้านพุทธศิลป์ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิค  
ภาคพายัพ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

### 1.3.3 นายศรีเลา เกษพรหม

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2555

อายุ 65 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 2 ตำบลไชยสถาน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่  
การศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 3

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มีฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอักขระล้านนา และเป็นผู้แปลคัมภีร์และตำราต่าง ๆ  
และยังเป็นผู้ปริวรรตคัมภีร์ใบลานอักขระล้านนา ที่เชื่อว่าเป็นตำราการสร้างพระเจ้าตนหลวง  
วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง  
พระพุทธรูปขนาดใหญ่ 35 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

### 1.3.4 นายสมเกียรติ ใจบุญ

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 1 กรกฎาคม 2555

อายุ 41 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 205 หมู่ 11 ตำบลทรายขาว อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การศึกษาประถมศึกษาปีที่ 6

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลักช่างก่อสร้างพระพุทธรูปและศาสนสถาน

มีฐานะเป็นช่างผู้ปั้นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร (พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา) วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และเป็นช่างผู้สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นวัดพระธาตุสร้อยทอง บ้านจำบอน ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ขนาดหน้าตัก 8 เมตร ในปี พ.ศ. 2555 ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการทำงาน การศึกษาจากช่างอื่น ๆ ที่ร่วมงานและเป็นผู้ให้ความรู้ด้านการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 9 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

### 1.3.5 นายวุฒิกกร น้อยเงิน

สัมภพณ์ ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2555

อายุ 47 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 95 หมู่ 12 ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

การศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก ช่างผู้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่

มีฐานะเป็นนายช่างผู้ปั้นพระพุทธรูปปูนปั้นสำนักสงฆ์วัดบ้านหาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย วัดขนาดหน้าตัก 8 เมตร (พระพุทธรูปสองสี) ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษาด้านพุทธศิลป์ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคภาคพายัพ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

สรุป

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เป็นเพศชาย จำนวน 5 คน

อายุระหว่าง 34-65 ปี

การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ถึง ปริญญาเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย ช่างผู้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่  
ช่างปั้นงานประติมากรรม

อาชีพรอง เกษตรกรรม

ฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง

#### 1.4 ประชาชนผู้ศรัทธาและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของล้านนาจำนวน 10 คน

ได้แก่ ผู้ที่นับถือพุทธศาสนา ทราบประวัติความเป็นมาของชุมชน เป็นผู้ที่ย้ายอยู่ในชุมชนที่มีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่มาเป็นเวลานานพอที่ทราบประวัติความเป็นมาของการสร้างหรือมีส่วนร่วมในการสร้างหรือการประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาหรือในพื้นที่เป้าหมายที่กำหนดไว้ว่าเป็นพื้นที่ขอบเขตของการศึกษาได้แก่

1.4.1 พระดวงจันทร์ ดวงสนิท (ลัทธจิตโต)

1.4.2 พระมหาสง่า ไชยวงศ์

1.4.3 พระอานันท์ คำจันทร์

1.4.4 ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง

1.4.5 นายอินทมา นิลคง

1.4.6 นายปฐมาศิลป์ อัครเมืองคำ

1.4.7 นายสุทัศน์ เหล็กศรีสืบ

1.4.8 นายวุฒิไกร ด่านบุญเรือง

1.4.9 นางสาวชนิกานต์ สาระสินธุ์

1.4.10 นายวรพัตร ลำมะศักดิ์

1.4.1 พระดวงจันทร์ ดวงสนิท (ลัทธจิตโต)

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 11 กรกฎาคม 2555

อายุ 76 ปี

รักษาการเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์วัดบ้านหาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหาง อำเภอดอยเตง  
จังหวัดเชียงราย

การศึกษา นักธรรมตรี

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช

ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี  
มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา มีส่วนร่วมในการสร้าง และเป็นผู้ควบคุมงานก่อสร้าง  
พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8 เมตร สำนักสงฆ์วัดบ้านหาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหาง

อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย (พระพุทธรูปสองสี) ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษา การปฏิบัติธรรม และครูอาจารย์แนะนำ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง พระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี

#### 1.4.2 พระมหาสง่า ไชยวงศ์

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 2 มิถุนายน 2555

อายุ 46 ปี

วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษา ปริญญาโท

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช

ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี

มีฐานะพระสงฆ์ผู้เคยร่วมสร้างพระพุทธรูป ได้รับการถ่ายทอดการสร้าง พระพุทธรูปจากการบวชเรียน ศึกษาจากพระธรรมคำสอน และการชี้นำจากครูบาอาจารย์ และการ มีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปทั้งขนาดใหญ่ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 12 ปี

#### 1.4.3 พระอานันท์ คำจันทร์

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 1 กรกฎาคม 2555

อายุ 46 ปี

วัดพระธาตุสร้อยทอง ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

การศึกษา ปริญญาตรี

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช

มีฐานะเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุสร้อยทอง บ้านจำบอน ตำบลดอยลาน อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงราย สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8 เมตร ในปี พ.ศ. 2555 ระยะเวลา และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี ได้รับการถ่ายทอดการ ประกอบพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปจากการบวชเรียน ศึกษาจากพระธรรมคำสอน และการ ร่วมในการประกอบพิธีกรรม

#### 1.4.4 ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 12 มิถุนายน 2555

อายุ 49 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 447 หมู่ที่ 10 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่  
การศึกษา ปริญญาเอก

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขต  
เชียงใหม่ ผู้พิพากษาสมทบศาลเยาวชน จังหวัดเชียงใหม่ กรรมการสภาวัฒนธรรม จังหวัด  
เชียงใหม่

มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา มีส่วนร่วม ในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่  
ได้รับการถ่ายทอดความเชื่อในการสร้างพระจากการศึกษา และความใกล้ชิดกับสถาบันพุทธศาสนา  
และเป็นผู้มีความเชื่อความศรัทธาตามหลักพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนา เคยร่วมในการ  
บริจาคปัจจัยในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่อยู่เป็นประจำ ระยะเวลาที่เกี่ยวข้องกับการ  
สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ 10 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

#### 1.4.5 นายอินท นิลคง

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 19 กรกฎาคม 2555

อายุ 46 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 227/1 หมู่ 10 บ้านแม่คำพัฒนา ตำบลศรีคำ อำเภอแม่จัน  
จังหวัดเชียงราย

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลักช่างก่อสร้างพระพุทธรูปและศาสนสถาน

มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา เป็นช่างผู้ปั้นเครื่องทรง และปิดทองคำเปลว  
พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร (พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา)  
วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และเป็นช่างผู้ร่วมสร้างพระพุทธรูป  
ปูนปั้นวัดพระธาตุสร้อยทอง ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ขนาดหน้าตัก 8 เมตร  
ในปี พ.ศ. 2555 ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการทำงาน การศึกษาจากช่างอื่น ๆ ที่ร่วมงาน  
และเป็นผู้ให้ความรู้ด้านการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่  
เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 15 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

#### 1.4.6 นายปฐมาศิลป์ อัครเมืองคำ

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 10 กรกฎาคม 2555

อายุ 44 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 118 หมู่ที่ 12 ตำบลแม่ปู้คา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่  
การศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก ช่างประติมากรรม และจิตรกรรม

มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา เป็นนายช่างผู้ร่วมในการปั้นพระพุทธรูปปูนปั้น  
สำนักสงฆ์วัดบ้านหาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย วัดขนาดหน้าตัก  
8 เมตร และมีความรู้เรื่องการผลิตปูนดำแบบโบราณและใช้ในงานปั้น ระยะเวลาและ  
ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 24 ปี ได้รับการถ่ายทอดการสร้าง  
พระจากการสำเร็จการศึกษาด้านพุทธศิลป์ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล  
วิทยาเขตเทคนิคภาคพายัพ และการคลุกคลีอยู่ในวงการสร้างพระ

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

#### 1.4.7 นายสุทัศน์ เหล็กศรีสืบ

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 10 กรกฎาคม 2555

อายุ 43 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 5 ตำบลสบก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

การศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก ช่างปั้นงานประติมากรรม และลวดลายประดับพุทธสถาน

มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา และเป็นช่างผู้ร่วมปั้นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ของ  
สำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลหาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ได้รับการถ่ายทอดการสร้าง  
พระจากการศึกษา ทำงานและเป็นช่างผู้มีความรู้ในการผลิตและใช้ปูนดำแบบโบราณ ระยะเวลา  
และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 24 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

#### 1.4.8 นายวุฒิไกร ด่านบุญเรือง

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 11 กรกฎาคม 2555

อายุ 37 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 96/1 หมู่ที่ 23 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

การศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลักช่างปั้นงานประติมากรรม

มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา และเป็นช่างมีส่วนร่วมปั้นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ของ  
สำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบล หงาว อำเภอกะเทิง จังหวัดเชียงราย ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระ  
จากการคลุกคลีอยู่ในวงการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่  
เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 3 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ ปานกลาง

#### 1.4.9 นางสาวชนิกานต์ สารสินธุ์

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 12 กรกฎาคม 2555

อายุ 58 ปี

ที่อยู่เลขที่ 5 หมู่ที่ 16 แขวงสะพานสูง เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร

การศึกษา ปริญญาตรี

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก ประชาสัมพันธ์ ธนาคารศรีนคร

ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 16 ปี  
มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา เป็นผู้มีความเชื่อมีความใกล้ชิดกับสถาบันพุทธศาสนา และชอบ  
ประเพณีและวัฒนธรรมแบบล้านนา และเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามหลักพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนา  
เคยร่วมในการบริจาคปัจจัยในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาอยู่เป็นประจำ

ฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง

#### 1.4.10 นายวรพัตร ลำมะศักดิ์

สัมภาษณ์ ณ วันที่ 17 มิถุนายน 2555

อายุ 56 ปี

อยู่บ้านเลขที่ 95 หมู่ที่ 3 ตำบลหงาว อำเภอกะเทิง จังหวัดเชียงราย

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลักเกษตรกรรม

มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา และ เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ตำบลหงาว อำเภอกะเทิง  
จังหวัดเชียงราย สถานที่ก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นสำนักสงฆ์วัดบ้านหงาว (ดอยทุ่งปล่อง)  
ขนาดหน้าตัก 8 เมตร (พระพุทธรูปสองสี) และเป็นผู้ร่วมสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่  
พระพุทธรูปศักดิ์ยมณี ขนาดหน้าตัก 8 เมตร ของวัดบุญนาค ตำบลหงาว อำเภอกะเทิง จังหวัดเชียงราย  
เมื่อปี พ.ศ. 2517 ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 38 ปี

### ฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง

สรุป

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เป็นเพศชาย จำนวน 9 คน เป็นเพศหญิง จำนวน 1 คน

อายุระหว่าง 37-76 ปี

การศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึง ปริญญาเอก และนักธรรมตรี

ศาสนาพุทธ

อาชีพหลัก นักบวช อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย ช่างผู้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่  
ช่างปั้นงานประติมากรรม พนักงานธนาคาร และเกษตรกรกรรม

อาชีพรอง ค้าขายและเกษตรกรกรรม

ฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง

ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 3-38 ปี

### 1.5 พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในด้านพุทธศิลป์แบบล้านนา

#### 1.5.1 ในอดีต จำนวน 2 องค์

1) พระเจ้าตาเขียว ประธานวัดบ้านเหล่า ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง  
จังหวัดลำพูน

สถานที่ตั้ง วัดบ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว ตั้งอยู่เลขที่ 102 หมู่ที่ ตำบล  
บ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย

ขนาดองค์พระ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางนั่งขัดสมาธิ หน้าตักกว้าง  
13 ศอก สูง 18 ศอก (หน้าตัก 6.50 เมตร สูง 9 เมตร)

วัสดุ ก่อด้วยอิฐและปูนขาว (ปูนดำแบบโบราณ) ปัจจุบันลงรักปิดทอง  
อายุ ก่อสร้างสมัยอาณาจักรสุโขทัย (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13)  
ผู้สร้าง เมืองนครพนมพื้นเมืองในท้องถิ่นและอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์  
ของกษัตริย์

ระยะเวลาก่อสร้าง ไม่ปรากฏ

ศิลปะ แบบสุโขทัยผสมล้านนาและสร้างไว้ในวิหาร

2) พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

สถานที่ตั้ง วัดศรีโคมคำ เป็นวัดพระอารามหลวงชั้นตรี สังกัดมหานิกาย  
อยู่ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์ภาค 6 หนเหนือ ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 692 หมู่ที่ 1 ถนนพหลโยธิน  
ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ขนาดองค์พระ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางนั่งขัดสมาธิ หน้าตักกว้าง 28 ศอก สูง 34 ศอก (หน้าตัก 14.30 เมตร สูง 17 เมตร)

วัสดุ ก่อด้วยอิฐและปูนขาว (ปูนดำแบบโบราณ) ปัจจุบันลงรักปิดทอง  
อายุ ก่อสร้างสมัยอาณาจักรล้านนา พุทธศักราช 2034 ถึงพุทธศักราช 2067  
ผู้สร้าง สองต่ายย ชนพื้นเมืองในท้องถิ่นและอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของ  
กษัตริย์

ระยะเวลาก่อสร้าง 33 ปี

ศิลปะ แบบล้านนาและสร้างไว้ในวิหาร

สรุป

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต  
จำนวน 2 องค์

อายุ 488-1,320 ปี สร้างสมัยก่อนอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. 1235) และสมัย  
ล้านนา (พ.ศ.2034-2067)

สร้างโดย ชนพื้นเมืองที่อยู่ในท้องถิ่นและอยู่ในพระราชูปถัมภ์

ระยะเวลาการก่อสร้าง 1 ปี ถึง 33 ปี

ชนิดวัสดุ ก่ออิฐและฉาบปูนดำแบบโบราณ ลงรักปิดทอง

ขนาดหน้าตักกว้าง 6.50 เมตร สูง 9 เมตร ถึงหน้าตักกว้าง 14 เมตร สูง 18.50 เมตร

สร้างในวิหารหรือมีสิ่งมุงบัง

**1.5.2 พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่สร้างแบบพุทธศิลป์แบบล้านนาในปัจจุบัน**  
จำนวน 3 องค์

1) พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานสำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลหางว  
อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

สถานที่ตั้ง สำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง หมู่ที่ 3 ตำบลหางว อำเภอเทิง  
จังหวัดเชียงราย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย

ขนาดองค์พระ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางนั่งขัดสมาธิ หน้าตักกว้าง  
16 ศอก สูง 24 ศอก (หน้าตัก 8 เมตร สูง 12 เมตร)

วัสดุ ก่อด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก อิฐและปูนซีเมนต์ ทาสีทอง

อายุ กำลังก่อสร้าง

ผู้สร้าง พระครูสังฆาภิบาลและคณะศรัทธา

ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 2 ปี

ศิลปะ แบบล้านนาและสร้างไว้ในวิหาร

2) พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานสำนักสงฆ์วัดพระธาตุสร้อยทอง  
บ้านจำบอน ตำบลคอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

สถานที่ตั้ง สำนักสงฆ์วัดพระธาตุสร้อยทอง ตั้งอยู่บ้านคอยทอง หมู่ที่ 17  
ตำบลคอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เดิมมีสภาพเป็นวัดร้างที่สร้างก่อนปี พ.ศ. 2480

ขนาดองค์พระ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางนั่งขัดสมาธิ หน้าตักกว้าง  
16 ศอก สูง 24 ศอก (หน้าตัก 8 เมตร สูง 12 เมตร)

วัสดุ ก่อด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก อิฐและปูนซีเมนต์

อายุ กำลังก่อสร้าง

ผู้สร้าง พระครูวิโรจศาสตร์โสภณ และคณะศรัทธา

ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 2 ปี

ศิลปะ แบบล้านนาและสร้างบนภูเขากลางแจ้ง

2) พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอ  
เมือง จังหวัดเชียงราย

สถานที่ตั้ง วัดดงหนองเป็ด หมู่ที่ 13 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัด  
เชียงราย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย

ขนาดองค์พระ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางนั่งขัดสมาธิ หน้าตักกว้าง  
11 ศอก สูง 17 ศอก (หน้าตัก 5.50 เมตร สูง 7.50 เมตร)

วัสดุ ก่อด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก อิฐและปูนซีเมนต์ ทาสี ประดับกระจก  
และแก้วหล่อ ลงรักปิดทอง

อายุ 7 ปี

ผู้สร้าง พระครูสมุห์นันทดิลกธรรม์อริยเมธี พร้อมกับ นางอัมพร สิริวิภู  
และคณะศรัทธา

ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 2 ปี

ศิลปะ แบบล้านนาทรงเครื่องและสร้างไว้ในวิหาร

สรุป

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน  
จำนวน 3 องค์

อายุ อยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้าง ถึง 7 ปี

สร้างโดย นักบวช และแม่บ้านร่วมกับคณะศรัทธา

ระยะเวลาการก่อสร้าง 2-3 ปี

ชนิดวัสดุ ก่ออิฐ คอนกรีตเสริมเหล็ก ฉาบปูนและปั้นด้วยปูนซีเมนต์ ลงสี ปิดทอง ประดับกระจก และแก้วหล่อ ทาสีทองคำ

ขนาดหน้าตักกว้าง 0.50 เมตร สูง 9 เมตร ถึงหน้าตักกว้าง 8.50 เมตร สูง 12.50 เมตร

สร้างในวิหารหรือมีสิ่งมุงบังและสร้างบนภูเขากลางแจ้ง

## ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการค้นคว้าเอกสารตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับ

2.1 ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2 คติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรม และการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

2.1 ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาจากเอกสารถึงความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น ขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีตยุคก่อนล้านนาและสมัยล้านนา มีสาระสำคัญ ดังนี้

พระสำราญ อภิปัญญา (2550: 17-21) จากหนังสือประวัติพระเจ้าตาเจี้ยว วัดบ้านเหล่า ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ระบุว่าดินแดนอันเป็นที่ตั้งของพระเจ้าตาเจี้ยวนี้มีตำนานกล่าวถึงการเสด็จมาถึงที่นี่ของพระพุทธองค์ ซึ่งในสมัยนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของพวกลัวะ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์โบราณกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนามาก่อน ซึ่งหลังจากการมาถึงของพระพุทธองค์และแสดงธรรมโปรดเม็งกะบุตร จนทำให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และพระพุทธองค์ก็ได้ประทานพระเกศาให้ และเหล่าพุทธศาสนิกชนเหล่านั้นก็สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เพื่อบรรจุพระบรมเกศาธาตุ จึงได้ตกลงสร้างเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ปางนั่งขัดสมาธิ หน้าตักกว้าง 13 ศอก สูง 18 ศอก (หน้าตัก 6.50 เมตร สูง 9 เมตร) ก่อด้วยอิฐและปูนขาว พระเจ้าตาเจี้ยวแห่งวัดบ้านเหล่านี้นี้แม้จะได้รับการบูรณะผ่านมาหลายยุคสมัย จนปรากฏ

ในปัจจุบันเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นแบบศิลปะล้านนา แต่สิ่งหนึ่งที่สามารรถสังเกตเห็นได้ชัดเจนคือ พุทธศิลป์หรือลักษณะพระเศียรหรือโครงหน้าของพระพุทธรูปจะมีลักษณะค่อนข้างจะเป็นสี่เหลี่ยม ซึ่งคล้ายกับพระพุทธรูปปูนปั้นที่นิยมทำกันในศิลปะแบบหริภุญชัย เช่น พระพุทธรูปของเจดีย์ วัดกู่กุด จังหวัดลำพูน เป็นต้น

ประวัติความเป็นมาของพระเจ้าตนหลวงวัดศรีโคมคำ ตามตำนานกล่าวว่า เมื่อครั้ง พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดเวไนยสัตว์ มาถึงล้านนา พระองค์ได้ประทับที่คอยใกล้กับหนองเอี้ยงหรือ กว๊านพะเยานั้นเอง ได้มีช่างทองมาถวายอาหารแต่ไม่ได้ถวายน้ำ พระอานนท์จึงเดินไปตักน้ำที่ หนองเอี้ยง พญานาคที่อาศัยอยู่ในหนองเอี้ยงทำที่พ่นควันแผ่พังพาน ไม่ยอมให้พระอานนท์ตักน้ำ หลังจากกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทราบ พระองค์จึงเสด็จไปที่หนองเอี้ยง พญานาคเห็นพระพุทธเจ้า มีพระวรกายสูงใหญ่ เต็มไปด้วยฉัพพรรณรังสี จึงเกิดเลื่อมใสศรัทธายอมถวายน้ำต่อพระพุทธเจ้า หลังจากนั้นพญานาคจึงนำทองคำมามอบให้กับตาขายที่บ้านอยู่ริมหนองนกเอี้ยงเพื่อสร้างพระ ในปี พ.ศ. 2034 สมัยพระยาเมืองยี ครองเมืองพะเยา ต่อมาพระยาหัวเกียนและพระเมืองตู ใช้เวลาสร้าง พระเจ้าตนหลวงนานถึง 33 ปี เสร็จสมบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2067 พระเจ้าตนหลวงเป็นพระพุทธรูป ก่ออิฐถือปูนที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ สูง 18.50 เมตร หน้าตักกว้าง 14 เมตร ปางมารวิชัย ปิดทองทั่วทั้งองค์ ในสมัยนั้นเมืองพะเยาได้ขึ้นอยู่กับอาณาจักรล้านนาแล้ว ภายหลังจึงสร้างวิหาร ครอบองค์พระ ช่วงที่พม่าเข้ารุกรานปกครองล้านนา ประชาชนละทิ้งบ้านเรือน วัดจึงถูกทิ้งร้างอยู่ นานถึง 56 ปี จากนั้นเจ้าผู้ครองเมืองพะเยาก็ได้บูรณะองค์พระเจ้าตนหลวง ก่อสร้างวิหารและ เสนาสนะขึ้นจนมีสภาพสมบูรณ์ และปฏิสังขรณ์วัดเรื่อยมา จนมาถึงองค์สุดท้ายคือ พระยาประเทศ อุดรทิศ (มหาชัย สิตีสาร) ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาลในสมัย รัชกาลที่ 5 พะเยาอยู่ในมณฑลพายัพ พระยาประเทศอุดรทิศกราบบังคมลาออกแต่ยังได้อุปถัมภ์วัด ศรีโคมคำเช่นเดิม ทางราชการจึงได้แต่งตั้ง นายคล้าย บุษยบรรณ เป็นนายอำเภอเมืองพะเยา ได้ร่วมกับ พระยาประเทศอุดรทิศ (มหาชัย สิตีสาร) ได้อาราธนาครูบา ศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนามาเป็น ประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดศรีโคมคำครั้งใหญ่ ขณะนั้นครูบาศรีวิชัยกำลังบูรณปฏิสังขรณ์ อยู่ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน จากอำเภอลี่ ลำพูน ระหว่างเดินทางมา ได้มีญาติโยม ผู้ศรัทธาคอยทำบุญตลอดทาง บางครั้งมีการนำเอาลูกหลานมาขอบวชด้วย มาถึงพะเยา 25 ธันวาคม 2465 เริ่มปฏิสังขรณ์ขึ้นทันทีเมื่อ 6 มกราคม 2466 ด้วยธรรมเนียมของครูบาศรีวิชัย การบูรณปฏิสังขรณ์ รื้อพระวิหารสร้างใหม่ สร้างศาลาราย โบสถ์ วิหารพระพุทธบาทจำลอง ทุกอย่างเสร็จอย่างรวดเร็วภายใน 1 ปี ถึงเดือนมีนาคม 2467 จึงทำบุญเฉลิมฉลองนานถึง 1 เดือน เต็ม

พระเจ้าตนหลวงวัดศรีโคมคำ มีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์มาก จนมีการนำรูปขององค์พระมาเป็นตราประจำจังหวัดพะเยา เป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวพะเยา และคำขวัญประจำจังหวัดยังมีตอนหนึ่งว่าศักดิ์สิทธิ์พระเจ้าตนหลวง จึงเป็นที่กล่าวขานกันว่า ถ้ามาพะเยาแล้วไม่ได้มากราบนมัสการพระเจ้าตนหลวงที่วัดศรีโคมคำแห่งนี้ ถือว่ามาไม่ถึงพะเยา ชาวบ้านเรียกกันว่าพระนั่งดิน เพราะประดิษฐานอยู่บนดินแทนฐานชุกชี เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพะเยา ช่วงวิสาขบูชา มีประเพณีแปดเป็ง (วันเพ็ญเดือนแปดเพ็ง) นมัสการพระเจ้าตนหลวง ถือเป็นงานบุญใหญ่ของชาวพะเยา (<http://www.visitphayao.com>)

สรุปความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต

อดีตการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนานั้นมีการสร้างมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญชัย เช่น พระเจ้าตาเจียว พระนอนวัดป่าเกี๊ยะ หรือ พระเจ้าบอเกลือ เป็นต้น

สมัยล้านนาการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่สำคัญมากคือพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา และพระปูนปั้นขนาดใหญ่อีกหลายองค์ เช่น พระนอนขอนม่วง และการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในยุคนี้เป็นเรื่องของผู้ที่บุญบารมีซึ่งเป็นเรื่องของพระมหากษัตริย์ เรื่องที่เกินกำลังของสามัญชน และนิยมสร้างไว้ในที่มีสิ่งมงคล

ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

### 2.1.1 จากการศึกษาจากเอกสารถึงความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน มีสาระสำคัญดังนี้

กิตติพงษ์ ราชปัญญานนท์ (2545 : 109) ระบุว่าประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของสำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2542 พระครูสัทธาภิรัต เจ้าอาวาสวัดบุญนาค ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ได้พิจารณาถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรที่เป็นพุทธศาสนิกชนในบริเวณวัดบุญนาค ทำให้อาคารศาสนสถานที่มีอยู่ภายในวัดไม่พอเพียงกับการปฏิบัติศาสนกิจ จึงมีดำริให้มีการก่อตั้งสำนักสงฆ์หรือวัดขึ้นเพิ่มเติมเพื่อรองรับการปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าวและเห็นว่าสมควรที่จะก่อตั้งวัดขึ้นบริเวณที่ดินรกร้าง ซึ่งเรียกว่าดอยทุ่งปล่อง เป็นเนินเขาที่มีทุ่งนาล้อมรอบ จากนั้นจึงเริ่มแผ้วถางปรับแต่งที่ดินเพื่อให้เหมาะสมกับการสร้างสถานปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นศูนย์พัฒนาศีลธรรมชื่อว่า “สำนักวิปัสสนาสัทธาภิรมย์” และในปี พ.ศ. 2550 จึงเริ่มลงมือก่อสร้างพระวิหารขนาดใหญ่ ที่สามารถบรรจุคนประมาณ 300 คน เมื่อก่อสร้างพระวิหารจนเสร็จในส่วนหลังคา จึงมีความเห็นว่าจะสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เป็นพระประธานประจำพระวิหาร และในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 พระครูสัทธาภิรัต ได้รับการอนุเคราะห์จาก คุณแม่ชี ดร. รัชดา อมาตยกุล เพื่อให้เป็นเจ้าภาพในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก

8 เมตร โดยเป็นการจำลองพระพุทธรูปสองสี ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริดโบราณศิลปะแบบ เชียงแสน อายุประมาณ 500 ปี เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเทิง ซึ่งปัจจุบันประดิษฐาน อยู่ในมณฑปวัดบุญนาคน มีขนาดหน้าตักประมาณ 17 นิ้ว ซึ่งในปัจจุบันพระพุทธรูปปูนปั้น ขนาดใหญ่ดังกล่าวกำลังอยู่ระหว่างการทำการก่อสร้างและใกล้แล้วเสร็จ ซึ่งคาดว่าจะมีพิธีการ พุทธาภิเษก องค์พระประมาณปี พ.ศ.2556 นี้

### 2.1.2 จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับความเป็นมาของการสร้าง พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

1) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระครูสัทธาภิรัต เจ้าอาวาสวัดบุญนาคน ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการ สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน กรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8 เมตร ที่เป็นพระประธานของพระวิหารที่สำนักสงฆ์วัดบ้านหวาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ไว้ว่าเพื่อเป็นจำลองการสร้างพระพุทธรูปสองสี ซึ่งเป็นพระพุทธรูปโลหะ สำริดหน้าตักกว้างประมาณ 20 นิ้ว ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ศิลปะเชียงแสน อายุประมาณ 400 กว่าปี ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในมณฑปของวัดบุญนาคน ตำบลหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และการสร้างให้มีขนาดใหญ่นั้นเพื่อเป็นมิ่งขวัญและกำลังใจต่อผู้ที่มาปฏิบัติ ศาสนกิจ และเพื่อขอให้บุญบารมีมีความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปสองสีปกแผ่แก่วัด ชุมชน หมู่บ้าน และศรัทธาญาติโยมของสำนักสงฆ์แห่งนี้ต่อไป

2) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระครูวิโรจศาสตร์โสภณ เจ้าอาวาสวัดจำ บอน ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระบุว่าประวัติความเป็นมาของการสร้าง พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ขนาดหน้าตัก 8 เมตร บนภูเขาของวัดพระธาตุสร้อยทอง บ้านจำบอน ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พระครูวิโรจศาสตร์โสภณได้กล่าวว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2537 มีการค้นพบภูธธาตุ (ซากปรักหักพังของพระธาตุโบราณ) บนภูเขาทางด้านทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้านจำบอน จากนั้นจึงมีคณะศรัทธาพร้อมครอบครัวซึ่งเป็นชาวบ้าน ที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านจำบอนนี้ และได้เดินทางไปประกอบอาชีพทำธุรกิจที่ต่างประเทศจนมีฐานะ ที่ดีขึ้น จึงมีความประสงค์ที่จะเป็นเจ้าภาพหลักพร้อมด้วยศรัทธาบ้านจำบอน ได้ทำการ บูรณปฏิสังขรณ์ก่อสร้างพระธาตุครอบซากปรักหักพังนั้น เมื่อแล้วเสร็จก็มีพระสงฆ์ผลัดเปลี่ยนกัน ขึ้นไปดูแลรักษาและปฏิบัติธรรม

ต่อมาเมื่อปลายปี พ.ศ. 2554 คณะศรัทธาจึงได้ปรึกษากับพระครู วิโรจศาสตร์โสภณ ผู้ใหญ่บ้านและศรัทธาชาวบ้านจำบอน ถึงความประสงค์ที่จะสร้างพระพุทธรูป ปูนปั้นขนาดใหญ่ประมาณ 8 เมตร เพื่อเป็นพระหลักบ้านหลักเมืองเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็น

สริมงคลแก่ชุมชน สืบอายุพระพุทธศาสนา จึงพร้อมใจกันร่วมสร้างโดยเริ่มวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างขึ้นเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2555 ซึ่งในปัจจุบันพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ดังกล่าวกำลังอยู่ระหว่างการทำการก่อสร้าง และใกล้แล้วเสร็จ ซึ่งคาดว่าจะมีพิธีการพุทธาภิเษกองค์พระประมาณ ปี พ.ศ.2556 นี้

3) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระอานันท์ คำจันทร์ อายุ 46 ปี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุสร้อยทอง ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน กรณีการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่หน้าตัก 8 เมตร ไว้ว่า เนื่องจากสถานที่ของพระธาตุสร้อยทองมีลักษณะเป็นเนินเขาสูง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน มีความเหมาะสมที่จะสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นมิ่งขวัญแก่ชุมชน เพราะในปัจจุบันสภาพของชุมชนมีการพัฒนา มีความเจริญก้าวหน้าการคมนาคมมีความสะดวกมากขึ้น องค์พระที่สร้างจะตั้งอยู่ข้างถนนที่มีรถสัญจรไปมาคับคั่ง เป็นที่สังเกตเห็นได้ง่าย และเชื่อว่านอกจากจะทำให้เกิดความเป็นมงคลต่อชุมชนแล้วยังจะส่งผลดีต่อหมู่บ้านในด้านการท่องเที่ยวเพราะจะเป็นจุดสนใจให้พุทธศาสนิกชนสามารถขึ้นไปกราบไหว้บูชา เพราะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีทั้งพระธาตุเจดีย์โบราณ และองค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่

4) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระครูสมุห์นวัตถกรณ์อริยมณี เจ้าอาวาสวัดดงหนองเป็ด ระบุว่า ด้วยวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ได้มีดำริจัดสร้างพระพุทธรูปมหาธรรมจักรพรรดิราช ญาณวิสาขาสีริราชานุสรณ์ พระประธานในอุโบสถ ขนาดหน้าตักกว้าง 5 เมตร ศิลปะเชียงแสนสิงห์ 3 ทรงเครื่องมหาธรรมจักรพรรดิ โดยคุณแม่อำพร สิริวิภูถ และคณะศรัทธาประชาชน ได้เริ่มการก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 2 ปี และได้รับพระเมตตาจากพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงประทานพระบรมสารีริกธาตุจำนวน 9 องค์ เพื่อบรรจุยอดพระโมลี พระพุทธรูปมหาธรรมจักรพรรดิราช ญาณวิสาขาสีริราชานุสรณ์ ทางวัดได้จัดให้มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปตามถนนสายต่าง ๆ เพื่อให้พุทธบริษัททุกหมู่เหล่าได้มีโอกาสนมัสการ ในวันที่ 2 มีนาคม 2550 เวลา 15.30 น. และเชิญชวนพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าร่วมนมัสการพระบรมสารีริกธาตุเพื่อความเป็นอุดมมงคลในชีวิตในวันมาฆบูชา วันที่ 3 มีนาคม 2550 โดยทั่วกัน

5) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดร. พระครูประวิตรวรคุณ อายุ 48 ปี วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันกรณีการสร้าง

พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6 เมตร (พระเจ้าหมายเมืองหรือพระพุทธรูปนิมิตหทัยเรศวร์) วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ไว้ว่า

(1) เพื่อเป็นการหมายหลักปักแดนแผ่นดินไทย เนื่องจากก่อสร้างที่บริเวณตะเข็บชายแดนไทย-พม่า เพราะเชื่อว่าพื้นที่ของอำเภอเวียงแหงนี้คือสถานที่สิ้นพระชนม์ของพระนเรศวรมหาราช

(2) เพื่อเป็นพระประธานของศูนย์ปฏิบัติธรรม คอยมอนแสงธรรม

(3) เพื่อให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนในพื้นที่กั้นแดนและห่างไกลความเจริญ

(4) เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ละทดแทนพระคุณอันประเสริฐยิ่งแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

และมีความเชื่อในการกำหนดขนาดของพระพุทธรูป โดยกำหนดจากชัยภูมิที่ตั้งซึ่งเป็นยอดดอย ฉะนั้นควรสร้างให้มีความตระหง่านสูงใหญ่ โดดเด่นเป็นสง่างามเหนือยอดดอย เพื่อตอบประสงคัจจุประสงคในการสร้าง

สรุปความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน ปัจจุบันการ มีวัสดุอุปกรณ์และวิธีการสร้างแบบสมัยใหม่เข้ามาทำให้สร้างได้ง่ายขึ้น ใหญ่โตขึ้นและมีรูปแบบที่หลากหลาย นิยมสร้างไว้กลางแจ้ง คนสามัญชนหรือกลุ่มชนต่าง ๆ ก็สามารถสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้ มีการสร้างขึ้นมาใหม่อย่างมากมายในปัจจุบัน

**2.2 คติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน**

### **2.2.1 คติเกี่ยวกับพระพุทธรูป**

ในอาณาจักรล้านนามีคติที่เกี่ยวกับสถานะของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูป โดยนำพุทธประวัติมาอธิบายถึงที่มาและเหตุผลที่ควรสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา เพื่อให้เป็นสิ่งสักการบูชาและระลึกถึงพระพุทธองค์ และเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราวิชาการ มีสาระสำคัญดังนี้

บำเพ็ญ ะวิน (2538: 249) จากหนังสือ มูลศาสนา ลำนวนล้านนา ระบุว่าตามคติของล้านนากล่าวถึงระดับ หรือสถานะของการนิพพานขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ 3 ระดับ ดังนี้

1) กิเลสนิพพาน เกิดขึ้นเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ที่ได้ต้นศรีมหาโพธิ์ ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ประเทศอินเดีย เมื่อ 45 ปีก่อนพุทธศักราช

โดยอธิบายว่าเป็นสภาพที่ดับไปของกิเลสอย่างหมดสิ้น และพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกระทำได้เป็นพระองค์แรกของโลก ซึ่งถือว่าเป็นนิพพานขั้นที่ 1

2) **ขั้นนิพพาน** หมายถึงรูปหรือสรีระของพระพุทธองค์ดับไป เกิดขึ้นที่เมืองกุสินารา เมื่อพระพุทธองค์ทรงมีพระชนมายุได้ 80 ปี เป็นการเสด็จดับขันธปรินิพพาน คือการไม่กลับมาเกิดอีกต่อไป เมื่อพระองค์ทรงดับขันธแล้วชาวพุทธศาสนิกชนก็ถวายพระเพลิงพระบรมศพ ภายหลังการถวายพระเพลิงแล้วปรากฏพระบรมสารีริกธาตุเป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวพุทธได้นำพระบรมสารีริกธาตุเหล่านั้นมาสร้างสถูปและที่อันควรสำหรับบรรจุกราบไหว้เคารพบูชา และเพื่อเป็นการระลึกถึงพระพุทธองค์ ซึ่งถือว่าเป็นนิพพานขั้นที่ 2

3) **ธาตุนิพพาน** ชาวพุทธมีคิดว่าพระบรมสารีริกธาตุที่กระจายหรือประดิษฐานอยู่ในที่ต่าง ๆ ทั่วโลก คือส่วนที่มาจากพระวรกายที่แท้จริงของพระพุทธองค์ยังทรงโปรดสัตว์อยู่ จนกระทั่งเมื่ออายุพระพุทธศาสนาครบ 5,000 ปี พระธาตุที่กระจายอยู่ทั่วทุกมุมโลกจะกลับมาหลอมรวมจนเป็นองค์พระพุทธเจ้าดังเดิม ซึ่งเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “ประชุมธาตุ” และจะเทศนาโปรดสัตว์หมู่หรือกลุ่มสุดท้ายให้บรรลุธรรมตามระดับต่าง ๆ แล้วแต่บารมีของสัตว์เหล่านั้น เมื่อเสร็จแล้วก็จักสำแดงกระทำยมกปาฏิหาริย์ และจะบังเกิดไฟพิภพเปล่งรัศมีไกล 6 เส้น เสาถาญพระพุทธสรีระและพระบรมสารีริกธาตุทั้งหลายทั้งหมดให้หมดไปอย่างสิ้นเชิง โดยไม่หลงเหลือสิ่งใด ๆ ไว้อีกเลย ซึ่งถือว่าเป็นนิพพานขั้นที่ 3

จากคติดังกล่าวจึงทำให้ชาวพุทธล้านนาเชื่อว่าในสภาพการณ์ที่กำลังเป็นไปอยู่นี้ ถือว่าเป็นการนิพพานขั้นที่ 2 ของพระพุทธองค์ พระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานตามที่แตกต่างกัน จึงเป็นพระวรกายที่จริงแท้ของพระพุทธองค์นั่นเอง การเก็บรักษาพระบรมสารีริกธาตุที่ควรแก่การบูชาอย่างสูงสุดนั้น นอกจากจะเก็บรักษาไว้ตามสถูปเจดีย์แล้ว ยังนิยมที่จะเก็บรักษาไว้ด้วยการสร้างพระพุทธรูป เพราะถือว่าเป็นการนำชิ้นส่วนของพระวรกายมาต่อให้ครบองค์ ซึ่งถือว่าเป็น “ธรรมรูป” เพื่อจะได้โปรดสัตว์ต่อไปจนกว่าจะครบอายุพระศาสนา การเก็บรักษาในพระพุทธรูปส่วนมากจะนิยมสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในการเก็บรักษาเพราะจะมีความมั่นคงแข็งแรง ซึ่งจะเห็นได้จากตำนานการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนานั้น จะมีเรื่องการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอยู่เสมอ เพราะการเก็บรักษาไว้ในพระพุทธรูปลักษณะอื่นเช่นพระโลหะ หรือพระที่สร้างด้วยไม้ หรือ หิน อาจจะไม่สามารถจะทำได้โดยสะดวกหรือเหมาะสมมากนัก

คติที่อธิบายถึงความสำคัญและจำเป็นที่ต้องมีการสร้างพระพุทธรูปในสังคมที่เป็นพระพุทธศาสนา คือ

รพีพรรณ ใจภักดี (2547: 13) จากหนังสือ ปางพระพุทธรูปหัวข้อธรรมในคำกลอน ระบุถึงคติการสร้างพระพุทธรูปในอริยสัจว่า เพราะการบังเกิดขึ้นได้ยากของพระสัมมา-

สัมพุทธเจ้า และพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ที่จะนำพามวลมนุษย์และสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ทั้งปวง ชาวพุทธทั้งหลายได้ตระหนักถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่นี้จึงเป็นสาเหตุให้มีการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เพื่อระลึกถึงพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ อีกทั้งยังเป็นต้นแบบในการสั่งสมความดีตามพระพุทธรูปองค์นั้นเอง

นอกจากเพื่อการสักการบูชาแล้ว การสร้างพระพุทธรูปยังมีจุดประสงค์อื่น ๆ อีกหลายประการ ดังนี้

- 1) เป็นหลักฐานเพื่อให้คนรุ่นหลังเชื่อมั่นว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยมีพระชนมอยู่จริง
- 2) เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาอันจะนำไปสู่การศึกษาคัมภีร์และปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา
- 3) เพื่อน้อมใจให้ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ในพุทธประวัติ
- 4) ประชาชนในหลายพื้นที่คุ้นเคยกับการมีรูปเคารพ เช่น ชาวกรีก จีน เนปาล ทิเบต ญี่ปุ่น เพื่อรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเอาไว้ จึงต้องสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวที่มีตัวตนมองเห็นและสัมผัสได้
- 5) เพื่อเป็นหลักฐานแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา จำนวนของพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่ช่วยบ่งบอกถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัยว่ามีมากเท่าไร และมีผู้ศรัทธามากเพียงใด
- 6) เพื่อเป็นหลักฐานว่าพระพุทธศาสนาเคยเผยแพร่เข้ามาถึงสถานที่นั้น ๆ พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ล้วนสร้างตามเหตุการณ์ที่เกิดในยุคสมัยของพระพุทธรูปองค์ที่นั้น เพื่อเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล เล่าถึงพุทธกิจที่พระพุทธรูปได้ทรงกระทำเพื่อสั่งสอนและวางรากฐานให้แก่พระพุทธศาสนา

## 2.2.2 คติเกี่ยวกับพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

1) จากการศึกษาจากเอกสารถึงคติเกี่ยวกับพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา มีสาระสำคัญดังนี้ คติในด้านต่าง ๆ ที่เป็นเหตุแห่งการสร้างพระพุทธรูปหรือรูปเคารพต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งแทนองค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังมีคติที่สำคัญและเป็นสาเหตุโดยตรงที่ทำให้เกิดการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ โดยอาศัยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความอัศจรรย์ต่าง ๆ ของพุทธสิริระ พุทธประวัติหรือพระสูตร ที่อธิบายความเป็นมาและเรื่องเล่าต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา คือ

มาลา คำจันทร์ (2548: 88-90) จากหนังสือมองโลกแบบล้านนาผ่านอรุณวิสูตร ระบุว่า ตามคติของล้านนาว่าด้วย ลักษณะ อายุ และไม้แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธรูปเจ้าว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้วเป็นจำนวนนับไม่ถ้วน ทุกพระองค์จะมีลักษณะที่เป็นอุดมบุรุษ มีพระวรกายและพุทธลักษณะเหมือนกันทุกประการ แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือ

- (1) ขนาดพระวรกาย
- (2) อายุขัยของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์
- (3) ไม้ที่เป็นประทับแห่งการตรัสรู้
- (4) พุทธประวัติ และพระนาม ของแต่ละพระองค์

เนื่องจากพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์สร้างบารมีมาไม่เหมือนกัน และระยะเวลาที่สร้างบารมีไม่เท่ากัน ซึ่งขอยกตัวอย่างให้ดูโดยสังเขป ดังนี้

พระกุกุสสันธะพุทธเจ้า อายุยืนหกหมื่นปี พระวรกายสูง 50 ศอก ประทับตรัสรู้ได้ไม้ช่อหล่อ

พระโกนาคมนะพุทธเจ้า อายุยืนสามหมื่นปี พระวรกายสูง 30 ศอก ประทับตรัสรู้ได้ไม้เคื่อเกลี้ยง

พระกัสสปะพุทธเจ้า อายุยืนหนึ่งหมื่นปี พระวรกายสูง 20 ศอก ประทับตรัสรู้ได้ไม้นิโครธ

พระโคตมะพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) อายุยืน 80 ปี พระวรกายสูง 18 ศอก ประทับตรัสรู้ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์

จากคติในเรื่องของขนาดพระวรกายของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์นั้น เป็นเหตุผลหนึ่งที่นำมาสู่การสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นขนาดใหญ่ของล้านนา ซึ่งระบุตามเอกสารดังนี้

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538: 402-403) จากหนังสือ ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเมืองพะเยา ระบุว่าคติการสร้างพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยา ดำเนินกล่าวว่าพระพุทธองค์และเหล่าสาวกได้เสด็จมาถึงที่นี่ เมื่อนายช่างทองทราบก็บังเกิดศรัทธา ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระพุทธองค์แล้วมิได้ถวายน้ำเพื่อฉันด้วย พระพุทธองค์จึงให้พระอานนทนำบาตรไปตักน้ำที่สระหนองเอี้ยง ขณะนั้นมีพญานาคตนหนึ่งอาศัยอยู่ในสระน้ำนั้น เมื่อเห็นพระอานนทถือบาตรจะเข้ามาตักน้ำ พญานาคก็ไม่ยอมให้และพ่นควันขึ้นที่หงอนแผ่พังพานเป็นหมอกปกคลุมทั่วหนองน้ำ จนไม่สามารถมองเห็นได้ท่านจึงไม่สามารถตักน้ำได้ จึงไปกราบบังคมทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วจึงเสด็จไปประทับยืนข้างสระน้ำนั้น พญานาคเห็นดังนั้นก็ทำทีพ่นควันปกคลุมหนองน้ำนั้นอีก แต่พอเห็นรูปกายของพระพุทธเจ้าเต็มไปด้วยรัศมีเปล่งปลั่ง พญานาคไม่เคยเห็นมาก่อนจึงถามออกไปว่า ท่านเป็นใคร มาจากไหน พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าเราคือ “พระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า” มาจากศาสนชนบทมาเพื่อสั่งสอนเวไนยสัตว์และประดิษฐานพระพุทธศาสนา เรามาที่นี่เพื่อต้องการน้ำดื่ม ท่านไม่ให้น้ำแก่เรา พระพุทธองค์ตรัส

ต่อไปว่า เมื่ออดีตกาลพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ เช่น “พระกัศณณะพุทธเจ้า” ก็เสด็จมาฉนังหันและคัมภีร์ในสระแห่งนี้ด้วยเช่นกัน ครั้นแล้วพระพุทธองค์ก็แสดงอภินิหารเนรมิตพระวรกายให้ใหญ่เท่ากับ “พระกัศณณะพุทธเจ้า” ซึ่งมีพระวรกายสูง 32 ศอก เมื่อพญานาคเห็นดังนั้นก็บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา พร้อมกับถวายน้ำแก่พระพุทธองค์ พระพุทธองค์จึงมอบพระเศวตให้แก่พญานาคและตรัสว่า เมื่อเราปรินิพพานไปแล้วครึ่งก่อนห้าพันปีไปแล้ว ท่านจงมาสร้างรากฐานพระพุทธศาสนาของเราลง ณ สถานที่แห่งนี้ และให้สร้างพระพุทธรูปใหญ่เท่า “พระกัศณณะพุทธเจ้า” สูง 32 ศอกดังนี้

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ 2,030 ปี พญานาคแห่งหนองเอี้ยง ก็รำลึกได้จึงขึ้นมาจากนาคพิภพ นำทรัพย์มอบให้แก่สองตาสายที่อาศัยอยู่ในบริเวณโดยพรรณนาถึงลักษณะอาการและขนาดพระวรกายต่าง ๆ ของ “พระกัศณณะพุทธเจ้า” สูง 32 ศอก ที่ต้องการแก่สองตาสายนั้น และนำทรัพย์ที่ได้มาทำการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของล้านนา เพื่อประดิษฐานพระเกศาธาตุที่พระพุทธรองค์เคยมอบไว้ให้แก่พญานาค เพื่อให้พุทธศาสนิกชนรวมถึงมนุษย์ เทวดาต่าง ๆ ได้เคารพกราบไหว้บูชาและเป็นการสร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้กับแผ่นดิน รวมทั้งเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาตามพุทธทำนาย

คติที่เกี่ยวกับขนาดพระวรกายที่ใหญ่โตของพระพุทธเจ้าอีกลักษณะหนึ่งที่นำมาสู่การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่คือ

รพีพันธุ์ ตุงคะเสน (2552: 122-123) จากหนังสือพุทธปฏิมาระบุว่า “พระพุทธรูปปางโปรดอสุรินทราหู” ซึ่งเป็นอุปราชของท้าว “เวปจิตติอสุรินทินทร์” ผู้ครองพิภพอสุรหรือภพภูมิของสัตว์ทั้งเทพและเทพชั้นต่ำจำพวกหนึ่ง อสุรินทราหูเองก็ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็น “ผู้มีอรรถภาพเป็นเลิศ” หมายถึงเป็นผู้ที่มีร่างกายใหญ่โตที่สุด “อสุรินทราหู” ได้สดับตรับฟังว่าพระพุทธเจ้ามีพระบารมียิ่งจึงต้องการฟังธรรมจากพระองค์ แต่เห็นว่าพระองค์เป็นมนุษย์มีพระวรกายเล็ก หากตนเป็นอสุรมีร่างกายใหญ่โตมโหฬาร ถ้าไปเข้าเฝ้าก็ต้องก้มมองพระองค์ด้วยความยากลำบาก วันหนึ่งอสุรินทราหูจึงไปเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงความคิดของอสุรินทราหูจึงเนรมิตพระวรกายให้ใหญ่โตเสียยิ่งกว่าภูเขา และอยู่ใน “อิริยาบถลีลาไสยาสน์” หรือนอนตะแคงขวา โดยใช้ภูเขาหนุนต่างพระขนิษฐ อสุรินทราหูเห็นว่าแม้แต่พระบาทของพระพุทธองค์ก็ยิ่งสูงกว่าตนเอง จนถึงกับต้องแหงนคอชมพุทธลักษณะอันงดงาม พระองค์ได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์โดยพาอสุรินทราหูไปชมพรหมโลก ซึ่ง ณ ที่นั้น พระพุทธเจ้ามีพระวรกายใหญ่โตกว่าพระพรหมทั้งหลายมาก แต่อสุรินทราหูเองกลับมีร่างกายเล็กดูเป็นมดเป็นปลวกในสายตาของพระพรหม ทำให้อสุรินทราหูหวาดกลัวจึงต้องหลบอยู่ด้านหลังของพระพุทธองค์

ตลอดเวลา นับแต่นั้นมา “อสุรินทราหู” จึงลดทิวมนะลง ครั้นได้ฟังธรรมธรรมเทศนาก็ยังเกิด  
ความเลื่อมใสและขอพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอีกด้วย

ด้วยคติเกี่ยวกับขนาดพระวรกายของพระพุทธเจ้าในลักษณะนี้ เป็นคติที่  
นำมาสู่การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในลักษณะพระนอน หรือ “ปางลีลาไสยาสน์” ซึ่ง  
เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่อีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถสร้างได้ง่ายกว่าการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น  
ขนาดใหญ่แบบอื่น ๆ และเป็นที่ยอมรับสร้างไว้ในล้านนา เช่นพระนอนป่าเก็ดลี พระนอนขอนม่วง  
 เป็นต้น

2) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับคติการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น  
ขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต (ก่อนล้านนาและสมัยล้านนา)

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช บ้านเลขที่ 112/7  
ถนนวัวลายซอย 5 ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้รู้ด้านวิชาการ การสร้าง  
และการประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา เมื่อวันที่ 10  
มิถุนายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคติการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต  
ว่าการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนานั้น ไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน เป็นการ  
สะท้อนการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์ (ผู้ที่สร้างบารมีเพื่อไปเป็นพระพุทธเจ้า) เช่น กรณีการ  
สร้างพระพุทธรูปอารีเมตไตรย์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นมีความสูง 16 วา ความกว้าง 5 วา 2 ศอก  
ของวัดอินทริวิหาร กรุงเทพมหานคร ว่า สมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต พรหมรังสี) แห่งวัดระฆังโฆสิต  
ารามเป็นผู้ริเริ่มสร้างขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2410 รวมทั้งการมาบูรณพระเจ้าตนหลวงของเมืองพะเยา ซึ่ง  
ทางวัดได้อาราธนาครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย มาเป็นประธานในการบูรณะ ซึ่งทั้งสอง  
ท่านนี้เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าเป็นพระมหาเถระที่เป็นผู้สร้างบารมีเพื่อจะไปเป็นพระพุทธเจ้า  
ในอนาคต โดยจะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปที่ใหญ่โตนั้นเพื่อประโยชน์ต่อคนจำนวนมาก จึง  
เป็นคติอย่างหนึ่งเกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายศรีเลา เกษพรหม ที่อยู่ 49 หมู่ที่ 2  
ตำบลไชยสถาน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2555 อาจารย์ประจำ  
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรล้านนา และมีประสบการณ์  
ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ และการประกอบพิธีกรรมของการสร้าง  
พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา 35 ปี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคติการสร้างพระพุทธรูป  
ปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีตว่า ด้วยสภาพสังคมล้านนาในสมัยโบราณ ด้วยคติทาง  
พุทธศาสนาว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบุญบารมีและการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ นั้น ในกรณี  
ของพระมหากษัตริย์จะเป็นไปเพื่อการแสดงถึงบุญบารมีความเป็น “ธรรมราชา” หรือ “ปราชญ์ผู้

รัฐธรรมนูญ” เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและบุญบารมีทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อให้เห็นว่าอาณาจักรนี้มีความเจริญ ทำให้เป็นที่ยำเกรงและทำให้ผู้อื่นตระหนักถึงศักยภาพและจะทำให้เป็นผู้ที่มีมิตรมากกว่าศัตรู

สรุปคติการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต ล้านน่านำเอาพุทธประวัติมาเป็นส่วนหนึ่งคติของการสร้างพระพุทธรูป คือการเขียนเป็นตำนานอันศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้องกับเรื่องเล่าท้องถิ่น เพื่ออธิบายความเป็นเหตุเป็นผลในการสร้างอันเป็นที่มาของพุทธลักษณะ และเหตุแห่งการสร้างพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่โต โดยเชื่อมโยงว่าเป็นการสร้างบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์หรือผู้มีบุญญาธิการ หรือเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ ซึ่งวัตถุประสงค์เพื่อสืบพระอายุศาสนา และแสดงถึงความเจริญที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน

### 2.2.3 คติการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

1) จากการศึกษาจากเอกสาร ในด้านคติที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่ถูกสร้างขึ้นมาในดินแดนล้านนาในปัจจุบัน มีสาระสำคัญดังนี้

จากหนังสือที่ระลึก พิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ มหาพุทธานิเทศ อบรมสมโภช เบิกพระเนตร พระพุทธมหาธรรมจักรพรรดิราช ฉัฏฐวิสาขาสีริราชานุสรณ์ พระประธานอุโบสถวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียงอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย (2551: 1-5) ระบุว่าเนื่องจากทางวัดมีดำริในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่องค์นี้สอดคล้องกับช่วงเวลาเนื่องในพระราชวโรกาสเสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน จึงนำคตินี้มาเป็นแนวทางในการสร้าง เมื่อสร้างแล้วเสร็จก็ได้รับพระเมตตาจากสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ประทานพระบรมสารีริกธาตุ 9 องค์ มาบรรจุในองค์พระ และได้ประทานตั้งชื่อพระพุทธรูปองค์นี้ ซึ่งมีความหมายถึงพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์ในการครองราชย์สมบัติครบ 60 ปี

กิตติพงศ์ ราชปณณานนท์ (2545 :109 ) จากหนังสือ ชีวิตประวัติหลวงพ่อบุญพระครูสุทธาภิรัต ระบุว่าคติของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของสำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลบ้านหวาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ว่า เนื่องด้วยตำบลบ้านหวาวมีการค้นพบพระพุทธรูปสองสี ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริดโบราณศิลปะแบบเชียงแสน มีขนาดหน้าตักประมาณ 17 นิ้ว อายุประมาณ 500 ปี จึงมีการสร้างมณฑปเพื่อประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอยู่ภายในวัดบุพนา และด้วยบารมีขององค์พระทำให้ชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างผาสุกร่มเย็นมาโดยตลอด ดังนั้น เมื่อมีดำริในการจัดสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของสำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่องขึ้น จึงมีการนำคติในการนำพระพุทธรูปพระเจ้าสองสีนี้มาเป็นต้นแบบในการสร้าง

เพราะเชื่อว่าจะทำให้บารมีขององค์พระปกแผ่ให้ชุมชนที่เกิดขึ้นมาใหม่นี้มีความผาสุกร่มเย็น  
เป็นบ้านศีลเมืองธรรมดังที่เคยเป็นมาแล้ว

2) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับคติการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น  
ขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระมหาสง่า ไชยวงศ์ อายุ 46 ปี วัดศรีโสดา  
ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาปริญญาโท มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ  
การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี สัมภาษณ์ ณ วันที่ 2 มิถุนายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคติ  
ของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบันว่า ด้วยความสามารถที่จะสร้าง  
พระพุทธรูปขนาดใหญ่ได้หลากหลายรูปแบบในปัจจุบัน จึงมีการนำคติจากปางต่าง ๆ มาสื่อถึง  
ความหมาย เช่น การสร้างพระพุทธรูปปางสมาธิสื่อถึงการเจริญสติปัญญา การสร้างพระปาง  
มารวิชัย สื่อถึงการชนะปัญหาอุปสรรค การสร้างพระปางเปิดโลกสื่อถึงการเปิดทาง  
หรือแสงสว่างให้กับชีวิต หรือปางประทานพรสื่อถึงการเกิดโชคลาภ วาสนา เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดร. อัญชลี กีบปิ่นส์ อายุ 45 ปี ที่อยู่  
บ้านเลขที่ 174/35 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 23  
เมษายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคติของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันกรณี  
การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6 เมตร (พระเจ้าหายเมืองหรือพระพุทธรูปนิมิตหทัย  
นเรศวร) วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแตง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ไว้ว่า  
เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในเชิงถาวรวัตถุและสร้างศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธที่  
สืบทอดแนวคิดที่ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษาแบบอย่างความเจริญรุ่งเรืองของ  
พระพุทธศาสนาที่แสดงออกผ่านถาวรวัตถุ และการหลอมรวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้ได้มี  
ส่วนร่วมในการร่วมกันสร้างองค์พระศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สรุปคติ ในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบันคติ  
ต่าง ๆ ในการสร้างยังคงได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีต รวมทั้งมีการนำคติในชุมชนมาเป็นแนวทาง  
ในการสร้าง และมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มากขึ้นและไม่จำกัดอยู่ในกลุ่มชนใด ๆ เหมือน  
ในอดีต นิยมสร้างกลางแจ้งหรือบนภูเขา โดยการใช้คติการสร้างแบบจักรวาลวิทยาหรือไตรภูมิ  
ซึ่งเป็นคติที่เปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากอดีต

#### 2.2.4 ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในอดีต

จากการศึกษาจากเอกสารในด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่  
ที่ถูกสร้างขึ้นในดินแดนล้านนาในอดีต มีสาระสำคัญดังนี้

### 1) ความเชื่อด้านสภาวะของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง (2553: 33-34) จากหนังสือพระพุทธรูปภูมิสาขามระบุว่าตำนานพระพุทธรูปที่แต่งโดย “โพธิรังสีกนิษ” พระเถรจารย์ชาวล้านนา ที่แต่งไว้ก่อน พ.ศ.1985 สะท้อนแนวคิดและความเชื่อที่ว่า พระพุทธรูปภูมิหรือพระพุทธรูปคือพระพุทธรูปที่สามารถสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้เข้าสู่นิพพาน และมีลักษณะเหมือนพระพุทธรูปทุกประการ เนื้อหาที่สะท้อนว่าพระพุทธรูปสามารถช่วยให้สัตว์โลกก้าวข้ามสังสารวัฏได้เหมือนพระพุทธรูปนั้น เริ่มต้นจากแนวคิดที่เชื่อว่าพระอดีตพระพุทธรูปแต่ละองค์ทรงปลดปล่อยสัตว์โลกให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์ได้องค์ละ 24 อสงไขย 6 พันโกฏิ 1 แสนคน ในขณะที่พระพุทธรูปองค์ปัจจุบันยังโปรดสัตว์ได้เพียง 20 อสงไขย 3 ล้าน 6 แสน 2 หมื่น 7 พันโกฏิ เมื่อเปรียบเทียบกับยังน้อยกว่าพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ ประมาณ 4 อสงไขย เพราะพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานเสียก่อนพระพุทธรูปองค์ทรงมอบภาระนี้ให้แก่พระพุทธรูปต่อไป ดังที่นิทานพระพุทธรูปสังกักล่าวถึงเรื่องตอนนี้ไว้ว่า “พระพุทธรูปองค์ได้ประดิษฐานศาสนาไว้เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกเหล่านี้โดยทรงมอบพระศาสนาอันประเสริฐไว้กับพระพุทธรูปตลอด 5,000 ปี แห่งอายุของพระพุทธรูปศาสนา”

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง (2554 :25) จากหนังสือพระเจ้าไม้แก่นจันทน์ ระบุว่าความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปองค์แรกของโลกที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยพุทธกาลในขณะที่พระพุทธรูปยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ในสมัยที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปประทับ ณ ดาวดึงส์พิภพเพื่อแสดงธรรมโปรดพระพุทธรูปมารดา ในระหว่างนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลมิได้เห็นและฟังธรรมจากผู้มีพระภาคเจ้าเหมือนเช่นแต่ก่อนมา ทำให้บังเกิดความระลึกถึงสุดที่จะระงับ เฝ้าแต่รำพึงรำจวนอยู่มิสร้างชา ทั้งนี้ ก็ด้วยความเคารพและศรัทธาพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงสั่งเจ้าพนักงานหาท่อนไม้แก่นจันทน์หอมอย่างดีมาถวาย แล้วโปรดให้นายช่างแกะเป็นรูปพระพุทธรูปปางประทับนั่ง มีพุทธลักษณะงดงามคล้ายพระบรมศาสดาประดิษฐานไว้ในพระราชนิเวศน์ที่พระพุทธรูปองค์เคยประทับเพื่อทอดพระเนตรและสักการบูชาเหมือนแต่ก่อนมา พอให้คลายความอาวรณการระลึกถึงได้บ้าง ครั้นภายหลังเมื่อพระบรมศาสดาเสด็จจากดาวดึงส์พิภพกลับมาสู่นครสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงอาราธนาทูลให้เสด็จทอดพระเนตรไม้แก่นจันทน์ที่นายช่างจำลองขึ้นอันประดิษฐานอยู่ ณ พระราชสถานในพระราชนิเวศน์ พระไม้แก่นจันทน์นั้นได้กระทำเหมือนหนึ่งจิตรู้จักปฏิสนธิ์ในกิจที่ควรอันต้องลุกขึ้นถวายความเคารพพระบรมศาสดา จึงขยับพระองค์เขยื้อนเลื่อนลงจากพระแท่นที่ประทับ พระพุทธรูปได้ยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้นห้ามพร้อมตรัสว่า “เอว นิสีถ ขอพระองค์จงประทับอยู่อย่างนั้นเถิด” เมื่อสิ้นกระแสพุทธานุญาต พระไม้แก่นจันทน์นั้นได้กลืนขึ้นไปประดิษฐานยังพระแท่นดุจดิม พระเจ้า

ปเสนทิโกศลประสบความอัศจรรย์ยังเกิดความโสมนัส พระแก่นจันทน์ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลโปรดให้สร้างขึ้น ถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปองค์แรกในพระพุทธศาสนา

พระมหาอุทตนา นรเชฏโฐ (2553: 47, 59) จากหนังสือ สภาวะของพระพุทธรูปเจ้าหลังการนิพพานระบุว่า ความเชื่อเกี่ยวกับสภาวะของพระพุทธรูปเจ้าหลังการนิพพานที่เข้าถึงความเป็นอนัตตา อันเป็นสภาวะที่ว่างเปล่าสูญสลายไปอย่างสิ้นเชิง ไม่สามารถเป็นที่พึ่งเป็นสรณะหรือรับรู้ความเป็นไปของมนุษย์และสรรพสัตว์อีกต่อไป แม้จะมีพระรัตนตรัยอันประเสริฐเป็นที่พึ่งแทน แต่ก็ไม่สามารถทำให้เกิดความเชื่อมั่นหรือแน่ใจได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากลำบากในการเข้าใจและเข้าถึงสำหรับปวงชนทั่วไปที่ต้องการที่พึ่งอันเป็นรูปธรรม ที่ใกล้ชิดที่สัมผัสได้ ซึ่งประเด็นนี้เป็นที่มาของการสร้างรูปเคารพอันเป็นตัวแทน หรือสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูป จากเครื่องหมาย เช่น ธรรมจักร ต้นพระศรีมหาโพธิ์ จนเป็นพระพุทธรูปในที่สุด ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าชาวพุทธยังต้องการให้พระพุทธรูปอยู่คู่กับตนในฐานะที่มีตัวตนอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น อบอุ่น มีกำลังใจ และเกิดความใกล้ชิด ลดหรือคลายความระลึกถึงพระพุทธรูป และยังเกิดความเข้มแข็งและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของพุทธศาสนิกชนเพราะมีที่พึ่งที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ

### 2.2.5 ความเชื่อด้านการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่

จากการศึกษาจากเอกสารถึงความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีตยุคก่อนล้านนาและสมัยล้านนา มีสาระสำคัญ คือ ความเชื่อที่เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในอดีต มีความสำคัญอย่างมากควบคู่กับการสร้างอาณาจักรต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาเพราะถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติ รวมถึงอาณาจักรล้านนา

สุรัช จงจิตงาม (2555: 139) จากหนังสือล้านนา ART & CULTURE ระบุว่า ความเชื่อของการสร้าง พระเจ้าตนหลวง พระพุทธรูปสำคัญของเมืองพะเยาว่า ที่มาของการสร้างให้องค์พระมีขนาดใหญ่ขึ้น เพราะมีตำนานเล่ากันว่า พระพุทธรูปได้เสด็จมาถึงที่บริเวณนี้ ซึ่งมีลักษณะเป็นหนองน้ำชื่อหนองเอี้ยง อันเป็นที่อยู่ของ “ธมมสิขินาคราช” ซึ่งพระพุทธรูปได้แสดงฤทธิ์ เรมิตพระองค์ให้สูงใหญ่เท่ากับ “พระกฤษณะธิดาพระพุทธรูปเจ้า” เพื่อโปรดพญานาคให้ลดทิฐิ และถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะเป็นที่พึ่ง ต่อมาภายหลังพุทธปรินิพพานไปแล้ว 2,030 ปี พญานาคจึงนำทองคำมาให้แก่สองดาวยายเป็นทุนทรัพย์ โดยได้บรรยายลักษณะของพระพุทธรูปรวมถึงขนาดของพระวรกายต่าง ๆ ให้สองดาวยายในการนำไปสร้างพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยา ซึ่งใช้เวลาในการสร้างกว่า 33 ปี และพระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นที่ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของล้านนา

บุญชัย ใจเย็น (2552: 84) จากหนังสือพระวัดภาคเหนือศักดิ์สิทธิ์ ระบุว่าความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำเมืองพะเยา ว่าเป็นพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนที่ใหญ่ที่สุดของล้านนา นับเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองพะเยา และยังเป็นพระพุทธรูปคู่อาณาจักรล้านนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทางจังหวัดพะเยาได้นำรูปของพระเจ้าตนหลวงมาเป็นตราประจำจังหวัดพะเยา เพราะความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ และบารมีของพระเจ้าตนหลวงปกแผ่ครอบคลุมทำให้เมืองพะเยามีความสงบสุข ร่มเย็น และเป็นเมืองที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนาน ด้วยสภาพของสังคมและชุมชนล้านนาในอดีตที่มีหลักความเชื่อและความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบทางจริยธรรมและต้นแบบของแนวทางในการดำรงชีวิต พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่จึงมีความสำคัญมากที่จะถูกสร้างไว้คู่กับชุมชนและสังคมซึ่งมีตั้งแต่ระดับคู่กับอาณาจักร คู่บ้านคู่เมือง และในระดับชุมชนหมู่บ้าน

ปฐม หงส์สุวรรณ (2554: 85, 116-118) จากหนังสือตำนานพระพุทธรูปล้านนา ระบุว่าความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ปรากฏในบริบทของท้องถิ่นล้านนา นั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับรูปร่าง ขนาดพระวรกาย พระเกศา พระอุระ พระนาสิก พระเนตร และความยิ่งใหญ่ขององค์พระว่า ภาพพจน์เกี่ยวกับพระวรกายนี้ล้วนแต่มีรายละเอียดที่สร้างความยิ่งใหญ่ น่าอัศจรรย์ เป็นกระบวนการจินตภาพที่ทำให้รู้สึกถึงความมีอำนาจแห่งบุญบารมีที่แผ่ไพศาล รูปร่างที่สูงใหญ่ยังชี้ให้เห็นว่าพระพุทธรูปองค์ทรงเป็นบุคคลที่มีจริยธรรมอันสูงส่ง ความงดงามและอลังการเหล่านี้ล้วนเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา สัญลักษณ์แห่งเรือนกายของพระพุทธเจ้าที่มีขนาดใหญ่ดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับภาพขององค์พระพุทธรูปที่ถูกเรียกขานว่า “พระเจ้าตนหลวง” ของพระพุทธรูปขนาดใหญ่หลายองค์ในแดนล้านนา ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่สร้างแรงจูงใจ ความน่าเลื่อมใส ความเชื่อถือศรัทธาให้กับผู้ที่ได้เห็นหรือรับรู้ต่อพระพุทธศาสนา ในชุมชนระดับเมืองหรือหมู่บ้านหลายแห่งของล้านนาในอดีต ก็มีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ถึงแม้จะไม่ใหญ่มากแต่ก็มีการตั้งชื่อหรือสมญานามให้กับพระพุทธรูปนั้นว่า “พระเจ้าตนหลวง” หรือ “พระเจ้าองค์หลวง” ด้วยเช่นกัน เพราะความเชื่อว่าพระพุทธรูปขนาดใหญ่ นั้นจะมีพลังบารมีที่จะทำให้ชุมชนมีความสงบสุขร่มเย็น เป็นศูนย์กลางของศาสนารวมทั้งศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคมนั้น ๆ ด้วย เช่น การสร้างพระเจ้าตนหลวงวัดกองกาน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พระเจ้าตนหลวง วัดถ้ำตับเตา อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พระเจ้าตนหลวง วัดสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และหลวงพ่อโต วัดจอมคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น รวมถึงการตั้งชื่อจากขนาด หรือน้ำหนักของวัสดุที่นำมาสร้างเพื่อสื่อให้เห็นถึงความใหญ่ เช่น พระเจ้าเก้าตื้อ (ตื้อ หมายถึงหน่วยวัดน้ำหนักแบบโบราณ เท่ากับจำนวน 100 ล้าน) วัดสวนดอก เชียงใหม่ หรือพระเจ้าล้านทอง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

กิตติวรรณ เท่งวิเศษ (2547: 214) จากหนังสือเดินสายไหว้พระพุทธรูปทั่วไทย ระบุว่าความเชื่อในการสร้างพระเจ้าหลีกเคราะห์ พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 7.50 เมตร สูง 9.50 เมตร (พระเจ้าตนหลวงบ้านโฮ่อง) ประดิษฐานอยู่ที่ วัดหล่ายแก้ว ตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ่อง จังหวัดลำพูน ว่า หลังจากที่พระเถระ “สิริราชวังโส” ได้สร้างพระเจ้าล้านตื้อแห่งเมืองเชียงแสน แล้ว เข้าวันหนึ่งจึงได้ออกบิณฑบาตอันเป็นกิจวัตรของท่านอยู่นั้น ก็ได้ยินเสียงทารถเทศหญิง ร้องไห้ ท่านได้เลื้อยไปมองทารถนั้นเข้าก็เพ่งพิจารณาด้วยญาณของตนเองว่า เด็กหญิงคนนี้ แผลและที่จะมาเป็นเนื้อคู่ของท่าน เมื่อท่านกลับจากบิณฑบาตแล้วก็มาพิจารณาถึงความเป็นอยู่ของ ตนเองว่า หากท่านยังอยู่ที่เมืองเชียงแสนต่อไปความเสื่อมเสียทางเพศพรหมจรรย์และเคราะห์ภัย อื่น ๆ อีกหลายอย่างจะเกิดขึ้น เมื่อท่านได้พิจารณาดังนี้แล้ว จึงตัดสินใจจาริกออกจากเมือง เชียงแสนมุ่งหน้ามาทางเมืองหริภุญชัย จนเลยไปถึงเขตแดนเมืองบ้านโฮ่อง เมื่อเห็นว่าไกลจากเนื้อคู่ แล้ว ท่านจึงตัดสินใจสร้างวัดขึ้นและอยู่จำพรรษาเสียที่นี่ จนเวลาต่อมาท่านจึงได้เริ่มสร้าง พระพุทธรูปองค์ใหญ่ขึ้นองค์หนึ่ง ให้เหมือนอย่างที่เคยสร้างไว้ในเมืองเชียงแสนขึ้นสักการะ รวมถึงเป็นการหลีกหนีจากเคราะห์ภัย จึงได้ตั้งชื่อพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระเจ้าหลีกเคราะห์” กาลต่อมาชาวบ้านจึงเรียกว่า “พระเจ้าตนหลวง”

### 2.2.6 ความเชื่อด้านประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่

จากการศึกษาจากเอกสารถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของล้านนาในอดีตยุคก่อนล้านนาและสมัยล้านนา มีสาระสำคัญดังนี้ นอกจากการกราบไหว้บูชา เพื่อความเป็นสิริมงคล และความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาแล้ว ตามโอกาสพิเศษต่าง เช่น วันพระ วันที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา วันวิสาขบูชา วันมาฆะบูชา หรือวันสงกรานต์ เป็นต้น พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่หลายองค์มีประเพณี ที่จัดขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนได้มีโอกาส ได้ ปฏิบัติศาสนกิจ และปฏิบัติต่อองค์พระพุทธรูปได้เป็นกรณีพิเศษซึ่งมักจะเป็นประเพณีที่กระทำ สืบต่อกันมาในชุมชน และเป็นรากฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย เช่น

พระตำราญ อภิปัญญา จากหนังสือประวัติพระเจ้าตาเขียว (2550: 24) ระบุว่า ในปีพุทธศักราช 2483 พระครูอินทนนท์ แห่งวัดบ้านก้อง ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มให้จัดประเพณีการ สรงน้ำและปิดทององค์พระพุทธรูปเจ้าตาเขียว วัดบ้านเหล่า ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัด ลำพูน โดยกำหนดเอาวันที่ 7-8-9 ค่ำ เดือน 8 เหนือ (เดือนพฤษภาคม) ของทุกปี และเป็นประเพณี ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันมิได้ขาดเลย

#### 1) การบูชาพระพุทธรูปด้วยการถวายผ้ากฐินและตุ่ง

เบญจพล สิทธิประณีต (2549: 8) จากหนังสือ ตุ่ง ระบุว่า ตุ่งกระดังง์ซึ่งทำ จากไม้แกะสลักอย่างงดงามพบที่วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นตุ่งที่

พระเจ้ากาวิละได้ทรงสร้างและถวายเป็นพุทธรูปแก่พระเจ้าล้านทอง พระประธานของวัดพระธาตุลำปาง และในช่วงของเหตุการณ์ทอดกฐินของล้านนา มีการถวายประเพณีการถวายผ้ากฐิน ทั้งแก่พระสงฆ์และพระประธานของวัดนั้นด้วย เพราะเชื่อว่ามีอานิสงส์เหมือนการได้ถวายผ้ากฐินแก่พระพุทธรูป

## 2) การถวายเข้ารับใช้และที่ดินให้พระพุทธรูป

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 2 (2542: 677-680) ระบุว่าความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ปรากฏในวัฒนธรรมล้านนาเกี่ยวกับการถวายเข้ารับใช้พระเจ้าเป็นการถวายผู้คนหรือกลุ่มบุคคลเพื่ออุทิศให้แก่พระพุทธรูปเสมือนเป็น “เข้ารับใช้” อุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธรูปให้เจริญรุ่งเรืองและเพื่อปฏิบัติดูแลรักษาไว้ ข้าพระเป็นกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ในวัด มีภาระต่อวัด โดยได้รับการมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัด ซึ่งบางกิจกรรมพระสงฆ์อาจจะไม่มีความเหมาะสมในการเป็นผู้ปฏิบัติ และได้รับการยกเว้นในการเกณฑ์แรงงานของทางราชการรวมถึงการไม่ต้องไปทำศึกสงคราม ยกเว้นการเก็บภาษีอากร เพราะ “เข้ารับใช้” พระพุทธรูปอาจจะมีโอกาสทำนาให้วัด ซึ่งมีผู้ถวายที่ดินให้วัดโดยการถวายเป็นข้ารับใช้พระ จะอยู่ในความปกครองของพระสงฆ์ในวัดที่นำมาถวาย โดยทั่วไปคงจะมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าข้าทั่วไป และโอกาสที่ “เข้ารับใช้” จะเป็นอิสระได้ โดยการขออนุญาตจากพระสงฆ์ในวัดนั้นประกาศให้เป็นไทก่อน แล้วให้บวชและลาสิกขาบทก็จะเป็นอิสระโดยไม่ต้องเป็นข้าพระอีกต่อไป ในศิลาจารึกของวัดศรีอุโมงค์คำ มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า “ข้าผู้ใดบวชรับใช้พระเจ้าบวชอยู่รักษาหอปฏิญาณ หื้อเอาค่าตัวมันผู้นั้นมาได้คืนไว้ แทนมันดังเก่า” หมายถึงคนที่ได้ถูกถวายเป็นข้าพระแล้วฝ่าฝืนหรือไม่ยอมปฏิบัติกิจที่ได้รับมอบหมาย จะต้องนำเงินมาไถ่ตัวเอง ซึ่งข้าวัดดังกล่าวอาจจะเป็นไพร่ที่หนีราชการเมืองมาก่อน โดยเฉพาะเมื่อในยามศึกสงคราม นับเป็นช่วงเวลาที่ฝ่ายศาสนจักรมีประชากรมากที่สุด ทั้งขุนนาง ข้าราชการและไพร่อาชีพร่าง ๆ จะอุทิศถวายตนเองพร้อมครอบครัว และข้าทาสของตนเองให้เป็นข้ารับใช้พระพุทธรูป

ปฐม หงส์สุวรรณ (2554: 372-373) จากหนังสือตำนานพระพุทธรูปล้านนา ระบุว่าความเชื่อเกี่ยวกับการถวายเข้ารับใช้แก่พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ปรากฏในบริบทของท้องถิ่นล้านนา คือ ตำนานพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยา ว่า พระเมืองแก้วยังเกิดความโสมนัส อภิรมย์ชมชื่นยินดีปิปรามโทยในมหาพุทธรูปเจ้าจึงแปลงคนออก 10 ครอบครัว ทั้งหมดเป็น 20 หลังคาเรือน ถวายทานไว้ปฏิบัติรักษาศรัทธาบูชามหาพุทธรูปเจ้าไม่ให้หมั่นหมองให้เป็นทีให้ไว้สักการบูชาแก่ฝูงชนทั้งหลายและเทวดาในภพหน้า และอีกตำนานหนึ่งเกี่ยวกับการถวายเข้ารับใช้และการถวายเป็นที่ดินเพื่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่คือ ตำนานพระนอนวัดป่าเก็ดถี่ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่าหลังจากพระนางจามเทวีได้ปฏิสังขรณ์พระนอนองค์นี้แล้วก็ได้อุทิศถวาย

ข้าชายหญิงสำหรับไว้ปรนนิบัติพระนอนแห่งนี้ถึง 18 ครอบครัว และให้ปักปันเขตแดนไว้เป็น  
ธรณีสงฆ์อีก 25 เส้น

### 3) ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการล้างหน้าพระพุทธรูป

ภกพพล จันทรวัฒนกุล (2553: 143-146) จากหนังสือ 60 วัด วัง และสถานที่  
สำคัญในพม่า ระบุถึงประเพณีการล้างหน้า “พระพุทธรูปพระมหาหมัณนี (Mahamuni Buddha)”  
พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของพม่า เปรียบได้กับพระพุทธรูปมหาเมฆรัตนปฏิมากร ซึ่งเป็นพระพุทธรูป  
คู่บ้านคู่เมืองของไทย และเป็นหนึ่งในห้าของศาสนวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ของพม่า คำว่า มหาหมัณนี  
แปลว่า “ผู้รู้อันประเสริฐ” (The Great Sage) ชาวพม่าจะเรียกว่า มหาเมฆหมัณนี เป็นพระพุทธรูป  
ทรงเครื่องกษัตริย์ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่เมืองมันตะเลย์ อดีตราชธานีของพม่าในยุคราชวงศ์  
คองบอง เดิมทีเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของยะไข่ มีตำนานเล่าว่า สร้างขึ้นตั้งแต่สมัย  
พุทธกาล โดยกษัตริย์แห่งเมืองยะไข่ องค์พระทำจากทองสัมฤทธิ์ สูง 12 ฟุต 7 นิ้วหนัก 6.5 ตัน  
ก่อนสร้าง กษัตริย์ผู้สร้างทรงพระสุบินว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทานพรให้พระพุทธรูปองค์นี้  
เป็นตัวแทนของพระองค์ เพื่อเป็นเครื่องสืบพระศาสนาไปในภายหน้า และด้วยความเชื่อว่า  
พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่มีชีวิต เพราะด้วยเหตุที่ได้รับประทานพร (บางตำนานก็  
เล่าว่าได้รับประทานลมหายใจจากพระพุทธเจ้า) จึงมีประเพณีล้างพระพักตร์ถวาย โดยทุกเช้าเวลา  
ประมาณ 04.00 น. (ตี 4) พระมหาเถระและสาธุชนทั่วไปที่ศรัทธาจะมาทำพิธีล้างพระพักตร์ด้วย  
น้ำอบน้ำหอมผสมทานาคาอย่างดีพร้อมกับใช้แปรงทองแปรงที่พระโอบุสเหมือนหนึ่งแปรง  
พระทนต์ถวายพระพุทธเจ้า ก่อนใช้ผ้าจากศรัทธาสาธุชนถวายมาเช็ดจนแห้งสนิท พร้อมใช้พัด  
ทองโบกถวายเป็นอันดีเหมือนหนึ่งได้อุปัฏฐากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทรงพระชนม์  
ชีพอยู่จริง ๆ ซึ่งประเพณีการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปเช่นนี้ส่งอิทธิพลและนำมาใช้ในพระพุทธรูป  
ขนาดใหญ่ของล้านนาด้วย เช่น การก่อสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิศิลปะแบบพม่า  
ล้านนาและไทยใหญ่ผสมผสานกัน ก่อสร้างด้วยวิธีปั้นปูนขนาดหน้าตักประมาณ 5 เมตร แต่เฉพาะ  
ส่วนพระพักตร์ใช้โลหะสำริดหล่อประกอบเข้ากับปูนปั้น พระประธานของวัดคู่อี้ดำ ตำบลศรีภูมิ  
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประเพณีการล้างหน้าพระนี้ยังปรากฏอยู่ที่ “พระเจ้าพะละแ่ง  
วัดหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน” พื้นที่ที่มีวัฒนธรรมประเพณีใกล้เคียงกับพม่า เช่น  
พระพุทธรูปพระประธาน วัดราชสถานหลวง เมืองเชียงตุง อีกด้วย

#### 4) ประเพณีการทานข้าวใหม่

ในช่วงปลายhemันต์ฤดู เดือนสี่เหื้อ ประมาณเดือนธันวาคมถึงมกราคม ชาวล้านนามีประเพณีสำคัญประจำเดือน ในวันขึ้น 15 ค่ำ ของเดือน นั้นคือประเพณี “ทานข้าวใหม่- หิงไฟพระเจ้า” หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวในนาแล้ว ชาวนาต่างนึกถึงคุณของ “ผีปู่ผีย่า ผีฟ้าผีน้า ผีค้ำดินค้ำ” อันได้แก่ ผีบรรพบุรุษผู้บุกเบิกเนื้อไร่แดนนา ผีบนฟ้าที่ประทานสายฝนมิให้น้ำประจำ ชลธารไหล ได้หล่อเลี้ยงข้าวกล้าเติบโตงาม ผีดินผู้ค้ำหนุนมิให้คุณด้วยประทานเนื้อดินอันอุดม ให้สมบุญพูนผลจนสำเร็จเป็นเมล็ดข้าว จึงได้พากันจัดแบ่งข้าวเปลือกข้าวสารใส่กระตง พร้อม ข้าวสุก อาหารคาวหวาน ขนม ผลไม้ หมากพลูบุหรี ใส่กระบะบัตร์พลี แล้วประกอบพิธีเช่น สรวงบูชา ต่อมาชาวล้านนาได้รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก การบูชาคุณจึงนิยม ทำบุญอุทิศตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งของพืชผลธัญญาจึงถูกจัดไว้ไหว้สาบูชา พระรัตนตรัยด้วย ภายหลังพลังศรัทธาพระศาสนาเข้มขึ้นจึงจัดถวายพระรัตนตรัยเป็นหลักใหญ่ แต่ถึงอย่างไรก็มีได้ทั้งคติเดิม กล่าวคือยังมีการทำบุญผ่านการ “ทานขันข้าว” คือสำหรับอาหารอันมี ข้าวใหม่เป็นหลัก อุทิศให้เจ้าแค้นแผ่นดิน เทวดาพระนางธรณี เจ้าที่เจ้าแดนเจ้าแห่งเจ้าหน ตลอดจนญาติมิตร ผู้ล่วงลับถ้วนหน้า กล่าวถึงเฉพาะการทำบุญใหญ่ เรียกทั่วไปว่า “ทานข้าว ใหม่” แต่ก็มีหลายท้องที่เรียกชื่อต่างกันไปได้แก่ ทานข้าวหล่อบาตร ทานข้าวล้นบาตรและทาน คอยข้าว ซึ่งแต่ละชื่อ เกิดจากอาการที่เห็น คือเริ่มต้นทางวัดจะจัดภาชนะรองรับส่วนใหญ่เป็นบาตร ชาวบ้านที่นำเมล็ดข้าวไปทำบุญจะ “หล่อ” คือเทเมล็ดข้าวลงในบาตร เมื่อเห็นอาการเช่นนี้จัน ชินดาจึงเรียก “ทานข้าวหล่อบาตร” และเมื่อข้าวเต็มบาตรก็เทข้าวออกกองไว้แล้วหงายบาตร ขึ้นรับใหม่จนข้าวเต็ม และล้นออกจึงเรียก “ทานข้าวล้นบาตร” สุดท้ายหลายบาตรเข้า กองเมล็ด ข้าวก็ใหญ่โตเหมือนภูเขา จึงเรียกว่า “ทานคอยข้าว” ซึ่งกองที่เป็นข้าวสารมองเห็นเป็นสีขาวเรียก “คอยเงิน” ส่วนกองข้าวเปลือกเห็นเป็นสีเหลืองเรียก “คอยคำ” ลักษณะการทำบุญ นอกจากจะ ทำบุญด้วยผลิตผลซึ่งเป็นเมล็ดข้าวล้วน ๆ แล้ว ยังมีการแปรสภาพข้าวถวาย เช่น นำข้าวไปนึ่งสุก แล้วปั้นปึ่งไฟเป็นข้าวจี หรือใส่กระบะบอกไม้เผาไฟให้สุกเป็นข้าวหลามไปถวายพระ จึงมีคำเรียกติด ปากอีกชื่อว่า “ทานข้าวจีข้าวหลาม” ส่วนการ “ทานขันข้าว” จะนึ่งข้าวใหม่ถวายพร้อมอาหาร ปُرุงรสพิเศษและพืชผลตามฤดูกาลอาทิ ถั่ว งา ห้วมัน เป็นต้น (<http://www.hoteldirect.in.th>)

#### 5) ประเพณีการทานหัวหิงไฟพระเจ้า (ถวายฟืนก่อไฟผิงพระพุทธรูป)

ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้า “หัว” คือ ฟืนที่นำมาเป็นเชื้อก่อไฟ “หิง” คือ การผิง ล้านนาไทยเรียกการผิงไฟว่า “หิงไฟ” ซึ่งวิธีการทำหัวหิงไฟพระเจ้า คือ เมื่อ ถึงเทศกาล เจ้าอาวาสของวัดจะสั่งให้พระภิกษุสามเณรลูกศิษย์ของท่านไปหาหัวหรือฟืนตามป่า เลือกอเอาไม้ที่มีสีขาวให้ดำนดี ทนทาน ไม่แตกเวลาก่อไฟ และหาได้ง่ายในท้องถิ่น ไม้ที่นิยมเอามา

ทำเป็นพื้นสำหรับฝังพระพุทธรูปเจ้านั้น คือ ไม้คนทา หรือไม้ชิงชี ไม้โมกมัน หรือมูกมัน ไม้ไซค หรือสะกร้อ ไม้มะขาม โดยมีกรรมวิธีทำแล้ว คือ ตัดไม้ลงมากองไว้ในลานกว้าง ถ้าเขาเปลือก ไม้ออกทุกส่วน ตัดทอนให้ได้ขนาดยาว 1 วา ไม้ขนาดเล็กยาว 1 ศอก นับไม้เท่าพระชนม์ของ พระพุทธเจ้า 80 คืบ ผูกไว้เป็นมัด ๆ ตามขนาด จากนั้นช่วยกันแบกหามเข้าสู่วัดนำมาไว้ที่ลานข้าง วิหาร หรือที่ลานนาเรียกว่า “ช่วงแก้วทั้งสาม” “ช่วงแก้วอาราม” แล้วจัดการสุมกองแล้ว คือ ทำ เป็นซุ้มสองกองไว้ เอาไม้ขนาดเล็กสุมข้างใน เอาไม้ขนาดใหญ่สุมข้างนอก เรียงกันเป็นวงกลม ขนาด 1 วา มีการใส่ “หมากสะโพก” ไม้ประทัด หรือไม้ระเบิด สอดเข้าไปด้วย สะโพกหรือไม้ ระเบิดนี้ใช้ไม้ไผ่ซาง หรือไม้บงตัดปิดหัวท้ายเป็นท่อน อาจเป็น 2 ท่อนบ้าง 3 ท่อนบ้าง ใส่ สะโพกประมาณ 4-5 ชุด เตรียมไว้สำหรับเผาค่อไป โดยมีการเผาบูชาในเวลาประมาณสี่สี่ห้า สัปดาห์หรือเจ้าอาวาส จะเป็นผู้จุดค่อกองไฟแล้วหิงไฟพระเจ้าขึ้นเป็นคนแรกพร้อมกับให้ตีฆ้อง 3 รา เพื่อประกาศแก่ประชาชนที่อยู่ตามบ้านเรือนให้ได้ยินเสียงและร่วมอนุโมทนาด้วย หลังจาก การค่อกองไฟแล้วหิงไฟพระเจ้าไปสักพัก เมื่อไฟติดลุกโพล่งขึ้นจะเผาผลาญไม้ไผ่ที่ตัดซุกไว้เกิด ระเบิดขึ้นเสียงดังตูมตาม จะเป็นเครื่องเตือนให้ประชาชนผู้หลับใหลให้ตื่นขึ้นมาหุงต้ม หนึ่งข้าวหนึ่ง ปลา เตรียมอาหารมาวัด กินกันทุกครัวเรือน (<http://www.lanna-arch.net>)

#### 6) ความเชื่อเกี่ยวกับ อภินิหาร และอาเพศต่าง ๆ

ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์และอภินิหารของพระพุทธรูปปูนปั้น ขนาดใหญ่ของล้านนานั้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการค้นคว้าทางเอกสารมีสาระสำคัญ ที่จะ ยกตัวอย่างให้ทราบพอสังเขปดังนี้

นาคฤทธิ (2545: 247) พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับชำระสะสาง ระบุว่าความเชื่อเกี่ยวกับพระนอนป่าเกิดถี่ (พระนอนแสนสุข) ตำบลยางเนิ้ง อำเภอสารภี จังหวัด เชียงใหม่ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางไสยาสน์ขนาดใหญ่ที่สร้างมาตั้งแต่ก่อนอาณาจักรล้านนา พระนอนนี้เป็นสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่บรรจุพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้า องค์พระนอนมีขนาดยาว 7 วา 1 ศอก 12 นิ้ว กว้าง 1 วา 9 นิ้ว ประทับนอนในลักษณะปรินิพพาน พระนอนป่าเกิดถี่นี้เป็น หนึ่งใน การเกิดกลางร้ายของเมืองเชียงใหม่ขึ้น คือ

- (1) ยอดพระเจดีย์หลวกลงกลางเมืองเชียงใหม่พังทลาย
- (2) แร้งจับยอดพระบรมธาตุคอกยสุเทพ คนไล่ก็ไม่ไป
- (3) น้ำพระเนตรพระนอนป่าเกิดถี่ตกเป็นสายเลือด

หลังจากนั้นอีก 3 วัน นครเชียงใหม่ก็เสียเมืองให้กับพม่า เมื่อวันที่

จะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์และการแสดงอาเพศกับอาณาจักร บ้านเมือง หรือในอีกลักษณะหนึ่งของการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาที่เกี่ยวข้องกับผู้นำในชุมชนดังนี้

ทศพล จังพานิชย์กุล (2547: 101) จากหนังสือพระพุทธรูปภูมิมาลาคำ ระบุว่าพระเจ้าหลวง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ วัสดุปูนปั้นลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง 4.50 เมตร สูง 6 เมตร ศิลปะล้านนา ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวงและเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดน่านเป็นที่นับถือของชาวเมืองน่าน พระเจ้าหลวงเคยแสดงอภินิหารบอกเหตุชะตาเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อครั้งเจ้าสุมนเทวราช (ผู้ครองเมืองน่าน พ.ศ. 2353-2368) เสด็จมาร่วมพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ที่กรุงเทพฯ ขณะเดินทาง ที่เมืองน่านเกิดเหตุการณ์ประหลาด คือเกิดพายุพัดบ้านเรือนและต้นไม้หักโค่นลงและมีปรากฏการณ์ “เหงื่อของพระเจ้าหลวง ไหลโตรมออกมาทั่วพระวรกาย” น่าจะเป็นนิมิตแก่ชาวเมืองน่านอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งก็ปรากฏว่าเจ้าสุมนเทวราชไม่มีโอกาสกลับคืนเมืองน่านอีก เพราะถึงแก่พิราลัยจากอาการประชวรที่กรุงเทพฯ จึงปลงศพของท่านที่วัดอรุณราชวราราม

กิตติวรรณ เทิงวิเศษ (2547: 208) จากหนังสือเดินสายไหว้พระพุทธรูปทั่วไทย ระบุถึงความเชื่อด้านอภินิหารของ หลวงพ่อโต ประดิษฐานอยู่ที่วัดจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น หน้าตักกว้าง 3.80 เมตร สูง 6.5 เมตร ศิลปะพม่า สร้างขึ้นโดยช่างฝีมือชาวไทยใหญ่ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2413 ได้เกิดเหตุเพลิงไหม้ วัดจองคำและวิหารหลวงพ่อโต แต่เป็นที่น่าอัศจรรย์คือ องค์หลวงพ่อโตที่อยู่ในวิหารไม่ได้มีร่องรอยถูกไฟไหม้แต่อย่างใด ทำให้ชาวแม่ฮ่องสอนเชื่อกันว่าเป็นเพราะพระบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่อนั่นเอง

#### 7) ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนของพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในอดีต

ในสมัยโบราณการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนามีความเกี่ยวข้องกับคนในทุกระดับชั้นในสังคมคือ สถาบันกษัตริย์ ขุนนาง ชนชั้นปกครอง พระเถระจารย์ พุทธศาสนิกชน และสามัญชนคนทั่วไปในสังคม รวมถึงอาณาจักรโบราณที่อยู่ใกล้เคียงและสังคมชุมชนอื่น ๆ

วัดศรีโคมคำ มีการบูรณปฏิสังขรณ์อีกหลายครั้งในสมัยหลัง เช่น สมัยเจ้าหลวงอินทระหภูมิ เจ้าหลวงขัติยะ เจ้าหลวงชัยวงศ์ และสมัยพระเจ้าประเทศสุคร สำหรับในสมัยพระเจ้าประเทศสุครนั้น บ้านเมืองอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระยาเป็นส่วนหนึ่ง

ของมณฑลพายัพ ขึ้นอยู่กับจังหวัดเชียงราย สมัยนั้นมีนายคลาย บุญบรรณ เป็นนายอำเภอ พระเจ้าประเทศอุดรและนายคลาย ได้ตระหนักถึงพระวิหารหลวงที่กำลังชำรุดทรุดโทรม ทั้งสองทราบถึงกิตติศัพท์ว่า ครูบาศรีวิชัยว่าเป็นพระสงฆ์ที่มีบารมีธรรมสูง ทำการก่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่แห่งใดก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีศรัทธาประชาชนเลื่อมใสจำนวนมาก จึงได้ปรึกษากับพระครูวชิรปัญญา เจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา รวมถึงคหบดีและประชาชนต่าง ๆ โดยเห็นพ้องกันว่าควรไปอาราธนานิมนต์ครูบาศรีวิชัย มาเป็นประธานในการก่อสร้าง พระวิหารหลวงดังกล่าว ตามบันทึกของพระครูวชิรปัญญา กล่าวว่าท่านได้อาราธนานิมนต์ครูบาศรีวิชัยถึง 3 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 ได้ให้เจ้าน้อยภูเกล้า เมืองเชียงใหม่ไปนิมนต์ เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2465 ครั้งที่ 2 ให้นายสิบเอกอ้าย เมืองพะเยา ไปนิมนต์ วันที่ 16 พฤษภาคม 2464 และครั้งที่ 3 ให้พระปัญญา วัดบ้านปิน เมืองพะเยา ไปนิมนต์ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2464 ในขณะนั้นครูบาศรีวิชัย ท่านยังคงสร้างงาน อยู่ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ในบันทึกได้กล่าวว่าท่านได้มีจดหมายติดต่อกับพระครูวชิรปัญญาอีกหลายครั้ง ซึ่งในเนื้อความเป็นเรื่องของการสอบถามถึงรูปแบบของวิหาร ขนาดของวิหาร รูปทรงรวมถึงการจัดเตรียมวัสดุก่อสร้างต่าง ๆ จนกระทั่งวันที่ 25 ธันวาคม 2464 ท่านจึงได้ออกเดินทางไปเมืองพะเยา ในครั้งนั้นมีผู้ติดตามทั้งที่เป็นศรัทธาญาติโยมและลูกศิษย์ลูกหาจำนวนมากมาย การเดินทางนั้นครูบาศรีวิชัยจะนั่งบนเสลี่ยงโดยมีลูกศิษย์ผลัดเปลี่ยนกันหามซึ่งเป็นขบวนของนักจาริกแสวงบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่ง ในระหว่างทางนั้นเมื่อผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ เขาเหล่านั้นจะประดับตกแต่งทำเป็นปะรำพิธีชั่วคราวปักคั่นกล้วยไม้คอยรับเมื่อแวะพักที่ไหนก็จะมีผู้มาร่วมทำบุญกับท่านและบางครั้งก็มีการนำเอาลูกหลานมาขอบวชทางด้านเมืองพะเยา

เมื่อทราบข่าวว่าครูบาศรีวิชัยได้ตัดสินใจเดินทางมาเป็นประธานแน่นอนแล้ว ประชาชนก็ได้ร่วมใจกันสร้างกุฏิให้ท่านจำ ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของพระวิหาร (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวิหารอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ภายในบรรจุอัฐิธาตุของท่าน) นอกจากนั้นได้เตรียมสร้างปางและปั้นอิฐเตรียมไว้เป็นจำนวนมาก ส่วนประชาชนที่ทราบข่าวก็ได้ห่อหิ้วไม้มาช่วยทำบุญกับท่าน ไม่เว้นแม้กระทั่งจังหวัดที่ห่างไกลออกไป เช่น ลำปาง แพร่ น่าน และเมื่อถึงพะเยา ท่านก็ได้สั่งให้เรือพระวิหารหลังเดิมออกไป ใช้เวลา 8 วันจึงสำเร็จ จนกระทั่งถึงวันพุธที่ 17 มกราคม 2466 ท่านจึงได้ลงมือวางศิลาฤกษ์ โดยมีลูกศิษย์คนสำคัญคือครูบาปี ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญทางด้านการก่อสร้าง เป็นผู้ควบคุมงานก่อสร้างทั้งหมด การสร้างวิหารพระเจ้าตนหลวงหลังนี้ถือเป็นงานใหญ่และต้องใช้เงินและกำลังคนเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามก็มีผู้เลื่อมใสศรัทธามาร่วมสร้างบารมีกับท่านอย่างต่อเนื่อง ใช้เวลาในการสร้างงานเพียงปีเศษก็

สำเร็จ ตามบันทึกกล่าวว่าสิ้นเงินทั้งสิ้น 100,963 รูปี มีผู้บริจาคเงินถึง 5 ปีบ ใช้ทราย 700 หลา ปูนซีเมนต์ 600 ถัง ทองคำเปลว 272,635 แผ่น

สรุปความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในอดีต

อดีตล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับสภาวะต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า รวมถึงสาวะของพระบรมสารีริกธาตุและหลักการตามพระธรรมคำสอนทั้งนี้เพื่อแสดงสภาวะที่เหนือธรรมดาของพระพุทธองค์ เป็นสิ่งระลึกถึงความดีงาม ทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ซึ่งยังสะท้อนความเชื่อเรื่องการได้รับอานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ของการสร้าง นอกจากนี้ ความสำคัญของพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นให้เป็นหลักบ้านหลักเมืองแสดงถึงความเจริญทางศีลธรรม ทางเศรษฐกิจและศิลปวิทยาการของชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีประเพณีความเชื่อหลายประการ เช่น การสรงน้ำพระพุทธรูป การถวายผ้ากฐิน การถวายข้าวรับใช้พระพุทธรูป การล้างหน้าพระพุทธรูป การก่อไฟผิงไฟให้พระพุทธรูป ความเชื่อเกี่ยวกับอภินิหาร และอาเพศต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชน

### **2.2.7 จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน**

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระครูโสภณศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อในการเป็นเจ้าภาพถวายวัตถุ เช่น ถวายหินแกะสลักเพื่อใช้เป็นรูปโมลีของพระเจ้าหมายเมือง วัดป่าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร และเป็นเจ้าภาพในการถวายแก้วหล่อและอัญมณีต่าง ๆ ใช้เพื่อประดับตกแต่ง และวัตถุมงคลที่บรรจุในองค์พระประธานทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร รวมทั้งการถวายแก้วผลึกทรงกลมขนาดใหญ่เพื่อใช้บรรจุเป็นสมองของพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8 เมตร ที่เป็นพระประธานของพระวิหารที่สำนักสงฆ์วัดบ้านหาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ไว้ว่า ในการทำบุญกับองค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้น จะส่งผลโดยตรงกับผู้ที่ทำบุญ เช่น กรณีที่ท่านได้บริจาคอัญมณีต่าง ๆ เพื่อประดับองค์พระ ก็ส่งผลให้ท่านได้รับการถวายผ้าจุลกฐิน (ผ้าไตรจีวรที่ทอและตัดเย็บ ภายใน 1 วัน) ถึง 3 ปี หรือการถวายแก้วสมองก็จะส่งผลให้มีสติปัญญาดี เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แม่ชี ดร.รัชดา อมาตยกุล อายุ 58 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 122 หมู่ที่ 1 ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน การศึกษาปริญญาเอก ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี สัมภาษณ์ ณ วันที่ 27 เมษายน 2555 ได้ให้

ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนากรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8 เมตร ที่เป็นพระประธานของพระวิหารที่สำนักสงฆ์วัดบ้านหวาง (คอยทุ่งปล่อง) ตำบลหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ไว้ว่า อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าขนาดเล็กหรือใหญ่จะได้อานิสงส์ 5 กัลป์ แต่พระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้น จะให้กำลังฤทธิ์มากกว่า ตามที่พระอริยะเจ้าเคยบอกไว้ว่าถ้าเป็นเทวดาฝามีจะแฉ่งมีฤทธิ์มากกว่าการสร้างพระพุทธรูปองค์เล็ก

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นาง อัมพร สิริรวิกุล บ้านเลขที่ 176 หมู่ที่ 13 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันกรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ แบบทรงเครื่องจักรพรรดิ ขนาดหน้าตักกว้าง 5.50 เมตร พระประธานวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ไว้ว่า จากการศึกษาและปฏิบัติธรรมมาเป็นเวลานาน ได้ทราบว่าพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็นสิ่งที่ประเสริฐอย่างสูงสุด เมื่อนำมาใช้กับตนเอง ก็ทำให้ชีวิตทั้งมีความสุขและความเจริญดีขึ้นตามลำดับ เมื่อมีโอกาสและทุนทรัพย์พอเพียงจึงอยากสร้างมหาจุฬาลงกรณที่ยิ่งใหญ่ไว้ในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่คนโดยทั่วไป เพราะการสร้างพระพุทธรูปที่ใหญ่โตและประดับองค์พระด้วยเพชรนิลจินดาต่าง ๆ ย่อมทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความสนใจ อยากรู้ อยากถามถึงความเป็นมา นับเป็นการดึงดูดจิตใจคนให้เข้าถึงพระธรรมคำสอนได้ ซึ่งเมื่อทุกคนนำธรรมะของพระพุทธองค์ไปประพฤติปฏิบัติแล้วจะเกิดผลดี ทั้งตนเอง ชุมชน และสังคมโดยรวมด้วย อีกประการหนึ่งการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดินั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ ซึ่งมีสถานะที่เกินจริง หรือเหนือจริง อันเป็นสภาพที่เป็น “ทิพย์ภาวะ” ที่อยู่ในจินตนาการ แต่ก็ยังเป็นพระพุทธรูปปางหนึ่งที่กล่าวถึงในพุทธประวัติ คือปางทรงเครื่องจักรพรรดิเพื่อปราบพญามุขมูติ ที่ถือว่าตัวเองเป็นผู้สูงศักดิ์ ไม่มีผู้ใดจะเปรียบปานได้ ซึ่งเหมาะสมกับจิตนิสัยของคนในปัจจุบันที่ชอบความหรูหราฟุ้งเฟ้อ และเป็นการเพิ่มความสำคัญและคุณค่าให้พระพุทธรูปขนาดใหญ่มีความอลังการมากยิ่งขึ้น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายณภา เทพอุบล อายุ 45 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 63/27 ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2555 อาชีพหลักสถาปนิกและนักธุรกิจ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน กรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่แบบประทับยืน ความสูง 9 เมตร วัดมหายาน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ไว้ว่า เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจและสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน ปกป้องสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ มีความเชื่อเรื่องบารมีของผู้สร้าง และอานิสงส์ของการสร้าง

เพราะจากประสบการณ์ที่เคยสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มาแล้ว นอกจากจะช่วยให้มีชีวิตที่ดีขึ้น ยังส่งผลช่วยในการประกอบอาชีพและธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ และเมื่อมีปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านชีวิตส่วนตัวและการทำงาน ด้วยอานิสงส์แห่งการสร้างก็จะมีคนหรือสิ่งดี ๆ เข้ามาช่วยหรือแก้ไขให้ปัญหาอุปสรรคนั้นเบาบางหรือหมดไป

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายสิริวัฒน์ เขียรปัญญา อายุ 60 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 423/5 ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2555 อาชีพหลักค้าขายและนักธุรกิจ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน กรณีเป็นเจ้าของภาพสร้างพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่กรณีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่หน้าตัก 8.40 เมตร ที่วัดพระธาตุจอมทอง ตำบลบ้านตอง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เชื่อว่าอานิสงส์ของการสร้างจะส่งผลให้มีความสำเร็จในการประกอบธุรกิจ เพราะปัจจุบันกำลังทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพย์สินในดินผู้ทำจะต้องมีบุญบารมีเพียงพอจึงจะมีความสำเร็จ และด้วยความเชื่อดังกล่าวจึงสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นางสาวชนิกานต์ สารสินธุ์ อายุ 58 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 16 เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2555 อาชีพหลักประชาสัมพันธ์ธนาคาร ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน กรณีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่หน้าตัก 8 เมตร ที่เป็นพระประธานของพระวิหารที่สำนักสงฆ์วัดบ้านหวาง (คอยทุ่งปล่อง) ตำบลหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ไว้ว่าได้ชักชวนให้ผู้คนร่วมบริจาคเงินเป็นจำนวนมากเพื่อช่วยในการสร้าง และได้มีญาติที่มีโรคประจำตัวเกี่ยวกับหัวใจจึงแนะนำให้บริจาคหัวใจแก่องค์พระ ปรากฏว่าภายหลังหมอตรวจไม่พบโรคดังกล่าวอีกต่อไป

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดร.เทพประวิณ จันทรแรง อายุ 49 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 447 หมู่ที่ 10 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2555 อาชีพหลักอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยและกรรมการสภาวัฒนธรรมเชียงใหม่ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่ ไว้ว่าการสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ล้วนแต่ได้อานิสงส์ของการสร้างเหมือน ๆ กัน เพราะเป็นสิ่งที่ระลึกถึงบารมีธรรมรวมทั้งพุทธคุณ 3 ประการของพระพุทธเจ้า คือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ แต่สิ่งที่สำคัญคือเจตนาของการสร้างว่ามีอย่างไร

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายปฐมาศิลป์ อัครเมืองคำ อายุ 44 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 118 หมู่ที่ 12 ตำบลแม่ปู้คา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2555 อาชีพหลักเป็นนายช่างประติมากรรมผู้ก่อสร้างพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่

ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นเชื่อ กรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8 เมตร ที่เป็นพระประธานของพระวิหารที่สำนักสงฆ์วัดบ้านหาง (คอยทุ่งปล่อง) ตำบลหาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ไว้ว่า การทำงานของช่างในขณะที่ก่อสร้างจากประสบการณ์และการได้รับคำชี้แนะจากทั้งครูช่าง หรือพระภิกษุผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ในการสร้างพระพุทธรูป มีความเชื่อที่สำคัญหรือข้อปฏิบัติของช่างในขณะที่ทำการก่อสร้างพระพุทธรูปว่าช่างจะต้องเป็นผู้มีศีลธรรมอย่างน้อยก็จะมีการสมาทานรับศีล 5 และต้องพยายามรักษาไว้อย่างเคร่งครัด เพราะเชื่อว่าจะทำให้การสร้างพระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้นเพราะสร้างขึ้นมาจากมือของช่างผู้มีศีลธรรม

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายวุฒิไกร คำนวนูเรือง อายุ 37 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 96/1 หมู่ที่ 23 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2555 อาชีพหลักช่างปั้นงานประติมากรรม และเป็นช่างผู้ร่วมปั้นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ของสำนักสงฆ์วัดคอยทุ่งปล่อง ตำบลหาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อกรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นองค์ดังกล่าวไว้ว่า นับเป็นโอกาสที่ดีของชีวิตในการมีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เพราะนอกจากจะทำให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นกับการทำงานสายงานวิชาชีพ ยังเป็นโอกาสอันดีที่จะได้ร่วมสร้างบารมีให้กับตนเองเพราะการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้น แม้ปัจจุบันจะมีเทคนิควิธีการและวัสดุอุปกรณ์มาช่วยอำนวยความสะดวกและทำให้การสร้างสามารถทำได้ง่ายขึ้น แต่การสร้างก็ยังถือว่าเป็นสิ่งที่หาโอกาสได้ยาก เพราะผู้ที่มีจิตศรัทธามีความรู้ในการสร้างและโอกาสที่จะสามารถเข้าไปคลุกคลีกับวงการที่สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่น้อย เพราะการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้นยังเป็นสิ่งที่สร้างได้ยาก เพราะต้องใช้ทุนทรัพย์และต้องใช้เทคนิควิธีการรวมทั้งยังต้องเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม และยังต้องใช้บุคลากรจำนวนมากจึงจะสามารถสร้างขึ้นมาได้ซึ่งแตกต่างกับการสร้างพระพุทธรูปองค์เล็กซึ่งสามารถซื้อหาได้ทั่วไป ซึ่งบางกรณีเมื่อซื้อไปถวายก็อาจจะไม่การประกอบพิธีกรรมใด ๆ เลย

สรุปความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

ปัจจุบัน นอกจากความเชื่อที่สืบทอดมาจากในอดีตแล้ว ยังมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ตามความเชื่อในอานิสงส์ที่ว่าด้วยการทานของที่ประณีต จะได้รับของอันปราณี และการสร้างสิ่งของที่ใหญ่จะมีอานิสงส์มาก รวมทั้งการสร้างเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว สร้างเพื่อทำลายสถิติ สร้างเพื่อช่วยให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น สร้างเพราะเชื่อว่าชีวิตจะดีขึ้น สร้างเก็บเงิน สร้างเพื่อฉลองโอกาสหรือวาระสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น

## 2.2.8 พิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีต

จนถึงปัจจุบัน

### 1) การประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในอดีต

จากการศึกษาเอกสาร ก่อนการจะลงมือสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีตนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญและต้องคำนึงถึงเป็นประการแรกก่อนการลงมือสร้างการเลือกวันเวลาที่เป็นมงคลเหมาะแก่การเริ่มสร้าง ซึ่งจากตำราที่เป็นอักขระล้านนาโบราณที่ยังหลงเหลือและสืบทอดมาจนปัจจุบันมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปในอดีตมีขั้นตอนที่สำคัญอยู่

3 ขั้นตอน ที่สำคัญคือ

- (1) ขั้นตอนที่หนึ่ง การบรวงสรวงบอกกล่าวเพื่อเริ่มก่อสร้าง
- (2) ขั้นตอนที่สอง การบรรจุหัวใจและวัตถุมงคลในองค์พระ
- (3) ขั้นตอนที่สาม การพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูป

### 2) การเลือกวัน เวลา ที่เหมาะสมในการประกอบพิธีกรรมในอดีต

ในอดีตการเริ่มพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ นั้น สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือการกำหนดวันเวลาต่าง ๆ ที่จะประกอบพิธีกรรมในแต่ละขั้นตอน ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและตำราต่าง ๆ ทำให้มีข้อค้นพบ โดยมีสาระสำคัญคือจากการเปรียบเทียบตำราที่เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปของพระครูอดุลสัทธาภิกขุ จากหนังสือการสร้างพระพุทธรูปล้านนาคือพลังศรัทธาแห่งบรรพชน (2553: 25-27) ระบุว่าข้างขึ้นจะมีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปด้วย และเอกสารทางวิชาการของอาจารย์ศรีเลา เกษพรหม (2529: 16-18) อ้างจาก สมุดข่อย (ปื๊บสา) ขนาดกว้าง 10.5 เซนติเมตร ยาว 22 เซนติเมตรหนา 3 เซนติเมตร จากวัดศรีสุข ตำบลแสะ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน สิริสา คัมภีร์ปัญญากล่าวถึงเรื่องการก่อสร้างพระพุทธรูป ดังนี้ เดือนใดก็ดี ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ซึ่งเป็นในตำราการสร้างพระพุทธรูปที่กำหนดตามปฏิทินแบบจันทรคติ จะกำหนดวันต่าง ๆ ที่ส่งผลดีและไม่ดีต่อการสร้าง คือ

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบวันที่เหมาะสมในการสร้างพระพุทธรูป

| ตารางเปรียบเทียบวันที่เหมาะสมในการสร้างพระพุทธรูป |                                     |                                       | หมายเหตุ |
|---------------------------------------------------|-------------------------------------|---------------------------------------|----------|
| วัน                                               | ตำราพระครูอดุลศีลกิจัตต์            | ตำราอาจารย์ ศรีเลา เกษพรหม            |          |
| ขึ้น 1 ค่ำ                                        | จักษุมฤทธิ                          | ดีแท้ แม้มีผู้เกลียดชังก็น้อมเข้ามาหา | ตรงกัน   |
| ขึ้น 2 ค่ำ                                        | โจรจกกระทำโทษ                       | มารจกกระทำโทษหรือมาทำลายพิธี          | ตรงกัน   |
| ขึ้น 3 ค่ำ                                        | เข้าวัดและเข้าพระพุทธรูปอยู่ดีมีสุข | อยู่สวัสดิ์                           | ตรงกัน   |
| ขึ้น 4 ค่ำ                                        | เข้าพระพุทธรูปเป็นทุกข์             | มีทุกข์โศก                            | ตรงกัน   |
| ขึ้น 5 ค่ำ                                        | ฟ้าจกผ่า                            | ฟ้าจกผ่าและผดเถียงกัน                 | ตรงกัน   |
| ขึ้น 6 ค่ำ                                        | ท่านจกฟันกัน                        | ไม่ดี                                 | ตรงกัน   |
| ขึ้น 7 ค่ำ                                        | จะมีคนมาบูชาเป็นจำนวนมาก            | ดีทุกประการ                           | ตรงกัน   |
| ขึ้น 8 ค่ำ                                        | จกร้อนใจเป็นกังวล                   | จกร้อนใจไม่ดี                         | ตรงกัน   |
| ขึ้น 9 ค่ำ                                        | ศัตรูจกเบียดเบียนศาสนา              | ศัตรูจะทำร้ายศาสนาทำให้เป็นวัดร้าง    | ตรงกัน   |
| ขึ้น 10 ค่ำ                                       | อยู่ดีมีสุข                         | อยู่สวัสดิ์                           | ตรงกัน   |
| ขึ้น 11 ค่ำ                                       | เข้าพระพุทธรูปจักนิบหาย             | จะฆ่าฟันกันตาย ไม่ดี                  | ตรงกัน   |
| ขึ้น 12 ค่ำ                                       | จกร้อนใจ                            | ไม่ดี                                 | ตรงกัน   |
| ขึ้น 13 ค่ำ                                       | อยู่เย็นใจ                          | ไม่ดี                                 | ต่างกัน  |
| ขึ้น 14 ค่ำ                                       | อยู่เย็นจนแก่เฒ่า                   | ไม่ดี                                 | ต่างกัน  |
| ขึ้น 15 ค่ำ                                       | เข้าพระพุทธรูปจักนิบหายหมด          | ดีเต็มที่                             | ต่างกัน  |

ในส่วนของวันที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมนั้นจะเห็นได้ว่าแม้จะมีบางส่วนที่แตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากความเชื่อหรือหลักปฏิบัติที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นของล้านนา แต่โดยหลักการใหญ่ ๆ แล้ว จะมีส่วนที่คล้ายกันมาก ทำให้ในอดีตนั้นก็ยังมีหลักในการเลือกวันตามความเชื่อของท้องถิ่นตัวเองเป็นหลัก

### 3) เดือนที่ควรและไม่ควรสร้างพระพุทธรูปในอดีต

จากการศึกษาและค้นคว้าทำให้มีข้อค้นพบดังนี้ในตำราการสร้างพระพุทธรูปในเดือนต่าง ๆ จะมีผลดังนี้

พระครูอดุลศีลกิจัตต์ จากหนังสือการสร้างพระพุทธรูปล้านนาคือพลังศรัทธา แห่งบรรพชน (2553: 25-27) ระบุตรงกันกับ <http://www.kaokeaw.igetweb.com> โดยมีรายละเอียดแสดงเป็นตารางคือ

#### ตารางที่ 4.2 เดือนที่ควรและไม่ควรสร้างพระพุทธรูปในอดีต

| ตารางแสดงเดือนที่ควรและไม่ควรสร้างพระพุทธรูปในอดีต |                                         |
|----------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| เดือนที่เหมาะสมกับการสร้างพระพุทธรูป               | เดือนที่ไม่เหมาะสมกับการสร้างพระพุทธรูป |
| เดือนเกียง (ประมาณเดือนตุลาคม)                     | เดือน 3 (ประมาณเดือนธันวาคม)            |
| เดือนยี่ (ประมาณเดือนพฤศจิกายน)                    | เดือน 5 (ประมาณเดือนกุมภาพันธ์)         |
| เดือน 4 (ประมาณเดือนเดือนมกราคม)                   | เดือน 7 (ประมาณเดือนพฤษภาคม)            |
| เดือน 6 (ประมาณเดือนมีนาคม)                        | เดือน 9 (ประมาณเดือนมิถุนายน)           |
| เดือน 8 (ประมาณเดือนเมษายน)                        | เดือน 10 (ประมาณเดือนกรกฎาคม)           |
| เดือน 12 (ประมาณเดือนกันยายน)                      | เดือน 11 (ประมาณ สิงหาคม)               |

จะเห็นได้ว่าเดือนที่เหมาะสมกับการสร้างพระพุทธรูปนั้นจะเป็นเดือนคู่ทั้งสิ้น มีเพียงเดือนเกียงหรือเดือนที่ 1 ตามการนับแบบล้านนาเท่านั้นที่อยู่รวมในเดือนที่ดีและเหมาะสมกับการสร้างพระพุทธรูปได้ โดยจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นช่วงฤดูการหลังการเก็บเกี่ยวพืชผลของล้านนา และเดือนที่ไม่เหมาะสมกับการสร้างพระพุทธรูปนั้นจะเป็นเดือนคี่ทั้งสิ้น มีเพียงเดือนที่ 10 ตามการนับแบบล้านนาเท่านั้นที่อยู่รวมในเดือนที่ไม่ดีที่ไม่ควรสร้างพระพุทธรูป โดยจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นช่วงฤดูการทำไร่ทำนาของล้านนา

จากข้อมูลที่ได้ทำให้ทราบว่าด้วยในอดีตสภาพสังคมของล้านนาเป็นสังคมแบบเกษตรกรรมผู้คนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศ ประกอบกับในอดีตแรงงานคนมีน้อยและการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นเรื่องใหญ่ ต้องอาศัยแรงงานและกำลังคนเป็นจำนวนมาก อีกทั้งในช่วงเวลาที่ถูกกำหนดว่าไม่เหมาะสมนั้นจะเป็นช่วงฤดูฝนทำให้การทำงานมีความยากลำบาก หรือไม่สามารทำได้เต็มที่ ในขณะที่ช่วงเดือนที่เหมาะสมนั้นเป็นช่วงฤดูที่ว่างเว้นจากการทำนาที่ถือว่าเป็นงานหลัก ทำให้จำนวนแรงงานมีมากขึ้นจึงมีความเหมาะสมที่สามารถจะสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ที่ต้องอาศัยคนจำนวนมากในการทิ้งผลิวัตถุดิบต่าง ๆ และเป็นแรงงานที่ช่วยสร้างในกระบวนการต่าง ๆ เมื่อสามารถเลือกวันเวลาที่เหมาะสมได้แล้ว ก็สามารถดำเนินการก่อสร้างพระพุทธรูปในขั้นตอนต่อไปได้

3) **ขั้นตอนพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูป** จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกทำให้ทราบว่าก่อนการจะลงมือสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนานั้น มีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอน มีสาระสำคัญดังนี้

- (1) ขั้นตอนที่หนึ่ง การเริ่มก่อสร้าง (การบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์)
- (2) ขั้นตอนที่สอง การบรรจุหัวใจพระบรมสารีริกธาตุและวัตถุมงคล

ในองค์พระ

- (3) ขั้นตอนที่สาม การพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูป (การบวชพระพุทธรูป)

- (1) ขั้นตอนที่หนึ่ง การเริ่มก่อสร้าง (การบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์)

จากการศึกษา ค้นคว้าจากเอกสารและตำราทางวิชาการมีข้อค้นพบโดยมีสาระสำคัญดังนี้

ศรีเลา เกษพรหม (2529: 2-15) จากหนังสือตำราการสร้างพระ อ่างจากใบลานกว้าง 5 เซนติเมตร ยาว 54 เซนติเมตร จากวัดแม่ตำ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย รหัสไมโครฟิล์ม 86.150.011.004-004 ปรีวรรตเมื่อมิถุนายน พ.ศ. 2529 ระบุว่า เอกสารนี้กล่าวถึงพิธีกรรมและมาตราส่วนในการสร้างพระพุทธรูปและพิธีกรรมการยกช่อฟ้า ใบระกา ยกยอดฉัตรเจดีย์ในสมัยโบราณอีกด้วย เอกสารดังกล่าวอาจารย์ศรีเลา ได้ทำการคัดลอก และนำมาแปลจากอักษรล้านนาโบราณและปรีวรรตมาเป็นเอกสารที่เผยแพร่สู่สาธารณะและนำมาเป็นต้นแบบของการทำพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันหลายครั้ง ซึ่งระบุถึงกรรมวิธีและขั้นตอนต่าง ๆ การเลือกวัน เวลา ที่เป็นมงคล ของการประกอบพิธีกรรม รวมถึงยันต์ที่นำไปบรรจุในส่วนต่าง ๆ ขององค์พระเพื่อความเป็นสิริมงคลและทำให้องค์พระมีความศักดิ์สิทธิ์ และนับเป็นเอกสารตำราที่เป็นต้นแบบของการกำหนดการประกอบพิธีกรรมที่สืบต่อมาจากอดีต และยังคงใช้ในการประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปในปัจจุบันซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการสร้างพระพุทธรูปของล้านนาแบบโบราณ ดังนี้ เมื่อแรกจะก่อสร้างพระพุทธรูปเจ้าใหม่ ให้เลือกเอาก้อนอิฐ ที่เรียบ สวยงาม มีฐานอันดิงาม มาจำนวน 6 ก้อน นำมาขัดแต่งให้เรียบใส แล้วนำมาทาน้ำรักแล้วก้อนที่หนึ่งติดทองคำเปลว และเงิน แล้วจารยันต์ อม เห เห ใส่ อีก 5 ก้อน ติดคำแดง ก้อนที่ 1 ลงยันต์ปโชตน บทตัน ก้อนที่ 2 ลงยันต์บทหุติยะ ก้อนที่ 3 ลงยันต์บทหุติยะ ก้อนที่ 4 ลงยันต์จตุตถ ก้อนที่ 5 ลงยันต์สุกโต เมื่อเสร็จแล้ว ให้ตั้งชั้นหลวงตามอุปเทศโองการแล้ว เมื่อแรกจะก่อก้อนอิฐนั้นให้ตั้งนะโม 3 จบ แล้วกล่าวคาถาว่า พุทโท อุปโน โลเก ธัมโมอุปปันโนโลเก สังฆोอุปปันโนโลเก แล้ววางอิฐก้อนที่ติดทองคำเปลวและเงิน ก้อนแรกลงตรงกลางก่อนแล้วว่าคาถา พุทธคุณัง ธัมมคุณัง สังฆคุณัง นะโมพุททาเย นะโมธัมมาเย นะโมสังฆาเยแล้วเอาอิฐก้อน ปโชตบทปฐุม วางไว้ทิศตะวันออก แล้วว่าคาถา นะโมพุทิสสะ นะโมธัมมัสสะ นะโมสังฆัสสะ พุทธาปะรายะโน ธัมมาปะรายะโน สังฆาปะรายะโน

แล้ววางอิฐก่อนที่ลงยันต์ทุติยะ ทางทิศตะวันตก แล้วกล่าวคาถาว่า อัมปะมาโนพุทโ อัมปะมาโนธัมโม อัมปะมาโนสังโฆ พุทธโธเมนาโธ ธัมโมเมนาโธ สังโฆเมนาโธ แล้วเอาอิฐก่อนที่ลงยันต์บท ตติยะวางไว้ทิศเหนือ แล้วกล่าวคาถา พุทธังสรณังคัจฉามิ เป็นลำดับไป จนถึงตติยัมปิสังฆัง เป็นที่สุดแล้ว เอาอิฐก่อนที่ลงยันต์จตุตตะ วางไว้ทิศใต้ เมื่อเสร็จแล้วก่อควรทำการก่ออิฐปิดครอบทับอิฐทั้งหมด เพื่อให้มีพื้นที่ว่างภายในซึ่งสามารถจะนำวัตถุมงคล และสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ควรบรรจุไว้แล้วปิดฝาให้เรียบร้อยก่อนแล้วกล่าวคาถา อิติปิโส สวากขาโต สุปะติป็นโน แล้วนำอิฐก่อนสุดท้ายที่ลงยันต์สุคโตวางปิดด้านบน หลังจากนั้นให้ทำการก่อสร้างพระพุทธรูปไปได้เลย

และอีกตำราหนึ่งทีกล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปแบบล้านนาโบราณที่มีขั้นตอนและการปฏิบัติและรวมถึงการกล่าวบทคาถาต่าง ๆ ที่คล้ายกันซึ่งทำให้เชื่อได้ว่าเป็นตำราที่มีที่มาจากแหล่งเดียวกัน และเป็นต้นแบบตำราการสร้างพระพุทธรูปที่นิยมใช้ในการประกอบพิธีกรรมอย่างกว้างขวางในปัจจุบันคือ

พระครูอดุลศีลกิตติ์ จากหนังสือการสร้างพระพุทธรูปล้านนาคือพลังศรัทธาแห่งบรรพชน (2553: 25 -27) ระบุว่าวิธีจักก่อสร้างพระพุทธรูปเจ้า และเจดีย์ใหม่นั้น ให้เลือกเอาดินก้อนอิฐ ที่เรียบละเอียดคิงามนั้นมาหกก้อน แล้วนำมาทาร์ก (ลงรักปิดทอง) ก้อนหนึ่งติดคำขาว แล้วให้ลงยันต์ “อม เท เท” ใ้ ส่วนอีกห้าก้อนนั้นให้ติดด้วยทองคำเปลว ลูกที่หนึ่ง “ลงยันต์ ปะโจตา บทตัน” นั้นใ้ ลูกที่สอง “ลงยันต์บท ทุติยะ” ใ้ ลูกที่สาม “ลงยันต์ ตติยะ” ใ้ ลูกที่สี่ “ลงยันต์ จะตุตตะ” ใ้ ลูกที่ห้า “ลงยันต์ สุคะโต สุคะตะฐานัง” ใ้ เมื่อลงยันต์ใ้พร้อมแล้วก็ให้ตั้งชั้นหลวงตามอุปปะเทศดังกล่าวมานั้นแล ฯ ยามเมื่อแรกที่เราก่อสร้างนั้น ให้กล่าว “นะโม 3 จบ” ก่อน แล้วว่า “พุทโธ อุปปันโน โลเก ธัมโม ปุปปันโน โลเก สังโฆ อุปปันโน โลเก พุทธะคุณัง ธัมมะคุณัง สังฆะคุณัง” “นะโม พุทธายะ นะโม ธัมมายะ นะโม สังฆายะ” แล้วให้เอาดินก้อนที่ลงยันต์ ปะโจตา บทตัน วางลงทิศตะวันตก แล้วว่า “นะโม พุทธัสสะ นะโม ธัมมัสสะ นะโม สังฆัสสะ พุทธา ปะรายะโน ธัมมา ปะรายะโน สังฆา ปะรายะโน” แล้วให้เอาก้อนที่ลงยันต์บท ทุติยะ ลงใ้ทิศตะวันออก แล้วว่า “อัมปะมาโน พุทธโธ อัมปะมาโน ธัมโม อัมปะมาโน สังโฆ พุทธโธ เม นาโธ ธัมโม เม นาโธ สังโฆ เม นาโธ” แล้วให้เอาก้อนที่ลงยันต์บท ตติยะ ลงทิศเหนือ แล้วว่า “สระระณะกมณทังเก้า” ตั้งแต่แรกจนจบ จบแล้วให้เอาก้อนที่ลงยันต์ จะตุตตะ ลงใ้ทิศใต้ แล้วให้ก่อไป แล้วให้ว่า อิติปิโส ฯ สวากขาโต ฯ สุปะฏิป็นโน ฯ จนจบ แล้วให้เอาก้อนที่ลงยันต์ สุคะโต สุคะตะฐานัง ก้อนที่ห้า ใ้ปิดด้านบน เป็นฝาปิดเสีย

(2) <sup>ขึ้น</sup>ขั้นตอนที่สอง การบรรจุหัวใจพระบรมสารีริกธาตุและวัดมณฑล  
ในองค์พระ

เมื่อก่อสร้างไปตามรูปลักษณะเป็นรูปร่างแล้วเสร็จดี ก็จะบรรจุพระบรม  
สารีริกธาตุและหัวใจ พร้อมด้วยพระคาถาพันธรรมแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ พร้อมสรรพ  
สิ่งของ แก้วแหวนเงินคำใส่ตามกำลังอันมี แล้วให้เขียนพระสูตรตันตะบาลี คือ “อะวิชาปิจะยา ฯ  
อะวิชายะตะเวระ ฯ ยะทา หะเว ฯ อะเนกะชาติ ฯ” แล้วเขียนพระวินัยตั้งแต่ “อุททิ ตังโข อาัยสะ  
มันโต นิทานัง อุททิตา ถึง อันนะวัตระมาสัง คัจฉันติ” แล้วเขียนพระอภิธรรมมหาปิฎกฐาน ตั้งแต่  
“เหตุปิจะโย อารัมมะณะปิจะโย ถึง อะยัง ปิฎกฐานะโย ถึง มะหาปิฎกานัง สะมัตตัง” ลงใส่  
หาลาบคำ (แผ่นคำ) แล้วให้ขุดม้วนให้ดี เอาใส่ในโกฏีกาอันเป็นที่ใส่พระบรมสารีริกธาตุ และ  
สรรพสิ่งของ แก้วแหวนเงินคำของอันควรใส่ แล้วปิดให้สนิท เอาใส่ไว้เหนือชันข้าวตอกคอกไม้  
ลำเทียน แล้วพร้อมใจกันกระทำพิธีมงคลอบรมสมโภช ให้สวดพุทธมนต์ว่าตั้งแต่ “สัคเคหลวง”  
จนจบ แล้วตั้ง “นะโม” ๓ จบ สวดชุมนุม ภูมิคณะ ว่า “พุทธโธ อุปปันโน โลเก รัมโม อุปปันโน  
โลเก สัมโม อุปปันโน โลเก พุทธะคุณัง รัมมะคุณัง สังฆะคุณัง นะโม พุทธายะ นะโม รัมมายะ นะ  
โม สังฆายะ นะโม พุทธัสสะ นะโม รัมมัสสะ นะโม สังฆัสสะ พุทธะปะรายะโน รัมมะปะรายะโน  
สังฆะปะรายะโน พุทธโธ เม นาโถ รัมโม เม นาโถ สัมโม เม นาโถ พุทธะคุณานุภาวณะ รัมมะคุณานุ  
ภาวณะ สังฆะคุณานุภาวณะ สัพเพ ทูกา สัพเพ ภาเย สัพเพ โรคา สัพเพอันตะรายา สัพเพปัททะ  
วา สัพเพสัสตวุ วินาสันตุ เม” พุทธโธ มังคะละสัมภูโต สัมพุทธโธ ที่ปะทุตะโม พุทธะมังคะละมา  
คัมมะ สัพเพทูกา ปะมูญจะเร รัมโม มังคะละสัมภูโต คัมภีโร สุทิสโส อะนุญ รัมมะมังคะ  
ละมาคัมมะ สัพเพภาเย ปะมูญจะเร สัมโม มังคะละสัมภูโต ทักขิณโย อะนุตตะโร สังฆะมังคะ  
ละมาคัมมะ สัพเพโรคา ปะมูญจะเร พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ รัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สัมมัง สะ  
ระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ รัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ สัมมัง สะ  
ระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ รัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ สัมมัง  
สะระณัง คัจฉามิ

พุทธีัง ชีวติง ยาวะนิพพานัง สะระณัง คัจฉามิ รัมมัง ชีวติง ยาวะนิพ  
พานัง สะระณัง คัจฉามิ สัมมัง ชีวติง ยาวะนิพพานัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ พุทธีัง ชีวติง ยาวะนิ  
พพานัง สะระณัง คัจฉามิ รัมมัง ชีวติง ยาวะนิพพานัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ สัมมัง ชีว  
ติง ยาวะนิพพานัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ พุทธีัง ชีวติง ยาวะนิพพานัง สะระณัง คัจฉามิ ตะ  
ติยัมปิ รัมมัง ชีวติง ยาวะนิพพานัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ สัมมัง ชีวติง ยาวะนิพพานัง สะระณัง  
คัจฉามิ แล้วสูตร “ปัญจะมาระ ชิโน นาโถ ปัตโต สัมโพธิมุตตะมัง จะตุสัจจัง ปะกาเสสิ รัมมะจัก  
กััง ปะวัตตะยิ เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ เม ชะยะมังคะลัง เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ สัพเพ มารา ปะ

ลายันตุ โน ฯ” แล้วสูตร “อิติปิโส ฯ สะวากขาโต ฯ สุปะฏิปันโน ฯ” แล้วสูตร “สัพเพ พุทธา  
 พะลักขิตตา ฯ ถึง รักขัง พันธามิ สัพพะโส” จบแล้ว “มะหาการุณโก นาโถ ฯ ชะยันโต ฯ สักกัตตะวา  
 ฯ” จบแล้ว “นัตถิเม ฯ ภาวะตุสัพ ฯ หิริโอดตูปะ ฯ พาหุง ฯ ชินะบัญชร ฯ อุณ्हิสสะวิชัย ฯ  
 สุธโฆ พุทธาณัง ฯ” จบแล้วให้ยกเอาโกฏิอันเป็นข้าวของเข้าบรรจุไว้ในที่อันควร ปิดเสียให้ดีแล้ว  
 ก็ตั้งขันหลวง เมื่อสูตรสมโภชแล้ว และเอาข้าวของเข้าบรรจุพร้อมกับหัวใจใส่หมดแล้ว ให้คว่ำขัน  
 เสีย เอาหัวใจใส่พระพุทธรูปใหม่ ให้ว่าดังนี้ “นะโม พุทธายะ หัตถะยัง จิตตัง ประสิทฺฐัง เสยยะถิ  
 ทัง สุขะมามิหัง โหนตุ” ตั้งใจว่า 3 จบแล้วเอาหัวใจใส่

(3) ขั้นตอนที่สาม การพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูป (การบวช  
 พระพุทธรูป)

เมื่อได้ทำการก่อสร้างองค์พระพุทธรูปองค์ใหม่จนแล้วเสร็จ หรือ  
 พระพุทธรูปที่ซ่อมแซมจนแล้วเสร็จก็ดี จากนั้นจะต้องมีการอบรมสมโภช (หมายถึงการ บวช หรือ  
 พุทธาภิเษกองค์พระ) ซึ่งนับเป็นพิธีกรรมที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้งานการสร้างพระพุทธรูปสำเร็จไป  
 ด้วยดี เพื่อให้เกิดความสิริมงคล มีอานุภาพ และความศักดิ์สิทธิ์ ตามวัตถุประสงค์ของการสร้าง  
 ซึ่งมีรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมดังนี้

ศรีเลา เกษพรหม (2529: 2-15) จากหนังสือตำราการสร้างพระ อ้างจาก  
 ใบลานกว้าง 5 เซนติเมตร ยาว 54 เซนติเมตร จากวัดแม่ต้า ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย  
 จังหวัดเชียงราย รหัสไมโครฟิล์ม 86.150.011.004-004 ปริวรรตเมื่อมิถุนายน พ.ศ. 2529 ระบุถึง  
 พิธีกรรมในการบวชพระพุทธรูปแบบล้านนาในอดีตว่า เมื่อสร้างพระพุทธรูปแล้วเสร็จให้นำ  
 น้ำมันอาบสรองค์พระตั้งแต่พระเศียรให้บริสุทธิ แล้วนำเครื่องหอมต่าง ๆ มาประพรม จากนั้น  
 ให้จารพระคาถา อวิชา ปัจจะยา อวิชา ยะเต อะเนกขา มะทาหะเว ทั้ง 3 บท ใส่บนตาล แล้ว  
 นำไปไว้บนหน้าตัก หรือบนอกขององค์พระ และให้นำต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่มีขนาดพอดี นำมา  
 ใส่ห้อมหรือให้อันสมควร และใส่ดินหรือทรายให้เต็ม พร้อมทั้งเอาหญ้าคาเขียวมา 8 กำมือ แล้ว  
 นำมาไว้ทางด้านหลังขององค์พระพุทธรูปเจ้า จากนั้นให้นำผ้าสีขาวบริสุทธิ์ปักพระเศียรขององค์  
 พระพุทธรูปเจ้า จากนั้นนำไหสีขาวมาไว้ทั้ง 4 มุมขององค์พระใส่น้ำเต็มทุกลูก แล้วนำเอาปลาย  
 ด้านหนึ่งของด้ายสายสิญจน์ มาใส่ไว้ และนำหญ้าคาเขียวสดมาพันไว้ 3 รอบให้ตั้งขันหลวง ซึ่งมี  
 เครื่องประกอบดังนี้ เบี้ยหมื่น หมาหมื่น เทียนเล่มบาท 2 คู่ เทียนเล่มเล็ก 8 คู่ หมา 8 ขด พลุ  
 8 สวย ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวเปลือกหมื่น ข้าวสารพัน กล้วย 1 เครือ มะพร้าว 1 เครือ เสือ 4 ผืน  
 พัด 4 ก้าน ปีก (ทัพพี) 4 ใบ ซึ่งการกำหนดขนาดข้าวของ เงิน คำ (ทองคำ) ต่าง ๆ ให้มีความ  
 เหมาะสมกับขนาดขององค์พระในการพิจารณาความเหมาะสมนี้ตั้งไว้ให้เป็นกรรมสิทธิ์ของวัดว่า

อารามและเจ้าภาพเจ้าศรัทธาผู้สร้าง แล้วให้ทำแว่น (ตัดกระจกเงากลมมาติดกับกรอบไม้จำนวน 3 อัน) ตั้งไว้กับฐาน ดัดเทียนเล่มละบาทไว้ด้านหลังหรือด้านบนของกระจก ทั้ง 3 อัน

เมื่อจะประกอบพิธีกรรมให้นิมนต์พระและศรัทธาญาติโยมทั้งหมด ตั้งบทสวด นะโมเม และสวดมหาสมยทั้งบท และแล้วเจริญพุทธมนต์ บทพาหุงฯ ชินบัญชร สัมพุทธคาถา ให้พอสมควรแล้ว สวดบท พันธคาถา แล้วสวดพุทธมนต์เบิกพระเนตร ตั้งแต่บท กิเโส โนสัถะ เป็นลำดับไปจนถึง ชะยะ มัชฌะ คาคิ ให้เสร็จสิ้นในปฐมยาม แล้วสวดพุทธมนต์ อะระโห ภควา ตัสสะ เขวะ ระติยา มัชฌะ เมยาม เป็นลำดับไปจนถึง ชะยะ มัชฌะคาคิ ให้แล้วเสร็จในมัชฌิมยาม แล้วสวดพุทธมนต์บท อะระโห ภควา ปัจฉิมัง ยามัง ไปเป็นลำดับ จนถึงตัสสะ มาหัง อุปปะกาชิโนติ ให้แล้วเสร็จในปัจฉิมยาม เมื่อท้องฟ้าเริ่มสว่างใกล้รุ่งแจ้ง ให้เอากระจกแว่นที่ดัดเทียนจุดไฟแล้วนำมาส่องพระเนตรขององค์พระ แล้วชักผ้าขาวที่ปกพระเศียรออกไป แล้วจุดเทียนเล่มบาททั้ง 9 เล่ม จากนั้นสวดพุทธมนต์บท อวิชา ยะเต อเนกา ยะทาหะเว ทั้ง 3 บท แล้วสวดบทพระธรรมจักร สวดมั่งคละ และตั้งบทสวด เหวะเมวะ ไปเป็นลำดับจนถึง บท มหามังคะละสุดัง และบท สุโข อะโรคะยา จนจบแล้ว จากนั้นให้ตีฆ้อง กลอง เพื่อเป็นพุทธบูชา และเฉลิมฉลอง แล้วถวายข้าวมธุปายาส 49 ก้อน แด่องค์พระพุทธรูปเจ้า เมื่อเสร็จบริบูรณ์แล้วตามขั้นตอนพิธีกรรมดังกล่าวข้างต้น พระพุทธรูปเจ้าองค์นั้น จักรุงเรือง ด้วย เตชะ ฤทธิ วุฒิกิจำริญกว้างขวาง แก่เจ้าภาพเจ้าศรัทธา และวัดวาอารามแห่งนั้นมากนักแล

เอกสารที่แสดงขั้นตอนการสมโภชพระพุทธรูปใหม่ หรือทำพิธีพุทธาภิเษก หรือการบวชพระพุทธรูปแบบล้านนา ซึ่งแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ตามลำดับขั้นตอนและอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมมีสาระสำคัญดังนี้

รัชพล ศิริวงศ์ทอง (2539: 53-58) จากหนังสือพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ระบุว่า การสมโภชพระพุทธรูป หรือพิธีมหาพุทธาภิเษก ชาวล้านนาทั่วไปเรียกว่า “การบวชพระเจ้า” หมายถึงการทำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้พระพุทธรูปที่สร้างขึ้น มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นสวัสดิมงคล การทำพิธีดังกล่าวจะทำกับพระพุทธรูปที่สร้างแล้วเสร็จใหม่ หรือพระพุทธรูปที่บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ อุปกรณ์เครื่องใช้พิธีสมโภชพระพุทธรูปหรืองานพุทธาภิเษก มีดังนี้

ก. เทียนชัย ใช้ไส้หรือสีสาย 108 เส้น ใช้จี๋ผึ้งประมาณ 500 จี๋ขึ้นไป เขียนคาถากรณีหรือหัวใจกรณี มีความสูงประมาณ 1.50 เมตร

ข. เทียนมงคล 2 เล่ม เป็นเทียนมงคลซ้ายและมงคลขวา ใช้ไส้หรือสีสายเท่าอายุสมภารหรือเจ้าอาวาสวัด

ค. เทียนนวลโลกุตรธรรม 9 เล่ม ใช้ไส้หรือสีสาย 18 เส้น

ง. เทียนฐาน จำนวน 16 เล่ม ใช้ใส่หรือใส่สายด้วยการประมาณ แต่ความยาวของไส้เทียนใช้ขนาดเวียนรอบศีรษะของสมภารหรือเจ้าอาวาส

จ. ช่อหรือธงชัย (ธงสามเหลี่ยมขนาดเล็ก) 108 อัน

ฉ. ฉัตรหน้าพระเจ้า ทำเป็นฉัตร 5 ชั้น จำนวน 4 อัน เพื่อปักไว้ 4 มุม

ช. เครื่องอัฐบริวาร 8 ที่ใช้ในการอุปสมบท และจะต้องมีอื่น ๆ ดังนี้  
ผ้าอาสนะ 1 ผืน ไม้เท้า 1 อัน เครื่องราชกุณฑล อันมี พัดจ้าว เสวตฉัตร หอกจามร จลองค์พระบาท (เกีบคำ) หนังสือ 1 ผืน (ถ้าไม่มีก็ใช้ผ้าอาสนะอย่างอื่นก็ได้) หางนกยูง 1 มัดแว่นสำหรับเบิกพระเนตร 1 อัน

ซ. น้ำมนต์พุทธานิเชก ควรใช้ตุ่มขนาดใหญ่ เอน้ำสะอาดใส่ ใช้ส้มป่อย ขมิ้น ผิวมะกรูด ดอกมะลิ ใบเงิน ใบทอง ใบนาค และใบมะตูม ใส่ในหม้อน้ำมนต์นั้นด้วยปริมาณพอควร

ฌ. จัดตั้งสวดมนต์ ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ เทียนเล่มขนาดพอสมควร 108 เล่ม สวดดอกไม้ 9 สาย เบี้ย 1,300 อัน กล้วย 1 เครือ อ้อย 4 เล่ม มะพร้าว 1 เครือ ผ้าขาว 1 พับ ผ้าแดง 1 ผับ หมากพลูพอสมควร หม้อเล็ก ๆ โดยการปิดปากหม้อและทาด้วยสีขาว 1 ใบ ทำคันผึ้ง 1 คัน ข้าวเปลือก 1 กระบุง ข้าวสาร 1 กระบุง เงินสำหรับบูชา 80 บาทขึ้นไป

ญ. ในบริเวณที่จัดพิธีพุทธานิเชกนั้น เพื่อให้มีความสว่างและศักดิ์สิทธิ์ก็ควรมีการประดับประดาด้วยสิ่งต่อไปนี้ ช่อธงชัย และโคมไฟ ต้นกล้วย ต้นอ้อย ทำราชวัตรฉัตรธงให้เกิดความสว่าง

ฎ. นำเอาผ้าขาวผืนใหม่มาห่มพระพุทธรูปใหม่ และเอาจีวรปิดตาปิดหู ปิดจมูก พระพุทธรูปไว้ก่อน เสมือนว่ายังไม่ได้ตรัสรู้

การเจริญพุทธมนต์เพื่อพุทธานิเชกและอบรมสมโภชองค์พระพุทธรูปใหม่นั้นนับว่ามีความสำคัญมาก โดยมีลำดับการเจริญพระพุทธรูปดังนี้ ในการประกอบศาสนพิธี จะมีการอาราธนานิมนต์พระมหาเถระผู้ใหญ่ ผู้มีคุณธรรมสูง มีพรรษาชุกจุกมากเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนโดยทั่วไป มาเป็นประธานสงฆ์ในการประกอบพิธี เมื่อเริ่มประกอบพิธีกรรมจะมีการประโคมดนตรี พิณ ปี่พาทย์ ฉิ่งกลอง เพื่อเป็นการป่าวประกาศให้คนและเทวดาทั้งหลายทราบว่าพิธีกรรมที่สำคัญจะเริ่มขึ้นแล้ว ต่อจากนั้นมักคนายก หรืออาจารย์วัด จะเป็นผู้นำศรัทธาประชาชนทั้งหลาย ประกอบพิธีไหว้พระรัตนตรัย สมาทานศีลและอาราธนาพระปริตร เมื่อแล้วเสร็จจะมีการขึ้นขันตั้งหรือยกครูก่อน จากนั้นพระมหาเถระและพระภิกษุจะนำเอาพระสูตรสำคัญต่าง ๆ มาสวดเจริญพุทธมนต์ตามลำดับ ดังนี้ ขึ้นสักเคหลวงหรือชุมนุมเทวดาตั้งนะโมตัสสะ 3 ครั้ง พร้อมกับสวดไตรสรณคมน์ สวดมหาสมยสูตร สวดมงคลสูตร สวดรัตนสูตร สวดกรณีเมตตสูตร

สวดชกสูตร สวดอาณานัญปริตร สวดชัยปัญชรสูตร สวดคัมภีร์พุทธานิเทศสวดมงคลจักรวาลใหญ่ สวดมหากรณโก นาโถ จบด้วย สุโขพุทธานัง และภาควสุตพมั่งคลั่ง ฯลฯ อนึ่งเมื่อพระสงฆ์ได้เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ก็จะมีการนิมนต์พระเกจิ หรือพระเถรอาจารย์ผู้ใหญ่ ผู้มีคุณธรรมสูง มีพรรษาชุกชุมมากเป็นที่เคารพนับถือโดยทั่วไปจะมานั่งหนัก (นั่งปรก หมายถึงการนั่งอธิฐานแผ่เมตตาจิตเข้าสู่องค์พระ) หลังจากนั้นจะมีการแสดงพระธรรมเทศนา เรื่องพุทธานิเทศหรือพุทธประวัติ ลำดับตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระธรรมเทศนาและปรินิพพาน

การทำพิธีหุงข้าวมธุปายาส อุปกรณ์ที่จะทำข้าวมธุปายาสนั้นก็ประกอบด้วยวัตถุดิบต่าง ๆ ดังนี้ นม เนย น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาล ถั่ว งา เอาข้าวสารที่ออกใหม่ ๆ ซึ่งได้ทำการแช่ และนึ่งให้สุกก่อนแล้วจึงนำเอาข้าวที่นึ่งนั้นมากวนเป็นข้าวมธุปายาส การหุงข้าวมธุปายาสหรือการกวนข้าวมธุปายาสนั้น มักจะใช้อุบาสิกา ผู้ที่มั่นคงในการรักษาศีล 5 ศีล 8 เป็นผู้ทำ หุง ส่วนในการถวายข้าวมธุปายาสไปถวายพระพุทธรูป

การสวดมนต์เบิกพระเนตร ในการเจริญพระพุทธมนต์สูตรเบิกพระเนตรในเวลาใกล้รุ่ง (การเปิดสายตาพระเจ้า) พระสงฆ์ที่ทำพิธีในเวลาดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น ก็จะมาทำพิธีสวดมนต์หรือเจริญพุทธมนต์อีกครั้งหนึ่งด้วยบทสวดมนต์พระสูตรต่าง ๆ ดังนี้ นะโม คัสสะ 3 ครั้ง พร้อมกับไตรสรณคมน์ สวดโมเม สัพพพุทธานัง สวดอวิชชา ปัจจยา สวดอุทานคาถา สวดธรรมจักรกัปปัตนสูตร สวดชัยมงคลคาถา คือ บทสวดพาหุง สวดมงคลจักรวาลน้อย สวดอุโยชนคาถา คือทุกขับปตา และจบลงด้วย ภาควสุตพมั่งคลั่ง ฯลฯ หลังจากที่พระสงฆ์สวดมนต์จบลงแล้ว ก็ขอให้พระมหาเถระ เอาผ้าขาวที่ใช้ห่มพระพุทธรูปใหม่นั้นออก แล้วให้ท่านเอาแว่นกระจกเข้าส่องพระเนตรพระพุทธรูปใหม่จากนั้นก็การทำพิธีแกะจี๊ฟี่ที่ปิดพระเนตร พระนาสิก (จมูก) และพระกรรณออก ให้มีการล้างช่องซ้าย 9 ครั้ง ตลอดจนมีการประโคมดุริยางค์ดนตรี ถวายเป็นพุทธบูชา ต่อจากนั้นพระมหาเถระผู้ใหญ่จะประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่พระพุทธรูป และวัตถุมงคล เครื่องรางของขลังที่นำมาเข้าพิธีพุทธานิเทศในมณฑลพิธีนั้น จากนั้นทำพิธีถวายข้าวมธุปายาสแด่พระพุทธรูปใหม่ คณะศรัทธาเจ้าภาพทำการถวายจตุปัจจัยไทยทานแด่พระสงฆ์ที่อาราธนามาเจริญพระพุทธมนต์ในครั้งนี้ พระสงฆ์อนุโมทนา ประธานกรรมการจัดงานจะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ก็เป็นอันเสร็จพิธี

ยังมีเอกสารทางวิชาการที่แสดงถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการซ่อมพระเจ้านครหลวง เมืองพะเยา ดังนี้

วิมล ปิงเมืองเหล็ก (2544: 189-190) จากหนังสือ หลวงพ่อเมืองพะเยา ระบุว่า การซ่อมแซมหุพระเจ้านครหลวง ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญ โดยมีพระภิกษุและศรัทธาประชาชนจากวัดต่างๆ มาร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก ซึ่งการกำหนดการทำพิธีต่าง ๆ ส่วนใหญ่คล้าย

กับการก่อตั้งวัดใหม่ แต่ก็มีเพิ่มเติมเข้ามา เช่น การบอกพญานาคชื่อ “ธัมมสิริ” ซึ่งในตำนานพญานาคคนนี้เป็นผู้ได้มอบทองคำให้กับสองตายายมาก่อสร้างพระเจ้าตนหลวง และได้แต่งขันขมาพระเจ้าตนหลวงในกรณีที่ได้ล่วงเกินในขณะที่ซ่อมแซม จากการบันทึกของพระครูวิชระปัญญามีดังนี้ ปฐมจุลศักราชได้ 1277 พ.ศ. 2458 วันที่ 13 มิถุนายน เวลา 4 โมงเช้า ฝ่ายสงฆ์คือวัดราชคฤห์ วัดประตู่เหล็ก วัดหลวง วัดคุ้ม วัดเมืองชุม วัดภูมินทร์ วัดอินทร์ฐาน วัดป่าลาน เจ้าอธิการ พร้อมด้วยศิษย์โยม และศรัทธาชายหญิงของคนทุกวัด มีพระครูศรีวิราชวิชระปัญญา เจ้าคณะแขวง พ่อเจ้าหลวง และนายควาย นายอำเภอ นายหมูเขียว ปลัดอำเภอ ได้พร้อมกันทั้งภายนอกและภายใน ได้ออกไปซ่อมแซมแป้นหู (ทำหู) พระเจ้าตนหลวงที่ขาดลง พิธีกรรมเริ่มตามลำดับคือ

- (1) การบูชาท้าวทั้ง 4
- (2) การบูชาพระอุปคุต
- (3) การบูชาพระฤๅษี 6 คน
- (4) การบูชาพระเจ้าอโศกธรรมราชา
- (5) การบูชาบอกพญานาค ธัมมสิริ
- (6) บูชาบอกกล่าวเจ้าเมืองผู้ เมืองแก้ว เสือวัด
- (7) ได้บอกผีเจนนบ้าน เจนเมือง
- (8) ได้ถอนสัตพะจีต (การสวดถอน หรือภูมิปริสสุติ การทำให้

แผ่นดินบริสุทธิ์)

- (9) ได้บอกกล่าววิสุกัมมเทวบุตร
- (10) ได้ทำขัน 5 ชั้น ตั้งให้ครูบ้านนันทาเป็นสล่า (หัวหน้าช่าง)
- (11) ได้แต่งขันขอมมาพระเจ้าตนหลวง
- (12) ได้เอาสะตาย (ปูนดำที่ผสมแล้ว) มาใส่ขันแล้วสวด นะโม เม

ธัมมะวันณะกาโล พุทธัง สรณัง คัจฉามิ และตติยัมปิ พุทธัง และตติยัมปิพุทธัง ทั้ง 9 บท และสวดพุทโธ อุปันโน โลโก เป็นลำดับไปจนจบ ต่อด้วย ปัจเจกานัญจะ สัมพลัง อรักขัง พันธามิ สัพพทา แล้วจึงเอาปูนดำที่เจริญพุทธมนต์ขึ้นฉาบยาแนว หูขวาแห่งพระมหาพุทธรูปเจ้า

## 2.2.9 จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายศรีเลา เกษพรหม ที่อยู่ 49 หมู่ที่ 2 ตำบลไชยสถาน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2555 มีฐานะเป็นอาจารย์ประจำสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรล้านนา และมีประสบการณ์ที่

เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ และการประกอบพิธีกรรมของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา 35 ปี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีตว่า การประกอบพิธีกรรมทั้งในด้านการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนานั้น จะมีรายละเอียดของการปฏิบัติที่แตกต่างกันเล็กน้อยในแต่ละขั้นตอน เพราะมีการจารึกไว้หลายตำรา เช่น ที่อาจารย์ศรีเลา ได้นำมาปริวรรตใหม่นั้นก็ นำมาจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันแต่โดยหลักใหญ่ ๆ แล้วจะเห็นว่าการประกอบพิธีกรรมนั้นคล้ายคลึงกัน เพราะในอดีตการประกอบพิธีกรรมในแต่ละท้องถิ่นของล้านนาก็จะแยกกันทำไปตามตำราที่มีหรือได้จดบันทึกไว้ในชุมชนนั้น ๆ แต่ในปัจจุบันเมื่อมีความเจริญมากขึ้น การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมีการตรวจทานปรับเปลี่ยนผสมผสานให้สอดคล้องและให้เข้ากันจนเป็นรูปแบบที่เป็นกลางและมีลักษณะที่เป็นการประกอบพิธีกรรมของล้านนาที่ได้รับการยอมรับมากขึ้น อย่างไรก็ตามในแต่ละท้องถิ่นของล้านนาก็ยังมีรายละเอียดของการประกอบพิธีที่คล้ายคลึงกัน

สรุปการประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในอดีต

อดีตการประกอบพิธีกรรมเป็นขั้นตอนที่จะทำให้พระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์ มีความเป็นสิริมงคล จะเห็นได้ว่าการประกอบพิธีกรรมนั้นคือการลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ของการเสด็จมาอุบัติหรือเกิดขึ้นในโลกของพระพุทธเจ้านั่นเอง เพื่อให้เป็นที่ยอมรับครอบคลุมในทุกด้านของสังคม จึงมีการทำพิธีทั้งของพุทธ พราหมณ์ และผี และต้องประกอบพิธีกรรมอย่างความเคร่งครัดของผู้ร่วมพิธี เพื่อให้พิธีกรรมนั้นสร้างความศักดิ์สิทธิ์อย่างสูงสุดกับพระพุทธรูป

การประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน จากการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกทำให้มีข้อค้นพบของการศึกษาค้นคว้าคือ ขั้นตอนพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปมีขั้นตอนที่สำคัญ อยู่ 3 ขั้นตอน ที่สำคัญคือ

- 1) ขั้นตอนที่หนึ่ง การเริ่มก่อสร้าง (การบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์)
- 2) ขั้นตอนที่สอง การบรรจุหัวใจและวัตถุมงคลในองค์พระ
- 3) ขั้นตอนที่สาม การพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูป

การเลือกวัน เวลา ที่เหมาะสมในการประกอบพิธีกรรมในปัจจุบัน การเริ่มพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่นั้น สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือการกำหนดวันเวลาต่าง ๆ ที่จะประกอบพิธีกรรมในแต่ละขั้นตอน ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้า ทำให้มีข้อค้นพบ โดยมีสาระสำคัญดังนี้ โดยการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน 5 องค์ คือ

- 1) พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของสำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลบ้านหาง อำเภอกงเตง จังหวัดเชียงราย วางศิลาฤกษ์ก่อสร้าง เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2554

2) พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานสำนักสงฆ์วัดพระธาตุสร้อยทอง บ้านจำบอน ตำบลคอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย วางศิลาฤกษ์ก่อสร้าง เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2555

3) พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย วางศิลาฤกษ์ก่อสร้าง เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2549

4) การสร้างพระพุทธรูปนิมิตหทัยเรศวร (พระเจ้าหายเมือง) พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแตง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ วางศิลาฤกษ์ก่อสร้าง เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2551

5) พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8.40 เมตร สำนักสงฆ์วัดพระธาตุคอยตอง บ้านตอง ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย วางศิลาฤกษ์ก่อสร้าง เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2554

จะเห็นได้ว่าการเลือกวันเวลาที่ประกอบพิธีกรรมในปัจจุบัน ยังคงถือฤกษ์ยามตามแบบโบราณทั้งสิ้น ซึ่งแม้ว่าปัจจุบันสภาพสังคมได้เปลี่ยนไปจากในอดีตกล่าวคือมิได้เป็นสังคมเกษตรอีกต่อไป และแม้ว่าไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากในกระบวนการผลิตวัสดุก่อสร้าง เช่นอดีต แต่อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญที่ยังคงใช้วิธีการเลือกวันเวลาตามฤกษ์ยามแบบอดีตเพราะว่าแรงงานที่เป็นช่างผู้สร้างส่วนหนึ่งยังคงอยู่ในภาคเกษตร และอีกเหตุผลหนึ่งคือความเหมาะสมของสภาพดินฟ้าอากาศ เพราะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่หลายองค์สร้างอยู่กลางแจ้งจึงต้องคำนึงถึงสภาพอากาศที่เหมาะสมกับการก่อสร้างด้วย

#### 1) ขั้นตอนทีหนึ่ง การเริ่มก่อสร้าง (การบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์)

เมื่อจะเริ่มสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ จะมีการกำหนด วัน เวลา สถานที่เรียบร้อยแล้ว โดยเทียบจากตำราการสร้างพระพุทธรูปถึงวันเวลาที่เหมาะสมได้แล้วการประกอบพิธีกรรมในขั้นแรกจะเป็นการบวงสรวง บอกกล่าวฟ้าดินหรือขออนุญาตต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เพื่อให้มาร่วมและอนุโมทนาในการสร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ และเป็นการปกป้องจากสิ่งชั่วร้าย หรือ อุปสรรคต่าง ๆ ที่จะมาขัดขวางการสร้างพระพุทธรูป รวมถึงขอให้การก่อสร้างสามารถกระทำได้โดยเรียบร้อยและรวดเร็ว พิธีกรรมที่ใช้ประกอบในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่นั้น อาจกล่าวได้ว่ามีการประกอบพิธีกรรมทั้งทางพุทธ พราหมณ์ และผีซึ่งมีรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมดังนี้

การเตรียมสถานที่ก่อสร้าง เมื่อกำหนดขอบเขตที่จะสร้างพระพุทธรูปได้แล้ว จะมีการเตรียมขุดไม้ไผ่เป็นราชวัตรให้ครอบคลุมพื้นที่ที่จะทำการก่อสร้างโดยรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมและมีประตูทางเข้าทั้งสี่ทิศ ซึ่งตรงกลางจะก่อหลุมศิลาฤกษ์ขนาดกว้างยาวสูง

ประมาณ 80 เซนติเมตร โดยจะทาสีขาว หรือนำผ้าสีขาวมาหุ้มไว้โดยรอบก็ได้ ด้านบน ตกแต่งด้วย ช่อตุงมงคล และดอกไม้ตามมุมเพื่อความสวยงาม ภายในใส่ทรายให้มีความสูงครึ่งหนึ่งของความ สูงประมาณ 40 เซนติเมตร (หลุมศิลาฤกษ์นี้เมื่อก่อสร้างองค์พระแล้วเสร็จ จะเป็นตำแหน่งที่องค์ พระครอบหรือนั่งทับลงไป) และมีการประดับประดาด้วยช่อ (ธงสามเหลี่ยมขนาดเล็กที่ทำจาก กระดาษหลากสี เสียบไม้ไผ่) นำมาปักบนก้นกล้วยที่นำมาวางครอบไว้บนไม้ราชวัตร ตรงมุมทั้ง 4 ด้าน จะนำต้นกล้วย ต้นอ้อย ที่ยังสดอยู่มาประดับ และมีฉัตร เจ็ดชั้น หรือเก้าชั้น ซึ่งอาจจะทำมา จากกระดาษสีขาวหรือเย็บขึ้นมาจากผ้าสีขาวแต่งลวดลายหรือขลิบสีทองมาปักไว้ทั้ง สี่มุม ส่วน ประติมากรรมจะนำต้นกล้วยและอ้อยมาประดับเช่นกันและจะมีตุ๊กตาวางมาประดับด้วย รวมทั้งตุ๊ก ตาอื่นทั้งขนาดเล็ก เช่นตุ๊กไส้หมู หรือตุ๊กสวยงามประเภทอื่น ๆ

สิ่งของที่ให้นำมาวางศิลาฤกษ์ มีรายละเอียดดังนี้

(1) แผ่นศิลาฤกษ์ ซึ่งโดยมากมักจะทำมาจากแผ่นหินที่สลักรายละเอียด ต่าง ๆ ของการสร้างพระพุทธรูป เช่น วัน เดือน ปี ที่สร้าง ซึ่งจะต้องทำการผูกดวงโดยโหราจารย์ หรือผู้รู้ โดยจะกำหนดอย่างละเอียด ทั้งชั่วโมง นาฬิกา ปฐมเหตุ วัตถุประสงค์ของการสร้าง รายชื่อ ประธานทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส และรายชื่อผู้ร่วมการสร้าง ช่างผู้สร้าง และคำอธิษฐานที่กำหนด ขึ้นเพื่อให้ได้รับอานิสงส์ของการสร้างตามที่ปรารถนาไว้

(2) ไม้มงคลเก้าชนิด ชนิดและความหมายของไม้มงคลทั้ง 9 ชนิด ซึ่งนำมาประกอบในพิธีกรรมการวางศิลาฤกษ์มีรายละเอียดดังนี้

- ก. ไม้ราชพฤกษ์ หมายถึง ความเป็นใหญ่และมีอำนาจวาสนา
- ข. ไม้ขนุน หมายถึง หนุนให้ดีขึ้นร่ำรวยขึ้น ทำอะไรจะมีผู้ให้การ  
เกื้อหนุน
- ค. ไม้ชัยพฤกษ์ หมายถึง การมีโชคชัย ชัยชนะ ชนะศัตรู ชนะ  
อุปสรรคต่าง ๆ
- ง. ไม้ทองหลวง หมายถึง การมีทรัพย์สินเงินมีเงินทองใช้ไม่ขาดสน
- จ. ไม้สีสุก หมายถึง มีความสุขกายสบายใจ ไร้ทุกข์โศกโรคภัย
- ฉ. ไม้ทรงบาดาล หมายถึง ความมั่นคง หรือทำให้บ้านมั่นคง  
แข็งแรง
- ช. ไม้สัก หมายถึง ความมีศักดิ์ศรี ความมีเกียรติ อำนาจบารมี  
คนเคารพนับถือและยำเกรง
- ซ. ไม้พะยุง หมายถึง การพยุงฐานะให้ดีขึ้น

ฉ. ไม้กันเกรา หมายถึง ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ หรืออีกชื่อหนึ่งว่า ตำเสา ซึ่งอาจหมายถึงทำให้เสาเรือนมั่นคง

ในปัจจุบันไม้มงคลเหล่านี้สามารถหาซื้อได้ง่ายจากร้านที่จำหน่ายสังฆภัณฑ์ทั่วไป โดยจะจำหน่ายเป็นชุดและจัดทำเป็นแบบสำเร็จรูป คือทำเป็นแท่งสี่เหลี่ยมมีขนาดประมาณ 1 นิ้ว ยาวประมาณ 1 ฟุต เพื่อสะดวกจะนำไปใช้งานได้เลย พร้อมทั้งมีเอกสารคู่มือประกอบการใช้งานแนบมาด้วย

(3) อัฐมมงคล ทองเงิน นาค นำก้อนอิฐที่มีรูปแบบสวยงาม ไม่แตกหัก หรือบิ่น มาที่สีทอง เงิน และนาค อย่างละ 3 ก้อน อาจจะใช้วิธีปิดด้วยทองคำเปลว หรือเงินเปลวก็ได้ รวมทั้งหมดเป็น 9 ก้อน (<http://www.mahamodo.com>)

(4) พลอย 9 สี (นพเคราะห์) ในสมัยโบราณนั้นให้ความเชื่อถือกันมาว่า ถ้าผู้ใดมีอัฐมมงคลทั้ง 9 ชนิดนี้ ไว้ครบทั้งหมดก็จะเป็นสิริมงคลอย่างสูงสุด อัฐมมงคลทั้ง 9 ชนิดที่วางประดับไปด้วย เพชร และพลอยสำคัญอีก 8 ชนิด คือ ทับทิม มรกต บุษราคัม โกเมน นิลกาฬ (ไพลิน) มุกดาหาร เพทาย และไพฑูรย์ ตามความเชื่อโบราณราชประเพณีกล่าวไว้ว่า อัฐมมงคลหรือเพชรพลอยทั้ง 9 ชนิด ที่เรียกว่า นพเก้า หรือ นพรัตน์ นั้น ถือเป็นสัญลักษณ์ของดาวนพเคราะห์ ซึ่งถือว่าเป็นของสูง เป็นสิริมงคลแก่ผู้เป็นเจ้าของ ใครมีไว้ก็ล้วนแต่เจริญรุ่งเรืองและเลิศด้วยความดีงามทั้งปวง และถ้าให้ความหมายตามสิริมงคลของอัฐมมงคลทั้ง 9 ชนิดแล้ว จะให้ความหมายดังต่อไปนี้

- ก. เพชร สิริมงคลคือ เป็นผู้ที่ยิ่งใหญ่ มีชัยแก่ศัตรู ร่ำรวย
- ข. มณี (ทับทิม) สิริมงคลคือ ความสำเร็จ ลาภยศ อายุยืน
- ค. มรกต สิริมงคลคือ ความศรัทธา กล้าหาญ ป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง
- ง. บุษราคัม สิริมงคลคือ มีเสน่ห์เป็นที่รัก
- จ. โกเมน สิริมงคลคือ สุขภาพดี อายุยืนนาน
- ฉ. นิลกาฬ (ไพลิน) สิริมงคลคือ ความรัก ความเมตตา กรุณา ความ

ร่ำรวย

- ช. มุกดาหาร สิริมงคลคือ ความบริสุทธิ์ ร่มเย็น และชนะแก่ศัตรู
- ซ. เพทาย สิริมงคลคือ ความร่ำรวย ชนาคดีความ
- ฌ. ไพฑูรย์ (ตาแมว) สิริมงคลคือ เทวดาคุ้มครอง ป้องกันไฟไหม้

ในเรื่องของอัฐมมงคลอันเป็นสิริมงคลทั้ง 9 ชนิดนี้ คนไทยโดยทั่วไปนิยมเลื่อมใสนับถือเป็นของมีค่าสูงและเป็นสิริมงคล นำมาใช้ประโยชน์ทั้งในด้านศาสนา และในสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ทำเป็นพระพุทธรูปต่าง ๆ ตลอดจนใช้ประดับเครื่องทรงและที่ประทับ

ใช้เป็นเครื่องประดับแสดงถึงตำแหน่งและเกียรติยศ เครื่องราชูปโภคในพระราชพิธีสำคัญ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ของที่เป็นบำเหน็จรางวัล เครื่องประดับต่าง ๆ ของ พระราชวงศ์ ชุนนาง และข้าราชการชั้นสูง ในเรื่องของการนำอัญมณีไปประดับและนำไปใช้ในราชสำนัก (<http://www.mayajewelry.exteen.com>)

(5) **สัตว์มงคล 3 ชนิด** ทำจากหินแกะสลัก หรือทำจากเซรามิก หรือไม้แกะสลัก จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของ วัดดงหนองเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สำนักสงฆ์วัดบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย มีการบรรจุสัตว์มงคล 3 ชนิด คือ ปลา กบ และเต่า ลงในหลุมศิลาฤกษ์ด้วย ซึ่งสัตว์ทั้ง 3 ชนิดที่นำมาบรรจุในการประกอบพิธีกรรมการวางศิลาฤกษ์นั้นส่วนใหญ่จะนิยมทำจากหินแกะสลัก เซรามิก หรือไม้แกะสลัก

ก. ปลา หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของ ข้าวปลาอาหาร

ข. กบ หมายถึงความมาถึงอย่างถูกต้องและอุดมสมบูรณ์ของฤดูกาล

ค. เต่า หมายถึงความมีอายุยืนนาน

2) **ขั้นตอนที่สอง การบรรจุหัวใจและวัตถุมงคลในองค์พระ** ทองคำ เงิน แหวน กำไล สร้อยคอ หรือ อัญมณีมีค่า หินที่สวยงาม หรือมีค่า เข้ม หรือ แผ่นเงิน ทอง นาค เขียนชื่อ วัน เดือน ปี เกิด ข้าวตอกดอกไม้ นำปรุ้ง เครื่องหอม กายาน และไม้มงคล ไม้ที่มีกลิ่นหอม เป็นต้น สิ่งของที่จะนำมาบรรจุในองค์พระพุทธรูป

(1) **หัวใจขององค์พระพุทธรูป** ซึ่งนิยมทำมาจากโลหะเงิน แล้วลงรัก ปิดทอง หรือหุบทอง โดยจะมีส่วนประกอบอื่น ๆ ด้วยคือ กระจุกสันหลัง ไพลาร้า ดับ ปอด ม้าม และลำไส้ ซึ่งขนาดของหัวใจจะนิยมทำขนาดให้สอดคล้องกับขนาดขององค์พระ เช่น พระหน้าตัก 8 เมตร ก็จะทำหัวใจขนาดผ่าศูนย์กลาง 8 นิ้ว และในส่วนของหัวใจจะมีช่องที่สามารถบรรจุสิ่งของมงคลต่าง ๆ ที่สำคัญและมีค่ามากได้อีกจำนวนหนึ่ง เช่น พระบรมสารีริกธาตุ หรือพระอรหันต์ธาตุ แผ่นเงินทอง ที่จารึก ดวงฤกษ์ที่สร้าง ชื่อผู้สร้างหรือวัตถุประสงค์ของการสร้าง และบรรจุพระพิมพ์ ที่มีค่าสูง สร้อย แหวน กำไลทอง อัญมณีมีค่าต่าง ๆ และวัตถุที่เป็นมงคลอื่น รวมทั้งของหอม ไม้กายาน ไม้โพธิ์ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างที่หามาได้ เช่น ดินจากพุทธภูมิ เป็นต้น

(2) **ลูกแก้วขนาดใหญ่ สีใสบริสุทธิ์** บรรจุในสรวง (ขันหรือผอบ) ทองคำ หรือเงิน โดยรอบขันเงินมักจะจารึกข้อความที่เกี่ยวกับการสร้าง พุทธมนต์ หรือยันต์มงคลต่าง ๆ โดยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะนำไปบรรจุในส่วนที่เป็นเศียรขององค์พระในบางแห่งมีการนำพระพุทธรูปที่ทำด้วยทองคำ โลหะมีค่า หรือแกะสลักจากอัญมณีมีค่าต่าง ๆ มาใส่ไว้ด้วย

(3) แผ่นยันต์ที่ใช้บรรจุในองค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่

ศรีเลาเกษพรหม (2529:31-37) อ้างจากใบลานกว้าง 5 เซนติเมตร ยาว 54 เซนติเมตร จากวัดแม่ตำ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย รหัสไมโครฟิล์ม 86.150.011.004-004 ปรีวรรตเมื่อ มิถุนายน พ.ศ. 2529 ระบุว่าแผ่นยันต์จารึกอักขระแบบโบราณจำนวน 16 ชิ้น นิยมทำจากแผ่นหินอ่อน แกรนิต หรือแผ่นเงินทอง บรรจุในส่วนต่างขององค์พระพุทธรูปดังนี้

แผ่นที่ 1 ยันต์หัวใจพระเจ้าจารไล้แผ่นทองหรือแผ่นเงินบรรจุใส่หัวใจพระพุทธรูปเจ้า จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ โอม เห เห คิฏฐะ คิฏฐะ พันระ พันระ ธาระระ ธาระระ นิรุทธะระ นิรุทธะระ เทวทัตตะ เทวทัตตะ อุณณามณี สัจฉันติ สิทธิสวาหะ

แผ่นที่ 2 ยันต์โลกวุฒิจารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นอิฐลงรักปิดทองวางกลางพุทธบัลลังก์ ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ สาสนัสสะ จะ โลกัสสะ วุฑฒิ ภวตุ สัพพทา สาสนัมปิ จะ โลกัญจะ เทวารักขันตุ สัพพทา

แผ่นที่ 3 ยันต์สุโขจารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นอิฐลงรักปิดทองวางบนยันต์โลกวุฒิ ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ สุโข พุทธาณัง อุปปาโท สุขา สัทธัมมเทสนา สุขาสังฆัสสะ สามัคคี สมัคคานัง ตโป สุขโ

แผ่นที่ 4 ยันต์พุทธคุณอุบัติจารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นเงิน แผ่นทองใส่ที่หัวเข้าขวาพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ พุทธโ โลเก สมุปปโน หิตายะ สัพพาปาณินัง เอเตนะ สัจจวัชเชนะ โสตถิ เม โหตุ สัพพทา

แผ่นที่ 5 ยันต์ธรรมคุณอุบัติจารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นเงิน แผ่นทองใส่ที่หัวเข้าซ้ายพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ รัมโม โลเก สมุปปโน สุขายะ สัพพาปาณินัง เอเตนะ สัจจวัชเชนะ โสตถิ เม โหตุ สัพพทา

แผ่นที่ 6 ยันต์สังฆคุณอุบัติจารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นเงิน แผ่นทองใส่ที่หน้าตักพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ สังโฆ โลเก สมุปปโน โภคายะ สัพพาปาณินัง เอเตนะ สัจจวัชเชนะ โสตถิ เม โหตุ สัพพทา

แผ่นที่ 7 ยันต์พรหมคุณอุบัติจารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นเงิน แผ่นทองใส่ที่พื้นทวารพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ พรหมมา โลเก สมุปปโน โน สุยัสสาเย สัพพาปาณินัง เอเตนะ สัจจวัชเชนะ โสตถิ เม โหตุ สัพพทา

แผ่นที่ 8 ยันต์จุศรณคมณ์ 4 ดวง จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นเงิน แผ่นทองใสที่ท้องด้านขวาพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ พุทธัง สรณัง คัจฉามิ

แผ่นที่ 9 ยันต์จุศรณคมณ์ 4 ดวง จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นเงิน แผ่นทองใสที่ท้องด้านซ้ายพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ รัมมัง สรณัง คัจฉามิ

แผ่นที่ 10 ยันต์จุศรณคมณ์ 4 ดวง จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นเงิน แผ่นทองใสที่ท้องด้านหน้าทิศตะวันออกพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ สัมมัง สรณัง คัจฉามิ

แผ่นที่ 11 ยันต์จุศรณคมณ์ 4 ดวง จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา จารบนแผ่นเงิน แผ่นทองใสที่ท้องด้านหลังทิศตะวันตกพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ เทวานัง สรณัง คัจฉามิ

แผ่นที่ 12 ยันต์ปฐุมปโชตาคารใส่แผ่นทองหรือแผ่นเงินบรรจุใส่ไว้ด้านตะวันออกพระพุทธรูปเจ้า จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ ปโชตาคัมภากา โหตุ โชติวิโร สภาวโห ตา จริโย สุวตารโ โยโค จะ สุตัมมา

แผ่นที่ 13 ยันต์ปฐุมปโชตาคารใส่แผ่นทองหรือแผ่นเงินบรรจุใส่ไว้ด้านตะวันตกพระพุทธรูปเจ้า จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ โภ โน ชิโย โยชิ โน โภ โน ปาตุ โส โสตุ ปาโท ชิตุ โนมะ มโน ตุชิ โย โส มภิ โส โย

แผ่นที่ 14 ยันต์ปฐุมปโชตาคารใส่แผ่นทองหรือแผ่นเงินบรรจุใส่ไว้ด้านเหนือพระพุทธรูปเจ้า จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ นมามิ ตัง นรวรัง นเยหิสะ นรามรัง เนตวา มตัง ประติรัง นิพพุโต สัพพิโย ปริง

แผ่นที่ 15 ยันต์ปฐุมปโชตาคาร (ยันต์โนทั้ง 8) จารใส่แผ่นทองหรือแผ่นเงินบรรจุใส่ไว้ด้านใต้พระพุทธรูปเจ้า จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ โน ชิโร มุนิโน มโน โน มโน ทมโน ธิโน โน ธิโนตถัง คมาเต โน โน เตมาโร วิโรชิ โน

แผ่นที่ 16 ยันต์สัพพกามโค จารใส่แผ่นทองหรือแผ่นเงินบรรจุใส่ไว้ในพระเศียรพระพุทธรูปเจ้า จารึกเป็นอักขระแบบล้านนา ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยดังนี้ สุกโต สุกตถานัง สุกโต สุนทรมปี จะ สุกโต นิพพานัง ยาติ สุกโต เต นโม นมิ

### 3) ขั้นตอนที่สาม การพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูป

ข้าวมธุปายาส 49 ก้อน (หรือข้าวทิพย์) เป็นเครื่องประกอบพิธีซึ่งจะใช้ในขั้นตอนการพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูป เป็นข้าวที่มีกล่าวถึงในพุทธประวัติ เป็นข้าวที่นางสุชาดา

ถวายแก่พระพุทธเจ้าในคืนก่อนการตรัสรู้ ซึ่งกล่าวว่าเป็นข้าวที่มีการปรุงขึ้นอย่างประณีต โดยการหุงสุกด้วยน้ำมัน และมีความพิถีพิถันในการเลือกวัตถุดิบอย่างดีมาใช้ในการปรุง เช่น น้ำมันโคสดเป็นนมที่คัดสรรมาอย่างดี ข้าวก็เป็นพันธุ์ข้าวชั้นเลิศ ผู้ที่ทำการปรุงก็เป็นผู้ที่มีศีลธรรม ขณะที่ปรุงก็มีเจตนาอันบริสุทธิ์มิให้มีมลทินอันใดมาแปดเปื้อน โดยตั้งใจจะนำข้าวทิพย์ที่ปรุงได้ไปถวายแก่เทวดาที่นางสุชาดา ไปบนบานเพื่อขอให้ได้อลูกและสามีที่ดี และตามพุทธประวัติในตอนนี่ยังกล่าวถึงการที่เทวดา นำเอาโภชนาทิพย์มาผสมด้วย เพราะทราบว่ามีนางสุชาดาซึ่งตั้งใจจะนำไปถวายแก่เทวดานั้น แต่ผู้ที่ได้รับการถวายข้าวทิพย์นี้คือพระพุทธองค์ เพราะในขณะนั้นพระพุทธองค์ กำลังประทับนั่งอยู่ที่ใต้ต้นไม้ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชา ซึ่งเป็นต้นไม้ที่นางสุชาดามาบนบานต่อเทวดาที่นั่นพอดี การที่นำข้าวทิพย์ไปถวายพระพุทธองค์จะได้รับอานิสงส์เป็นอันมาก เพราะเมื่อพระพุทธองค์ รับมาแล้วทั้ง 49 ก่อน จะทำให้มีพลังกำลังเป็นอันมาก บังเกิดสติปัญญา และกล่าวกันว่าเป็นอาหารที่ทำให้พระพุทธองค์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในที่สุด ซึ่งภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงรับและฉันข้าวมื้อนี้แล้วก็ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และภายหลังจากนั้นอีกเป็นเวลา 49 วัน ขณะที่ประทับเสวยวิมุตติสุข คือความสุขที่เกิดจากการตรัสรู้ และเป็นการทบทวนสิ่งต่างที่พระองค์ทรงตรัสรู้มา ว่ามีข้อบกพร่องอย่างใดหรือไม่ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวพระพุทธองค์ก็ไม่ทรงฉันอาหารใด ๆ อีกเลยตลอดเวลาดังกล่าว และกล่าวกันว่าข้าวทิพย์นี้พระพุทธองค์เองก็ทรงสรรเสริญว่าผู้ใดได้ถวายข้าวชนิดนี้แก่พระพุทธองค์จะทำให้ได้รับอานิสงส์เป็นอันมาก ด้วยการนำพุทธประวัติเรื่องนี้มาเป็นส่วนหนึ่งให้เกิดพิธีกรรมการกวนข้าวทิพย์ในการพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูปด้วย แต่ในประเพณีล้านนาจะใช้ข้าวเหนียวหนึ่งสูก นำมากวนผสมกับเครื่องปรุงหลายอย่างดังนี้ ข้าวเหนียวหนึ่งสูก เนยข้น เนยใส กะทินมขันทวน น้ำมันสด (นมโค) น้ำมันที่ได้จากการคั้นรวงข้าว (ยาคุ) น้ำตาล น้ำอ้อย น้ำผึ้ง ถั่วลิสง งาขาว งาดำ เมล็ดเดือย เมล็ดบัว และธัญญาหาร พืช อื่นๆ หรือผลไม้แห้งต่างๆ ที่จะหามาได้ ทำพิธีขึ้นขันตั้งการกวนข้าวทิพย์โดยจะมีการปลุกสร้างโรงเรือนขึ้นมาโดยเฉพาะ มีการคัดเลือกสตรีพรหมจรรย์ที่จะเป็นผู้กวนข้าว และให้สมาทานรักษาศีล 5 หรือศีล 8 ในช่วงของการทำพิธี และให้นุ่งห่มขาว ก่อนเริ่มกวนข้าวทิพย์ พ่ออาจารย์จะมากล่าวอัญเชิญเทวดาเพื่อให้มาร่วมในพิธี จากนั้นจึงเริ่มกวนด้วยการตีไฟในเตา ภาชนะที่จะนำมากวนคือกระทะใบใหญ่ และจะให้สตรีพรหมจรรย์เป็นผู้ทำการกวน โดยเริ่มจากการกวน กะทิ น้ำมัน และส่วนผสมที่เป็นของเหลวต่าง ๆ แล้วจึงเริ่มใส่ข้าวเหนียว และส่วนประกอบอื่น ใช้เวลากวนค่อนข้างนาน ประมาณ 3 ถึง 4 ชั่วโมง เมื่อกวนแล้วเสร็จจะมีลักษณะเหมือนข้าวเหนียวแก้วแดง (ขนมหวาน) โดยการใส่ด้วยขนาดเล็ก (ถ้วยตะไล) จำนวน 49 ก้อน แล้วใส่ถาด โดยจะกวนในคืนวันประกอบพิธีพุทธาภิเษก เพื่อนำไป

ถวายพระพุทธรูปเข้าตอนใกล้แจ้งหลังจากเสร็จพิธีเปิดสายตา หรือเบิกพระเนตรพระพุทธรูปเข้า ส่วนที่เหลือชาวบ้านนิยมนำมาทานกันถือว่าเป็นอาหารทิพย์ จะเกิดสิริมงคลแก่ผู้ที่ได้รับประทาน ผู้ที่มีหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ ในการสร้างพระพุทธรูป

(1) พระสงฆ์ ทั้งที่เป็นพระเถรอาจารย์ คือบวชเรียนมานาน หรือได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้านและชุมชน และพระสงฆ์ที่เป็นผู้เจริญพระพุทธรูป

(2) ปู่จารย์ (ปู่อาจารย์ หรือพ่ออาจารย์ ผู้ที่เคยบวชเรียนและมีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมตามแบบล้านนา)

(3) ผู้นำชุมชน หรือเจ้าหน้าที่ของฝ่ายปกครอง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ เป็นต้น

(4) ช่างและผู้ร่วมงานก่อสร้าง

(5) ชาวบ้านที่ได้รับการมอบหมายหรือคัดเลือก มาให้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในแต่ละขั้นตอน มีทั้ง ชาย หญิง หรือสาวพรหมจรรย์

(6) ประชาชนผู้มีจิตศรัทธา และประชาชนทั่วไป

## 2.2.10 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่

ในปัจจุบัน ลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน นั้น มีขั้นตอนเหมือนการประกอบพิธีกรรมในอดีตของล้านนา จากการศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร สามารถแบ่งขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญออกเป็น 3 ขั้นตอน โดยในการวางศิลาฤกษ์เพื่อเริ่มก่อสร้างพระพุทธรูปจะมีขั้นตอนการประกอบพิธีแยกโดยละเอียดได้ 3 ขั้นตอนดังนี้

1) การสวดถอน หรืออุมิปริสุทธิ

2) การขึ้นท้าวทั้งสี่ และบวงสรวงเทวดา

3) การประกอบพิธีเจริญพุทธมนต์และวางศิลาฤกษ์

1) การสวดถอน หรืออุมิปริสุทธิ

ในการประกอบพิธีกรรมการวางศิลาฤกษ์จะเริ่มขึ้นตั้งแต่เช้าตรู่ โดยจะเริ่มจากการสวดถอน หรือการทำให้แผ่นดินบริเวณที่จะสร้างพระพุทธรูปเป็น ปริสุทฺธิมณฑล หรือ แผ่นดินบริสุทธิ์ โดยจะมีผู้ประกอบพิธี คือ พระสงฆ์ผู้เจริญพุทธมนต์บทธวดถอน จำนวน 4 รูป พ่ออาจารย์ 1 ท่าน และผู้ส่งสะดวง เป็นชายหนุ่มที่แข็งแรงจำนวน 4 คน (นุ่งห่มด้วยชุดขาว) โดยจะนำสะดวงไปวางยังมุมทั้ง 4 ของบริเวณที่สร้างหรือต้องการสวดถอนให้บริสุทธิ์ การวางสะดวงจะต้องวางให้ตรงหรือใกล้เคียงกับ คือ ทิศเหนือ ต้องใช้สะดวงที่ปักธงหรือข้อสีเทาหรือสีหม่น

เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตต่อท้าวภูเวร หรือเวสสุวรรณ ซึ่งมีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ ทิศตะวันออก ต้องใช้สะตวงที่ปักธงหรือช่อสีฟ้า เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตต่อท้าวตรฐะ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ ทิศใต้ต้องใช้สะตวงที่ปักธงหรือช่อสีแดง เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตต่อท้าววิรูปกะ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ ทิศตะวันตก ต้องใช้สะตวงที่ปักธงหรือช่อสีดำ เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตต่อ ท้าววิรูปกะมีหน้าที่ดูแลโลกอยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุ การจะเริ่มสวดจากทิศใดก่อนขึ้นอยู่กับวัน เดือนที่ประกอบพิธี เมื่อถึงเวลาพออาจารย์จะนิมนต์พระทั้ง 4 รูป และเจ้าภาพเจ้าศรัทธา ไปเริ่มสวดตอนจากมุมใดมุมหนึ่งก่อนเมื่อโดยการจุดรูปและเทียนที่อยู่ในสะตวงนั้น จากนั้นพระสงฆ์ทั้ง 4 รูป จะสวดเจริญพุทธมนต์บทสวดตอนแล้วเสร็จพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจะทำการกลั่นหายใจ แล้วหยิบก้อนดินบริเวณนั้นมาจำนวนหนึ่งเพียงเล็กน้อย นำใส่สะตวง จากนั้นจะเวียนขวาเป็นทักษิณวัตร (ตามเข็มนาฬิกา) จนแล้วเสร็จทั้ง 4 มุม จากนั้นจะให้ผู้ส่งสะตวงทั้ง 4 คนหยิบสะตวงที่ทำพิธีเสร็จแล้ว เดินออกไปตามทิศทั้ง 4 โดยไม่หันหลังกลับมามองอีก และนำสะตวงไปวางไว้ที่ทางสามแพร่ง หรือบริเวณที่ไกลจากที่ประกอบพิธีเล็กน้อย เป็นการเสร็จพิธีสวดตอนแบบล้านนา ซึ่งเมื่อประกอบพิธีกรรมนี้แล้วมีความเชื่อว่าจะทำให้แผ่นดินในบริเวณนั้นมีความบริสุทธิ์ และถอดถอนความอัปมงคลต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นในบริเวณนี้ออกทั้งหมด สามารถใช้เป็นสถานที่สร้างพระพุทธรูปได้อย่างถูกต้องตามประเพณีล้านนาโบราณที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

## 2) การขึ้นท้าวทั้งสี่ และบวงสรวงเทวดา

เป็นพิธีกรรมที่สำคัญมากอีกพิธีหนึ่งที่จะละเว้นการปฏิบัติไม่ได้ เพราะเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตต่อท้าวทั้งสี่ หมายถึงเทพที่เป็นใหญ่ทั้งสี่ทิศ (เทพประจำสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา) รวมทั้งพระอินทร์ที่เป็นหัวหน้า และพระแม่ธรณีเบื้องล่างซึ่งมีรายละเอียดของเทพ ดังนี้ พระอินทร์ เทวราชา หรือประมุขของสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ (สีเขียว) ท้าวภูเวร หรือเวสสุวรรณ หรือ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ ท้าวตรฐะ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ ท้าววิรูปกะ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ ท้าววิรูปกะมีหน้าที่ดูแลโลกอยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุ พระแม่สุนธราธรณี หรือพระแม่ธรณี (แผ่นดิน)

อำพัน ไชยวรศิลป์ (2551: 234-237) จากหนังสือเล่าเรื่องเมืองเหนือ ระบุว่า การตั้งท้าวทั้งสี่ จะเป็นพิธีกรรมที่ทำต่อเนื่องมาจากการสวดตอน โดยการตั้งหลักเสาไม้สูงประมาณเท่าศาลเพียงตา หรือเท่ากับความสูงของคนทั่วไป ด้านบนสุด จะวางสะตวง ที่ปักธงหรือธงสีเขียวซึ่งหมายถึงพระอินทร์ และมีฉัตรสีขาวขนาดเล็กทำจากกระดาษปักอยู่ด้วย ต่ำลงมาจะทำ

ไม้คานติขวงกากบาททั้งสี่ทิศ โดยแต่ละทิศจะมีแท่นสำหรับวางเสตวง ประจำทิศ คือ ทิศเหนือ ต้องใช้เสตวงที่ปักธงหรือข้อสี่ เทาหรือสีหม่น เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตต่อท้าวภูเวร หรือเวสสุวรรณ ซึ่งมีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ ทิศตะวันออก ต้องใช้เสตวงที่ปักธงหรือข้อสี่ฟ้า เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตต่อท้าวธรรฐะ ทิศใต้ ต้องใช้เสตวงที่ปักธงหรือข้อสีแดง เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตต่อท้าววิรุฬหก และด้านล่างหรือ โคนเสาจะตั้งเสตวงอีก 1 เสตวงที่ปักธงหรือข้อสีขาว เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตต่อ พระแม่ธรณี

การประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่จะกระทำพร้อมกับการบวงสรวงเทวดา โดย จะตั้งโต๊ะบวงสรวงไว้ใกล้กัน ในบริเวณที่จะทำการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ เมื่อ ประกอบพิธีจะเริ่มจากการปูจรรย์ (ผู้เฒ่า ผู้แก่ที่มีความรู้เรื่องการบวงสรวง) จะจุดธูปและเทียนใน เสตวงของท้าวทั้งสี่ก่อน โดยเริ่มจากเสตวงพระอินทร์ ต่อด้วยท้าวทั้งสี่ และพระแม่ธรณี จากนั้น จะเชิญประธานฝ่ายฆราวาส หรือเจ้าภาพในการสร้าง มาจุดธูป เทียนที่โต๊ะ บวงสรวงเทวดา ซึ่งมี เครื่องควาหวาน ผลไม้ ภัตตาหาร และอื่นๆที่ระบุนไว้ แล้วจะกล่าวโอภาส (โองการ) บอกกล่าวแก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเทวดาทุกสวรรค์ชั้นฟ้า เมื่อกล่าวโองการเสร็จแล้วเจ้าภาพและประชาชนผู้ร่วม ในพิธีจะจุดธูปและปักลงบนเครื่องบวงสรวงทั้งหมด เพื่อเป็นการถวายของทั้งหมดแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจะต้องรอนจธูปใหม่ขึ้นหมดก้านจึงจะทำพิธีลาเครื่องสังเวการประกอบพิธีดังกล่าวข้างต้น จะเป็นการทำพิธีของฝ่ายบ้านหมายถึงผู้ประกอบพิธีทั้งหมดจะเป็นชาวบ้านที่เป็นการผสมผสาน ของการประกอบพิธีทางพราหมณ์และผีที่เป็นความเชื่อเดิมและปฏิบัติกันมานานในล้านนา และ หลังจากการประกอบพิธีกรรมข้างต้นจนแล้วเสร็จก็จะเป็นการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา คือการเจริญพุทธมนต์ตามลำดับ

### 3) การประกอบพิธีเจริญพุทธมนต์และวางศิลาฤกษ์

การเจริญพุทธมนต์ขึ้นสักเลหลวงหรือชุมชนมณฑลดา จบด้วย สุโขพุทธาณัง และภาตฐัพพมังคลัง ฯลฯ การเจริญพุทธมนต์นี้จะเหมือนกับการประกอบพิธีกรรมในอดีต ทุกประการ อนึ่งเมื่อพระสงฆ์ได้เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ก็จะมีการนิมนต์พระเกจิ หรือพระเถ ราจารย์ผู้ใหญ่ ผู้มีคุณธรรมสูง เป็นผู้เจิมและปิดทองคำเปลวแผ่นศิลาจารึก รวมทั้งวัดอุ้มงคลต่าง ๆ ก่อนจะนำไปวางศิลาฤกษ์ เมื่อเจิมวัดอุ้มงคลต่างๆแล้วเสร็จจะนำสิ่งของทั้งหมดไปวางลงยังหลุม ศิลาฤกษ์นั้นตามลำดับ ดังนี้

(1) เริ่มจากการจัดทรายในหลุมศิลาฤกษ์เป็นตาราง 9 ดา

(2) ดอกไม้มงคลลงตามตำแหน่งตามลำดับทั้ง 9 ดา (การเริ่มดอก

จะต้องสอดคล้องกับวัน เวลา และเดือนที่ประกอบพิธีกรรม)

(3) วางอิฐมณฑล ทอง เงิน และนาค โดยเริ่มจากอิฐทองตรงกลาง และเรียงเป็นรูปธรรมจักรโดยรอบ รวม 9 ก้อน

(4) วางแผ่นศิลาฤกษ์ลงบนอิฐนั้น

(5) วางพลอย 9 สี

(6) วางสัตว์มงคล ทั้ง 3 ชนิด คือ กบ เต่า และปลา

(7) วางวัตถุมงคลอื่น ๆ ที่ผู้ร่วมพิธีกรรมนำมาร่วมในการประกอบพิธี เช่น ทองคำ เงิน แหวน กำไล สร้อยคอ หรือ อัญมณีมีค่า หินที่สวยงาม หรือมีค่า เข็ม หรือ แผ่นเงิน ทอง นาค เขียนชื่อ วัน เดือน ปี เกิด

(8) โปรยข้าวตอกดอกไม้ น้ำปรุง เครื่องหอม กำยาน และไม้มงคล ไม้ที่มีกลิ่นหอม เป็นต้น

(9) ขณะที่ทำพิธีบรรจุวัตถุมงคล จะเจริญพุทธมนต์บทสวด “ชยันโต” และมีการตีฆ้องขนาดใหญ่ตลอดการวางศิลาฤกษ์

(10) เมื่อบรรจุสิ่งของต่าง ๆ แล้วเสร็จ จะนำทรายมากลบทับวัตถุมงคลทั้งหมดและโบกปูน ทับเพื่อปิดปากหลุมศิลาฤกษ์ หลังจากนั้นเจ้าภาพและศรัทธาประชาชนจะทำถวายสังฆทานแก่พระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์จะอนุโมทนาและให้พรเป็นเสร็จพิธีการวางศิลาฤกษ์ ตามรูปแบบที่กำหนดไว้ และเมื่อการก่อสร้างพระพุทธรูปจนครบลักษณะคือเป็นรูปร่างและเป็นองค์สมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว แต่ยังไม่ได้ตกแต่งสี หรือปิดทอง จะมีการประกอบพิธีกรรมการบรรจุหัวใจ สมอ แผ่นยันต์ และวัตถุมงคลต่างไว้ในองค์พระอีกครั้งหนึ่ง

สะดวง หรือกระทงกบกล้วย ทำจากกบตันกล้วย คือกระเบสำหรับใส่เครื่องเช่น ไหว้หรือเครื่องบัตผลิ ปกติจะทำด้วยกบกล้วยเป็นกรอบสี่เหลี่ยม กว้างตั้งแต่ประมาณ 1 คืบ ถึง 1 สอก การทำนั้นใช้กบกล้วยกว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ยาวตามลักษณะการใช้งานมาหักมุมเป็น 4 เหลี่ยม ซึ่งโดยมากจะเป็นสี่เหลี่ยมมีขนาดกว้างยาวประมาณ 25 เซนติเมตร และจะใส่เครื่องพลีกรรม มีขนม ของหวาน คาว บุหรี่ หมาก เมี่ยง กล้วย อ้อย ช่อตุง อย่างละ 4 รูปเทียน บรรจุลงในสะดวงเป็นเครื่องประกอบพิธีที่มีความสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปของล้านนานั้นจะใช้แยกเป็น 2 ประเภท คือ สะดวงสำหรับการสวดถอน จำนวน 4 สะดวง และสะดวงสำหรับขึ้นท้าวทั้งสี่ อีก 6 สะดวง (รวมพระอินทร์และพระแม่ธรณี)

(1) พระอินทร์ เทวราชา หรือประมุขของสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ (สีเขียว)

(2) ท้าวภูเวระ หรือเวสสุวัณห์ หรือ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมร สีเทาหรือสีหม่น

สุเมรุ สีฟ้า

สีแดง

สีดำ

(3) ท้าวธตรฐะ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระ

(4) ท้าววิรูปหกะ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ

(5) ท้าววิรูปกษะมีหน้าที่ดูแลโลกอยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุ

(6) พระแม่สุนธราธรณี หรือพระแม่ธรณี (แผ่นดิน) สีขาว  
เครื่องบวงสรวงบูชาเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะประกอบไปด้วย

(1) บายศรี 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น 2 ต้น

(2) บายศรีปากชาม 2 ชาม

(3) พานพุ่ม 2 ชาม

(4) หัวหมู พร้อมขาทั้งสี่ และหางต้มสุกพร้อมน้ำจิ้ม 1 ชุด

(5) เครื่องมังสะ (ไก่ต้มพร้อมน้ำจิ้ม) 1-2 ตัว

(6) เครื่องมังจามังสะ (ปลา กุ้ง ปูต้มสุก พร้อมน้ำจิ้ม) 1-2 ตัว

(7) ไข่ต้มสุก ประมาณ 8-10 ฟอง 1 จาน

(8) แกงเนื้อ แกงไก่ 1 จาน

(9) ข้าวสุก-ข้าวเหนียวหนึ่ง อย่างละ 1 จาน

(10) เผือกต้มสุก 1 จาน

(11) มันต้มสุก 1 จาน

(12) งาขาว- งาดำ อย่างละ 1 จาน

(13) กลัวย อ้อย มะพร้าว น้ำหอม อย่างละ 1 จาน

(14) ผลไม้ 5 ชนิด เช่น ส้ม องุ่น ขนุน ฟักทอง สับปะรด อย่างละ 1 จาน

(15) ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง อย่างละ 1 จาน

(16) ขนมชั้น 1 จาน

(17) ทองหยิบ ฝอยทอง ทองหยอด อย่างละ 1 จาน

(18) ขนมถ้วยฟู 1 จาน

(19) น้ำดื่ม 1 ขวด

(20) น้ำหวาน น้ำเขียว น้ำแดง อย่างละ 1 ขวด รินใส่แก้ว

(21) เหล้าขาว เหล้าแดง อย่างละ 1 ขวด รินใส่แก้ว

(22) ชุดหมาก เมี่ยง บุหรี่ 1 ชุด

## (23) นมสด เนยข้น เนยใส ใส่ภาชนะเช่นถ้วยหรือแก้ว

ของสังเวททุกชนิดจะจัดใส่จาน ถ้วย หรือภาชนะที่เหมาะสม แล้วตกแต่งด้วยดอกไม้ เช่น ดอกดาวเรือง ดอกมะลิ และปูด้วยใบตองเป็นต้น และมีข้าวตอกดอกไม้เพื่อใช้โปรย (<http://www.chiangmai-thailand.net/>)

จากการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกรณีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุ หัวใจ สมอ แผ่นยันต์และวัตถุมงคลต่าง ๆ ของพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และการทำพิธีบรรจุหัวใจ สมอ แผ่นยันต์และวัตถุมงคลต่าง ๆ ของพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของสำนักสงฆ์วัดค้อยทุ่งปล่อง ตำบลหางว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ทำให้ทราบว่าเมื่อช่างได้ทำการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น จนใกล้แล้วเสร็จเป็นรูปร่างงดงาม จะมีการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การทำพิธีบรรจุหัวใจ สมอ แผ่นยันต์ และวัตถุมงคลในองค์พระพุทธรูปปูนปั้น ในการประกอบพิธีกรรมจะต้องเลือกวันเวลาที่เป็นมงคลเช่นกัน การทำพิธีบรรจุหัวใจและวัตถุมงคลต่าง ๆ นี้

## 1) การเตรียมสถานที่

จะมีการเตรียมสถานที่เหมือนกับการวางศิลาฤกษ์ คือมีการขุดไม้ไผ่เป็นราชวัตรให้ครอบคลุมพื้นที่โดยรอบองค์พระที่สร้าง เป็นรูปสี่เหลี่ยมและจะมีประตูทางเข้าทั้ง สี่ทิศ และมีการประดับประดาด้วยช่อ (ช่อสามเหลี่ยมขนาดเล็กที่ทำจากกระดาษหลากสีเสียบไม้ไผ่) นำมาปักบนทาบกล้วยที่นำมาวางรอบไว้บนไม้ราชวัตร ตรงมุมทั้ง 4 ด้านจะนำต้นกล้วย ต้นอ้อย ที่ยังสดอยู่มาประดับ และมีฉัตร เจ็ดชั้น หรือเก้าชั้น ซึ่งอาจจะทำมาจากกระดาษสีขาวหรือเย็บขึ้นมาจากผ้าสีขาวแต่งลวดลายหรือขลิบสีทองมาปักไว้ทั้ง สี่มุม ส่วนประตูทางเข้าจะนำต้นกล้วยและอ้อยมาประดับเช่นกันและจะมีตุ๊กตาวงมาประดับด้วย รวมทั้งตุ๊กตลักษณะอื่นทั้งขนาดเล็ก เช่น ตุ๊กตัสัหมุ หรือตุ๊กตางามประเภทอื่น ๆ ในบริเวณประกอบพิธีกรรมจะมีการตั้งโต๊ะขนาดใหญ่ปูผ้าขาว และนำหัวใจ สมอ แผ่นยันต์และวัตถุมงคลอื่นๆที่จะนำไปบรรจุในองค์พระมาตั้งไว้ทั้งหมด และจะมีการติดตั้งระบบซักรอก เพื่อนำวัตถุมงคลต่าง ๆ ขึ้นสู่องค์พระ

## 2) การประกอบพิธีกรรม

จะเริ่มพิธีกรรมกันตั้งแต่เช้า โดยในการประกอบพิธีกรรมนี้โดยมากจะไม่มีพิธีบวงสรวงเหมือนกับการวางศิลาฤกษ์ แต่จะมีการประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 เหมือนกัน หลังจากนั้นก็จะประกอบพิธีกรรมการเจริญพุทธมนต์ทางพุทธศาสนาเป็นลำดับ เหมือนการวางศิลาฤกษ์ กล่าวคือขึ้นสักเคหลวงหรือขุมขุมเทวดา จบด้วย สุโขพุทธานัง และภาตฐัพพมังคลัง ฯลฯ การเจริญพุทธมนต์นี้จะเหมือนกับการประกอบพิธีกรรมในอดีตทุกประการ เมื่อพระสงฆ์ได้เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ก็จะมีการนิมนต์พระเกจิ หรือพระเถรอาจารย์ผู้ใหญ่ ผู้มีคุณธรรมสูง หรือ

พระสงฆ์ที่เป็นประธานในการประกอบพิธีกรรมสร้างพระบรมสารีริกธาตุให้บริสุทธิ์ จากนั้นจะบรรจุในผอบทองคำเงิน ไม้ หิน เป็นลำดับ จากนั้นจะนำไปบรรจุในหัวใจ หรือบรรจุไว้บนพานเพื่อบรรจุในสมอก็ได้ จะมีการเจิมปิดทองคำเปลวทั้งหัวใจ แก้วสมอ แผ่นยันต์และวัตถุมงคลต่างๆ เมื่อถึงเวลาที่เป็นมงคลจะเริ่มจากการบรรจุหัวใจ สมอ แผ่นยันต์ตามตำแหน่งต่าง ๆ ทั้ง 16 จุด วัตถุมงคลต่าง ๆ เป็นลำดับเข้าสู่องค์พระ โดยการชักรอกนำสิ่งต่าง ๆ เข้าไปบรรจุตามตำแหน่ง ซึ่งจะมีผู้ประกอบพิธีกรรมที่เป็นชาย หรือช่างผู้สร้างองค์พระ นุ่งห่มขาวคอยรับสิ่งของต่าง ๆ ตามตำแหน่งขององค์พระ ขณะที่ทำพิธีบรรจุวัตถุมงคล พระสงฆ์จะเจริญพุทธมนต์บทสวด “ชยันโต” และมีการตักน้ำขนาดใหญ่ตลอดการทำพิธี เมื่อบรรจุสิ่งของต่าง ๆ แล้วเสร็จทั้งหมดจะโบกปูน ทับเพื่อปิดองค์พระ หลังจากนั้นเจ้าภาพและศรัทธาประชาชนจะทำถวายสังฆทานแก่พระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์จะอนุโมทนาและให้พรเป็นเสร็จพิธีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุหัวใจ แผ่นยันต์และวัตถุมงคลต่าง ๆ ในองค์พระพุทธรูปปูนปั้น

### 3) พิธีกรรมการพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูป หรือ “การบวชพระเจ้า”

จากการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกรณีการทำพิธีกรรมการพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของวัดคงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ทำให้ทราบว่าเมื่อทำการก่อสร้างองค์พระพุทธรูปเสร็จเรียบร้อยทุกประการแล้ว พิธีกรรมที่มีความสำคัญอย่างที่สุดของการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ คือพิธีกรรมการพุทธาภิเษก องค์พระพุทธรูป หรือ “การบวชพระเจ้า” การประกอบพิธีกรรมจะใช้เวลา 1 วัน 1 คืน โดยมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมดังนี้ การเตรียมสถานที่ เช่นบริเวณโดยรอบวัดจะมีการปักธงธรรมจักร หรือตุ่งทั่วบริเวณวัดหรือตามถนนที่เป็นทางเข้าหลักของวัด หรือในบางกรณีจะปักทั่วทั้งหมู่บ้านนั้น ๆ

การเตรียมสถานที่ เมื่อก่อสร้างพระพุทธรูปแล้วเสร็จ จะมีการเตรียมขี้ผึ้งเป็นราชวัตรให้ครอบคลุมพื้นที่ขององค์พระโดยรอบ เป็นรูปสี่เหลี่ยมและจะมีประตูทางเข้าทั้ง สี่ทิศ ซึ่งตกแต่งด้วยช่อตุ่มมงคล) นำมาปักบนกาบกล้วยที่นำมาวางครอบไว้บนไม้ราชวัตร ตรงมุมทั้ง 4 ด้าน จะนำต้นกล้วย ต้นอ้อย ที่ยังสดอยู่มาประดับ และมีฉัตร เจ็ดชั้น หรือเก้าชั้น ซึ่งอาจจะทำมาจากกระดาษสีขาวหรือเย็บขึ้นมาจากผ้าสีขาวแต่งลวดลายหรือขลิบสีทองมาปักไว้ทั้งสี่มุม ส่วนประตูทางเข้าจะนำต้นกล้วยและอ้อยมาประดับเช่นกันและจะมีตุ่งยาวมาประดับด้วย รวมทั้งตุ่งลักษณะอื่นทั้งขนาดเล็ก เช่นตุ่งไส้หมู หรือตุ่งสวยงามประเภทอื่น ๆ ด้านบนจะขึงด้ายสายสิญจน์เป็นตาราง 4 เหลี่ยม ขนาดประมาณ 50 เซนติเมตร ครอบบริเวณทั้งหมดแล้วมัดโยงเข้ากับนิ้วขององค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่จะทำพิธีพุทธาภิเษก ภายในเขตราชวัตรโดยรอบองค์พระนั้นจะมีการจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกับโบราณคือ

(1) เทียนชัย ใช้ไส้หรือสีสาย 108 เส้น ใช้ขี้ผึ้งปั้นขึ้นมาเขียนคาถากรณีหรือหัวใจกรณี มีความสูงเท่าความสูงเจ้าอาวาส ตั้งอยู่ในตู้ไม้แกะสลักทรงสูง

(2) เทียนมงคล 2 เล่ม เป็นเทียนมงคลซ้ายและมงคลขวา ใช้ไส้หรือสีสายเท่าอายุสมภารหรือเจ้าอาวาสวัด

(3) เทียนนวลโลกุตรธรรม 9 เล่ม ใช้ไส้หรือสีสาย 18 เส้น วางบนเชิงเทียนและพาน

(4) เทียนญาณ จำนวน 16 เล่ม ใช้ไส้หรือสีสายด้วยการประมาณ แต่ความยาวของไส้เทียนใช้ขนาดเวียนรอบศีรษะของเจ้าอาวาส

(5) ช่อหรือธงชัย (ธงสามเหลี่ยมขนาดเล็ก) 108 อัน

(6) เครื่องอัฐบริขาร 8 ที่ใช้ในการอุปสมบท คือ บาตร ผ้าสบง ผ้าจีวร ผ้าสังฆาฏิ คือผ้าพาดบ่า หรือผ้าห่มซ้อน สายประคดรัดเอว หม้อกรองน้ำ กล้องเข็มพร้อมกับด้าย มีดโกนและหินลับ

(7) ผ้าอาสนะ 1 ผืน

(8) เครื่องราชกุฎภัณฑ์ อันมี ไม้เท้า พัดฟ้าว (พัดคำว) จามร ไม้วัดวา บังแทรก บังสุริย์

(9) ถลอมพระบาท (เกีบคำว)

(10) สาคบ่าง เสื้อที่ทำด้วยว่านขุนแผนซึ่งลั่นนาเรียกว่า “ตองสาค”

(11) อาสนา (เตียงนอนพระเจ้า)

(12) หมอนผา หรือหมอนพิง

(13) พัดหางนกยูง 1 มัด

(14) แว่นพระเจ้าหรือแว่น 3 ตา สำหรับเบิกพระเนตร 1 อัน ดิดเทียน 3 เล่ม

(15) คาเจี๊ยะ 8 กำมือ (แทนหญ้ากุสะ ตามพุทธประวัติ)

(16) ขี้ผึ้งติดตาพระเจ้า ปิดหู ปิดจมูก พระพุทธรูปไว้ก่อน เสมือนว่ายังไม่ได้ตรัสรู้

(17) สวยสุบหัวพระเจ้า (ผ้าขาวม้วนเป็นทรงกรวย ครอบพระเศียรพระพุทธรูป)

(18) คั่นพระศรีมหาโพธิขนาดเล็ก ใส่กระถาง

(19) อ่างน้ำกับถาด สำหรับล่อยน้ำ

(20) น้ำมันตพุทธาภิเษก ใช้ตมขนาดใหญ่น้ำสะอาดใส่ ใช้ส้มป่อย ขมิ้น ผิวมะกรูด ดอกมะลิ ใบเงิน ใบทอง ใบนาค และใบมะตูม ใส่ในหม้อน้ำมันคั้นด้วยปริมาณพอควร

(21) **ขันตั้งหลวงสวดมนต์** ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ เทียนเล่มขนาดพอสมควร 108 เล่ม สวดดอกไม้ 9 สวย เบี้ย 10,000 อัน หมา 10,000 เทียนเล่มบาท 2 คู่ เทียนเล็ก 8 คู่ พลุ 8 กรวย ผ้าขาวรำ ผ้าแดงรำ ข้าวเปลือก 10,000 (น้ำหนัก) ข้าวสาร 1,000 กล้วย 1 เครือ อ้อย 4 เล่ม มะพร้าว 1 เครือ เสื่อ 3 ผืน พัด 3 ก้าน ทัพพี 3 อัน หม้อเล็ก ๆ หรือไหสีขาว 3 ใบ ใส่น้ำเต็มทุกใบ ตั้งไว้ 3 มุมของแท่นแก้ว แล้วเอาคาเชียวและด้ายสายสิญจน์เวียนรอบทั้ง 3 มุม 4 รอบ ทำต้นผึ้ง 1 ต้น เงินสำหรับบูชา มีดดาบ 1 ค้าง

(22) **ธรรมมาศ** สำหรับเทศน์ธรรมระหว่างประกอบพิธี

(23) **เก้าอี้หรืออาสนะ** สำหรับให้พระสงฆ์นั่งหนัก (การนั่งบริกรรม แผ่พลังเข้าสู่องค์พร

(24) **วัตถุมงคลอื่น ๆ** เช่น พระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ หรือรูปจำลองขององค์พระ เจริญพระเครื่องบูชา และอื่น ๆ เป็นต้น เป็นวัตถุมงคลที่ต้องการจะนำมาเข้าร่วมพิธีกรรมด้วย

การเตรียมสถานที่สำหรับการกวนข้าวทิพย์ จะมีการปลูกโรงเรือนชั่วคราว ซึ่งอาจจะทำจากไม้ไผ่หลังคาด้วยหญ้าคา และตั้งเตาไฟพร้อมกระทะใบใหญ่ 2-3 ใบ เพื่อการกวนข้าวทิพย์ซึ่งปริมาณขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้ที่มาร่วมงาน หรือวัตถุดิบที่จะนำมากวน รวมทั้งมีการทำราชวัตร นัตรวงโคจรรอบเช่นเดียวกัน

**พิธีกรรมการบวงสรวง** การบวงสรวงจะเริ่มพิธีการตั้งแต่เช้าโดยเริ่มทำพิธีสวดถอน การตั้งท้าวทั้ง 4 และบวงสรวงเหมือนการเริ่มก่อสร้างทุกประการ

**พิธีกรรมการพุทธาภิเษก** ในส่วนพิธีกรรมของการพุทธาภิเษกองค์พระนั้น จะเริ่มต้นในช่วงเย็นของวันนั้น โดยเมื่อคณะพระสงฆ์และเจ้าภาพพร้อมด้วยศรัทธามาพร้อมกัน ในพิธีแล้ว ตามธรรมเนียมปฏิบัติจะให้พระเถระชั้นผู้ใหญ่เป็นประธาน กล่าวคำบูชาขึ้นแก้ว 5 โกลกาส (การกล่าวบูชาพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ญาณคุณ พระอุปมาธิ และบูชาคุณพระวิปัสสนากรรมฐาน) ก่อนจากนั้นเริ่มพิธีกรรมด้วยการจุดเทียนชัยโดยพระสงฆ์ที่เป็นประธานในพิธี แล้วเจริญพุทธมนต์โดยขึ้นบทสวดเคลหลวง (ชุมนุมเทวดา) จากนั้นจะมีการสวดเจริญพุทธมนต์บทต่าง ๆ ไปเป็นลำดับ ตามแบบอย่างพิธีกรรมในอดีตโดยพระภิกษุที่มีความรู้ ซึ่งจำนวนพระสงฆ์ที่เป็นผู้สวดมนต์นั้นจะมีไม่แน่นอน โดยมากประมาณ 5 รูปขึ้นไป หรือผลัดเปลี่ยนกันสวดและบทสวดมนต์ดังกล่าว ถ้านานเรียก “สวดมนต์ตื้น” คือสวดมนต์ทุกบท คำว่า “ตื้น” หมายถึง “ตื้น” คือสวดพุทธมนต์ให้ตื้นทั้งหมดเพื่อให้พุทธคุณแผ่ปกคลุมให้ทั่วทั้งหมด โดยไม่มีช่องว่างเลย โดยเริ่มสวดตั้งแต่ บท นโมเม มหาสมัย บทสวดทั้ง 5 คือ ด่านาพาหุ ชินบัญชร สัมพุทธคาถา คาถาพัน โดยในขณะที่ทำพิธีสวดมนต์ตื้นนี้ จะมีการนิมนต์พระเกจิ พระเถระชั้นผู้ใหญ่ หรือพระที่บวชเรียนมานานไปนั่งบริกรรมหรือ “นั่งหนัก” เพื่อแผ่เมตตาจิตและเจริญ

ภavana โดยเชื่อว่าเพื่อให้พลังพุทธคุณจะเข้าไปสู่พระพุทธรูปที่กำลังทำพิธีพุทธาภิเษกให้ยังมีพลังความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น โดยพระเถรอาจารย์เหล่านี้จะพลัดเปลี่ยนกันเข้ามานั่ง ในบริเวณพิธี โดยไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน และจะมีการเข้ามานั่งหนักร้อย ๆ แม้ว่าบทสวดมนต์ต่าง ๆ จะสวดไปเสร็จแล้ว ซึ่งพระเถรอาจารย์เหล่านี้จะได้รับการนิมนต์มาจากทั่วทุกจังหวัด หรือเป็นพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงที่ได้รับการเคารพนับถือจากคนโดยทั่วไป ในขณะที่เริ่มบทสวดมนต์ต้นไปได้สักระยะหนึ่ง พิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งก็จะเริ่มประกอบควบคู่กันไปคือการกว่นข้าวมธุปายาสหรือข้าวทิพย์ โดยจะมีพ่ออาจารย์เป็นคนกล่าวคำขึ้นขึ้นตั้งและให้ผู้ประกอบพิธีกว่นคนแรกซึ่งจะเป็นหญิงสาวพรหมจรรย์ได้เริ่มพิธีการกว่นข้าวทิพย์ และจากนั้นจะมีการพลัดเปลี่ยนกันเข้ามากว่น ซึ่งมีทั้งชายหญิงเพราะการกว่นข้าวทิพย์นั้นจะต้องใช้เวลามาก และยังต้องกว่นเป็นจำนวนมาก เพื่อให้เพียงพอที่จะแจกจ่ายให้ผู้เข้าร่วมงานได้รับกันไปคนละเล็กคนละน้อยเพราะถือว่าเป็นของสิริมงคล ดังนั้น จึงต้องอาศัยแรงจากผู้ที่เข้าร่วมพิธีเป็นผู้ช่วยในการกว่น เมื่อเจริญพุทธมนต์ดังกล่าวจนแล้วเสร็จซึ่งโดยมากจะจบลงประมาณกลางดึกหรือเที่ยงคืนจะมีการหยุดเพื่อให้พระสงฆ์ผู้สวด และประชาชนญาติโยมที่มาร่วมในพิธีได้พักผ่อนในช่วงนี้ จะมีการเทศนา ถ้อยคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ เช่น ถ้อยคำมหาชาติ สัทธาดุออกบวช เป็นต้น โดยการเทศน์หรือสวดมนต์ในช่วงพักนี้บางทีจะให้สามเณรที่บวชเรียนใหม่ มากล่าวสวดมนต์ด้วยทำนองบทสวดแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ร่วมในพิธีเกิดความสนใจในเนื้อหาของบทสวด และยังเป็นการเพิ่มความรู้ความชำนาญในการสวดให้แก่สามเณรผู้สวดด้วย การสวดมนต์และการเทศนาดังกล่าวจะนิยมทำกันต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ และเปลี่ยนผู้มาสวดเพื่อให้ได้เวลาที่จะเจริญพุทธมนต์สวดเบิกพระเนตรหรือล้านนาเรียก “ไขสายตาพระเจ้า” ในเวลาประมาณใกล้รุ่งของเช้าวันใหม่ โดยมากการสวดเบิกจะเริ่มเวลาประมาณ 4.30 น เมื่อได้เวลาดังกล่าวคณะสงฆ์และศรัทธาประชาชนทั้งหมดจะเข้ามาพร้อมในบริเวณพิธีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพร้อมแล้วกลุ่มพระสงฆ์จะเจริญพุทธมนต์บทสวดเบิกพระเนตรซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

(1) เจริญพุทธมนต์บทสวดเบิก คีเโสโนสตะ ตามลำดับไปจนถึง ขมขัณคาคิ ให้อภัยใน ปฐมยาม

(2) เจริญพุทธมนต์บทสวดเบิก ออโห ภควา ตัสส เขวเรติยามัชฌิเม ยามตามลำดับไปจนถึง ขมขัณคาคิ ให้อภัยใน มัชฌิมยาม

(3) เจริญพุทธมนต์บทสวดเบิก ออโห ภควา ปัจฉิมัง ยามัง ตามลำดับไปจนถึง ตัสสมาหัง อุปกาซิโนติ ให้อภัยใน ปัจฉิมยาม

เมื่อเจริญพุทธมนต์บทสวดเบิกทั้ง 3 บทจบลงแล้ว ประธานในพิธีจะจุดเทียนนวโลกุตตระธรรม ทั้ง 9 เล่ม ขึ้นบูชา และพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีกรรม จะจุดเทียนที่ แวนสายตา

พระเจ้า ทั้ง 3 เล่ม เมื่อเริ่มรุ่งอรุณจะสวดมนต์คาถา 4 บท คืออวิชา ยเต อนกขา ยทา หเว แล้วจะเอาผ้าขาวที่ครอบพระเศียรพระพุทธรูปออก และจี๊ฟั้งที่ปิด ตา ปาก หูออก แล้วเอาแว่นสายตาที่จุดเทียนแล้วนั้น ไปส่องให้ตรงสายตาขององค์พระ ให้เหมือนว่าพระพุทธรูปได้ตรัสรู้แล้ว แล้วใช้พัดขนหางนกยูงพัดโบกไปที่องค์พระให้เหมือนว่ากิเลสต่าง ๆ ได้ถูกพัดให้ปลิวออกไป จากนั้นสวดธรรมจักร สวดมหามงคลสูตรตั้ง แล้วสวดสุโข จนจบไปถึง อโรคยา พระเถระผู้เป็นประธานจะประพรมน้ำพุทธมนต์ ไปที่องค์พระและบริเวณโดยรอบ และในขณะนั้นบริเวณโดยรอบจะตีฆ้อง ตีกลอง ประโคมดนตรี จุดพลุ และดอกไม้ไฟ ประชาชนจะทำการสาธุการ เหมือนว่าพระพุทธรูปปูนปั้นองค์นี้ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากนั้นจะนำข้างมรุธาบายาส หรือข้าวทิพย์ ทั้ง 49 ก้อน ใส่ถ้วยขนาดเล็ก นำใส่ถาดแล้วทำการถวายแก่องค์พระพุทธรูป ในขณะที่เดียวกันพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ อื่น ๆ หรือวัตถุมงคลทั้งหมดที่อยู่ในบริเวณประกอบพิธีกรรม ก็จะถูกปฏิบัติเช่นเดียวกับพระพุทธรูปองค์ใหญ่คือแกะจี๊ฟั้งออก ใช้แว่นสายตาส่องไปที่ตาขององค์พระใช้ผ้าขาวสะอาดเช็ดถูพระเศียรให้สะอาด เมื่อจบขั้นตอนทั้งหมดนี้แล้วท้องฟ้าจะเริ่มสว่าง และถือว่าเป็นการเสร็จพิธีกรรม การพุทธาภิเษกพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ซึ่งจะเห็นได้ว่าพิธีกรรมทั้งหมดเป็นการจำลองเหตุการณ์ในคืนวันที่พระพุทธรูปองค์นี้ได้ตรัสรู้ตามพุทธประวัตินั่นเอง แต่หลังจากนั้นยังมีพิธีกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะทำในตอนเช้าของวันนั้น คือ พิธีกรรมการยกพระพุทธรูปให้กับพระศาสนา เมื่อพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้ผ่านพิธีกรรมพุทธาภิเษกแล้ว ในกรณีที่พระพุทธรูปได้ถูกสร้างขึ้นโดยมีเจ้าภาพ หรือศรัทธาที่เป็นชาวบ้านหรือนุคคลภายนอก หมายถึงการสร้างพระพุทธรูปดังกล่าวไม่ได้เป็นการสร้างของวัดโดยตรง จึงมีความจำเป็นที่เจ้าภาพที่เป็นเจ้าขององค์พระพุทธรูปนั้นจะต้องถวายพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวให้กับพระศาสนาและคณะสงฆ์ เพื่อให้เป็นสมบัติของพระพุทธรูปศาสนา และเจ้าภาพผู้สร้างก็จะได้รับอานิสงส์ของการสร้างและถวายให้กับพระพุทธรูปศาสนาตามเจตนาทุกประการ การประกอบพิธีกรรมก็จะเริ่มขึ้นในช่วงเช้าเหมือนการทำบุญในวัดทั่วไป โดยการพระสงฆ์และเจ้าภาพพร้อมคณะศรัทธาจะมาพร้อมกันหน้าบริเวณองค์พระ จากนั้นก็จะเจริญพุทธมนต์ เมื่อเสร็จเจ้าภาพจะนำด้ายสายสิญจน์มาพันรอบองค์พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ปลายสายจะนำมามัดลงบนพาน แล้วกล่าวคำอธิษฐาน แล้วถวายพานนั้นแก่ประธานสงฆ์ ให้เหมือนว่าได้ยกองค์พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่นี้ให้แก่วัด คณะสงฆ์ และพระพุทธรูปศาสนา เพื่อให้เป็นสมบัติพระศาสนา ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เป็นที่กราบไหว้และเป็นสาธารณะสมบัติของชุมชนต่อไป เมื่อประธานสงฆ์รับพานแล้ว คณะสงฆ์ทั้งหมดจะอนุโมทนาสาธุการและให้พร ประชาชนก็จะส่งเสียงอนุโมทนาสาธุขึ้น 3 ครั้ง พร้อมกัน มีการตีฆ้อง ตีกลอง จากนั้นเจ้าภาพจะถวายจัดจุปัจจัย

หรือสังฆทานให้แก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ก็จะให้พรเป็นเสร็จพิธีการถวายพระพุทธรูปปูนปั้นให้กับพระศาสนา

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพระอานันท์ คำจันทร์ อายุ 46 ปี วัดพระธาตุสร้อยทอง ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สัมภาษณ์ ณ วันที่ 1 กรกฎาคม 2555 การศึกษาปริญญาตรี อาชีพหลักนักบวช มีฐานะเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุสร้อยทอง บ้านจำบอน ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมกรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของวัดพระธาตุสร้อยทองว่า ในขั้นตอนของการประกอบพิธีบวงสรวงเพื่อสร้างพระนั้นทางคณะสงฆ์ได้มีการแสดงแผนที่หรือการแสดงแผ่นดินตำแหน่งที่จะสร้างพระพุทธรูปให้กับประธานสงฆ์ (รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย) ที่เป็นตัวแทนของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย พร้อมทั้งผู้ใหญ่บ้านของบ้านจำบอน ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อให้ทราบว่าสถานที่ก่อสร้างองค์พระนี้เป็นธรณีสงฆ์ เป็นสถานที่เหมาะสมในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ และการแสดงแผนที่นี้เพื่อให้ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสทราบและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน เพื่อป้องกันการมาร้องเรียนอ้างสิทธิเหนือที่ดินแห่งนี้อีกไป ซึ่งพิธีกรรมนี้จะกระทำในกรณีที่สร้างขึ้นในเขตหรือวัดใหม่ ๆ เพราะอาจมีการเรียกร้องสิทธิเหนือที่ดินได้ และในฝ่ายสงฆ์ก็จะได้รับทราบว่าศาสนสถานแห่งนี้เป็นสมบัติแห่งใหม่ที่เกิดขึ้นในอาณาเขตของจังหวัด เพื่อในอนาคตทางคณะสงฆ์จะสามารถจัดบุคลากรที่เหมาะสมเพื่อคอยดูแลต่อไป และในกรณีการสร้างในเขตที่เป็นวัดแต่เดิมอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องประกอบพิธีกรรมการแสดงที่ดินนี้

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระครูสมุห์นันทดกรณ์ อริยมณี อายุ 36 ปี เจ้าอาวาสวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สัมภาษณ์ ณ วันที่ 12 กรกฎาคม 2555 การศึกษาปริญญาโท อาชีพหลักนักบวช มีฐานะเป็นเจ้าอาวาสวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีฐานะเป็นพระสงฆ์ที่ป็นผู้รู้ในการประกอบพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร (พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา) วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 16 ปี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมและรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมว่า พิธีกรรมที่ทำการตั้งแต่เริ่มสร้างพระพุทธรูป การบรรจุหัวใจ และการพุทธาภิเษกองค์พระนั้นเป็นพิธีกรรมที่กระทำกันมาอย่างต่อเนื่องในล้านนา โดยมากผู้ที่อยู่ในวงการจะทราบขั้นตอนและรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมเหล่านี้เป็นอย่างดี ในอดีตผู้รู้ผู้ชำนาญจะอยู่ในเขตหัวเมืองใหญ่ ๆ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย

เป็นต้น เพราะมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ หรือมีการประกอบพิธีกรรมในลักษณะนี้บ่อยครั้ง จนมีความชำนาญ และในปัจจุบันเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวขึ้นกลุ่มพระสงฆ์ดังกล่าวก็จะได้รับการนิมนต์มาเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมนี้ในแทบทุกเขตจังหวัดของภาคเหนือ หรือที่เรียกว่า เคนสายประกอบพิธีกรรม ทำให้การประกอบพิธีกรรมมีรูปแบบที่ใกล้เคียงกันมากขึ้นกว่าในอดีต เพราะแต่ละชุมชนต่างคนต่างทำกันไปตามความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดมา

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายอินท นิลคง อายุ 46 ปี ที่อยู่ 227/1 หมู่ 10 บ้านแม่คำพัฒนา ตำบลศรีคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย สัมภาษณ์ ณ วันที่ 19 กรกฎาคม 2555 การศึกษาประถมศึกษาปีที่ 6 อาชีพหลักช่างก่อสร้างพระพุทธรูปและศาสนสถาน มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา เป็นช่างผู้ปั้นเครื่องทรง และปิดทองคำเปลวพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร (พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา) วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมกรณีการบูรณะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของวัดกลางเวียง ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ว่า เนื่องจากพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวเป็นพระพุทธรูปโบราณมีอายุไม่ต่ำกว่า 600 ปี เมื่อองค์พระชำรุดและทางวัดมีดำริให้บูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่นั้น ทางวัดได้ประกอบพิธีกรรมทุกอย่างตามแบบล้านนา และเน้นย้ำกับช่างผู้ขึ้นปูนบูรณะองค์พระจะต้องนั่งหมั่นขาว และทุกวันก่อนขึ้นปูนซ่อมแซมนั้นช่างทุกคนจะต้องประกอบพิธีกรรมสามทวนศีล 5 ก่อนเสมอ ตลอดระยะเวลาของการบูรณะจนแล้วเสร็จ เพื่อให้องค์พระมีความศักดิ์สิทธิ์และส่งผลดีต่อทั้งช่างและวัดด้วย

สรุปพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

ปัจจุบันพิธีกรรมต่าง ๆ ในการสร้างพระพุทธรูปนั้นยังคงได้รับการสืบทอดมาจากอดีตอย่างครบถ้วน และยังคงเป็นหลักยึดถือในการประกอบพิธีกรรมอย่างสมบูรณ์ รวมทั้งการเลือกฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรม เพียงแต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อยในแต่ละท้องถิ่นของล้านนา และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย อีกทั้งความเคร่งครัดของผู้ประกอบพิธีกรรมอาจจะน้อยลงกว่าในอดีต

## 2.2.11 วิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

### 1) วิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต

จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราวิชาการ มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ในอดีตนั้นมีน้อยมาก พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่หลายองค์ไม่ปรากฏเอกสารแสดงวิธีการสร้าง

แต่อย่างไร แต่จากการค้นคว้าพบเอกสารที่แสดงถึงต้นแบบของวิธีการก่อสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ทางพุทธศาสนา ที่ส่งอิทธิพลและมีความสัมพันธ์ทั้งรูปแบบและวิธีการให้แก่อาณาจักรล้านนา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

Donald M. stadtnet (2005: 49, 88) Ancient Pagan Buddhist Plain of Merit. ระบุว่าในทุกตารางนิ้วของอาณาจักรพุกาม ประกอบไปด้วยอิฐและปูนปั้นทั้งสิ้น แต่ไม่มีการศึกษาถึงสูตรการทำปูนปั้นที่ชัดเจน แต่พบบันทึกในคริสต์ศตวรรษที่ 18 กล่าวถึงการบูรณะมหาเจดีย์ยอนันดา ในเมืองพุกาม มีการระบุถึงการใช้อากน้ำตาลและวุ้นกาวผลิตจากการต้มหนังควาย รวมถึงใช้หินทรายละเอียดเป็นส่วนผสมในการผลิตปูนดำแบบโบราณ และยังระบุถึงการใช้เทคนิคการก่ออิฐเพื่อทำพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จากนั้นจะปั้นหุ้มอิฐด้วยปูนดำแบบโบราณ และทาสีทับเพื่อเป็นการตกแต่งองค์พระพุทธรูปในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ยังคงใช้สืบทอดมาจนถึงการบูรณะองค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่ ที่วิหารหมายเลข 331 ในปี ค.ศ. 1990

เกรียงไกร เกิดศิริ (2551: 337-340) จากหนังสือ พุกาม: การก่อรูปของสถาปัตยกรรมจากก้อนอิฐแห่งศรัทธา ระบุว่า พุกามทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางจักรวาลทางพระพุทธศาสนาในด้านงานช่างศิลปกรรมประเภทต่างๆ ที่สำคัญของภูมิภาคอยู่เช่นเดิมที่ให้อิทธิพลแก่การสร้างศาสนสถานทั้ง หริภุญชัย สุโขทัย รวมถึงล้านนาคด้วย การสถาปนาเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 1839 นั้น พุกามได้ล่มสลายลงแล้ว แต่ด้วยรากฐานทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องต่อมาจากหริภุญชัย ประกอบกับที่ตั้งทางภูมิศาสตร์มีความใกล้ชิดกัน จึงมีการสร้างสถาปัตยกรรมจำนวนมากที่แสดงความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรมในพุกาม ทั้งในแง่ความคิดในการออกแบบและวิธีการก่อสร้าง รวมทั้งศิลปะในการตกแต่งสถาปัตยกรรม เมืองเชียงใหม่และพุกามมีความสัมพันธ์ผ่านการค้าขายและศาสนา แม้สิ้นรัชสมัยของพญาเม็งรายแล้ว รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมพุกามยังคงสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ล้านนาอยู่เช่นเดิม ทั้งรัชสมัยของ “พญาเกือนา” “พญาแสนเมืองมา” รวมทั้ง “พระเจ้าติโลกราชผู้มีบุญญาธิการ” แต่มีการแสดงออกที่มีความเป็นตัวของตัวเองมากยิ่งขึ้น เช่น การสร้างพระพุทธรูปในซุ้มจระนำของเจดีย์วัดป่าสักเมืองเชียงแสน และอาจจะเป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในช่วงพัฒนาการก่อนที่จะมาเป็นพระพุทธรูปลีลา และรูปแบบทางศิลปกรรมที่สามารถก่อสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ได้ด้วยวิธีการเรียงอิฐนั้นยังส่งอิทธิพลให้กับอาณาจักรสุโขทัยในการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ซึ่งมีเอกสารแสดงถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้คือ

Carol Stratton (2004: 79-82) จากหนังสือ Buddhist Sculpture of Northern Thailand ระบุว่าเทคนิคการใช้ปูนปั้นมีความนิยมใช้ทั้งการตกแต่งสถาปัตยกรรม และใช้เป็นวัสดุทำพระพิมพ์องค์เล็ก ๆ รวมทั้งการปั้นพระพุทธรูปขนาดมหึมา การปั้นปูนจะใช้วิธีปั้นหุ้มอิฐหรือใช้

ร่วมกับวัสดุอื่น ๆ เช่น เครื่องปั้นดินเผา หรือศิลาแลง เทคนิคการใช้นูนปั้นแบบโบราณนี้ พบตั้งแต่สมัยอาณาจักรทวารวดี เช่น การปั้นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่วัดพระธาตุทวารวดี และเจดีย์วัดคูหากรุม รวมถึงการใช้ในลักษณะเดียวกันของอาณาจักรล้านนาด้วย

วิไลรัตน์ ยักรอด และรัชชัย องค์กรวิเวทย์ (2553: 50-51) จากหนังสือสุโขทัย ศรีสุชนาลัย ระบุว่า ข้อความตอนหนึ่งในจารึกหลักที่ 1 กล่าวว่าด้านทิศเหนือของเมืองสุโขทัย เป็นที่ประดิษฐาน “พระอจนะ” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปนูนปั้นขนาดใหญ่หน้าตักประมาณ 11 เมตรเศษ ของวัดศรีชุม ของเมืองสุโขทัย วัดแห่งนี้ไม่มีหลักฐานระบุว่าสร้างในสมัยใด แต่จากการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมและจารึกต่าง ๆ สันนิษฐานว่าสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 และในปี พ.ศ. 2496-2499 พระอจนะได้รับการบูรณะ โดยนายเขียน ยิ้มศิริ ได้วาดแบบพระพักตร์จากพระพุทธรูปสำริดที่พบในบริเวณวัดศรีชุม แล้วให้นายบุญธรรม พูลสวัสดิ์ เป็นผู้ปั้น โดยโครงสร้างด้านในใช้นูนซีเมนต์ แต่ผิวด้านนอกใช้นูนปั้นแบบโบราณ ที่ผสมปูนขาวกับกาวยางสัตว์ และน้ำตาลปีบ

ยังมีเอกสารทางวิชาการที่แสดงถึงวิธีการสร้างพระพุทธรูปนูนปั้นขนาดใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีความใกล้เคียงกัน หรือเป็นวิธีการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างที่มีขนาดใหญ่โตมาๆที่เคยกระทำกันมาในอดีตคือ

ปราณ มงคล (2551: 118-119) จากหนังสือพระศักดิ์สิทธิ์ทั่วไทย ไหว้แล้วรุ่งเรือง ระบุว่าวิธีการสร้างพระพุทธรูปอาริยมตไตรย์ เป็นพระพุทธรูปนูนปั้นมีความสูง 16 วา ความกว้าง 5 วา 2 ศอก ของวัดอินทรวihar กรุงเทพมหานคร ว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) แห่งวัดระฆังโฆสิตารามเป็นผู้ริเริ่มสร้างขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2410 โดยโครงสร้างของหลวงพ่อดอนั้น ท่านสมเด็จพระพุฒาจารย์ได้วางรากฐานโดยใช้ไม้ซุงซึ่งเป็นไม้ตะเคียนขนาดใหญ่ถึง 16 ต้น ฟันลงไปเป็นคานรองรับน้ำหนัก และตั้งเสาไม้ตะเคียนเป็นแกนกลางอีก 7 ต้น ถมรากฐานด้วยไผ่และตม ก่อพื้นฐานอย่างมั่นคงด้วยการก่ออิฐถือปูนเรียงอิฐติดกันจนแน่นตลอดทั้งองค์ เพื่อเป็นรากฐานที่สูงขึ้นไปอย่างมั่นคงถาวร

สำหรับล้านนาเอง เอกสารหรือคำราที่เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปนูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีตนั้น มีน้อยมาก พระพุทธรูปนูนปั้น ขนาดใหญ่หลายองค์ไม่ปรากฏเอกสารแสดงวิธีการสร้างแต่อย่างใด แต่จากการค้นคว้าพบเอกสารที่แสดงการสร้างพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา ดังนี้

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538: 402-403) จากหนังสือประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเมืองพะเยา ระบุว่าวิธีการสร้างพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยาซึ่งเป็นพระพุทธรูปนูนปั้นขนาดใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของล้านนา ดังนี้ เมื่อพุทธศักราช 2,030 ปี พญานาค นำเอาทองคำ

จำนวนสี่แสนห้าร้อยจากนาคพิภพมาไว้ ณ สระหนองเอี้ยง แล้วเนรมิตเพศเป็นบุรุษหนุ่มขาว  
 ขึ้นไปสู่บ้านเรือนของสองผัวเมีย เมื่อรับมอบทองคำจากพญานาคแล้วก็นำเอาทองคำนั้นมาลงทุน  
 ถมหนองน้ำ ถมอยู่นาน 2 ปี 7 เดือน จึงเต็มบริบูรณ์ ต่อจากนั้นก็ลงมือปั้นอิฐได้มากพอควร และ  
 ได้ว่าจ้างคนอื่นมาปั้นอิฐรวมได้สี่แสนก้อน เมื่อเพียงพอแล้วก็เตรียมวัสดุวัตถุสิ่งอื่น อาทิเช่น  
 น้ำปูนขาว น้ำอ้อย รัก หาง (ชาด) พร้อมแล้วจึงปรารภก่อดำพระพุทธรูปต่อไป เมื่อจุลศักราชได้  
 853 พุทธศักราช 2034 วันพุธ ขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปดเหนือ ยามกองงาย (ยามเช้า) ได้ฤกษ์ตั้งเสา  
 อินทพิล สองตาดายแรกก่อดำพระพุทธรูปเจ้าตนหลวง สองตาดายก่อสร้างพระพุทธรูปจนถึง  
 จุลศักราช 886 พุทธศักราช 2067 ตรงกับวันพุธ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ปีวอก จึงก่อสร้างแล้วเสร็จ สิริ  
 รวมเวลาก่อสร้างทั้งสิ้น 33 ปี จากหลักฐานทางเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างพระเจ้าตนหลวง  
 ของจังหวัดพะเยา แสดงให้เห็นถึงการเตรียมการวัสดุที่เป็น อิฐ น้ำอ้อย รัก หาง (ชาด) วิธีการ  
 ก่อสร้างคือก่ออิฐด้วยปูนดำเป็นรูปทรงแบบองค์พระซึ่งอาจจะมีการใช้ไม้ หรือเหล็กหล่อมาเป็น  
 แกน หรือโครงสร้างหลักเพื่อช่วยเสริมความแข็งแรงแก่องค์พระพุทธรูปด้วย จากนั้นจะทำการฉาบ  
 หุ้มภายนอกหรือผิวองค์พระด้วยปูนดำ หรือปูนสะต่ายจีน เพื่อปั้นแต่งเป็นองค์พระ นับเป็นวัสดุ  
 อุปกรณ์หลักที่นำมาก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ซึ่งนับเป็นวิธีการเดียวในสมัยโบราณ  
 ในการที่จะสร้างถาวรวัตถุที่มีขนาดใหญ่ เพราะในสมัยนั้นการก่อสร้างด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่น การ  
 หล่อโลหะ หรืองานแกะสลักหิน เป็นเรื่องที่ไม่สามารถทำได้ แม้ในปัจจุบันก็ยังถือว่าเป็นเรื่องยาก  
 และมีค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างสูงมาก ด้วยการเป็นวัตถุดิบหลักที่จำเป็นอย่างมากของการใช้ปูนใน  
 การก่อสร้างจึงมีความสำคัญมากที่จะต้องทำความเข้าใจถึงที่มาของปูนปั้นโบราณ ทั้งชนิด การผลิต  
 ส่วนผสม และการใช้งานในการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต ซึ่งจาก  
 การศึกษาเอกสาร ทำให้ทราบข้อมูลของปูนปั้น ปูนดำ (ปูนสะต่ายจีน) ของล้านนามีรายละเอียด  
 ดังนี้

พิจิตร นิมงาม (2550: 26) จากหนังสือการปั้นปูนดำระบุว่าลักษณะการ  
 สร้างสรรค์ประติมากรรมในท้องถิ่นภาคเหนือนิยมใช้วัสดุแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ปูนปั้น หรือ  
 ปูนดำ โลหะสำริด ไม้ และวัสดุมีค่าประเภทอื่น ๆ เช่นทองคำ เงิน รัตนชาติต่าง ๆ หยก แก้วพลี  
 ศิลา งาช้าง เขาสัตว์ ดินเหนียว ปูนปั้นหรือปูนดำ เป็นวัสดุประเภทหนึ่งที่ใช้งานในการสร้าง  
 ประติมากรรม นิยมปั้นประดับบนอาคาร เช่น มณฑป เจดีย์ วิหาร อุโบสถ หอไตร ชุมประตู่ใจ  
 เป็นต้น ซึ่งประเภทของการใช้งานปูนปั้นหรือปูนดำแบ่งได้ 2 ลักษณะคือ

(1) ประเภทภาพ เป็นการปั้นปูนแบบภาพปูนดำ ภาพปูนสูง และการ  
 ปั้นลอยตัว ได้แก่ การปั้นพระพุทธรูป พระประธาน พระสาวก อารักษ์ เทวดา กุมภัณฑ์  
 พระพินธุสวร์ หรือปั้นเป็นสัตว์หิมพานต์ต่าง ๆ เป็นต้น

(2) *ประเภทลาย* เป็นการปั้นเพื่อใช้ประดับตกแต่งอาคารและศาสนสถานต่าง ๆ เช่น ลายพันธุ์พฤกษา ลายกระหนก เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าอาณาจักรล้านนามีการใช้งานปูนปั้นหรือปูนดำในการสร้างงานอยู่หลายลักษณะและหลายประเภทรวมถึงมีการใช้กันอย่างยาวนาน จากการสัมภาษณ์ คุณมานิต เมืองคำ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการเรียกชื่อ ปูนปั้น หรือปูนดำ และปูนสะต่ายจีน ว่าเป็นปูนชนิดเดียวกันเรียกชื่อแตกต่างเพราะว่าเรียกตามลักษณะของการผลิต เช่น

ปูนดำ หมายถึงชื่อเรียกปูนที่ใช้ในงานก่อสร้างและปั้นประดับตกแต่ง ซึ่งมีขั้นตอนการผลิตด้วยการนำส่วนผสมต่าง ๆ มาตำรวมกันจนได้เนื้อปูนที่มีลักษณะพร้อมที่จะใช้งาน

ปูนปั้น หมายถึงการนำปูนดำที่พร้อมจะใช้งาน นำมาปั้นแต่ง ขึ้นรูปเพื่อประดิษฐ์ชิ้นงานตามความต้องการ จึงเรียกว่าปูนปั้นตามลักษณะใช้งาน

ปูนสะต่ายจีน (สะต่ายจีน) หรือปูนปั้นสะต่ายจีน หมายถึงการเรียกชิ้นงานที่ปั้นตกแต่งหรือทำงานเสร็จเรียบร้อยแล้วและปูนมีสภาพแข็งตัว และตกแต่งทาสีหรือลงรักปิดทองแล้ว เพราะในล้านนาจะเรียกวัตถุสิ่งของที่มีความแข็งแรงว่า สะต่าย (สตัย) แม้แต่ปูนซีเมนต์ที่มีใช้งานในปัจจุบันก็ยังนิยมเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า สะต่ายเช่นกัน

ในการสร้างการสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นถาวรวัตถุและศาสนสถานต่าง ๆ ของล้านนาในอดีตจะนิยมใช้ปูนปั้นหรือปูนดำในการก่อสร้างเพื่อใช้เชื่อมประสาน หรือทำเป็นผิวสำเร็จ และเป็นวัสดุที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่ง ซึ่งจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ทำให้ได้รายละเอียดของวิธีการผลิตและส่วนผสมของปูนปั้นสตัยจีน หรือปูนดำของล้านนาในอดีต ดังนี้

พิจิตร นิ่มงาม (2550: 55) จากหนังสือการปั้นปูนดำระบุว่า ปูนดำเป็นปูนอีกชนิดหนึ่ง มีลักษณะโดดเด่น มีกรรมวิธีการผลิตที่แตกต่างจากปูนชนิดอื่น ด้วยการนำส่วนผสมหลาย ๆ อย่างมาผสมรวมกันจากนั้นจึงโขลกหรือตำขลุบให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งส่วนผสมต่าง ๆ เหล่านี้แต่ละชนิดจะมีลักษณะและคุณสมบัติเฉพาะตัวของมันเอง มีประสิทธิภาพช่วยให้เนื้อปูนที่ตำหรือโขลกเสร็จแล้วมีความนุ่มเหนียวเหมาะสำหรับการนำไปปั้นเป็นรูปทรงหรือลวดลายต่าง ๆ ได้ดี และปูนดำที่ปั้นเสร็จแล้วเมื่อปล่อยให้เนื้อปูนแข็งตัวตามระยะเวลาของมันจนสมบูรณ์ดี เนื้อปูนจะมีความแข็งแรงในตัวมันของมันเอง ยิ่งระยะเวลานานหลาย ๆ ปี เนื้อปูนจะยิ่งแข็งแรงมากขึ้น สำหรับช่างปั้นปูนดำในท้องถิ่นภาคเหนือ มีช่างที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มๆกระจ่ายกันอยู่ในพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ เช่น กลุ่มช่างในอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน กลุ่มช่างในจังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มช่างในจังหวัดเชียงราย เป็นต้น กลุ่มช่างเหล่านี้สืบทอด

กรรมวิธีการดำปูน การปั้นปูน โดยมีวัสดุส่วนผสมคือ ปูนขาวเป็นวัสดุหลัก มีทรายเป็นวัสดุรอง และมีส่วนผสมที่เป็นน้ำมัน เช่นน้ำมันตังอิ้ว น้ำมันละหุ่ง น้ำมันงา น้ำมันมะพร้าว หรือน้ำมันอื่น ๆ ที่ได้จากพืช เป็นต้น นำมาผสมในรูปแบบของน้ำกาว ให้ทำหน้าที่เป็นตัวประสานเนื้อปูน ช่างบางคนอาจจะใส่ส่วนผสมที่เป็นเชื้อกระดาษ เช่น กระดาษสา กระดาษฟาง ลงไปด้วยก็มี ดังนั้นส่วนผสมปูนดำของกลุ่มช่างจากเพชรบุรี กับกลุ่มช่างจากภาคเหนือ จึงมีความแตกต่างของส่วนผสมที่เป็นส่วนผสมที่เป็นน้ำกาวได้อย่างชัดเจน ทำให้สามารถแบ่งชนิดของปูนดำเป็นได้ 2 ประเภท คือ

(1) **ปูนดำโบราณ** มีส่วนผสมหลัก คือ ปูนขาว ทราย เส้นใย และกาวที่แปรสภาพได้จากพืช และสัตว์

(2) **ปูนดำน้ำมัน** มีส่วนผสมหลัก คือปูนขาว ทราย และน้ำมันที่สกัดได้จากพืช

(1) **ปูนดำโบราณ** เป็นปูนที่มีความเป็นมายาวนาน มีผลงานปูนปั้นที่เก่าแก่คงาม ปั้นประดับอาคารในท้องถิ่นภาคเหนือ เช่น ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ซึ่งเป็นปูนดำโบราณมีกรรมวิธีการผลิตหลายขั้นตอน ในปัจจุบันยังมิมีผู้สืบสาน ดำรงรักษาสูตรปูนดำแบบโบราณไว้ได้เป็นอย่างดี

ก. **วัสดุส่วนผสม และการเตรียมวัสดุ ปูนดำโบราณ** มีรายละเอียดดังนี้

ก) **ปูนขาว** ก่อนนำมาทำเป็นปูนดำต้องแช่หมักในน้ำเป็นการระบายความเค็ม ต้องใช้ถังหมักที่อาจจะก่อด้วยอิฐฉาบปูนรูปทรงสี่เหลี่ยม ขนาดกว้าง ยาว 1.20 เมตร สูง 0.80 เมตร จำนวน 3 ถัง ถังที่ 1 ใช้หมักปูนขาว ถังที่ 2 ใช้ใส่ปูนขาวที่ละเอียด ถังที่ 3 ใช้เก็บปูนขาวที่ดำเสร็จแล้ว การหมักปูนขาวเริ่มจากเติมน้ำสะอาดลงในถังที่ 1 จำนวนปริมาณให้ใกล้เคียงกับปูนขาวที่จะหมัก ค่อย ๆ โรยปูนขาวลงในน้ำ ให้น้ำท่วมปูนขาวสูง 2-3 นิ้ว ปูนขาวจะเกิดปฏิกิริยาแตกตัว และจะทำให้ให้น้ำร้อนจัด ใช้ไม้กวาดจนปฏิกิริยาจะหยุด เมื่อน้ำในถังหมักเริ่มงวด เป็นเนื้อปูนผสมกับน้ำลักษณะข้น หรือช่างบางคนเรียกว่าปูนเหนียว นำปูนขาวเหนียว ตักขึ้นร้อนบนตระแกรงใส่ในถังที่ 2 คัดเอาเศษปูนและสิ่งสกปรกออก จะได้ปูนขาวเหนียวในถังที่ 2 เติมน้ำสะอาดให้ท่วมเนื้อปูนขาวแล้วหมักทิ้งไว้ ถ่ายเปลี่ยนน้ำทุกวัน โดยตักน้ำที่ผิวหน้าออกทิ้ง ประมาณ 2 สัปดาห์ จึงนำปูนขาวมาใช้ได้

ข) **ทราย** ต้องเป็นทรายน้ำจืด ถ้าทรายไม่สะอาดควรร่อนให้ได้ ทรายที่มีเนื้อละเอียดจนวล ทรายที่หยาบจะนำไปใช้เป็นส่วนผสมปูนที่ใช้ในงานขึ้นรูปโครงสร้าง

ส่วนทรายที่ละเอียดนำไปผสมปูนปั้นในงานปั้นลวดลายที่มีความละเอียด ทรายที่ร้อนสะอาดแล้ว นำไปผึ่ง หรือตากแดดให้แห้ง เพื่อเก็บไว้ใช้งานต่อไป

ค) กาว ปูนดำโบราณ ที่ใช้กันในปัจจุบัน ใช้วัสดุประเภทกาวที่ได้จากทั้งพืชและสัตว์ กาวที่ได้จากพืชที่นิยมใช้กันมาก เป็นน้ำอ้อย น้ำตาลโตนด หรือน้ำตาลทรายแดง ส่วนกาวที่ได้จากสัตว์ จะได้จากหนังควายที่ต้มเคี่ยวจนละลายเป็นเมือกข้น ปัจจุบันมีขายสำเร็จรูปเป็นแผ่นแข็งขนาดกว้างประมาณ 3 นิ้ว ยาว 5 นิ้ว ช่างเรียก “กาวตราไก่”

ง) เส้นใย เป็นวัสดุที่ได้จากธรรมชาติ เช่น เปลือกของต้นไม้มะยมที่มีเส้นใยฟางข้าว เป็นต้น ปัจจุบันจะใช้กระดาษที่มีเส้นใย เช่น กระดาษฟาง กระดาษข่อย กระดาษสา ลิกเป็นเส้นเล็ก ๆ แซ่หมักน้ำให้เปื่อยยุ่ย ง่ายต่อการนำไปตำให้แหลกละเอียด ก่อนนำกระดาษที่หมักน้ำไปตำรวมกับส่วนผสมอื่น ๆ ต้องบีบคั้นน้ำให้สะเด็ดน้ำเสียก่อน เมื่อตำเข้ากับส่วนผสมอื่น ๆ เส้นใยในเนื้อกระดาษจะแตกกระจายประสานอยู่ในเนื้อปูนจนทั่วทั้งหมด

ข. วิธีการและขั้นตอนการตำปูนแบบโบราณ ปูนดำแบบโบราณในแต่ละท้องถิ่นต่างได้รับการถ่ายทอดกรรมวิธีการผลิต ส่วนผสม ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งช่างแต่ละกลุ่มจะปรับปรุงส่วนผสม เพื่อให้ได้ปูนดำที่ตอบสนองลักษณะการใช้งานของตน เพราะปูนดำที่ดีจะต้องตอบสนองการใช้งานปั้นที่ต้องการ อัตราส่วนผสมของปูนดำจึงไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนแน่นอน จึงต้องอาศัยการค้นคว้าจากข้อมูลของช่างแต่ละกลุ่มได้รับรู้และจดบันทึก การร่วมสังเกต สัมภาษณ์ การนำมาทดสอบคุณภาพคุณภาพของเนื้อปูน ความยากง่ายในการปั้น ความแข็งแรงทนทาน ความงดงามของสีปูน จนเป็นที่พอใจและนำมาใช้งานได้ดีตามลักษณะงานที่ต้องการ โดยมีอัตราส่วนผสมของปูนดำ ดังนี้

ก) ปูนขาว (ที่ได้จากการหมัก) 3 กิโลกรัม

ข) ทรายละเอียด 1.5 กิโลกรัม

ค) น้ำกาว (ที่เคี่ยวหรือผสมไว้แล้ว) 150 กรัม

ง) เส้นใย (เยื่อกระดาษ) 100 กรัม

จ) น้ำสะอาด 300-900 กรัม

ฉ) ข้าวเหนียวเปียก 200 กรัม (ไม่ใส่ก็ได้)

อัตราส่วนผสมนี้ เหมาะสมกับงานปั้นที่ต้องการรายละเอียดค่อนข้างมาก หรือชิ้นงานที่มีขนาดเล็ก สำหรับงานปูนปั้นที่มีขนาดใหญ่ มีพื้นที่มาก หรือต้องการความแข็งแรง ไม่ต้องการรายละเอียดของงานปั้นมากนัก ต้องเพิ่มปริมาณของทรายเพิ่มขึ้นอีก

อุปกรณ์ที่ใช้ในการดำปูน ครกดำปูน เป็นครกกระเดื่องที่ใช้ทำเหยียบ ช่างดำปูนในปัจจุบัน ได้ดัดแปลงครกกระเดื่องประกอบด้วยมอเตอร์ไฟฟ้า ช่วยในการดำปูนแต่ละครั้ง เพื่อประหยัดแรงงานและได้ปริมาณปูนดำที่มากขึ้น

ก) สากตำข้าว ถ้าเป็นครกตำข้าวธรรมดา จะใช้สากที่ทำจากไม้ 2 หัวใช้มือจับตรงกลาง

ข) ตระแกรง เป็นตระแกรงลวดตาถี่ สำหรับร่อนทรายและปูน

ค) เครื่องชั่งน้ำหนัก

ง) กะละมัง เป็นภาชนะแบ่งใส่ปูนขาว หรือทรายเพื่อชั่งน้ำหนัก และรอการผสมการดำปูน

จ) เสียม เพื่อใช้พลิกกลับเนื้อปูนในครกขณะดำ ควรมี 2 อัน

ฉ) กระบอ กะบวย หรือขันพลาสติก ใช้ตักแบ่งส่วนผสมที่มีปริมาณน้อย

ช) ถังพลาสติก ใช้ใส่น้ำ และวัสดุอื่น ๆ

ซ) ถังพลาสติก และหนังกายเพื่อไว้ใส่เก็บก้อนปูนที่ดำเสร็จแล้ว และมัดปากถุงให้แน่น

ค. ขั้นตอนการดำปูน

ก) นำเส้นใย หรือเยื่อกระดาษที่แช่หมักในน้ำจนเปื่อยยุ่ย บีบคั้นน้ำจนสะอาดใส่ลงในครก

ข) ทรายละเอียดที่ร่อนแล้ว ตามอัตราส่วนใส่ลงในครก

ค) ตำทรายละเอียดกับกับเส้นใยกระดาษให้แหลกรวมเป็นเนื้อเดียวกัน

ง) ใส่ปูนขาวที่หมัก ตากแห้ง และร่อนละเอียดแล้วใส่ลงรวม

ในครกตามอัตราส่วน

จ) ใช้เสียมพลิกส่วนผสมทั้งหมดให้รวมตัวกัน ซึ่งขั้นตอนนี้

ส่วนผสมจะมีลักษณะร่วนซุย

ฉ) เติมน้ำขาว ที่มีส่วนผสมของน้ำตาล และกาวยางสดที่เกี่ยวรวมกัน ลงในครก แล้วใช้เสียมคลุกเคล้า เนื้อปูนที่มีลักษณะร่วนจะเริ่มจับตัวกันเป็นก้อน แล้วใช้มือกดเนื้อปูนในครกให้แน่น

ช) ค่อย ๆ ตำย้ำแบบเบา ๆ โดยในระยะแรกเนื้อปูนจะมีการฟุ้งกระจาย เมื่อโขลกดำไปเรื่อย ๆ เนื้อปูนจะเริ่มจับตัวกันเป็นเกล็ดร่วน ๆ

ซ) ดำต่อไปเนื้อปูจะเริ่มจับตัวเป็นเกล็ดเล็ก ๆ ใช้เสียมพลิกเนื้อปูไปมา เนื้อปูจะเริ่มรวมตัวกันแน่นขึ้น

ฉ) ถ้าสังเกตว่าเนื้อปูแห้งเกินไป โดยที่เนื้อปูไม่ยอมรวมตัวกัน ใช้มือช้อนน้ำพรมลงไปบนปูที่ละน้อย แล้วค่อย ๆ ดำปูต่อไป

ญ) เนื้อปูจะเริ่มรวมตัวกันดีขึ้น มีความเหนียว สามารถใช้เสียมพลิกกลับไปมาโดยเนื้อปูไม่ติดกันครก

ฎ) เนื้อปูที่ดำเข้ากันจนดีแล้วจะมีความเหนียวหนึบ จะทดสอบคุณภาพของเนื้อปูได้ด้วยการหยิบเนื้อปูที่ดำแล้ว มาคลึงเป็นก้อนเล็ก ๆ ปั้นเป็นเส้น แล้วจับมาโค้งเป็นวง สังเกตเนื้อปูส่วนที่โค้ง ถ้ามีลักษณะปริแตกหรือหัก แสดงว่าปูดำยังไม่เหนียวดีพอ ต้องดำต่อไป หรือทดลองการทรงตัวของเนื้อปูด้วยการกลิ้งเป็นป็นเป็นทรงเรียวยาวแหลม แล้วจับเอาปลายแหลมตั้งขึ้น ถ้าเนื้อปูทรงตัวอยู่ได้ดี แสดงความพอดีของเนื้อปู ไม่แข็งและแฉะเกินไป

ง. ข้อควรระวังในการดำปู อย่าใส่น้ำในการดำปูมากเกินไปจนน้ำจืดเกินไป เนื้อปูจะแฉะแฉะ เมื่อนำปูไปใช้งานเนื้อปูจะทรงตัวได้ไม่ดี โดยเฉพาะเมื่อนำไปปั่น ลวดลาย การมีน้ำอยู่ในเนื้อปูมากเกินไปเมื่อบั่นเสร็จและปูแห้งตัวน้ำจะระเหยตัวอย่างรวดเร็ว จะทำให้เนื้อปูหดตัวมาก ขนาดและรูปทรงอาจจะผิดรูปแบบไปจากที่กำหนดไว้ และผิวปูเนื้อปูจะแตกร้าวตลอดชิ้นงาน จนดูไม่งาม จะมีผลต่อการกะทะาะหลุร่อน ชำรุดเสียหายในเวลาต่อมา และอย่าใส่น้ำมากในการดำผสมปูมากเกินไป เนื่องจากน้ำมีส่วนผสมของกาฬหนัสดัวและน้ำตาล ซึ่งจะทำให้เนื้อปูมีการหดตัวค่อนข้างมาก เนื้อปูแห้งตัวน้ำกาฬจะหดตัว เนื้อปูจะแตกเป็นร่องรอยโตมากทำให้ชำรุดและหลุร่อนได้ง่าย อีกทั้งสีของเนื้อปูจะเข้มมากจนขาดความเป็นธรรมชาติของปู น้ำกาฬนี้เมื่อผสมปูดำแล้ว จะแทรกซึมอยู่ในเนื้อของเนื้อปู กาฬหนัที่มิคุณสมบัติเหนียวจะทำหน้าที่ประสานเนื้อปูและส่วนผสมอื่น ๆ และการยึดเกาะที่ดีส่วนน้ำตาลจะเป็นส่วนผสมที่เร่งให้เนื้อปูแข็งตัวเร็วขึ้น

จ. การเก็บรักษาปูที่ดำเสร็จแล้ว เมื่อได้ปูที่ดำเสร็จแล้วแต่ยังไม่ได้นำไปใช้งาน ต้องเก็บรักษาให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งานด้วยการเก็บไว้ในถุงพลาสติก 1-2 ชั้น รัศด้วยยางให้แน่น นำถุงพลาสติกใส่ไว้ในถังเก็บน้ำปู หรือโอ่งดินเผา เติมน้ำให้ท่วมถุงปูนั้น เป็นการป้องกันอากาศไม่ให้ทำปฏิกิริยากับเนื้อปูซึ่งจะทำให้เนื้อปูแข็งตัว และควรปิดฝาถังให้สนิท ถ้าไม่ใช้วิธีเช่นนี้อาจใช้กระสอบป่านชุ่มน้ำคลุมไว้ คอยดูแลอย่าให้ผ้าแห้ง การเก็บรักษาที่ดีจะช่วยให้อายุของปูมีสภาพที่พร้อมใช้งานเป็นเดือน หรือเป็นปี เมื่อนำมาใช้งาน ถ้าเห็นว่าเนื้อปูแห้งร่วนเกินไป ควรนำมาดำวนคใหม่ จะได้เนื้อปูที่นุ่มใช้งานได้ดีดังเดิม

ฉ. ลักษณะการใช้งานปูนดำแบบโบราณ การใช้งานปูนดำแบบโบราณจะแบ่งลักษณะการใช้งานได้เป็น 3 ลักษณะ

ก) ปูนก่อ เป็นปูนที่ใช้ในการก่ออิฐเพื่อทำโครงสร้าง ปูนที่ใช้ในงานในลักษณะนี้เรียกว่า “ปูนสอ” เพื่อประสานหรือเชื่อมแผ่นอิฐเข้าด้วยกัน ซึ่งมีส่วนผสมคือ ปูนขาว 1 ส่วน ทราย 4-5 ส่วน น้ำหรือน้ำตาลทรายที่เคี่ยวจนเหนียว (ไม่ใช่ส่น้ำกา) วิธีการผสมกวนส่วนผสมทั้งหมดให้เข้ากัน แล้วนำไปตำในครกพอให้มีลักษณะเป็นเลนข้น ๆ ใช้เพื่อก่ออิฐและเชื่อมแผ่นอิฐ

ข) ปูนตกแต่งหรือปูนฉาบ เป็นปูนที่ใช้ตกแต่งฉาบผิวให้เรียบร้อยสวยงาม เมื่อก่ออิฐแล้วใช้ปูนชนิดนี้ฉาบเรียบซึ่งเรียกลักษณะการใช้งานนี้ว่า “ถือปูน” ในการฉาบปูนบนพื้นผิวนั้นเพื่อให้มองเห็นสวยงามนั้นแต่ความต้องการที่แท้จริงคือเพิ่มความมั่นคงแข็งแรง ดังนั้นต้องทำการฉาบพื้นผิวเพื่อให้แข็งแรงสวยงามจึงต้องมีการฉาบถึง 3 ชั้น ซึ่งมีวิธีการเตรียมปูนสำหรับฉาบเหมือนปูนสอ แต่เพิ่ม กาวหนัง 1 ส่วน และน้ำตาลทรายแดง 2 ส่วน มาเกี่ยวข้องกันจนมีลักษณะเหนียวเหมือนน้ำผึ้ง และต้องนำเส้นใยที่ได้จากหมักกระดาษฟาง หรือกระดาษสา มาผสมด้วย เพื่อให้เนื้อปูนเหนียวและทนทานยิ่งขึ้น ในการฉาบปูน ต้องใช้เกรียงตักเนื้อปูนป้ายติดกับชิ้นงานที่ละน้อย โดยปาดไล่จากข้างล่างขึ้นข้างบน เพื่อเป็นการควบคุมการความเรียบของผิวงาน การฉาบชั้นต่อไปต้องรอให้ผิวที่ฉาบชั้นแรกแห้งตัวก่อน ในการฉาบผิวชั้นนอกสุดต้องจัดเตรียมเนื้อปูนให้มีลักษณะเนียนละเอียด และใส่เส้นใยผสมเพียงเล็กน้อยการฉาบควรฉาบให้เรียบเสมอทั้งชิ้นงาน ไม่ควรฉาบในพื้นที่ที่มีแสงแดดส่องโดยตรง เพราะเนื้อปูนจะแห้งเร็วเกินไปจะทำให้การทำงานไม่สามารถปรับแต่งผิวให้เรียบได้ทัน ทำให้ผิวแตกร้าวได้ วิธีที่ทำให้บรรเทาลงคือการฉีดพ่นเป็นละอองน้ำในขณะทำงานและหลังจากฉาบปูนเสร็จแล้วต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 2-3 วัน โดยฉีดทุกชั่วโมง แล้วค่อยยี้ดออกไปเป็น 3-4 ชั่วโมง

ค) ปูนปั้น เป็นปูนที่ผลิตออกมาเพื่อใช้ในการปั้นเท่านั้น โดยเน้นความสำคัญในการด้าเป็นพิเศษ เพื่อต้องการให้ได้ปูนที่มีคุณภาพดี มีความเหนียวเหมาะสมสำหรับการปั้นลวดลาย หรือรูปทรงต่างๆ ให้ได้รายละเอียดที่ชัดเจนง่ายต่อการปั้นมากที่สุด

(2) ปูนดำน้ำมัน เป็นปูนที่มีน้ำมันจากพืชเป็นส่วนผสม ไม่มีส่วนผสมที่เป็นน้ำ วัสดุที่ใช้ผสมส่วนมากจะแปรสภาพแล้วพร้อมนำมาใช้ได้เลย จึงไม่ต้องจัดเตรียมวัสดุมากนัก ปูนดำน้ำมันปั้นแต่งได้ง่ายและมีระยะเวลาในการปั้นตกแต่งรายละเอียดพอเพียง ในท้องถิ่นทางภาคเหนือยังมีการใช้ปูนปั้นชนิดนี้ประดับอาคารที่เป็นศาสนสถานทั่วไป

ก. วัสดุและส่วนผสม ปูนขาว ทราย น้ำมัน เส้นใย

ข. การเตรียมวัสดุ

ก) ปูนขาว ตากแดดให้แห้งสนิท ร่อนเอาแต่เนื้อละเอียด หรือใช้วิธีคั่วในกระทะไล่ความชื้นแล้วนำไปร่อนก็ได้

ข) ทราย ล้างให้สะอาดร่อนเอาแต่เนื้อละเอียด

ค) น้ำมัน ที่สกัดได้จากพืช เช่นน้ำมันดั่งอ้ว น้ำมันงา ทางภาคเหนือนิยมใช้น้ำมันละหุ่ง

ง) เส้นใย เช่นกระดาษฟาง กระดาษสา ฯลฯ ฉีกเป็นชิ้นเล็กๆ แช่น้ำมันที่ใช้ตำปูนจนอืดัวเมื่อเวลาจะตำปูนจะช่วยทำให้เนื้อกระดาษแตกละเอียดง่าย แต่ช่างบางคนหรือบางกลุ่มไม่ได้ใส่เส้นใยกระดาษนี้

ค. ขั้นตอนการตำปูนน้ำมัน อัตราส่วนผสมของปูนน้ำมันมีมากมายหลายสูตร หลายตำรา แต่ปูนดำทางภาคเหนือพบว่าส่วนมากใช้ปูนขาว ทราย และน้ำมันละหุ่งในอัตราส่วนที่เหมือนหรือใกล้เคียงกันแทบทั้งสิ้น โดยมีอัตราส่วนผสมดังนี้

ก) ปูนขาว 8-9 ส่วน

ข) ทราย ครึ่งส่วน หรือ 1 ส่วน

ค) น้ำมันละหุ่ง 1 ส่วน

ง) กระดาษสา 1 ส่วน (ช่างบางคนไม่ได้ใส่)

จ) ผงอิฐ หรืออิฐบดละเอียดเล็กน้อย (ช่างบางคนไม่ได้ใส่)

ในส่วนผสมต่าง ๆ เหล่านี้ จะเห็นว่าปูนขาวมีปริมาณมากที่สุดเป็นวัสดุหลักของเนื้อปูนดำ และมีคุณสมบัติที่ชัดเจนในการเร่งเนื้อปูนให้แข็งตัว นอกจากนี้ยังมีปูนดำอีกชนิดหนึ่งที่มีส่วนผสมแตกต่างจากปูนที่กล่าวมา นิยมใช้กันในภาคกลาง เรียกว่าปูนดั่งอ้ว หรือปูนจีน โดยมีส่วนผสมดังนี้

ก) ปูนขาว 3 กิโลกรัม

ข) ชันผง 200 กรัม

ค) น้ำมันดั่งอ้ว 900 กรัม

จะสังเกตเห็นได้ว่าเป็นสูตรปูนดำที่ไม่มีส่วนผสมของทราย แต่มีชันผงเป็นวัสดุเร่งให้เนื้อปูนแข็งตัวได้เร็วขึ้น ทำให้เป็นปูนที่มีเนื้อเนียนละเอียด เหมาะสำหรับงานปั้นที่มีขนาดเล็กและต้องการรายละเอียด

ง. อุปกรณ์การตำปูนน้ำมัน

ก) ครก และสาก สำหรับตำปูน

ข) ตระแกรกรองปูนทราย

ค) ตาชั่ง

ง) กะละมัง

จ) เสียม

ฉ) ถูพลาสติกสำหรับใส่ปูนที่ดำเสร็จแล้ว หนึ่งยางสำหรับรัด

#### จ. ขั้นตอนในการดำปูน

ก) ใส่ทรายละเอียดลงในครก

ข) เขี่ยกระดาษแช่น้ำมันให้ชุ่ม ก่อนดำให้สะเด็ดน้ำมัน

ใส่ในลงไปในครกพร้อมกับทราย

ค) ดำทรายกับกระดาษให้รวมเป็นเนื้อเดียว

ง) ใส่ปูนขาวประมาณ 3 ใน 4 ของอัตราส่วนลงในครก

จ) ใช้เสียมคลุกเคล้าส่วนผสมในครกให้ทั่วถึงเนื้อปูนจะร่วนซุย

ฉ) เติมน้ำมันที่ใช้ในการผสมปูนตามอัตราส่วนลงในครก

ใช้เสียมคลุกเคล้าส่วนผสมทั้งหมดให้เข้ากันในลักษณะร่วนซุย

ช) ใช้มือกดปูนให้แน่น เนื้อปูนจะเริ่มดูดซึมความชื้นจากน้ำมัน

ซ) คำนวณเบา ๆ ด้วยสาก ในระยะแรกจะมีการฟุ้งกระจายของเนื้อปูนบาง จากนั้นเนื้อปูนจะเริ่มรวมตัวกันดีขึ้น ใช้เสียมพลิกเนื้อปูนตลอดเวลาเมื่อดำปูนไปเรื่อย ๆ เนื้อปูนจะรวมตัวกันจับตัวเป็นก้อนเล็ก ๆ เมื่อดำปูนต่อไปอีกเนื้อปูนจะเริ่มนุ่ม และเหนียว

ด) เติมน้ำมันขาวในอัตราส่วนที่เหลือลงไปผสมกับเนื้อปูนที่ดำไว้ ใช้เสียมพลิกคลุกเคล้าให้เข้ากัน จะทำให้ส่วนผสมต่าง ๆ รวมตัวกันเป็นเนื้อเดียวกัน

ด) เนื้อปูนที่จับตัวเป็นก้อน จะไม่เหนียว เริ่มมีความเหนียวขึ้น เมื่อลองเอามือบีบจับดู จะรู้สึกว่างปูนที่ดำยังร้อนระอุอยู่ เกิดจากสาเหตุปูนขาวที่ทำปฏิกิริยากับส่วนผสมอื่น ๆ และจากการเสียดสีในระหว่างปูนดำ

ด) เนื้อปูนจะเริ่มเข้ากันได้ดี เนื้อปูนจะมีความเหนียว รวมตัวกันเป็นก้อนที่สมบูรณ์ ส่วนผสมเข้ากันสนิท และเนื้อปูนจะจับตัวกันแน่น

ด) ในการแฉะเพื่อพลิกก้อนปูนในขั้นตอนนี้ สามารถใช้เสียมพลิกกลับในครกเป็นก้อนได้โดยสะดวก เนื้อปูนจะไม่ติดครกเลย เมื่อจับเนื้อปูนจะมีความเหนียวละเอียด นุ่มเหนียว

ด) เนื้อปูนที่ดำเสร็จแล้ว นำไปใช้ปั้นลวดลาย หรือรูปทรงได้เลย หากยังไม่ใช้งานนำปูนดำไปเก็บไว้ในภาชนะที่ปิดมิดชิด

### ฉ. ข้อควรระวังในการดำปูน

ก) ปูนชนิดนี้ไม่สามารถเก็บรักษาเป็นเวลานานได้ จึงไม่ควรดำปูนน้ำมันที่ละมาก ๆ ควรดำแต่พอใช้งานได้ภายใน 2-3 วัน ถ้าเนื้อปูนเริ่มแข็งตัวต้องนำมาคำนวณใหม่

ข) ไม่ควรใส่ส่วนผสมน้ำมันละหุ่งมากเกินไป เพราะถึงแม้ว่าจะทำให้การดำปูนง่ายขึ้นแต่เนื้อปูนจะนิ่มเกินไป เมื่อนำไปปั้นลวดลายต่าง ๆ จะทำให้ขึ้นรูปได้ยาก จะยุบตัวหรือเสียรูปทรงได้ง่าย อีกทั้งจะทำให้ปูนแข็งตัวช้า และหดตัวมาก

### ช. การเก็บรักษา

ก) ปูนน้ำมันจะแข็งตัวได้เร็ว ภายในระยะเวลาประมาณ 12-36 ชั่วโมง ไม่สามารถเก็บไว้ใช้ได้นานหากต้องการให้เนื้อปูนอ่อนตัวและนุ่มเหนียวตลอดเวลาการใช้งานต้องคำนวณคอยู่บ่อย ๆ

ข) ปูนที่เหลือจากการปั้นงานค้างไว้ หรือปูนเพิ่งดำเสร็จใหม่ ๆ ยังไม่ได้ใช้งาน ควรเก็บไว้ในกระป๋องหรือถังที่มีฝาปิดมิดชิด อากาศเข้าไม่ได้ ก่อนจะปิดฝาให้ใช้ผ้าสะอาดชุบน้ำมันที่ใช้ผสมปูนนั้นให้เปียกชุ่ม คลุมทับปูนอีกชั้นหนึ่งแล้วปิดฝาให้แน่น จะช่วยให้เก็บรักษาปูนได้อีกระยะหนึ่ง

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต

จากการสัมภาษณ์ นายศรีเลา เกษพรม ณ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2555 ได้เล่าประสบการณ์และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ว่า นอกจากการใช้อิฐเป็นส่วนประกอบหลักในการก่อขึ้นรูปองค์พระแล้วและวัสดุพิเศษอย่างหนึ่งในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้น คือการใช้ดินดิบ หรือดินที่ไม่ผ่านการเผาแบบอิฐ ในส่วนที่เป็นช่วงท้องและอกขององค์พระ เพราะมีความเชื่อเกี่ยวกับการนำวัสดุที่ร้อนหรือผ่านการเผาจะทำให้ผู้สร้าง วัด และชุมชนนั้นมีความร้อนรนไม่ชุ่มเย็นไปตามด้วย

จากการสัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช ถึงวิธีการโบราณในการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ได้ให้ความเห็นว่า ในล้านนาโบราณมีการค้นพบพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่หล่อด้วยโลหะสำริดมีหน้าตักประมาณ 5 เมตร สูงประมาณ 7.50 เมตร คือพระเจ้าแสนแซ่ว วัดยางกวง ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (ปัจจุบันส่วนของพระเศียรอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดเชียงใหม่) โดยใช้วิธีการหล่อองค์ผิวองค์พระทั้งองค์แล้วเชื่อมต่อกับสลักโลหะซึ่งในส่วนของสลักที่ยึดองค์พระให้ติดกันนี้ในล้านนาเรียกว่า “แซ่ว” พระเจ้าแสนแซ่วจึงหมายถึงพระพุทธรูปที่ยึดด้วยสลักเป็นจำนวนมาก และได้กล่าวต่อไปว่าได้รับการบอกเล่าจากพระภิกษุรูป

หนึ่งที่เกยบวชในวัดดังกล่าวว่าได้เคยเห็นชิ้นส่วนอื่น ๆ ที่เป็นโลหะสำริดปรักหักพังอยู่ใกล้กัน แต่ภายหลังชิ้นส่วนต่าง ๆ เหล่านั้นก็สูญหายไป โดยอาจารย์ให้ความเห็นว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ด้วยวิธีการหล่อผิวมาเชื่อมต่อกันมีความจำเป็นต้องทำโครงสร้างภายในให้แข็งแรง ซึ่งคงต้องใช้วิธีการก่ออิฐถือปูนแล้วนำผิวขององค์พระที่เป็นงานโลหะมาครอบและเชื่อมกัน เพราะถ้าพังของผิวโลหะจะไม่สามารถเพียงพอที่จะรับน้ำหนักทั้งหมดขององค์พระได้ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้นมีความจำเป็นอย่างยั้งที่จะต้องมีการก่อสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนประกอบกันไปด้วย

สรุปวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีต

อดีต การก่อสร้างมีข้อจำกัดในหลายด้านทั้งขั้นตอนที่ยุ่งยากในการจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการก่อสร้างรวมทั้งเทคนิควิธีการ และยังคงคำนึงถึงความสามารถเชิงช่าง แรงงาน และสภาพดินฟ้าอากาศ ด้วยปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้การก่อสร้างต้องใช้ระยะเวลานาน ใช้ทุนทรัพย์มาก และทำให้พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สร้างออกมาอาจไม่มีความถูกต้องหรือสวยงามตามหลัก สรีระศาสตร์มากนัก รวมทั้งในอดีตยังนิยมสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ไว้ในอาคารหรือมีสิ่งมุงบัง เพื่อปกป้องให้องค์พระมีความแข็งแรงอยู่ได้อย่างยาวนาน ดังนั้น ในอดีตจึงมีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดเล็กน้อย

## 2) วิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

การก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน จากการศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร ไม่ปรากฏว่ามีเอกสารใดทั้งที่เป็นเอกสารทางวิชาการ ตำรา ที่จะนำมาอ้างอิงได้ จึงได้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม กรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน 3 องค์ คือ

พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของสำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานสำนักสงฆ์วัดพระธาตุสร้อยทอง บ้านจำบอน ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8.40 เมตร สำนักสงฆ์วัดพระธาตุคุดตอง บ้านตอง ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ทำให้ทราบว่าวิธีการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ดังกล่าวข้างต้นในปัจจุบันซึ่งมีรูปแบบและขั้นตอนตลอดจนวิธีการก่อสร้างที่แตกต่างจากการก่อสร้างในอดีตอย่างชัดเจนหลายประการ โดยมีรายละเอียดของขั้นตอนและวิธีการสร้างดังนี้

(1) การออกแบบพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในปัจจุบัน ในการออกแบบ มีทั้งวิธีการใช้การออกแบบด้วยการวาดด้วยมือ และมีใช้คอมพิวเตอร์ในการออกแบบพระพุทธรูปขนาดใหญ่ โดยใช้โปรแกรมในการทำงานเช่นเดียวกับการออกแบบอาคารขนาดใหญ่ โดยใช้หลักการออกแบบทางสถาปัตยกรรม และวิศวกรรมในการคำนวณการรับน้ำหนักของโครงสร้าง โดยมีการกำหนดขนาด เหล็กเส้นและวิธีเสริมเหล็กเพื่อรับแรงในส่วนต่าง ๆ อย่างถูกต้อง เพื่อให้การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่มีลักษณะเป็นงานประติมากรรมขนาดใหญ่ นั้นสามารถสร้างขึ้นมาได้ในหลากหลายรูปแบบ หรือในอิริยาบถต่าง ๆ เช่น ยืน เดิน การยกพระหัตถ์ ทำให้การออกแบบและการก่อสร้างมีลักษณะสวยงาม สมจริง ถูกต้องตามหลักทางสรีระศาสตร์ และสร้างให้มีลักษณะลอยของอย่างชัดเจน รวมทั้งสามารถทำให้พระพุทธรูปมีขนาดใหญ่ได้ตามความต้องการ การออกแบบพระพุทธรูปโดยการใช้คอมพิวเตอร์นั้นนอกจากจะทำให้สวยงามและถูกต้องแม่นยำแล้วยังสามารถ ออกแบบองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เป็นส่วนประกอบขององค์พระได้ด้วย เพื่อประกอบการพิจารณาก่อนที่จะลงมือก่อสร้างจริง เพราะการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้นจะต้องใช้เนื้อที่มากทำให้เกิดพื้นที่การใช้งานขึ้นมาซึ่งโดยมากอาจจะใช้ฐานขององค์พระเป็นห้องโถง ห้องประชุม หรือห้องเอนกประสงค์อีกด้วย

(2) วัสดุก่อสร้างและอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ และวัสดุตกแต่งที่ใช้ในการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน เนื่องจากการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน มีการใช้วัสดุก่อสร้างที่แตกต่างไปจากอดีต และแบ่งเป็นการใช้ตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

#### ก. วัสดุก่อสร้าง

ก) ปูนซีเมนต์ชนิดปอร์ตแลนด์ ที่มีคุณสมบัติแข็งตัวในน้ำได้ เป็นปูนซีเมนต์ชนิดที่นำมาใช้ทำเป็นส่วนของโครงสร้าง

ข) ปูนซีเมนต์ชนิดซิลิกา ใช้เป็นปูนก่อเพื่อประสานอิฐซึ่งคือปูนซีเมนต์ที่ใช้ในงานก่อสร้างโดยทั่วไปและปูนนี้ยังนำมาใช้เป็นส่วนในการปั้นเพื่อตกแต่งขึ้นรูปเป็นองค์พระด้วย

ค) ปูนซีเมนต์ชนิดปอร์ตแลนด์แบบสีขาว เป็นปูนที่นำมาใช้ทำเป็นส่วนปั้นตกแต่งผิวสำเร็จขององค์พระ เพราะมีคุณสมบัติแข็งแรงเหมือนปูนโครงสร้าง สีขาวทำให้ผิวเสร็จขององค์พระสวยงาม และยังทำให้การปั้นผิวองค์พระทำได้ง่ายเพราะมีสีขาวจึงเหมาะที่จะตรวจสอบความสวยงามและสัดส่วนต่าง ๆ ได้ง่ายกว่าใช้ปูนชนิดอื่น ๆ

ง) ปูนปลาสเตอร์ เป็นปูนที่นำมาใช้ในการทำพิมพ์เพื่อหล่อส่วนตกแต่งที่ต้องใช้ลักษณะเหมือนกันเป็นจำนวนมาก เช่น เม็ดพระศกขององค์พระ เพราะจะทำให้มีขนาดเท่ากันและดูสวยงาม

จ) ทรายหยาบ เพื่อใช้เป็นวัสดุผสมปูนซีเมนต์ในการใช้ก่อประสานอิฐ และเพื่อใช้ขึ้นรูปองค์พระ รวมทั้งผสมเป็นคอนกรีตในการทำโครงสร้างองค์พระ

ฉ) ทรายละเอียด เพื่อใช้เป็นวัสดุผสมปูนฉาบ ทำผิวสำเร็จและปั้นตกแต่งองค์พระในขั้นตอนสุดท้าย

ช) หินผสม หรือหินโม เพื่อใช้เป็นส่วนผสมคอนกรีตในการทำเป็นคอนกรีตเพื่อทำโครงสร้าง และใช้เป็นปูนผสมเพื่อขึ้นรูปองค์พระส่วนที่ต้องการความแข็งแรง เช่น ส่วนพระศอก เป็นต้น

ซ) อิฐมอญ เป็นวัสดุที่ใช้ก่อขึ้นรูปทั้งส่วนฐานและองค์พระ ในปัจจุบันจะใช้อิฐที่มีขนาดเล็กที่ใช้ในการก่อผนังอาคารทั่วไป

ฌ) เหล็กเส้น ที่ใช้เสริมเป็นโครงสร้างเพื่อความแข็งแรงซึ่งจะใช้งานทั้งในลักษณะเสริมคอนกรีตเป็นเสาแกนเพื่อทำโครงสร้างองค์พระ และยังใช้เหล็กเส้นดัดขึ้นรูปเพื่อใช้ทำเป็นโครงสร้างส่วนที่มีลักษณะลอยตัว เช่น แขน ส่วนใบหน้าหรือพระเศียร หรือนิ้วมือ เป็นต้น

ญ) ตาข่ายเหล็กขนาดเล็ก เพื่อใช้หุ้มคลุมโครงเหล็กอีกชั้นหนึ่ง เพื่อเพิ่มความแข็งแรง แรงทำให้การติดปูนซีเมนต์ขึ้นรูปองค์พระทำได้ง่ายขึ้น

ฎ) ลวดมัดเหล็ก เพื่อใช้มัดเหล็กโครงสร้างหรือมัดตาข่ายให้ติดกับโครงเหล็ก รวมทั้งการใช้พันรอบโครงเหล็กบางส่วนเพื่อให้การยึดเกาะของปูนซีเมนต์ดีขึ้น

ฏ) น้ำยาซีเมนต์ (น้ำยาผสมแทนปูนขาว) เพื่อใช้เป็นน้ำยาผสมทำให้ปูนซีเมนต์มีลักษณะเหนียวมีคุณสมบัติคล้ายปูนปั้นแบบโบราณ และยังมีคุณสมบัติทำให้ผิวปูนที่ฉาบหรือปั้นขึ้นรูปไม่แตกง่ายและแห้งช้า

ฐ) ทินเนอร์ น้ำมันสน ใช้ผสมสีทาตกแต่งองค์พระ

ฑ) ดินน้ำมัน ใช้ปั้นขึ้นรูปเป็นงานต้นแบบเพื่อทำเป็นพิมพ์ เช่น การปั้นท่าเม็ดพระศก เป็นต้น

ฒ) น้ำ เพื่อใช้เป็นส่วนผสมปูนซีเมนต์

ณ) กาวโป้ว หรือ หมันโป้ว เป็นวัสดุเคลือบเนื้อปูนผสมเสร็จ ใช้เพื่อในการขัดเรียบและตกแต่งผิวองค์พระให้สวยงาม โดยการใช้น้ำโป้วฉาบเคลือบองค์พระ และขัดให้เรียบ คล้ายการทำสิริยนต์

ค) กระจาดทราย จะใช้ทั้งชนิดขัดหยาบ หรือกระจาดทรายแดง และชนิดขัดละเอียดหรือกระจาดทรายน้ำ ใช้เพื่อขัดกวาโป้วทำให้ผิวขององค์พระที่เป็นปูนดูเรียบ ขึ้นเงาเหมือนหินอ่อน

ค) กาวอีป็อกซี่ หรือกาวสำหรับติดโลหะ ไซเพื่อเชื่อมหรือติดตั้ง กระจก พลอยต่างๆเพื่อตกแต่งองค์พระ

#### ข. อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้

ก) เกรียงก่อ และเกรียงฉาบปูน ใช้เพื่อก่อและฉาบปูน

ข) เกรียงปัด

ค) เกรียงฉาบกวาโป้ว หรือเกรียงทรงสามเหลี่ยม

ง) ไม้ฉาบสามเหลี่ยมแบบยาวใช้เพื่อฉาบหรือปาดปูนในวงกว้าง

จ) พลั่ว ใช้ผสมปูน

ฉ) จอบ ใช้ผสมปูน ขุดดิน

ช) กระบะผสมปูน ใช้เพื่อผสมปูน

ซ) กระบะมือ ใช้เพื่อนวดปูนฉาบหรือปูนติดขึ้นรูปองค์พระ

ฌ) ถังปูน ใช้เพื่อใส่ปูนเพื่อความสะดวกในการทำงานขนย้าย

หรือใส่น้ำ

ญ) ฟองน้ำแบบแผ่นสี่เหลี่ยมแบนใช้ชุบผิวปูนเพื่อให้มีความเรียบ

ฎ) ไม้กวาด ใช้กวาดผิวปูนหลังจากใช้ฟองน้ำแล้ว เพื่อให้ เม็ดทรายที่ผุดขึ้นมาหลุดร่วงไป ซึ่งจะช่วยให้ผิวปูนดูเรียบและมีความสวยงาม เป็นขั้นตอนสุดท้าย ในการฉาบผิวปูนให้เรียบ

ฏ) ลูกกลิ้ง และแปรงทาสี ซึ่งนอกจากจะใช้ในการทาสีแล้ว ยังใช้ ร่วมกับการปั้นปูนคือใช้ชุบน้ำเพื่อปาดเรียบกับชิ้นงาน จึงมีการใช้แปรงในหลายขนาด ตามลักษณะ ของงาน

ฐ) พู่กัน ใช้ระบายสี และปิดฝุ่นทองคำเปลวในกรณีปิด ทองคำเปลวองค์พระ

ฑ) สำลี ใช้กดเรียบเนื้อทองคำเปลว

ฒ) ค้อน ใช้ตอกเหล็กเพื่อติดตั้งไม้แบบหรือทุบ ดัด งอเพื่อขึ้นรูป เหล็กเป็นส่วนต่างๆขององค์พระ

ณ) ไม้แบบ และค้ำยัน เพื่อเป็นแบบสำหรับหล่อปูนซีเมนต์เป็น เสา คาน หรือพื้น เป็นต้น

ค) ไม้อัดสำเร็จรูป ใ้วาดเป็นรูปต้นแบบแล้วตัดเพื่อนำไปกลึงรอบส่วนที่ต้องการให้ชิ้นงานมีรูปทรงกลม เช่น ยอดพระโมลีดอกบัวตูม เป็นต้น

ด) ตะปุดอกไม้เพื่อใช้ตอกไม้แบบ

ถ) กริมมัดเหล็ก ใ้เพื่อมัดเหล็กหรือลวดให้ติดกัน

ท) ประแจตัดเหล็ก ใ้เพื่อตัดงอหรือโค้งเหล็กเพื่อให้ชิ้นรูปเป็นรูปทรงต่าง ๆ

ธ) หลอดน้ำระดับ หรือสายยางเพื่อใช้ตรวจวัดระดับต่างๆในการก่อสร้างและปั้นปูน

น) ตลับเมตร เพื่อใ้วัดขนาดต่าง ๆ

บ) ไม้ฉากเหล็ก เพื่อใ้ทำงานในส่วนที่ต้องการทำงานในมุมฉากต่าง ๆ เช่น การทำงานส่วนโครงสร้างเสาคาน เป็นต้น

ป) ดินสอ หรือปากกาสี เพื่อวาดชิ้นรูปหรือกำหนดรูปแบบของชิ้นงานก่อนการปั้นส่วนต่างๆขององค์พระ

ผ) หมากเต้า คือกระบอกเชือกหุบสีฝุ่น ใ้เพื่อขีดแสงแนวเส้นตรง เพื่อก่อสร้างกำหนดระดับ ก่อนการทำงานหรือปั้นปูน

ฝ) ตะปุกอนกริต ใ้เพื่อตอกยึดตาข่ายเหล็กกับโครงสร้างปูน รวมทั้งใช้ตอกกะเทาะเนื้อปูนในกรณีการแก้ไข หรือตกแต่งงานปั้นปูน

พ) เครื่องเชื่อมโลหะ ใ้เพื่อเชื่อมเหล็กเส้นขึ้นรูปองค์พระในส่วนที่ต้องการความแข็งแรงเป็นพิเศษ เช่น แขน นิ้ว หรือใบหูองค์พระ เป็นต้น

ฟ) เครื่องตัดเหล็ก มีทั้งแบบใช้มือมีลักษณะเป็นครีมนัดเหล็กขนาดใหญ่ และเครื่องตัดเหล็กไฟฟ้า

ภ) แท่นตัดเหล็ก อาจจะใช้ท่อนไม้ขนาดใหญ่เป็นฐาน และตอกเหล็กเส้นเพื่อเป็นหลักกำหนดขนาดเพื่อตัดเหล็กเส้นให้เป็นรูปทรงต่าง ๆ

ม) เครื่องเจียร ใ้เจียรหรือตัดแต่งเนื้อปูนปั้น เพื่อแก้ไขปรับแต่งชิ้นงาน

ย) นั่งร้านเหล็ก และไม้ หรือไม้ไผ่ เพื่อให้ช่างสามารถขึ้นไปทำงานในส่วนต่าง ๆ ขององค์พระ

ร) เชือก ใ้ใช้ มัดนั่งร้าน หรือใช้ชักรอก เพื่อนำวัสดุอุปกรณ์ขึ้นไปก่อสร้างองค์พระ

นอกจากนี้ยังมีการใช้เครื่องมือทุ่นแรงอื่น ๆ ในการก่อสร้างหรือขนย้ายวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อีกด้วย เช่น รถบรรทุก การชักรอกแบบไฟฟ้า เครื่องยกของ รวมทั้งเครื่องจักรประเภทอื่น ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้การก่อสร้างสะดวกรวดเร็วและประหยัดทั้งแรงงานและเวลา

#### ก. วัสดุตกแต่ง

ก) หินแกะสลัก นิยมใช้ทำเป็นส่วนพระโมลี หรือยอดบนสุดของพระเศียร กรณีการสร้างพระพุทธรูปมิตถ์นเรศวร (พระเจ้าหมายเมือง) พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้หินขาวแกะสลักเป็นส่วนพระโมลิกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร สูง 70 เซนติเมตร

ข) หินคำแกะสลัก ใช้เพื่อทำเป็นตาข่ายขององค์พระ บางกรณีใช้พลอยสีดำเม็ดเล็กหลายชิ้นประกอบขึ้นรูปเป็นตาข่ายขององค์พระ ในอดีตจะนิยมใช้หินสะเก็ดดาวหรือหินที่เหลือจากปรากฏการณ์ผีพุ่งไต้ ซึ่งจะมีลักษณะสีดำและกลมมน คนล้านนาเรียก “แก้วหยาดฟ้า หรือมณีหยาดฟ้า” ถือว่าเป็นของสูงเป็นวัสดุที่ได้มาจากนอกโลก หรือเป็นหินที่เทวามอบให้มา และยังเชื่อว่าจะทำให้พระพุทธรูปยิ่งเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ และทำให้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล แต่เนื่องจากบางกรณีพระพุทธรูปมีขนาดใหญ่มาก เนื้อหินสะเก็ดดาวอาจไม่เพียงพอ เพราะโดยมากจะมีขนาดเล็กประมาณผลมะนาวหรือผลส้ม จึงมีการใช้หินสีดำหรือหินสีเข้มแทน

ค) เปลือกหอยมุก ใช้เพื่อทำตาขาวขององค์พระ โดยการใช้เปลือกหอยมุกมาตัดแต่งขึ้นรูปให้ได้ตามขนาดและชัดเจนแล้วนำไปติดตั้งประกอบกับหินตาข่ายเพื่อเป็นพระเนตรขององค์พระ ในอดีตพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยา เคยใช้แผ่นเงินตีขึ้นรูปเพื่อใช้เป็นส่วนตาขาวขององค์พระ ภายหลังประมาณปี พ.ศ. 2550 ในการบูรณะปิดทององค์พระได้มีการลอกแผ่นเงินดังกล่าวออกและนำมาหล่อเป็นพระพุทธรูปองค์เล็ก เนื่องจากแผ่นเงินเมื่อใช้งานมาเป็นเวลานานจะทำให้สีของแผ่นเงินเปลี่ยนไปทำให้ดูไม่สวยงาม และยังมีความนิยมนำมาทำส่วน “พระนขา หรือเล็บของพระพุทธรูป” อีกด้วย

ง) อุณาโลม หรือแก้วประดับหน้าผากขององค์พระ จะนิยมใช้วิธีหล่อโลหะทองเหลืองหรือสำริด ประดับด้วยรัตนชาติหรือพลอยแก้วสี ซึ่งมีความหมายถึงดวงตาแห่งสติปัญญา หรือดวงตาแห่งสมอง เพราะการจะมองเห็นธรรมอันลึกซึ้งได้นั้นจะใช้เพียงตาเนื้อธรรมดาจะไม่สามารถมองเห็นหรือเข้าใจได้ จะต้องใช้ดวงตาแห่งสติปัญญาเท่านั้น ซึ่งในส่วนนี้เป็นทั้งปริศนาธรรม และเป็นมหาปริสลักษณะอีกอย่างหนึ่งของพระพุทธรูปอีกด้วย

จ) ทองคำเปลว ใช้เพื่อประดับตกแต่งองค์พระให้ดูสูงค่าและสวยงาม ซึ่งเป็นเทคนิควิธีที่ใช้สืบต่อมาจากอดีต พระพุทธรูปทั้งในอดีตและปัจจุบันยังนิยมใช้ใน

การตกแต่งองค์พระ แต่ในอดีตจะนิยมใช้ยางรักหรือน้ำรักในการติดทองคำเปลว แต่ในปัจจุบันจะนิยมใช้สีที่ประดิษฐ์ตามกรรมวิธีวิทยาศาสตร์เรียกว่า สีเฟล็กซ์ (Flex) เป็นวัสดุในการติดทองคำเปลวแทนยางรักแบบในอดีต เพราะหายากและคุณภาพไม่แน่นอน

ฉ) สีทองคำ เป็นวัสดุประเภทสีชนิดหนึ่งที่ใช้ทาองค์พระแทนการใช้ทองคำเปลว เพราะการใช้ทองคำเปลวทองคำพระจะมีราคาที่สูงมาก และองค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่ จะมีพื้นที่มากจึงนิยมใช้สีทองแทนเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง

ซ) พลอยหรือแก้วหล่อ ใช้เพื่อประดับตกแต่งองค์พระให้สวยงาม เช่น กรณีการปั้นพระพุทธรูปทรงเครื่อง จะนิยมใช้แก้วหล่อและพลอยประดับเป็นเครื่องทรงคล้ายเครื่องทรงกษัตริย์แบบโบราณ

ช) สีน้ำและสีน้ำมัน ใช้ทาเคลือบองค์พระให้ดูเรียบร้อยงดงาม ซึ่งจะใช้ทั้งสีประเภทน้ำที่ใช้ทาปูนโดยตรง หรือใช้สีน้ำมันเพื่อ ตกแต่งให้พื้นผิวดูเรียบเป็นมันเงา

ฅ) กระจกสีต่าง ๆ ใช้เพื่อประดับทั้งองค์พระ หรือประดับฐานบัว เพื่อให้มีความสวยงามสะท้อนแสง ซึ่งมีกระจก 2 ชนิด คือกระจกแบบโค้งและกระจกแบบตรง สีที่นิยมใช้ คือ สีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน สีฟ้า สีเหลือง และสีขาวหรือกระจกเงา

ง. เทคนิคและวิธีการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน การก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันจะใช้วิธีการก่อสร้างแบบเดียวกับการสร้างอาคารทั่วไป จะใช้วิธีการก่อสร้างด้วยการใช้โครงสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก ใช้ระบบเสา และคานรับน้ำหนัก โดยจะใช้วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ที่พัฒนาขึ้นตามยุคสมัย ซึ่งสามารถจัดซื้อหาได้โดยสะดวก มีคุณสมบัติที่หลากหลาย เหมาะสมกับการใช้งานในลักษณะต่าง ๆ และไม่มีรูปแบบการทำงานหรือวัสดุอุปกรณ์เช่นที่เคยทำมาในอดีต การก่อสร้างจะเริ่มพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จะมีรายละเอียดในการทำงานแต่ส่วน คือ

ก) ฐานราก จะเริ่มจากการก่อสร้างฐานรากซึ่งจะมี 2 ลักษณะ คือการใช้ฐานรากแบบฐานแผ่ หรือฐานรากแบบคอนกรีตเสริมเหล็กซึ่งใช้วิธีการขุดหลุมให้ได้ตามขนาดวางโครงเหล็ก และเข้าแบบ เทคอนกรีต และอีกระบบหนึ่งคือการใช้ฐานรากแบบการตอกเสาเข็ม ซึ่งจะทำในกรณีการก่อสร้างขนาดใหญ่หรือสภาพพื้นดินไม่มีความมั่นคงแข็งแรงมากนัก และในกรณีการก่อสร้างในน้ำหรือใต้น้ำเป็นต้น

ข) ฐานพระหรือฐานบัว หลังจากทำงานส่วนฐานรากแล้วเสร็จ ก็จะเชื่อมต่อโครงเหล็กด้วยระบบเสาคาน เหมือนการทำโครงสร้างอาคาร แต่อยู่ในรูปทรงที่กำหนด

บางส่วนอาจทำในลักษณะโค้งมนเหมือนฐานพระพุทธรูป ส่วนที่ต้องก่อสร้างแบบทึบตันก็จะใช้อิฐก่อเป็นกำแพง ฉาบหรือปั้นปูนตกแต่งรูปทรงให้เป็นฐานหรือดอกบัวตามรูปแบบที่กำหนด

ค) การทำองค์พระพุทธรูป การก่อสร้างหรือการปั้นพระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดของการทำงานดังนี้

(ก) ขั้นตอนที่ 1 การขึ้นหุ่นองค์พระ หลังจากเทพื้นฐานองค์พระแล้ว การก่อองค์พระจะเริ่มก่ออิฐแบบเต็มแผ่นเป็นทรงกลม (คล้ายกับการก่อสร้างบ่อน้ำ) กรณีสการสร้างพระพุทธรูปหน้าตักกว้าง 8 เมตร การก่อวงกลมนี้นี้จะมีขนาดประมาณ 2 เมตร ซึ่งถือว่าเริ่มก่อจากส่วนก้นขององค์พระจนถึงระดับอกและไหล่ลาช้า ภายในจะก่ออิฐให้กลวง แบ่งเป็น 2 ส่วน คือแบ่งเป็นส่วนท้อง กับส่วนอก ซึ่งส่วนท้องจะเป็นบริเวณที่ใช้บรรจุแผ่นยันต์และวัตถุมงคล ส่วนที่สองจะเป็นส่วนที่ใช้บรรจุหัวใจ โดยการก่ออิฐนี้จะทำเสาคอนกรีตไว้ทั้งสี่ทิศของวงกลม โดยทำคานคอนกรีตรัดไว้เป็นระยะ เช่น ที่หน้าตัก เมื่อก่ออิฐต่อไปจนถึงระดับค้ำเอว การก่อจะเริ่มก่ออิฐให้บานออกหรือการก่อยื่นออกเพื่อให้ได้รูปทรงเป็นทรงวงอกเมื่อถึงระดับราวนมขององค์พระ ก็จะก่อหดกลับไปเพื่อรวบเข้าไปเป็นส่วนไหล่และคอ และส่วนของเสาคจะขึ้นไปจนถึงระดับไหล่ขององค์พระ จากนั้นจะทำคานขนาดใหญ่ขวางแนวทรงกลม คล้ายการทำกระดุกไหล่ลาช้าขององค์พระ โดยปลายทั้งสองด้านจะยื่นเหล็กโผล่ออกไปเพื่อทำเป็นโครงสร้างของแขนทั้งสองข้าง ซึ่งจะทำได้โดยการตัดเหล็กเส้นเป็นทรงกลม ตามขนาดที่กำหนดและนำมารัดเป็นช่วง ๆ รอบเหล็กที่ยื่นออกมา และตัดโค้งงอและให้มีขนาดลดหลั่นกัน จนมีรูปทรงเป็นแขน ส่วนตอนบนของคานจะทำการก่อสร้างด้วยโครงสร้างเหล็กต่อเนื่องขึ้นไปเป็นทรงกลมคือส่วนลำคอ และทำการตัดเหล็กให้บานออกและใช้วงแหวนเหล็กขนาดใหญ่ มารัดเป็นช่วง ๆ เพื่อให้ได้รูปทรงของส่วนพระเศียร ซึ่งส่วนพระเศียรนี้ก็จะทำเป็นทรงกลมและกลวงเช่นเดียวกับส่วนอก เพื่อใช้เป็นที่ยับรรจุยันต์ วัตถุมงคล และแก้วสมอ รวมทั้งอาจใช้เป็นบริเวณบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอีกด้วย เมื่อได้รูปทรงแล้วก็จะเชื่อมโครงเหล็กให้ติดกันอย่างแข็งแรงและปรับแต่งให้ได้รูปทรงอีกครั้งหนึ่งตามต้องการจากนั้นจะทำการหุ้มโครงเหล็กด้วยตาข่ายเพื่อให้แข็งแรง และสะดวกต่อการติดปูนเพื่อขึ้นรูปทรงเป็นองค์พระเบื้องต้น ในส่วนที่เป็นการก่ออิฐช่วงท้อง ลำตัวขององค์พระจะนำเหล็กเส้นมาดัดขึ้นรูปเพื่อรัดรอบองค์พระอีกครั้งพร้อมกับหุ้มตาข่ายเหล็ก โดยรอบซึ่งอาจจะหุ้มโดยรอบ 2-3 รอบ ในส่วนของนิ้วมือจะขึ้นรูปด้วยการตัดเหล็กให้เป็นรูปและหุ้มตาข่ายเหล็กทับอีกชั้น เมื่อทำการหุ้มตาข่ายโดยรอบองค์พระแล้วเสร็จทั้งหมดก็เริ่มติดปูนเพื่อห่อหุ้มโครงสร้างทั้งหมด โดยการใช้ปูนผสมทรายหยาบและทำให้เนื้อปูนขึ้นรูปเป็นโครงสร้างแบบร่างกายของมนุษย์ หรือเรียกขั้นตอนนี้ว่าขึ้นหุ่นองค์พระ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการทำการก่อสร้างองค์พระแบบนี้ภายในองค์พระจะกลวงในทุกจุด แต่ก็มีโครงสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหมด

ทั้งนี้เป็นผลดีเพื่อเป็นการลดน้ำหนักของโครงสร้าง แต่มีข้อควรระวังก็จะต้องมั่นใจว่าเนื้อปูนหล่อหุ้มโครงเหล็กทั้งหมดเพราะจะส่งผลให้โครงสร้างมีความแข็งแรงและป้องกันเหล็กไม่ให้เกิดสนิม ซึ่งจะส่งผลให้องค์พระแตกร้าวได้ในอนาคต

(ข) **ขั้นตอนที่ 2 การขึ้นเขบีคหน้า** เมื่อขึ้นหุ่นองค์พระจนมีรูปร่างที่สมบูรณ์แล้ว ก็จะเริ่มทำการปั้นองค์พระให้สวยงามโดยการเริ่มทำจากส่วนคอ และต่อเนื่องไปเป็นเป็นการทำส่วนพระพักตร์ขององค์พระ ซึ่งเรียกขั้นตอนนี้ว่า “การขึ้นเขบีคหน้า” ซึ่งจะทำได้โดยช่างผู้มีความชำนาญ และมีความรู้เท่านั้น ในการกำหนดขนาดและสัดส่วนต่าง ๆ ของใบหน้า เมื่อทำใบหน้าเสร็จหรือใกล้เคียงแล้ว ก็จะเริ่มทำการปั้นส่วนอื่น ๆ ขององค์พระโดยละเอียดและให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กำหนดจนแล้วเสร็จให้มีความอ่อนช้อยสวยงาม ถูกต้องตามหลักพุทธศิลป์ของล้านนา โดยการใช้ปูนผสมทรายหยาบ และทรายละเอียดตามลำดับ ในขั้นตอนนี้กรณีการทำพระพุทธรูปแบบทรงเครื่อง จะทำการปั้นแต่งเครื่องทรงขององค์พระด้วยปูนปั้น โดยมีส่วนผสมของปูนซีเมนต์ขาว 10 ส่วน ทรายละเอียด ประมาณ 1-2 ส่วน และน้ำยาซีเมนต์ นวดจนให้มีลักษณะคล้ายดินเหนียว หรือดินน้ำมัน ซึ่งปูนนี้จะมีระยะเวลาแข็งตัวที่ประมาณ 2-3 ชั่วโมง อย่างไรก็ตามเมื่อใกล้แข็งตัวแล้วนำมาบดซ้ำ เนื้อปูนก็จะอ่อนตัวและนำมาปั้นได้อีกครั้ง ซึ่งขั้นตอนนี้ถ้าต้องการตกแต่งองค์พระด้วยแก้วหล่อ หรือกระจกต่าง ๆ จะทำไปพร้อมกับการปั้นปูนด้วยเลย โดยการติดตั้งแบบในลักษณะฝังลงไปเนื้อปูน เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้แล้วจะทำการติดตั้งตาขาวและตาดำ ขององค์พระ ที่ทำจากเปลือกหอยและหินสีดำ รวมทั้งการใส่อุณาโลมขององค์พระ และในขั้นตอนสุดท้ายนี้จะใช้ปูนซีเมนต์ขาวผสมทรายละเอียดจนบดทับให้เป็นผิวสำเร็จขั้นสุดท้าย เพราะจะทำให้พระพุทธรูปมีสีขาวทั้งองค์ดูสวยงาม และทำให้สามารถตรวจสอบความสมบูรณ์ และถูกต้องของชิ้นงานได้ง่าย เมื่อต้องการจะปั้นเพิ่มเติมให้ถูกต้องและสมบูรณ์ก็จะใช้ปูนซีเมนต์ขาวนี้ปั้นตกแต่ง และปูนซีเมนต์ขาวนี้จะมีคุณสมบัติที่แข็งแกร่งกว่าปูนซีเมนต์ธรรมดาซึ่งจะส่งผลให้องค์พระคงทนถาวรอีกด้วย เมื่อเสร็จขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้แล้วก็ถือว่าการปั้นพระพุทธรูปสำเร็จในขั้นตอนที่ 2

(ค) **ขั้นตอนที่ 3 การตกแต่งองค์พระ** เมื่อพระพุทธรูปถูกปั้นออกมาจนแล้วเสร็จ สวยงามตามความต้องการแล้ว ขั้นตอนการตกแต่งองค์พระจะเริ่มจากการทำผิวให้เรียบในขั้นแรกจะใช้กระดาษทรายหยาบหรือกระดาษทรายแดงขัดแต่งผิวปูนเพื่อขจัดเศษเนื้อปูนส่วนเกินต่างรวมทั้งเม็ดทรายเล็ก ๆ ออกเพื่อให้ผิวดูเรียบ หลังจากนั้นจะใช้กาบไผ่ หรือหมั่นไผ่ ฉาบเคลือบบาง ๆ ทั่วทั้งองค์พระ รอจนแห้ง ประมาณ 1-2 ชั่วโมง จากนั้นจะใช้เครื่องขัดกระดาษทรายน้ำ เบอร์ 100 หรือ 120 จนทั่ว และเป่าฝุ่นผงออกทั้งหมดและขัดด้วยกระดาษทรายน้ำละเอียด เบอร์ 360 จนทั่ว เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้แล้วพื้นผิวขององค์พระจะมีลักษณะเรียบจน

มัน คล้ายหินอ่อน เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้แล้วจะทำการติดตั้งดาขาว และดำดำ ขององค์พระ ที่ทำจากเปลือกหอยและหินสีดำ รวมทั้งการใส่อุณาโลมขององค์พระ เมื่อแล้วเสร็จขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นจะเป็นการทาสีหรือปิดทองคำเปลวเพื่อตกแต่งองค์พระ ซึ่งโดยทั่วไปจะต้องรอให้เนื้อปูนแห้งสนิทป้องกันการคลายนํ้าออกมาจากเนื้อปูนเพราะจะทำให้เนื้อสีหรือทองคำเปลวที่ปิดทับเกิดความเสียหายได้ ซึ่งระยะเวลาที่เหมาะสมให้ปูนแห้งนั้นจะขึ้นอยู่กับลักษณะที่ตั้งขององค์พระด้วย เช่น กรณีกลางแจ้งเนื้อปูนจะแห้งเร็วกว่าพระที่ปั้นในร่ม โดยมากจะใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 1 เดือน จะช้าหรือเร็วกว่านั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของทางวัดและการทำงานด้วย ในกรณีการทาสีองค์พระเมื่อปูนแห้งดีแล้ว ก็สามารถทาสีตกแต่งองค์พระได้เลย โดยใช้สีรองพื้นปูนแบบกันด่างและกันเชื้อรา ลงทารองพื้นประมาณ 2 รอบ แล้วจึงทาสีจริง หรือสีทองคำได้ตามต้องการ ซึ่งลักษณะการทาสีองค์พระก็มีรูปแบบหลากหลาย เช่น ขาวทั้งองค์ หรือทาสีทองทั้งองค์ หรือ ทาเนื้อพระสีขาว ทาผ้าหรือจีวรสีทอง ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งสีที่ใช้จะนิยมใช้สีน้ำ หมายถึงใช้นํ้าเป็นส่วนผสมเนื้อสีและเป็นตัวทำละลาย ในกรณีปิดทองคำเปลว ก็จะเริ่มจากการทาสีรองพื้นเช่นเดียวกับข้างต้น แต่จะใช้สีน้ำมัน หรือสีเฟลกซ์ (Flex) เป็นตัวยึดประสานเนื้อทองกับพื้นผิว ซึ่งขั้นตอนนี้จำเป็นต้องใช้สีรองพื้นชนิดพิเศษที่สามารถทาสีน้ำมันทับได้ก่อน เมื่อสีรองพื้นแห้ง ก็สามารถเริ่มการทาสีน้ำมันเฟลกซ์ในชั้นแรกก่อน และเมื่อจะเริ่มการปิดทองคำเปลวจะใช้สีน้ำมันดังกล่าวทาอีกครั้ง แต่ชนิดของสีจะแตกต่างจากสีพื้นชั้นแรก เช่น กรณีการใช้สีชั้นแรกเป็นสีเหลือง สีชั้นต่อมา ที่จะใช้ปิดทองจะทาสีแดงเพื่อให้ทราบถึงขอบเขตของการปิดทองคำเปลวซึ่งจะทำในพื้นที่ที่ได้ไม่กว้างมากนักเพราะจะทำให้ไม่ทัน จึงจำเป็นต้องทำเป็นช่วง ๆ ไป โดยมากจะมีพื้นที่กว้างประมาณ 1-1.5 ตารางเมตร และเมื่อรองเนื้อสีใกล้จะแห้ง โดยจะใช้เวลาประมาณ 4-5 ชั่วโมง คือผิวหน้าของเนื้อสีมีลักษณะเป็นยางเล็กน้อยเมื่อใช้นิ้วสัมผัส ก็สามารถเริ่มปิดทองคำเปลวชนิดแผ่นลงไปบนผิวของหน้าสี วัตถุประสงค์เพื่อให้เนื้อทองแห้งไปพร้อมกับสีและกลายเป็นผิวสำเร็จขององค์พระนั่นเอง ซึ่งขั้นตอนนี้ในสมัยในอดีตใช้นํ้ายารักเป็นตัวยึดประสานเนื้อทองคำเปลวเมื่อปิดเนื้อทองแล้วจะใช้นํ้ากวาดเพื่อให้เนื้อทองเรียบ และใช้ฟูกันปิดเนื้อทองในส่วนที่เป็นซอกเล็ก ๆ ที่นิ้วมือเข้าไม่ถึง และใช้สำลิลูบไล้บนผิวทองอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ผิวของเนื้อทองเรียบ และเป็นการปิดเศษผงทองบางส่วนที่ติดไม่สมบูรณ์ออกไป ในการปิดทองคำเปลวนี้มีเทคนิควิธีการเลือกชนิดทองที่ใช้คือ ในกรณีการก่อสร้างองค์พระในร่มหรือในอาคาร จะใช้ทองคำเปลวชนิดสีเหลือง และกรณีการปิดทองคำเปลวพระพุทธรูปที่อยู่กลางแจ้งจะใช้ทองคำเปลวชนิดสีแดง เพราะจะทำให้องค์พระดูสวยงามมีน้ำหนักของสีทอง และในกรณีการทำการตกแต่งองค์พระอาจจะใช้สีวาดแต่งคิ้ว ปาก ตา ผมหรือเกศา และส่วนอื่น ๆ ซึ่งมีรูปแบบหลากหลายก็จะทำในขั้นตอนการตกแต่งองค์พระนี้ให้แล้วเสร็จพร้อมกันทั้งหมด

เมื่อเสร็จขั้นตอนทั้งหมด การก่อสร้างและปั้นพระพุทธรูปก็แล้วเสร็จทั้งหมด ซึ่งเป็นเทคนิคและวิธีการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันที่ศึกษาจากพระพุทธรูปกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งปัจจุบันมีการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่อยู่มากมายหลายที่ อาจจะมีขั้นตอนและวิธีการที่แตกต่างกันออกไปบ้างแล้วแต่กรณี จะขึ้นอยู่กับประสบการณ์และวิธีการของช่างผู้สร้าง แต่ส่วนใหญ่จะมีการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ คล้าย ๆ กัน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายวรวัฒน์ เขียวดีบ ซึ่งเป็นช่างที่มีประสบการณ์สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้กล่าวถึงวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันว่าการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบันจะก่อสร้างด้วยวิธีการใช้โครงสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก เหมือนการก่อสร้างโครงสร้างของอาคารสมัยใหม่โดยทั่วไป เพราะเป็นวัสดุที่สามารถจัดซื้อหาได้สะดวก และความแข็งแรงจะมีมากกว่าเพราะเป็นโครงสร้างที่เสริมด้วยเหล็ก สามารถแก้ปัญหาด้านวิธีการบางอย่างที่เป็นข้อจำกัดของการก่อสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนแบบโบราณ เช่น การทำแขนขององค์พระซึ่งในสมัยโบราณจะทำให้มีลักษณะลอยองค์เหมือนลักษณะของร่างกายมนุษย์ทั่วไปไม่ได้เลย สังเกตได้จากพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยาที่จะก่อแขนท่อนบนด้วยอิฐขึ้นมาจากหน้าตักขององค์พระเลย ด้วยเหตุผลของการรับน้ำหนัก จึงทำให้องค์พระพุทธรูปขาดความงามในด้านกายวิภาคหรือความเสมือนจริงในด้านสุนทรียศาสตร์เชิงศิลปะไป แต่ด้วยการก่อสร้างด้วยวิธีการที่ใช้รูปแบบโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กในปัจจุบันจะทำให้สามารถก่อสร้างได้ในส่วนที่เป็นข้อจำกัดดังกล่าวเป็นไปได้ทั้งหมด และสามารถก่อสร้างองค์พระให้ใหญ่ได้ตามต้องการ ด้วยความถูกต้องตามหลักสรีระศาสตร์ เพราะนอกจากจะมีการก่อสร้างด้วยวิธีการสมัยใหม่แล้วยังสามารถใช้การคำนวณการรับน้ำหนักของโครงสร้างโดยวิศวกร ซึ่งทำให้การรับน้ำหนักมีความถูกต้องแข็งแรง และกล่าวได้ว่าสามารถสร้างได้ใหญ่เท่าที่ต้องการ และสามารถสร้างพระพุทธรูปได้ในหลายรูปแบบและหลายอิริยาบถ ซึ่งเป็นข้อจำกัดของการก่อสร้างแบบวิธีโบราณ ซึ่งมักจะทำได้เพียงแบบพระพุทธรูปนั่ง หรือนอนเท่านั้น นอกจากนี้การก่อสร้างด้วยวิธีการแบบสมัยใหม่ยังช่วยประหยัดเวลา และการใช้แรงงานคนก็ลดน้อยลงกว่าวิธีการก่อสร้างแบบโบราณเป็นอย่างมาก

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายวุฒิกร น้อยเงิน ซึ่งเป็นช่างที่มีประสบการณ์สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ได้กล่าวถึงวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันว่าด้วยความเจริญทางด้านวิธีการสร้างแบบสมัยใหม่ในปัจจุบันทำให้การก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่สามารถจะก่อสร้างในแทบทุกพื้นที่ เช่น การก่อสร้างบนภูเขา

ในถิ่นทุรกันดาร หรือการก่อสร้างในสระน้ำ หรือหนองน้ำ รวมทั้งสามารถทำให้มีความสวยงามมากขึ้น การใช้แรงงานก็น้อยลงเพราะสามารถพึ่งพาเครื่องจักรกลต่าง ๆ มากขึ้น ในการขนย้ายวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ทำให้สามารถสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่เสร็จในเวลาอันรวดเร็ว เช่นการสร้างพระพุทธรูปขนาดหน้าตัก 8 เมตร อาจใช้เวลาเพียงไม่กี่เดือน ซึ่งต่างจากโบราณเช่นกรณีการก่อสร้างพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยาซึ่งใช้เวลาสร้างรวมทั้งสิ้น 33 ปี เป็นต้น

สรุปวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน

ปัจจุบัน จะใช้เทคนิควิธีการสร้างที่ได้รับอิทธิพลทั้งจากอดีต และประยุกต์การสร้างการใช้วัสดุตามสมัยนิยม มีข้อจำกัดทางเทคนิคและวิธีการก่อสร้างน้อยลงกว่าในอดีต จึงทำให้สามารถใหญ่โตมากกว่า รวมถึงการสร้างได้ถูกต้องสวยงามตามหลักทางสรีระและพุทธศิลป์ มีการสร้างได้หลายรูปแบบ ทั้งนั่ง ยืน เดิน รวมทั้งมีการใช้วัสดุทันสมัยในการตกแต่งมากขึ้น เช่นใช้สีสีทองคำ แก้วหล่อ มีความนิยมที่จะสร้างไว้กลางแจ้ง หรือบนภูเขา ทำให้มีความนิยมที่สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มากขึ้นและหลากหลายรูปแบบทั่วภูมิภาคล้านนา

## 2.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราวิชาการ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา จากการศึกษาค้นพบ เกี่ยวกับสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง โดยแยกเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีสาระสำคัญดังนี้

**2.3.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500)** การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนานั้น จากการศึกษาพบว่ามี 8 ปัจจัยดังนี้

- 1) ปัจจัยด้านภูมิประเทศ
- 2) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร
- 3) ปัจจัยด้านผู้นำ
- 4) ปัจจัยด้านการศึกษา
- 5) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ
- 6) ปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคม
- 7) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี
- 8) ปัจจัยด้านการเมือง

ซึ่งปัจจัยในแต่ละด้านดังกล่าวมีรายละเอียดคือ

1) ปัจจัยด้านภูมิประเทศ

(1) ปัจจัยด้านภูมิประเทศ ในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ.1839-2500)

สุรพล คำรหัสกุล (2547:8) จากหนังสือประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย ระบุว่า จากสภาพทางภูมิศาสตร์ทั่วไปอันเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนา มีลักษณะเป็นภูเขาสูง ในอดีตช่วงเวลาก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในที่ราบระหว่างเขา และใกล้แม่น้ำสายสำคัญต่าง ๆ หรือแหล่งน้ำ ชุมชนในแต่ละที่ราบลุ่ม จะมีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านเมืองที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ในรูปของรัฐหรือแคว้น โดยมีเมืองใหญ่เป็นศูนย์กลาง แต่ละแคว้นต่างเป็นอิสระไม่ขึ้นตรงต่อกันในด้านการปกครอง แต่ส่วนมากจะมีความสัมพันธ์ในทางเครือญาติและติดต่อเกี่ยวข้องกันในการค้าขาย ซึ่งรัฐและแคว้นเหล่านี้ได้แก่ แคว้นโยนก แคว้นพะเยา แคว้นน่าน และแคว้นหริภุญไชย พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่พบในช่วงก่อนและในยุคอาณาจักรล้านนา จะมีการสร้างในแหล่งที่เป็นศูนย์กลางทางชุมชนโบราณ ที่มีภูมิประเทศเป็นพื้นราบทั้งสิ้นเช่น พระเจ้าคาเชียว วัดบ้านเหล่า พระเจ้าบอเกลือ วัดพระธาตุหริภุญชัย หรือพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา แม้แต่ในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ก็ยังจำกัดอยู่ในเขตชุมชนหรือเมือง เช่น การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8.40 เมตร พระประธานวัดเจ็ดยอด เชียงราย ในปีพุทธศักราช 2471 และการสร้างพระนอนขนาดยาว 45 เมตร วัดเชตพน เชียงราย ในปีพุทธศักราช 2493 เป็นต้น

(2) ปัจจัยด้านภูมิประเทศในยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2500-2555) การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิประเทศอย่างชัดเจน เพราะนอกจากจะสร้างในที่ราบหรือเขตเมืองโดยทั่วไปแล้ว การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันยังมีความนิยมที่จะสร้างบนภูเขา หรือในเขตพื้นที่ในชนบทหรือหัวเมืองต่าง ๆ ด้วย เช่น การสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ “พระพุทธนพิตีพิงครัตน์” ขนาดกว้าง 13 เมตร สูง 17 เมตร บนดอยคำ ในปี พ.ศ. 2534 และการสร้าง “พระพุทธรูปางนาคปรก” องค์ใหญ่ ขนาดหน้าตักกว้าง 9.99 เมตร สูง 28 เมตร ประดิษฐานไว้บนภูเขา วัดคีรีสุบรรพต (วัดสามัคคีบุญญาราม) บ้านทุ่งสามัคคี ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง หรือการสร้างพระเจ้าหายเมือง วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแดง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร ซึ่งเป็นพื้นที่เขตแนวชายแดนระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งอยู่บนภูเขาสูงและสลับซับซ้อน จะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านภูมิประเทศเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านหนึ่งที่เกิดขึ้นกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

### สรุปปัจจัยด้านภูมิประเทศ

อดีต การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ขึ้นที่พบในช่วงก่อนและในยุคอาณาจักรล้านนา จะมีการสร้างในแหล่งที่เป็นศูนย์กลางทางชุมชนโบราณ ที่มีภูมิประเทศเป็นพื้นราบทั้งสิ้น

ปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิประเทศอย่างชัดเจน เพราะนอกจากจะสร้างในที่ราบหรือเขตเมืองโดยทั่วไปแล้ว การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันยังมีความนิยมที่จะสร้างบนภูเขา หรือในเขตพื้นที่ในชนบทหรือหัวเมืองต่าง ๆ ด้วย

### 2) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร

(1) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากรในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) จะเห็นได้ว่าในช่วงสมัยก่อนล้านนา และสมัยล้านนาซึ่งมีจำนวนประชากรอยู่น้อย และมีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เฉพาะในพื้นที่ชุมชนที่มีความหนาแน่นสูง เช่น การสร้างพระเจ้าตนหลวง การสร้างพระนอนขอนม่วง เพราะเหตุผลสำคัญคือต้องการสร้างให้เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีฐานะเป็นเมืองหลวง หรือหัวเมืองขนาดใหญ่ ชุมชนขนาดเล็กที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปมีลักษณะเป็นเมืองขึ้นหรือเมืองลูกหลวง จำนวนประชากรมีน้อยความจำเป็นหรือความสำคัญที่จะมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นจึงไม่มี แต่ถึงจะมีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่ยอมรับกันในชุมชน ก็ยังมีขนาดเล็ก แต่ก็มีการตั้งชื่อหรือสมญานามให้กับพระพุทธรูปนั้นว่า “พระเจ้าตนหลวง” หรือ “พระเจ้าองค์หลวง” ด้วยเช่นกัน

ทศพล จังพานิชย์กุล (2547: 93) จากหนังสือพระพุทธรูปภูมิมาลาคำระบุว่า เพราะความเชื่อว่าชุมชนควรมีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง เป็นศูนย์กลางของศาสนารวมทั้งศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคมนั้น ๆ ด้วย เช่น การสร้างพระเจ้าตนหลวง เป็นพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน ปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง 9 ศอก สูง 11 ศอก ประดิษฐานภายในอุโบสถวัดกองกาน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งวัดนี้สร้างโดยเจ้าผู้นคร 3 องค์ คือ เจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองแพร่ และเจ้าเมืองเชียงแสน ได้ร่วมกันสร้างเมื่อปี พ.ศ. 1974 ครั้งนั้นตั้งชื่อว่า วัดศรีเมืองมา ซึ่งแม้ว่าที่ตั้งจะอยู่ท่ามกลางหุบเขาที่ห่างไกลมาก เดินทางไปถึงด้วยความยากลำบากมาตั้งแต่สมัยโบราณ

### (2) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากรในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-2555)

จากสภาพสังคมในปัจจุบัน การเพิ่มจำนวนขึ้นของประชากรทั้งในเขตเมืองและชนบท การเปลี่ยนแปลงที่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนสังคม

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดร. พระครูประวิตรวรคุณ อายุ 48 ปี วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร กรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6 เมตร (พระเจ้าหายเมืองหรือพระพุทธรูปนิมิตหทัยนเรศวร) วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ไว้ว่า แต่เดิมพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตแนวชายแดนไทยพม่า มีผู้อยู่อาศัยเพียงเล็กน้อย แต่หลังจากเหตุการณ์ความไม่สงบในประเทศพม่าทำให้ชนกลุ่มน้อยชาวไทยใหญ่ ได้อพยพเข้ามาตั้งที่เป็นรูปแบบผู้อพยพโดยมีการจัดตั้งศูนย์อพยพขึ้นโดยรัฐบาลไทย และหลายคนได้เข้ามาอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว และได้รับสิทธิการเป็นพลเมืองไทย การสร้างพระพุทธรูปดังกล่าวส่วนหนึ่งเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนในด้านการเพิ่มขึ้นของประชากร เพราะผู้อพยพส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ มีการจัดตั้งวัดพุทธไว้ในศูนย์อพยพดังกล่าวด้วย

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระครูสถิตาภิรัตเจ้าอาวาสวัดบุญนาคนาค ตำบลบ้านหาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน กรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8 เมตร ที่เป็นพระประธานของพระวิหารที่สำนักสงฆ์วัดบ้านหาง (คอยทุ่งปล่อง) ตำบลหาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ไว้ว่า ได้พิจารณาเห็นว่าประชากรในเขตตำบลบ้านหางมีการเพิ่มพูนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ศาสนสถาน เช่นวิหารและศาลาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในวัดบุญนาคนาคเดิม ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ห่างจากสำนักสงฆ์แห่งใหม่นี้เพียง 1 กิโลเมตร ไม่พอเพียงต่อการปฏิบัติธรรม จึงพร้อมด้วยคณะศรัทธาวัดบุญนาคนาค ได้พิจารณาก่อตั้งสำนักสงฆ์วัดคอยทุ่งปล่องที่อยู่ไม่ไกลจากวัดเดิมมากนัก เพื่อเป็นการรองรับการเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ และการจำลองการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ จากพระเจ้าสองสีซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชุมชนนั้น เพราะพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นที่เคารพของคนในชุมชนนั้นอยู่แล้วจึงมีความเหมาะสมที่จะสร้างขึ้น เพื่อให้เป็นตัวแทนขององค์เดิม แต่ที่ทำให้ใหญ่ขึ้นเพราะพระวิหารใหม่มีขนาดใหญ่เพื่อรองรับการปฏิบัติศาสนกิจของคนในชุมชน และเพื่อให้ขนาดขององค์พระเหมาะสมกับสถานที่ประดิษฐานด้วย

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าปัจจัยด้านการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นเหตุผลในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ เช่นเดียวกัน ซึ่งประเด็นนี้เหมือนกับเหตุผลในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่แบบโบราณ เพราะเมื่อชุมชนมีการขยายตัวหรือความหนาแน่นของประชากร ก็จะมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั่นเอง

### สรุปปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร

อดีต ในช่วงสมัยก่อนล้านนา และสมัยล้านนาซึ่งมีจำนวนประชากรอยู่น้อย และมีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เฉพาะในพื้นที่ชุมชนที่มีความหนาแน่นสูง ชุมชนที่มีฐานะเป็นเมืองหลวง หรือหัวเมืองขนาดใหญ่ เพราะเหตุผลสำคัญคือต้องการสร้างให้เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเป็นศูนย์กลางทางศาสนาของชุมชนรวมทั้งศูนย์รวมจิตใจของคนในอาณาจักร

ปัจจุบัน การเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นเหตุผลในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ เช่นเดียวกับเหตุผลในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่แบบโบราณ เพราะเมื่อชุมชนมีการขยายตัวหรือความหนาแน่นของประชากร ก็จะมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั่นเอง

### 3) ปัจจัยด้านผู้นำ

(1) ปัจจัยด้านผู้นำในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ.1839-2500) ด้วยสภาพทางสังคมในอดีตทั้งก่อนล้านนาและในยุคล้านนา สถาบันกษัตริย์ ชนชั้นปกครองต่าง ๆ จะมีส่วนสำคัญหรือมีความเกี่ยวข้องเป็นอย่างมากในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ เพราะการก่อสร้างสิ่งที่ใหญ่โตหรือสิ่งที่มีลักษณะเป็นศูนย์กลางของชุมชนสังคมจะถือเป็นหน้าที่พึงปฏิบัติของผู้นำชั้นสูงทางสังคมโดยตรง เพราะต้องอาศัยศักยภาพในหลายด้าน ๆ จึงจะสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ และเป็นเรื่องที่เกินกำลังของคนสามัญชนในสังคมจะสามารถกระทำได้ ดังนี้

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2554: 4) จากหนังสือพระพุทธรูปในล้านนา ระบุว่าตำนานจามเทวีวงศ์หรือพงสาวดารเมืองหริภุญชัยกล่าวว่า พระนางจามเทวี (พุทธศตวรรษที่ 13) ได้สร้างวัดหลายวัดและสร้างพระพุทธรูปในเมืองหริภุญชัยความว่า “พระนางนั้นได้สร้างอรัญญิกกรรมกรามในด้านปราจีนทิศแห่งบุรีนั้น สร้างวิหารและพระพุทธรูปด้วย” และจากตำนานพระเจ้าตาเขียว วัดบ้านเหล่า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน หรือพระนอนป่าเก็ดดี อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ล้วนกล่าวถึงพระนางจามเทวี ว่ามีส่วนสำคัญในการสร้าง หรือบูรณะ รวมทั้งการถวายข้ารับใช้พระพุทธรูปทั้งสิ้น

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538: 402-403) จากหนังสือประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเมืองพะเยา ระบุว่าเมื่อการก่อสร้างพระเจ้าตนหลวง ของวัดศรีโคมคำ เมืองพะเยา เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระเมืองผู้เจ้าเมืองพะเยา ได้ส่งพระราชสาสน์ไปทูลพระเมืองแก้วเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ว่าได้ก่อสร้างพระเจ้าตนหลวงเรียบร้อยแล้ว พระองค์ก็บังเกิดศรัทธาเป็นอย่างยิ่งได้ทรงพระราชทานทองคำ 2 พัน เงิน 6 พัน เพื่อสร้างพระวิหาร ครั้นสร้างเสร็จแล้วถึงปัจจุจุลศักราช

ได้ 887 พุทธศักราช 2069 เดือน 8 เดือนเพ็ญ ได้ทำบุญฉลองอบรมสมโภชพระพุทธรูปเจ้า  
ตนหลวง ทรงพระราชทานชื่อว่า “พระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพะเยา”

จะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ขึ้นนั้นแม้กษัตริย์หรือ  
ผู้นำไม่ได้สร้างโดยตรง แต่ผู้สร้างก็ต้องนำเรื่องทูลให้ทราบ เพื่อให้พระองค์มีส่วนร่วมหรือการ  
ถวายส่วนพระราชกุศล หรืออีกด้านหนึ่งอาจทำให้ถูกมองว่าเป็นผู้สร้างบารมีแข่งกับ  
พระมหากษัตริย์ เพราะในอดีตการสร้างมหาธาตุเช่นนี้ถือว่าเป็นเรื่องยิ่งใหญ่มาก เกินกำลังที่  
สามัญชนคนทั่วไปจะพึงกระทำได้โดยลำพัง อย่างไรก็ตามในช่วงปลายยุคสมัย การจำกัดเรื่องการ  
สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์โดยตรงนั้นก็เริ่มปรับเปลี่ยนไปสู่  
ผู้นำในระดับเมืองหรือชุมชนมากขึ้นเช่น

พระสิทธิสารมุนี (2549: ง) จากหนังสือพื้นเมืองล้านนาไทยและบท  
สวดมนต์ต่าง ๆ ระบุว่า การสร้างพระประธานองค์ใหญ่ของวัดเจ็ดยอด ตำบลรอบเวียง อำเภอ  
เมือง จังหวัดเชียงราย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2471 วันเพ็ญ เดือนแปดเหนือ (วันศุกร์) เวลาเที่ยงคืน โดยมี  
พระสงฆ์ 17 รูป สวดมนต์ทำพิธีหล่อแกนกลางขององค์พระ ใช้เวลาสร้าง 8 ปี สร้างแล้วเสร็จเมื่อ  
พ.ศ. 2478 มีขนาดหน้าตัก 16 ศอก 16 นิ้ว สูง 20 ศอก (หน้าตักกว้างประมาณ 8.40 เมตร สูง  
10 เมตร) พระประธานองค์นี้ถือว่าเป็นพระประธานปูนปั้นที่ใหญ่ที่สุดในเขตตัวเมืองเชียงราย  
นับตั้งแต่สร้างเสร็จจนถึงปัจจุบัน

พระมหาเอกพงศ์ เอกวังโส (2552: 28) ระบุว่า ในปีพุทธศักราช 2491  
พระครูพัฒนาลังการ (คันธวังอินทร์) ร่วมกับคณะกรรมการและศรัทธาของวัดเซตวัน ตำบลเวียง  
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ได้ร่วมกันก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นปางไสยาสน์ขนาดใหญ่  
ยาว 45 เมตร โดยใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 3 ปี แล้วเสร็จประมาณ ปีพุทธศักราช 2493

ซึ่งทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยด้านผู้นำเพราะ  
การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่กว่าในอดีตเป็นอย่างมาก ไม่มีสถาบันกษัตริย์ หรือผู้นำชุมชน  
ในชั้นสูงเช่นสมัยโบราณมีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด เพราะเป็นการกระทำโดยพระเถระ และผู้นำ  
ชุมชน รวมทั้งศรัทธาในชุมชนเท่านั้น

(2) ปัจจัยด้านผู้นำในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-2555) ปัจจัยด้านผู้นำ  
ในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตอย่างชัดเจน  
กล่าวคือพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เป็นจำนวนมากได้ถูกสร้างขึ้นโดยไม่ได้อิงเกี่ยวข้องกับสถาบัน  
กษัตริย์ หรือผู้นำชุมชนในระดับสูงอีกต่อไป เพราะผู้นำในการสร้างมีทั้งสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม  
หรือผู้นำในระดับหมู่บ้านหรือแม้แต่เอกชนก็สามารถสร้างขึ้นมาได้เช่นกัน ดังนี้

กิตติพงษ์ ราชปณณานนท์ (2545: 23 ) จากหนังสือ ชีวประวัติ หลวงพ่อพระครูสัทธาภิรัต ระบุถึงประวัติของการสร้าง “หลวงพ่พระศรีศักยมุนี” พระพุทธรูป ปูนปั้นขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง 8 เมตร ของวัดบุณนาค ตำบลบ้านหวาว อำเภอเทิง จังหวัด เชียงราย โดยมีหลวงพ่พระครูสัทธาภิรัต และคณะศรัทธาได้นิมนต์ พระครูบา คำหล้า สังวโร ซึ่งเป็นพระเถรอาจารย์ที่ได้รับการเคารพอย่างมากจากคนในจังหวัดเชียงรามาเป็นประธานในการ วางศิลาฤกษ์ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2517 ใช้เวลาก่อสร้าง 3 ปี

ประวัติการสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ของวัดพระธาตุคอกยาคำว่า พระปลัดพิน กิตติวัฒน์ ได้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ขนาดกว้าง 13 เมตร สูง 17 เมตร โดยตั้ง ชื่อว่า “พระพุทธรูปพิสิพิงครัตน์” ในปี พ.ศ. 2531-2534 โดยได้รับการสนับสนุนทางการเงินจาก ทายาทของเจ้าแม่อินทวัน ณ เชียงใหม่ (<http://www.klongdigital.com>)

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นางอัมพร สิริวิบูล อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 176 หมู่ที่ 13 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระบุว่าได้เป็นศรัทธาหลักในการ บริจาคทุนทรัพย์เป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร (พระพุทธรูป ทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา) วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และร่วมกับประชาชนผู้มีจิตศรัทธา ก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2549 โดยใช้เวลาก่อสร้าง 2 ปีเศษ

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายสิริวัฒน์ เขียวปัญญา อายุ 60 ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่ 423/5 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อาชีพหลักค้าขาย ระบุว่าได้เป็น ศรัทธาหลักในการบริจาคทุนทรัพย์เป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8.40 เมตร สำนักสงฆ์วัดพระธาตุคอกยาคอ บ้านดอง ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และ ร่วมกับประชาชนผู้มีจิตศรัทธาก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2549 โดยใช้เวลาก่อสร้าง 2 ปีเศษ

และยังมีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่อย่างแพร่หลายใน ภูมิภาคล้านนาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการก่อสร้างขึ้นมาโดยมีความหลากหลายวัตถุประสงค์และผู้นำใน การก่อสร้างก็เกิดจากกลุ่มชนต่างๆที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากปัจจัย ด้านผู้นำในการสร้าง

#### สรุปปัจจัยด้านผู้นำ

อดีต การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่นั้นจะเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ หรือผู้นำชั้นสูงของสังคม เพราะถือว่าเป็นเรื่องยิ่งใหญ่มาก เกินกำลังที่สามัญชนคนทั่วไปจะพึง กระทำได้โดยลำพัง อย่างไรก็ตามในช่วงปลายยุคสมัย การจำกัดเรื่องการสร้างพระพุทธรูป ขนาดใหญ่ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์โดยตรงนั้นก็เริ่มปรับเปลี่ยนไปสู่ ผู้นำในระดับเมือง หรือชุมชนมากขึ้น

ปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สถาบันกษัตริย์ หรือผู้นำชั้นสูง ชุมชนเช่นในอดีต อาจไม่มีมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงแต่อาจมีส่วนร่วมในลักษณะการนำโอกาสสำคัญต่างที่เกี่ยวข้องมาเป็นเหตุของการสร้าง เช่น การฉลองการครองสิริราชสมบัติ เป็นต้น เพราะการก่อสร้างเป็นการกระทำโดยพระเถระ และผู้นำชุมชน รวมทั้งศรัทธาในชุมชนเป็นส่วนใหญ่

#### 4) ปัจจัยด้านการศึกษา

(1) ปัจจัยด้านการศึกษาในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) สังคมล้านนาในอดีตทั้งตั้งก่อนล้านนาและในยุคตอนต้นของล้านนาศึกษายังไม่แพร่หลาย อีกทั้งยังไม่มีระบบหรือเป็นรูปแบบที่ชัดเจนเพราะในยุคนั้นการศึกษายังไม่มีควมจำเป็นมากนักต่อความเป็นอยู่หรือการดำรงชีพในสังคม เพราะสังคมยุคนั้นเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม มีการดำรงชีวิตแบบพอเพียง การศึกษาจึงมีลักษณะที่จำกัดและอยู่ในแวดวงของคนบางกลุ่ม เช่นชนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครองและในอีกลักษณะคือการศึกษาในวัดที่มีพระภิกษุเป็นผู้ทำให้การศึกษา และเนื่องจากยังไม่มีระบบของการศึกษาแบบภาคบังคับเช่นปัจจุบัน ผู้ที่มาศึกษาก็จะเข้ามาเรียนกันตามความสมัครใจหรือเป็นไปตามความสะดวกสบาย อีกทั้งการศึกษาก็ไม่มีหลักสูตรหรือความชัดเจนในลักษณะที่สามารถวัดผล หรือพัฒนาองค์ความรู้ในระดับสูงได้ และส่วนใหญ่เนื้อหาของการศึกษาก็ยังมีความจำกัด เช่น การศึกษาทางการแพทย์แผนโบราณ การเกษตรกรรม หรือการหัดอ่านหัดเขียน หรือการศึกษารายาบาลิดำรงทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งลักษณะการศึกษาเช่นนี้ไม่ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนา แต่ในยุคต่อมาเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ก็เริ่มมีการศึกษาที่เป็นระบบและแพร่หลายมากขึ้น มีผลทำให้ประชาชนคนทั่วไปเริ่มได้รับการศึกษาที่ดีขึ้น จึงเริ่มส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะเริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่โดยกลุ่มคนหรือประชาชนทั่วไปมากขึ้น เพราะเมื่อได้รับการศึกษาทำให้ประชาชนต่างสามารถพัฒนาองค์ความรู้และมีพัฒนาการ มีโอกาสทางสังคมมากขึ้น ทำให้เกิดการสำนึกถึงที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมชุมชน เช่น การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก็เป็นลักษณะที่ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงจากการศึกษาดังนี้

พระสิทธิสารมุนี (2549: ง) จากหนังสือพื้นเมืองล้านนาไทยและบทสวดมนต์ต่าง ๆ ระบุว่ามีการสร้างพระประธานองค์ใหญ่ของวัดเจ็ดยอด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สร้างเมื่อศักราช 1297 (พ.ศ. 2471-2478) ใช้เวลาสร้าง 8 ปี สร้างแล้วเสร็จ มีขนาดหน้าตัก 16 ศอก 16 นิ้ว สูง 20 ศอก (หน้าตักกว้างประมาณ 8.40 เมตร สูง 10 เมตร) พระประธานองค์นี้ถือว่าเป็นพระประธานปูนปั้นที่ใหญ่ที่สุดในเขตตัวเมืองเชียงราย นับตั้งแต่สร้างเสร็จจนถึงปัจจุบัน

พระมหาเอกพงศ์ เอกวังโส (2552: 28) จากหนังสือหน้าต่างชีวิต ระบุว่าในปีพุทธศักราช 2491 พระครูพัฒนาลังการ (คันธวังอินทร์) ร่วมกับคณะกรรมการและศรัทธาของวัดเซตวัน ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ได้ร่วมกันก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นปางไสยาสน์ขนาดใหญ่ ยาว 45 เมตร โดยใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 3 ปี แล้วเสร็จประมาณปีพุทธศักราช 2493

จะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่ถูกสร้างขึ้นมานี้ เป็นการก่อสร้างโดยกลุ่มคนในสังคม โดยการนำของเจ้าอาวาสพร้อมด้วยคณะศรัทธาและคนในชุมชน ซึ่งได้รับการศึกษาทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ เพราะการสร้างพระพุทธรูปต้องอาศัยองค์ความรู้ที่พิเศษมากมาย และสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือการสร้างได้ใหญ่กว่าและใช้เวลาน้อยกว่าในอดีต ซึ่งเป็นผลจากการที่คนในสังคมได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น

(2) ปัจจัยด้านการศึกษาในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-2555) ในปัจจุบันการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา โดยมีข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

วัดมณเฑียร ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ได้ทำการก่อสร้างพระเจ้าหลวงทันใจวัดมณเฑียร ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ขนาดหน้าตัก 5 เมตร สูง 11 เมตร หรือกรณีการก่อสร้างพระพุทธรูปยืนสูง 9 เมตร ของวัดมหาพน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ที่กำลังก่อสร้างอยู่ในขณะนี้ ก็ใช้เทคนิควิธีการแบบหล่อพิมพ์ (<http://www.lannataalkkhongdee.com>)

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายวรวัฒน์ เขียวดีบ ซึ่งเป็นช่างที่มีประสบการณ์สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้กล่าวว่าจากการศึกษาในสถาบันทางศิลปะทำให้ทราบวิธีการก่อสร้างโครงสร้างขนาดใหญ่ที่มีระบบและอาศัยหลักวิชาการ เช่น การศึกษาถึงหลักการทางศิลปะลักษณะกายวิภาค ถึงรวมการทำโครงสร้างเพื่อรับน้ำหนัก หลักการคำนวณในการใช้ขนาดเหล็กเส้นต่าง ๆ เสริมแรง รวมทั้งทราบถึงการใช้วัสดุที่เหมาะสมกับการใช้งานในลักษณะต่าง ๆ จึงทำให้สามารถก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นได้มีขนาดใหญ่ แข็งแรงสวยงามมากขึ้น นอกจากนี้จากการศึกษายังทำให้สามารถนำมาประยุกต์สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่แบบใหม่คือการใช้วิธีการหล่อพิมพ์ โดยการทำรูปต้นแบบเสร็จแล้วจึงนำมาทำพิมพ์เป็นชิ้น ๆ ในแต่ละส่วนขององค์พระเพื่อนำมาหล่อปูนเมื่อได้ชิ้นงานในแต่ละส่วนแล้วก็นำมาเชื่อมกันด้วยโครงเหล็กและฉาบตกแต่งให้เรียบร้อย ทำให้ได้พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้อย่างรวดเร็ว และจำนวนมากเช่น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายวุฒิกร น้อยเงิน ซึ่งเป็นช่างที่มีประสบการณ์สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้กล่าวว่าจากการศึกษาทำให้ทราบถึงรูปแบบและลักษณะต่างที่ถูกต้องในการที่จะก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เช่น การคำนวณขนาดของพระเศียร ในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้นแตกต่างจากการสร้างองค์เล็ก เพราะส่วนพระเศียรจะต้องสร้างให้ใหญ่กว่าปกติเพราะจะอยู่ไกลตา แต่ส่วนพระหัตถ์จะต้องสร้างให้เล็กเพราะอยู่ใกล้ตา ซึ่งทำให้เกิดสัดส่วนที่สวยงามเมื่อสร้างเสร็จ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาที่เรียนและเป็นประสบการณ์จากการทำงานจริงด้วย

จะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านการศึกษามีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ทั้งด้านรูปแบบและวิธีการรวมทั้งสามารถก่อสร้างด้วยการนำหลักวิชามาประยุกต์สร้างแบบขนาดใหญ่และจำนวนมากเช่นการหล่อพิมพ์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เคยปรากฏการก่อสร้างด้วยวิธีการเช่นนี้มาก่อนในอดีต

#### สรุปปัจจัยด้านการศึกษา

อดีต สังคมล้านนาในอดีตทั้งตั้งแต่ก่อนล้านนาและในยุคตอนต้นของล้านนาการศึกษายังไม่แพร่หลาย ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ในยุคนั้นการศึกษายังไม่มีความจำเป็นมากนักต่อความเป็นอยู่หรือการค้าทางชีพในสังคมแบบเกษตรกรรม มีการดำรงชีวิตแบบพอเพียง การศึกษาจึงมีลักษณะที่จำกัดและอยู่ในแวดวงของคนบางกลุ่ม เช่นชนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครอง

ต่อมาเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ก็เริ่มมีการศึกษาที่เป็นระบบและแพร่หลายมากขึ้น มีผลทำให้ประชาชนคนทั่วไปเริ่มได้รับการศึกษาที่ดีขึ้น จึงเริ่มส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะเริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่โดยกลุ่มคนหรือประชาชนทั่วไปมากขึ้น เพราะเมื่อได้รับการศึกษาทำให้ประชาชนต่างสามารถพัฒนาองค์ความรู้และมีพัฒนาการ มีโอกาสทางสังคมมากขึ้น

ปัจจุบัน การศึกษามีระบบหรือรูปแบบที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ทั้งด้านรูปแบบและวิธีการรวมทั้งสามารถก่อสร้างด้วยการนำหลักวิชามาวิเคราะห์ ออกแบบ คำนวณ ประยุกต์การก่อสร้าง โครงสร้างขนาดใหญ่ รวมถึงหลักการใช้วัสดุต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการทำงาน และเทคนิควิธีการทำเป็นจำนวนมากเช่นการหล่อพิมพ์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากต่อการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่

#### 5) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

(1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอดีตนั้น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยหลักที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการสร้างเพราะพระพุทธรูปขนาดใหญ่ต้องใช้ทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง

เพราะการต้องใช้วัสดุอุปกรณ์จำนวนมาก การจ้างแรงงาน เพื่อให้การสร้างสำเร็จได้ ซึ่งข้อค้นพบจากการค้นคว้าทางเอกสาร และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก มีดังนี้

ประวัติร ตันตลานุกูล (2553: 18-21) จากหนังสือ ตำนานวัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง ระบุว่าประวัติของการสร้างพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของล้านนาคือ พญานาคได้นำเอา “ทองคำจำนวนสี่แสนห้าร้อย” จากนาคพิภพไปสู่บ้านเรือนของสองพี่เมีย ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้สระและมีอาชีพเลี้ยงเป็ดและห่าน เมื่อพญานาคขึ้นไปแล้วก็แจ้งความประสงค์ที่ตนได้รับพระดำรัสจากพระพุทธองค์ให้สองตายายฟัง เมื่อสองตายายทราบความนั้นแล้วพญานาคก็พาสองตายายไปรับทองคำมาไว้ในเรือนของตน และพญานาคก็กลับสู่คอกพิภพ

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538: 402-403) จากหนังสือ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา ระบุว่าเมื่อรับมอบทองคำจากพญานาคแล้วก็นำเอาทองคำนั้นมาลงทุนถมหนองน้ำ ถมอยู่นาน 2 ปี 7 เดือน จึงเต็มบริบูรณ์ ต่อจากนั้นก็ลงมือปั้นอิฐได้มากพอควร และได้ว่าจ้างคนอื่นมาปั้นอิฐรวมได้สี่แสนก้อน เมื่อเพียงพอแล้วก็เตรียมวัสดุวัตถุดิบอื่น อาทิเช่น น้ำปูนขาว น้ำอ้อย รัก หาง (ชาด) พร้อมแล้วจึงปรารภทูลพระพุทธรูปต่อไป และเมื่อการก่อสร้างพระเจ้าตนหลวง ของวัดศรีโคมคำ เมืองพะเยา เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระเมืองผู้ เจ้าเมืองพะเยาได้ส่งพระราชสาสน์ไปทูลพระเมืองแก้ว เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ พระองค์ก็บังเกิดศรัทธาเป็นอย่างยิ่งได้ทรงพระราชทานทองคำ 2 พัน เงิน 6 พัน เพื่อสร้างพระวิหาร

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายศรีเลา เกษพรหม ที่อยู่ 49 หมู่ที่ 2 ตำบลไชยสถาน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2555 อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรล้านนา และมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ และการประกอบพิธีกรรมของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา 35 ปี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในอดีตว่าปัจจัยที่สำคัญยิ่งคือสภาพเศรษฐกิจนั่นเอง ด้วยสภาพสังคมล้านนาในสมัยโบราณที่มีสภาพเศรษฐกิจแบบพอเพียง แต่ต้องใช้ทุนทรัพย์จำนวนมากในการก่อสร้างเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้นพบได้น้อยในสังคมของล้านนาโบราณ

จะเห็นได้ว่าการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้นต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมาก ในการก่อสร้าง ดังนั้นในการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอดีตจึงมีจำนวนน้อย เพราะเหตุผลด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจ เพราะในสมัยโบราณผู้ที่จะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่จะสร้างได้คงมีแต่กษัตริย์หรือผู้นำชั้นสูงในสังคม

(2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2500-2555) ปัจจุบันเศรษฐกิจยังเป็นปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกับอดีต เพราะถึงแม้จะมีความเจริญก้าวหน้า และมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในปัจจุบันก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมากในการก่อสร้าง เพราะเหตุผลด้านช่างผู้สร้างจะมีลักษณะพิเศษมีจำนวนน้อย และมีอัตราค่าจ้างที่ค่อนข้างสูง เพราะเป็นการก่อสร้างในลักษณะพิเศษและถือว่าเป็นงานศิลปะชั้นสูง จึงมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง ซึ่งจากการค้นคว้าทางเอกสาร และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกทำให้เกิดข้อค้นพบการศึกษาดังนี้

การก่อสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกองค์ใหญ่ ประดิษฐาน ณ วัดศิริสุทธรรพต (วัดสามัคคีบุญญาราม) บ้านทุ่งสามัคคี ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยหลวงปู่หลวง ได้มอบหมายงานทุกอย่างให้กับ พระเทพวิสุทธิญาณ (ท่านพระอาจารย์ ไพบูลย์ สุมงฺคโล) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระปัญญาวิปาสนเถร แห่งวัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นผู้ควบคุมดูแลทั้งในเรื่องการเขียนแบบแปลน การจัดหาช่างมาก่อสร้าง ซึ่งงานนี้เป็นงานที่สำคัญมาก โครงสร้างจะต้องแข็งแรงมั่นคงทำให้คำนวณแบบแปลนยาก กระทั่งเป็นเหตุทำให้งานก่อสร้างได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2545 ซึ่งการก่อสร้างได้ดำเนินการไปเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยใช้งบประมาณกว่า 20 ล้านบาท โดยประมาณ ในที่สุดการดำเนินการก่อสร้างก็สำเร็จสมบูรณ์เป็นที่เรียบร้อย พระนาคปรกปกป้องคุ้มครอง ต้องสร้างให้แข็งแรง จึงจะอยู่ได้ เหล็กอย่างดี เฉพาะเหล็กอย่างเดียวก็จ่ายไป 2 ล้านบาทแล้ว (<http://www.dhammadjak.net>)

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระดวงจันทร์ ดวงสนิท (สิทธิจิตโต) อายุ 76 ปี รักษาการเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์วัดบ้านหวาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ณ วันที่ 11 กรกฎาคม 2555 มีฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธามีส่วนร่วมในการสร้าง และเป็นผู้ควบคุมงานก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8 เมตร สำนักสงฆ์วัดบ้านหวาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย (พระพุทธรูปสองสี) ได้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจว่า การสร้างสำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย เฉพาะจำลองการสร้าง “พระพุทธรูปพระเจ้าสองสี” พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง 8 เมตร ของสำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง โดยมี หลวงพ่อพระครูสังฆาภิรัต และคณะศรัทธาได้รับการอนุเคราะห์เงินค่าก่อสร้าง จาก คุณแม่ชี ดร. รัชดา อมาตยกุล และศรัทธาทั่วไป ปัจจุบันอยู่ระหว่างการก่อสร้างสิ้นทุนทรัพย์แล้วหลายแสนบาท

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดร.อัญชลี กีบปิ่นส์ อายุ 45 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 174/35 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 23

เมษายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ กรณีการสร้างพระพุทธรูปนิมิตหทัยเรศวร (พระเจ้าหมายเมือง) พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ว่า พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2551 ซึ่งดำเนินการก่อสร้างโดยมูลนิธิการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ร่วมกับประชาชนผู้มีกุศลศรัทธา สิ้นทุนทรัพย์ เฉพาะค่าวัสดุอุปกรณ์นับล้านบาท

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นางอัมพร สิริวิภูล อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 176 หมู่ที่ 13 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระบุว่าได้เป็นศรัทธาหลัก ในการออกทุนทรัพย์เป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร (พระพุทธรูป ทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา) วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และร่วมกับประชาชนผู้มีจิตศรัทธา ก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2549 โดยใช้เวลาก่อสร้าง 2 ปีเศษ สิ้นทุนทรัพย์นับล้านบาท

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายสิริวัฒน์ เขียวปัญญา อายุ 60 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 423/5 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อาชีพหลักค้าขายระบุว่าได้ ออกทุนทรัพย์ประมาณ 2 ล้าน 4 แสนบาท ในการเป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาด หน้าตัก 8.40 เมตร สำนักสงฆ์วัดพระธาตุคุดยดอง บ้านดอง ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และร่วมกับประชาชนผู้มีจิตศรัทธาก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2554 โดยใช้เวลา ก่อสร้าง 1 ปีเศษ

จึงนับได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจแทบจะไม่มีมีการเปลี่ยนแปลง เพราะเป็น ปัจจัยสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

#### สรุปปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

อดีต การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอดีตนั้น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็น ปัจจัยหลักที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการสร้างเพราะพระพุทธรูปขนาดใหญ่ต้องใช้ทุนทรัพย์ ในการก่อสร้าง เพราะการต้องใช้วัสดุอุปกรณ์จำนวนมาก การจ้างแรงงาน เพื่อให้การก่อสร้างสำเร็จ ได้ ดังนั้นในการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอดีตจึงมีจำนวนน้อยเพราะเหตุผลด้านปัจจัย ทางเศรษฐกิจ เพราะในสมัยโบราณผู้ที่จะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่จะสร้างได้คงมีแต่กษัตริย์หรือผู้นำ ชั้นสูงในสังคม

ปัจจุบัน เศรษฐกิจยังเป็นปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกับอดีตเพราะถึงแม้จะมี ความเจริญก้าวหน้า และมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย ในการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในปัจจุบันก็ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมากในการก่อสร้าง เพราะเหตุผลด้าน

ช่างผู้สร้างจะมีลักษณะพิเศษ มีจำนวนน้อย และมีอัตราค่าจ้างที่ค่อนข้างสูง เพราะเป็นการก่อสร้างในลักษณะพิเศษและถือว่าเป็นงานศิลปะชั้นสูง จึงมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง

จึงนับได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

#### 6) ปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคม

(1) ปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคมในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) จากสภาพบ้านเมืองและสังคมของล้านนาในอดีตนั้น มีการตั้งบ้านเมืองเป็นหลักแหล่ง และประกอบอาชีพแบบสังคมเกษตรกรรม ผลผลิตต่าง ๆ เพียงพอแก่การยังชีพในชุมชน การผลิตไม่มุ่งเน้นด้านการค้าขาย จึงเป็นผลให้มีความจำเป็นน้อยมากที่จะต้องสื่อสารและคมนาคมติดต่อกันมากนัก ประชาชนส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชุมชน จากปัจจัยดังกล่าวทำให้การติดต่อสื่อสารและการคมนาคมจึงไม่มีความเจริญก้าวหน้า หรืออาจกล่าวได้ว่าค่อนข้างล่าช้า เป็นสภาพการณ์ที่ไม่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ของล้านนา

(2) ปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคมในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-2555) ความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านการสื่อสารคมนาคมในยุคปัจจุบัน ส่งผลให้การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่บางองค์เป็นผลมาจากปัจจัยด้านนี้ จากการศึกษาค้นคว้ามีข้อค้นพบคือ

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พระอานันท์ คำจันทร์ อายุ 46 ปี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุสร้อยทอง ตำบลคอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2555 ได้ให้ข้อมูลกรณีการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่หน้าตัก 8 เมตร ไว้ว่าการสร้างพระพุทธรูปดังกล่าวของวัดพระธาตุสร้อยทอง บ้านจำบอน ตำบลคอยลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพราะความเจริญด้านคมนาคมทำให้มีการใช้เส้นทางผ่านหมู่บ้านจำบอนนี้อย่างมาก เป็นผลให้มีการเดินทางผ่านหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก จึงมีความคิดว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เช่นนี้ เพื่อให้ผู้ที่เดินทางผ่านไปมาจะได้มีโอกาสเดินทางขึ้นไปสักการะองค์พระ และจะทำให้ชุมชนมีความเจริญที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน และด้วยความเจริญด้านการสื่อสารทำให้ทางวัดผลิตเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่ทางวัดกำลังดำเนินการสร้างพระพุทธรูปอยู่ เพื่อให้เป็นการเผยแพร่ข้อมูลสู่สังคมในวงกว้าง และมีประสิทธิภาพ และยังมีราคาถูกลงและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับประชาชนทั่วไป นับว่าปัจจัยดังกล่าวเป็น ทำให้ทางวัดสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะที่ก้าวหน้าตามความเจริญทางสังคม ซึ่งการสื่อสารลักษณะนี้ยังกระทำในการสร้างพระพุทธรูปนิมิตหทัยนเรศวร (พระเจ้าหมายเมือง) พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่หน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยเช่นกัน

### สรุปปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคม

อดีต จากสภาพบ้านเมืองและสังคมของล้านนาในอดีตนั้น มีการตั้งบ้านเมืองเป็นหลักแหล่ง และประกอบอาชีพแบบสังคมเกษตรกรรม ผลผลิตต่าง ๆ เพียงพอแก่การยังชีพในชุมชน การผลิตไม่มุ่งเน้นด้านการค้าขาย จึงเป็นผลให้มีความจำเป็นน้อยมากที่จะต้องสื่อสารและคมนาคมติดต่อกันมากนัก ประชาชนส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชุมชน จากปัจจัยดังกล่าว ทำให้การติดต่อสื่อสารและการคมนาคมจึงไม่มีความเจริญก้าวหน้า หรืออาจกล่าวได้ว่าค่อนข้างล่าช้า เป็นสภาพการณ์ที่ไม่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ของล้านนา

ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านการสื่อสารและคมนาคมในยุคปัจจุบัน ส่งผลให้การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่บางองค์เป็นผลมาจากปัจจัยด้านนี้ เช่น ความเจริญด้านคมนาคม โดยมีการสร้างเส้นทางต่าง ๆ เชื่อมต่อในทุกภูมิภาคเป็นผลให้มีการเดินทางเป็นจำนวนมากและสะดวกสบาย จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เช่นนี้เพื่อให้ผู้ที่เดินทางผ่านไปมาจะได้มีโอกาสเดินทางขึ้นไปสักการะองค์พระ ซึ่งทำให้ชุมชนมีความเจริญที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่มีมากขึ้น และความเจริญด้านการสื่อสารทำให้มีการผลิตเว็บไซต์ หรือสื่อต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เป็นการเผยแพร่ข้อมูลสู่สังคมในวงกว้าง และเข้าถึงได้ง่ายสำหรับประชาชนทั่วไป

### 7) ปัจจัยด้านด้านเทคโนโลยี

(1) ปัจจัยด้านเทคโนโลยีในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ.1839-2500) เทคโนโลยีของสังคมล้านนาในอดีตเป็นอุปสรรคสำคัญมากต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ จากการศึกษาค้นคว้ามีข้อค้นพบ ดังนี้

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538: 402-403) จากหนังสือ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2030 สองดาวยผู้สร้างพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยาได้ลงมือปั้นอิฐจำนวนหนึ่งมากพอควร แต่ยังไม่พอเพียงจึงได้ว่าจ้างคนอื่นมาปั้นอีก รวมได้สี่แสนก้อน เมื่อเพียงพอแล้วก็เตรียมวัสดุวัตถุสิ่งอื่น อาทิเช่น น้ำปูนขาว น้ำอ้อย รัก หาง (ขาด) เพื่อนำไปเป็นวัตถุดิบในการก่อสร้าง พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่สุดของอาณาจักรล้านนา และใช้เวลาในการก่อสร้างยาวนานถึง 33 ปี

จะเห็นได้ว่าเพราะการขาดเทคโนโลยีทั้งในด้านในการผลิตวัสดุ และวิธีการ ส่งผลทำให้ต้องใช้เวลามากในการก่อสร้าง จึงทำให้ความสามารถในการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ทำได้น้อยหรือทำได้ยาก ซึ่งทั้งก่อนหน้าและหลังจากยุคนั้นตลอดสมัยล้านนา ไม่ปรากฏว่ามีใครสามารถสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นที่ใหญ่โตเท่ากับพระเจ้าตนหลวง

เมืองพะเยาได้อีกเลย แม้จะเป็นเมืองหลวงของล้านนาคือเชียงใหม่ โดยมีหลักฐานที่แสดงถึงขนาดของพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในเมืองเชียงใหม่คือ

พระครูวิทิศานุสรณ์ จากหนังสือวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ (2551:69-70) ระบุว่า หลวงพ่อโต พระประธานในพระวิหารหลวง วัดพระสิงห์ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ (ปัทมาสนะ) ปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง 5 เมตร พุทธลักษณะเป็นแบบล้านนาสิงห์สามที่มีอิทธิพลศิลปะชาน (ไทยใหญ่) ผสมเล็กน้อย คือมีเส้นกรอบพักรับประดับกระจกลี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2363 โดยเจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกา เจ้านครเชียงใหม่ลำดับที่ 2 นับว่าเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของเมืองเชียงใหม่

ซึ่งจากขนาดจะเห็นได้ว่ามีขนาดเล็กกว่าพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยา (ขนาดหน้าตัก 14 เมตร) ถึงเกือบ 3 เท่า และก่อสร้างหลังจากพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยาถึง 300 กว่าปี อีกทั้งยังมีฐานะเป็นเมืองหลวงของอาณาจักร ซึ่งจะต้องมีทั้งเทคโนโลยี และความเจริญทางด้านศิลปะวิทยาการ รวมถึงกำลังจำนวนคนที่มากกว่า แต่ก็ไม่สามารถที่จะสร้างให้ใหญ่โตได้เทียบเท่ากันได้เลย ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือข้อจำกัดหรือความรู้ทางเทคโนโลยีทางด้านวิธีการในเชิงวิศวกรรมที่จะสามารถออกแบบโครงสร้างและลักษณะการรับน้ำหนักของโครงสร้าง การผลิตวัตถุดิบจำนวนมากและมีวัสดุที่เหมาะสมกับการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในอดีต หรือในอีกลักษณะหนึ่งของข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีในสังคมล้านนา คือ

วิมล ปิงเมืองเหล็ก (2544: 141-150) จากหนังสือ หลวงพ่อเมืองพะเยา ระบุว่าบันทึกที่ว่าด้วยการบูรณะพระวิหารพระเจ้าตนหลวง พระครูศรีวิราชวรปัญญา เจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา จึงมีเอกสารที่ส่งไปนิมนต์ครูบาศรีวิชัยถึง 3 ครั้ง โดยให้พระปัญญาวัดบ้านปินเมืองพะเยาไปนิมนต์ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2464 เป็นครั้งที่ 3 เมื่อท่านรับนิมนต์แล้วจึงสั่งให้ทางเมืองพะเยาปั้นอิฐและเตรียมวัสดุก่อสร้างไว้เป็นจำนวนมาก และในวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2465 พระครูศรีวิราชวรปัญญา จึงมีหนังสือไปแจ้งว่าได้ปั้นดินก่ (อิฐ) ไว้แล้ว 5 แสนก้อน และได้เผามวลปูนไว้สำหรับการทำปูนดำได้ปูน 10 ล้าน

จะเห็นได้ว่าด้วยข้อจำกัดทางเทคโนโลยีในอดีต จึงทำให้ต้องใช้ระยะเวลาเป็นอย่างมากในการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้าง

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับเทคโนโลยีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ นายศรีเลา เกษพรม ณ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ 17 มิถุนายน 2555 ได้เล่าประสบการณ์และเทคนิควิธีการสร้าง

พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ว่า เคยได้รับการบอกเล่าจากอาจารย์ศรียงค์ ซึ่งเคยบวชเป็นพระภิกษุ กล่าวว่าเคยเห็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาโบราณ ที่วัดอุปคุต เชียงแสนนารัฐ ใกล้พุทธสถาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ว่าภายหลังจากการก่ออิฐถือปูนแบบทึบตันเพื่อขึ้นรูปเป็นองค์พระแล้ว ช่างโบราณของล้านนา ยังใช้เหล็กหล่อเป็นแท่งกลมขนาดใหญ่ และยาวมากขนาดผ่าศูนย์กลางประมาณ เท่าฝ่าไม้ไผ่ หรือประมาณ 12 ถึง 15 เซนติเมตร มีความยาวและน้ำหนักมาก ต้องใช้คนแข็งแรงจำนวนมากในการยกหรือหาบ เพื่อนำมาใช้เป็นส่วนเสริมความแข็งแรงแทนกระดูกไหปลาร้า ขององค์พระ ซึ่งโครงสร้างส่วนนี้มีความสำคัญมาก เนื่องจากทำไว้เพื่อให้สามารถนำแขนทั้งสองข้างขององค์พระมาแขวนไว้ได้ เพราะการก่อสร้างแขนเป็นส่วนที่ยากที่สุดส่วนหนึ่งในการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่แบบลอยตัว

ข้อจำกัดทางเทคโนโลยีนี้ จะเห็นได้จากกรณีการสร้างส่วนแขนทั้ง 2 ข้างของพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา หรือส่วนปลายนิ้วก็ดี ไม่สามารถทำการปั้นปูนให้ลอยตัวตามลักษณะที่ถูกต้องของกายวิภาคแบบมนุษย์ได้ จำเป็นจะต้องใช้วิธีการก่ออิฐขึ้นมารองรับในส่วนแขนขึ้นมาจากหน้าตักขององค์พระ และปั้นปูนตกแต่งให้มีลักษณะเป็นฐานขึ้นมารองรับ ซึ่งในส่วนปลายนิ้วก็เช่นกันต้องใช้หลักการเดียวกัน ทำให้มองดูไม่สวยงามถูกต้องตามหลักทางศิลปะและการทำประติมากรรมแบบลอยตัว

จากการสัมภาษณ์ ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช ถึงเทคโนโลยีโบราณในการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอดีต ได้ให้ความเห็นว่า ในกรณีของพระเจ้าล้านตื้อ ที่เมืองเชียงแสน ซึ่งปัจจุบัน พบเพียงส่วนพระโมลีหล่อจากโลหะสำริด ที่มีขนาดใหญ่สูงประมาณ 1 เมตร (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองเชียงแสน) ซึ่งเมื่อเทียบขนาดแล้วถ้าพระเจ้าล้านตื้อคงมีขนาดหน้าตักไม่ต่ำกว่า 8-9 เมตร แต่ด้วยเทคโนโลยีในสมัยนั้นการที่จะสร้างพระพุทธรูปที่หล่อด้วยโลหะสำริดทั้งองค์ หรือหล่อแบบหลายชิ้นมาเชื่อมต่อกันนั้นเป็นเรื่องที่ยากมากแม้ในปัจจุบันก็ตาม จึงมีความเป็นไปได้มากว่าจะเป็นการสร้างที่มีการใช้เทคนิคการผสมผสานวัสดุก่อสร้างเข้าด้วยกัน กล่าวคือองค์พระอาจจะใช้วิธีการสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน และปั้นปูนแบบโบราณตกแต่งพื้นผิว แต่ส่วนโมลีที่เป็นโลหะคงใช้เฉพาะส่วนยอด เพื่อให้สามารถใช้ดินชาติหรือหินที่มีค่าต่าง ๆ มาประดับตกแต่ง เพราะจะเห็นได้จากในส่วนพระโมลีที่พบมีการเตรียมผิวงานไว้สำหรับการประดับด้วยรัตนชาติดังกล่าวหลายจุดเพราะรัตนชาติเป็นของมีค่า เหตุผลประการหนึ่งคือเพื่อป้องกันการลักขโมย และเทคนิคการใช้รัตนชาติต่างประดับกับงานหล่อโลหะจะทำให้มีการยึดเกาะที่ดีกว่าการประดับบนผิวปูนปั้นซึ่งนอกจากจะดูไม่สวยงามแล้วยังมีโอกาสหลุดร่วงเพราะเนื้อปูนมีอายุการใช้งานที่สั้นกว่าเนื้อโลหะแน่นอน

จะเห็นได้ว่าในอดีตมีข้อจำกัดในทางเทคโนโลยีมากมาย และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ไม่สามารถทำได้โดยง่าย

(2) *ปัจจัยด้านเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-2555)* ปัจจุบันการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ในล้านนา ไม่ปรากฏว่ามีการสร้างด้วยปูนดำแบบโบราณอีกต่อไป เพราะความยุ่งยากในการจัดเตรียมวัตถุดิบต่าง ๆ อีกทั้งความแข็งแรงทนทานหรือความสะดวกสบายในการจัดหา เพราะความเจริญทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทันสมัย มีวัสดุอุปกรณ์ต่างใช้ทดแทน จึงไม่มีความนิยมใช้ปูนดำหรือปูนปั้นแบบโบราณที่เคยทำมาในอดีต แต่จะใช้ปูนซีเมนต์ซึ่งเป็นวัสดุสมัยใหม่ และโครงสร้างขององค์พระก็ใช้วิธีการแบบคอนกรีตเสริมเหล็กคล้ายกับการก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ทั่วไป แต่ยังคงเรียกพระพุทธรูปที่ทำด้วยเทคนิควิธีนี้ว่า “พระพุทธรูปปูนปั้น” เช่นเดียวกัน

จากการศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการเข้าไปสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม มีข้อค้นพบจากการศึกษาคือ

การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตักกว้าง 20 เมตร พระประธานของพุทธมณฑลประจำจังหวัดเชียงราย ที่สร้างขึ้นในโอกาสครบรอบ 750 ปีเมืองเชียงราย ในปี พ.ศ. 2555 นี้ การก่อสร้างจะใช้เทคโนโลยีการสร้างแบบโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก และทำผิวด้วยวัสดุปูนซีเมนต์ ซึ่งดำเนินการก่อสร้างโดยบริษัท ชำนาญประดิษฐกรรม จำกัด ที่มีผลงานการสร้าง “พระพุทธรูปหาวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ” พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 63 เมตร ความสูงจากฐานองค์พระ ถึงยอดเกศา วัดได้ 95 เมตร ณ วัดม่วง อำเภวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง พระพุทธรูปปูนปั้นที่ใหญ่ที่สุดในโลกในปัจจุบัน (<http://www.thaitripdd.com>)

จะเห็นได้ว่าความเจริญทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทำให้มีข้อจำกัดน้อยลง การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันสามารถสร้างได้ใหญ่โตตามขนาดที่ต้องการ สามารถตอบสนองความต้องการในการสร้างได้ทุกลักษณะ เช่นการก่อสร้างพระพุทธรูปนอนปางลีลาไสยาสน์ ของวัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่

เทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตทำให้การก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่สามารถสร้างได้ในพื้นที่ถิ่นทุรกันดาร รวมทั้งการก่อสร้างในพื้นที่สูง เช่นบนภูเขา ซึ่งการก่อสร้างในสถานที่เช่นนี้ไม่สามารถจะทำได้ในยุคราชนา เทคโนโลยียังมีส่วนช่วยในการลดระยะเวลา และจำนวนคนในการก่อสร้าง เพราะสามารถนำเครื่องจักรกลต่าง ๆ มาช่วยในการก่อสร้าง เช่นการสร้างพระพุทธรูปนิมิตหทัยเรศวร (พระเจ้าหายเมือง) พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง อำเภเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ และการสร้างพระเจ้าองค์ใหญ่ขนาดหน้าตัก 8.40 เมตร ของวัดพระธาตุสร้อยทอง ตำบลคอยลาน

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และด้วยเทคโนโลยีอีกเช่นกันทำให้มีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ด้วยเทคนิคการทำพิมพ์และหล่อปูน ที่ทำให้สามารถสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ได้อย่างง่ายดาย เช่น การหล่อพระเจ้าหลวงทันใจ ขนาดหน้าตัก 5 เมตร ของวัดมณเฑียร ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และการหล่อพระพุทธรูปยืน สูง 9 เมตร วัดมหาพน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ทั้งด้านรูปแบบ วิธีการ และการลดการใช้แรงงานมนุษย์ และระยะเวลาการก่อสร้าง ทำให้การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่สามารถสร้างกันได้อย่างสะดวกและแพร่หลายมากขึ้น ตามความต้องการที่เกิดขึ้น

#### สรุปปัจจัยด้านเทคโนโลยี

อดีต มีข้อจำกัดในทางเทคโนโลยีมากมาย ทั้งในด้านผลิตวัสดุอุปกรณ์ เทคนิควิธีการในการก่อสร้าง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ไม่สามารถทำได้โดยง่าย

ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ทั้งด้าน รูปแบบ วิธีการ และการลดการใช้แรงงานมนุษย์ และระยะเวลาการก่อสร้าง ทำให้การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่สามารถสร้างกันได้อย่างสะดวกและแพร่หลายมากขึ้น ตามความต้องการที่เกิดขึ้น

#### 8) ปัจจัยด้านด้านการเมือง

(1) ปัจจัยด้านการเมืองในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) สภาพของสังคมล้านนาในอดีต สถาบันด้านการปกครองนอกจากการปกครองที่เป็นหน้าที่โดยตรงแล้ว เพื่อหวังผลในทางการเมืองจำเป็นที่จะต้องสร้างสิ่งที่ทำให้คนในสังคมมีการยอมรับ ซึ่งโดยมากก็คือการสร้างศาสนสถานหรือศาสนวัตถุต่าง ๆ พระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ หรือที่มีลักษณะพิเศษต่าง ๆ ได้สร้างขึ้นเช่น

จรัสศักดิ์ เดชวงศ์ญา (2548: 11) จากหนังสือประวัติศาสตร์และศิลปกรรม เวียงกุมกาม ระบุว่า เราสามารถศึกษาสภาพความเป็นไปของสังคมในอดีตได้ จากตำนานหรือข้อความในศิลาจารึก ส่วนใหญ่เป็นการเขียนในเรื่องประวัติศาสตร์ของชนชั้นปกครองและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เรื่องราวที่ทราบได้จึงเป็นเรื่องใหญ่หรือเหตุการณ์สำคัญ ในสองเรื่องนี้เท่านั้น เป็นการระบุถึงความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันโดยตรงระหว่างการเมืองการปกครองและสถาบันทางศาสนา ซึ่งเป็นสองสถาบันที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมากในอดีต

อุดม เขยกิจวงศ์ (2550:48-52) จากหนังสือพระเจ้ามังรายมหาธรรมราชา ระบุว่า ขณะที่ยกทัพมายังราชประเทศในเวียงกุมกาม สิ่งที่แสดงออกอย่างชัดเจนว่าพระพุทธศาสนาเป็นลัทธิศรัทธาอย่างหนึ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยไม่ได้ให้ความสำคัญต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา มีการบนบานและแก้บน ดังตัวอย่าง พญามังรายมหาธรรมราชาสร้างพระพุทธรูป 5 องค์ โดยอธิฐานขอให้ผลบุญแห่งการสร้างพระพุทธรูปนี้ คลบบันดาลให้พระองค์มีชัยชนะต่อหงสาวดี และหากเจ้าเมืองหงสาวดียอมอ่อนน้อมต่อพระองค์ก็จะกลับมาสร้างวิหารให้เป็นที่สถิตของพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ และยังระบุว่า พระพุทธรูปยืน 2 องค์จาก 5 องค์นั้น เชื่อกันว่าองค์หนึ่งเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นมาให้มีขนาดเท่าพระวรกายของพญามังราย เรียกว่า “พระเจ้าคำคิง” (คำในภาษาล้านนาหมายถึง เท่ากัน) ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่ วัดพระเจ้ามังราย เมืองเชียงใหม่

การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ “พระอจนะ พระพุทธรูปพุทไธ” ของอาณาจักรสุโขทัย “วัดศรีชุม” หรือ “วัดฤๅษีชุม” มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานสมเด็จพระนเรศวรในสมัยอยุธยาเมื่อครั้ง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพในปี พ.ศ. 2127 ที่เมืองแกลง ทำให้หัวเมืองต่าง ๆ ยกเลิกการส่งส่วยให้กับพม่า แต่ยังมีเมืองเชลียง (สวรรคโลก) ที่ไม่ยอมทำตามพระราชโองการของพระองค์ พระองค์จึงนำทัพเสด็จมาปราบเมืองเชลียง และได้มีการมาชุมนุมทัพที่วัดศรีชุมแห่งนี้ก่อนที่จะไปตีเมืองเชลียง และด้วยการรบในครั้งนั้น ถือเป็นการรบระหว่างคนไทยกับคนไทยด้วยกัน ทำให้เหล่าทหารไม่มีกำลังใจในการรบและไม่อยากรบ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงได้วางแผนสร้างกำลังใจให้กับทหารโดยการให้ทหาร คนหนึ่งปีนบันไดขึ้นไปทางด้านหลังองค์พระ และพุทไธให้กำลังใจแก่เหล่าทหาร ทำให้ทหารเกิดกำลังใจที่จะต่อสู้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดตำนาน “พระพุทไธ” ที่วัดศรีชุมแห่งนี้ และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยังได้มีการทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาขึ้นที่วัดแห่งนี้อีกด้วย (<http://www.thailandez.com>)

จะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เป็นลักษณะหนึ่งทางที่กษัตริย์จะทรงปฏิบัติเพื่อสะท้อนคติความเชื่อแบบ “ธรรมราชา” ตามหลักทางพระพุทธศาสนา และยังเป็นสิ่งหนึ่งที่มีผลต่อการเมืองการปกครองในอดีตด้วยเช่นกัน

## (2) ปัจจัยด้านการเมืองในยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2500-2555)

การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงมากนัก โดยมากจะทำได้เพื่อส่งเสริมศีลธรรมให้สังคมและชุมชนมีความสุขร่มเย็น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเป้าหมายที่คล้ายคลึงหรือเหมือนกับต้องการให้เกิดสัมฤทธิ์ผลทางการเมืองการปกครองเช่นกัน ดังนี้

“พระพุทธรูปปางนาคปรก” พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ประดิษฐาน ณ วัดคีรีสุบรรพต (วัดสามัคคีบุญญาราม) บ้านทุ่งสามัคคี ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัด

ลำปาง โดยหลวงปู่หลวง กตปุญโญ มีดำริที่จะสร้างและยังอธิฐานจิตยกให้เป็นอนุสรณ์แห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งหลวงปู่ยกย่องเชิดชูว่าเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง และได้มีมติว่าเทวดามอบให้สร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกองค์ใหญ่ โดยเอาเลข 9 ขึ้นหน้า ให้สร้างไว้บนภูเขาในจังหวัดลำปาง เมื่อสร้างเสร็จแล้วเมืองลำปางจะอุดมสมบูรณ์ จะเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดลำปาง จะเป็นพระใหญ่ประจำภาคเหนือและเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองตลอดไป โดยสร้างไว้ให้เป็นที่กราบไหว้สักการบูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะว่าเมื่อได้ก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะมีความสวยงามสูงตั้งตระหง่านโดดเด่นอยู่บนภูเขาและมองเห็นได้ไกล (<http://www.dhammajak.net>)

การสร้างพระเจ้าล้านตื้อ ที่สามเหลี่ยมทองคำ บ้านสบรวก อำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย ดำเนินการโดย นายนรินทร์ พานิชกิจ ผู้อำนวยการจังหวัดเชียงรายและฝ่ายปกครองรวมทั้งคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป จัดสร้างพระพุทธรูปทองคำาริด ขนาดหน้าตัก 9.99 เมตร เพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ทรงพระชนมายุครบ 6 รอบ และยังหวังผลเพื่อให้ลบล้างภาพลักษณ์เดิม ที่กล่าวว่าดินแดนสามเหลี่ยมทองคำแห่งนี้เป็นศูนย์กลางการค้าขายยาเสพติดของภูมิภาคนี้ เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น เพราะมีลักษณะเป็นชายแดนของสามประเทศ คือ พม่า ลาวและไทย และเพื่อแสดงความเป็นเขตแดนของไทยด้วย (<http://www.chiangrai.net>)

จะเห็นได้ว่าปัจจัยทางการเมืองได้เปลี่ยนรูปแบบจากที่สถาบันการปกครองหรือกษัตริย์มีหน้าที่โดยตรงในการเป็นผู้สร้าง มาเป็นการสร้างโดยคณะบุคคล ๆ หรือกลุ่มต่าง ๆ โดยการนำสถาบันทางกษัตริย์มาเป็นที่อ้างอิง และการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ที่เคยสะท้อนอำนาจทางการเมืองในอดีต มาเป็นการสร้างเสริมความสงบสุขและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีทางคุณธรรม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

#### สรุปปัจจัยด้านการเมือง

อดีต สถาบันด้านการเมืองที่มีหน้าที่การปกครองโดยตรงแล้ว และด้วยเหตุผลในทางการเมืองจำเป็นต้องสร้างสิ่งที่ทำให้มีการยอมรับทั้งคนในสังคมและอาณาจักรอื่น ๆ ซึ่งโดยมากก็คือการสร้างศาสนสถานหรือศาสนวัตถุต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นลักษณะหนึ่งทางที่กษัตริย์จะทรงปฏิบัติเพื่อสะท้อนคติความเชื่อแบบ “ธรรมราชา” ตามหลักทางพุทธศาสนา และยังเป็นการเชื่อมโยงกิจกรรมทางศาสนาและสถาบันทางการเมืองการปกครอง เพื่อเป็นการจัดระเบียบและควบคุมคนในสังคมโดยใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมทางพุทธศาสนา

ปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงมากนัก โดยมากจะทำได้ส่งเสริมศีลธรรมให้สังคมและชุมชนมีความเรียบร้อยและการอยู่ร่วมกันด้วยดีของคนในสังคม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเป้าหมายที่เหมือนกันในอดีต คือต้องการให้เกิดความสงบสุขในสังคม

**2.3.2 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา พิธีกรรม วิถีสร้าง ยุคล้านนา พ.ศ. 1839-พ.ศ.2500** การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนา จากการศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง และเอกสารและการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์นั้น พบว่ามี 8 ปัจจัยดังนี้

- 1) ปัจจัยด้านภูมิประเทศ
- 2) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร
- 3) ปัจจัยด้านผู้นำ
- 4) ปัจจัยด้านการศึกษา
- 5) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ
- 6) ปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคม
- 7) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี
- 8) ปัจจัยด้านการเมือง

ซึ่งปัจจัยในแต่ละด้านดังกล่าวมีรายละเอียดคือ

- 1) ปัจจัยด้านภูมิประเทศ

(1) ปัจจัยด้านภูมิประเทศ ในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) ด้วยสภาพภูมิประเทศของล้านนามีสภาพเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ในอดีตมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแหล่งที่ราบระหว่างเขา มีการกระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ แต่ละแห่งก็มีความหนาแน่นของประชากรไม่มากนัก เพราะข้อจำกัดด้านพื้นที่ เมื่อเกิดการแผ่ขยายของชุมชนก็เกิดการจำกัดด้านพื้นที่ จึงมีการอพยพหรือไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ในอดีตการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่จะสร้างอยู่ในแหล่งชุมชนที่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม เช่นเมืองหลวง หรือหัวเมืองสำคัญ ขนาดใหญ่ต่าง ๆ เช่น การสร้างพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยานั้น ได้สร้างขึ้นในบริเวณสะพานองเอียง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของเมืองพะเยา และในอดีตเคยเป็นอาณาจักรที่สำคัญคืออาณาจักรญากะขาว และได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา และพระเจ้าตนหลวงที่สร้างขึ้นนับว่าเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่คู่บ้านคู่เมืองของอาณาจักรล้านนา ที่ไม่ได้สร้างขึ้นในเมืองหลวง อีกลักษณะหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ศาสตร์

ที่มีผลต่อรูปแบบด้านคติและความเชื่อในการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา คือ การก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของวัดเจ็ดยอด ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

พระสิทธิสารมณี (2549: ก-ง) จากหนังสือพื้นเมืองล้านนาไทยและบท สวดมนต์ต่าง ๆ ระบุว่า การสร้างวัดเจ็ดยอดนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างในปีใด แต่เชื่อว่าสร้างมา ตั้งแต่สมัยพ่อขุนเม็งรายสร้างเมืองเชียงรายในปี พ.ศ. 1805 เพราะประวัติศาสตร์ระบุถึงวัดอื่น ๆ ใน ตัวเมืองเชียงราย เช่น วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ หรือวัดคอย้งาเมือง ล้วนแต่สร้างขึ้นในสมัยนั้น และวัดเจ็ดยอดก็เป็นวัดหนึ่งที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาแล้ว เพราะปรากฏหลักฐานเป็นอุโบสถ พระเจดีย์ และเสนาสนะอื่นๆภายในวัด เป็นซากปรักหักพังอยู่ ในปี พ.ศ. 2397 ครอบาคันธะ คันธะวังโส เป็นผู้นำชาวบ้านในการบูรณะวัดเจ็ดยอดขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง คติในการสร้างวัดเจ็ดยอดนี้คือการ จำลองศาสนสถานจากพุทธคยา ประเทศอินเดีย ที่หมายถึงสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเข้ามาไว้ในชุมชน เพราะเชื่อว่าจะทำให้เป็นการระลึกถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและพระพุทธองค์ ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง และการประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาจะมีความมั่นคง ซึ่งหมายถึงการปรับเปลี่ยนโดยอาศัยหลักการทางภูมิศาสตร์คือการปรับเปลี่ยนบ้านเมืองหรือชุมชน ให้เป็นดินแดนแห่งพุทธภูมิตามพุทธประวัตินั่นเอง ซึ่งหลักการสร้างวัดลักษณะนี้ปรากฏในการ สร้างวัดเจ็ดยอดของเมืองเชียงใหม่เช่นกัน และหลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2471 จึงมีการสร้าง พระประธานองค์ใหญ่ของวัดเจ็ดยอด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ใช้เวลาสร้าง 8 ปี สร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2478 มีขนาดหน้าตัก 16 สอก 16 นิ้ว สูง 20 สอก (หน้าตักกว้าง ประมาณ 8.40 เมตร สูง 10 เมตร) ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มความสำคัญให้มากยิ่งขึ้นแก่วัดเจ็ดยอด เพราะพระประธานองค์นี้ถือว่าเป็นพระประธานปูนปั้นที่ใหญ่ที่สุดในเขตตัวเมืองเชียงรายนับตั้งแต่ สร้างเสร็จจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าในอดีตการสร้างพระพุทธรูปจะต้องคำนึงถึงภูมิศาสตร์ ที่ตั้งและ โดยมากจะเป็นแหล่งที่มีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ซึ่งมีรากฐานเป็นศูนย์กลางทาง วัฒนธรรมของชุมชน หรืออาณาจักร

(2) ปัจจัยด้านภูมิประเทศ ในปัจจุบัน (พ.ศ.2500-2555) ในปัจจุบันด้วย สภาพทางภูมิศาสตร์ของล้านนา ที่แม้จะตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภูเขาสลับซับซ้อน แต่ด้วยการ เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านการตั้งที่อยู่อาศัยที่เปลี่ยนไป เพราะพื้นที่ในเขตภาคเหนือปัจจุบัน เป็นพื้นที่ใกล้แนวชายแดนของหลาย พม่า ลาว ที่ต่อเนื่องมาจากจีน ซึ่งมีการพัฒนาประเทศ จนก้าว ขึ้นเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของโลก กระแสความเจริญดังกล่าวเป็นปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญที่ ทำให้ เกิดการตั้งถิ่นฐานตามแนวชายแดนภาคเหนือของประเทศไทยมากขึ้น และด้วยปัจจัยดังกล่าว นำมาสู่การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ซึ่งเป็นปัจจัยทางภูมิศาสตร์

กิตติพงศ์ ราชปณณานนท์ (2545: 109) จากหนังสือ ชีวิตประวัติหลวงพ่อ พระครูสัตถาภิรัต ระบุถึงประวัติการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของสำนักสงฆ์วัดคอย หุ้งปล่อง ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2542 พระครูสัตถาภิรัต เจ้าอาวาสวัดบุญนาถ ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย จึงมีดำริให้มีการก่อตั้ง สำนักสงฆ์หรือวัดขึ้นเพิ่มเติมเพื่อรองรับการปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าวและเห็นว่าสมควรที่จะก่อตั้ง วัดขึ้นบริเวณที่ดินรกร้าง ซึ่งเรียกว่า คอยหุ้งปล่อง เป็นเนินเขาที่มีทุ่งนาล้อมรอบ จากนั้นจึงเริ่ม แสวงหาปรับแต่งที่ดินเพื่อให้เหมาะสมกับการสร้างสถานปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นศูนย์พัฒนาศีลธรรม ใช้ว่า “สำนักวิปัสสนาสัทธาภิรมย์” และในปี พ.ศ. 2554 พระครูสัตถาภิรัตได้ทำการก่อสร้าง พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ดังกล่าวขึ้น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดร.อัญชลี กีบบินส์ อายุ 45 ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่ 174/35 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2555 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิประเทศของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในปัจจุบันไว้ว่า กรณีการสร้างพระพุทธรูปนิมิตหทัยเรศวร์ (พระเจ้าหมาเยเมือง) พระพุทธรูป ปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแตง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตแนวชายแดนระหว่างประเทศไทยและพม่า ซึ่งเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ชาติไทยด้วย เพราะเชื่อว่าเป็นพื้นที่ที่เชื่อกันว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จขึ้นพระชนม์ ณ ที่นี้

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายสิริวัฒน์ เขียวปัญญา อายุ 60 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 423/5 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อาชีพหลักค้าขาย ระบุว่า ในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8.40 เมตร สำนักสงฆ์ วัดพระธาตุคุดคอง บ้านดอง ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย นั้น เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้ง องค์พระนั้นอยู่บนเส้นทางที่อยู่ติดแนวชายแดนไทย-ลาว ซึ่งปัจจุบันมีการสร้างสะพานมิตรภาพ เชื่อมระหว่างประเทศและสามารถเดินทางต่อเนื่องไปจนถึง เมืองคุนหมิง ประเทศจีน และด้วยบน ภูเขานี้มีการค้นพบซากพระเจดีย์ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยเชียงแสน และได้รับการบูรณะขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ.2540 โดยครูบานบุญชุ่ม จึงมีการปรับเปลี่ยนภูมิประเทศที่ระดับความสูงกว่า 100 เมตร ซึ่งเป็น ภูเขาทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านให้เป็นพื้นที่ราบที่สามารถจะสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาด หน้าตัก 8.40 เมตร ที่สามารถมองเห็นได้จากภายในหมู่บ้านและถนนสายหลัก

จะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนานั้นมีการ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่เกิดจากปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ อย่างชัดเจนเพราะการสร้างพระพุทธรูป ขนาดใหญ่อดีตนั้นมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบ จะสร้างในแหล่งที่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม ของชุมชน และการสร้างเพื่อตอบสนองกับชุมชนขนาดใหญ่เช่นระดับเมืองหรืออาณาจักร แต่ใน

ปัจจุบันการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เกิดขึ้นในชุมชนระดับหมู่บ้าน และยังสร้างในภูมิภาคต่าง ๆ เช่น บนภูเขา หรือตามแนวชายแดน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นแสดงถึงเขตแดนทางวัฒนธรรมของประเทศ ซึ่งไม่เคยปรากฏขึ้นเลยในอดีต

#### สรุปปัจจัยด้านภูมิภาค

อดีต การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะต้องคำนึงถึงภูมิศาสตร์ที่ตั้งและโดยมากจะเป็นแหล่งที่มีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ซึ่งมีรากฐานเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ และความเจริญหรืออาณาจักร ต่อมา มีการจำลองสถานที่จากอินเดียสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เพื่อปรับเปลี่ยนภูมิศาสตร์ของชุมชนให้เป็นแดนพุทธภูมิเพื่อความเป็นสิริมงคลของบ้านเมือง

ปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะมีการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิศาสตร์ที่ก่อสร้าง เพราะนิยมสร้างในพื้นที่ชายแดนเพื่อแสดงถึงเขตแดนทางวัฒนธรรมของประเทศ ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ โดยการแสดงออกทางศิลปะที่องค์พระที่เป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เพื่อป้องกันการอ้างสิทธิเหนือดินแดนแห่งนั้นของชนชาติอื่น ๆ

#### 2) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร

(1) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากรในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) ในอดีตของล้านนาสภาพการด้านจำนวนประชากรมีจำนวนน้อย เพราะมีปัจจัยหลายด้านที่เป็นตัวกำหนดจำนวนประชากรเช่นปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สงคราม สาธารณสุข ทำให้อัตราการเกิดน้อย และการตายสูง อย่างไรก็ตามหลักฐานที่ยืนยันถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรจนมีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่ขึ้นมา มีสิ่งที่สังเกตได้อย่างชัดเจนประการหนึ่งคือการสร้างพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่จะเกิดขึ้นในช่วงที่บ้านเมืองมีความสงบสุข หรือในช่วงการพัฒนาในอดีตดังนี้

ประวัติ ดันตลานุกูล (2553: 18-21) จากหนังสือตำนานวัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง ระบุว่าประวัติและความเป็นมาของการสร้างพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา ซึ่งเป็นพระพุทธรูปขึ้นขนาดใหญ่ที่สุดของล้านนา ดังนี้ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ 2,030 ปี ขณะนั้นเป็นสมัยพระยอดเชียงราย ครองเมืองเชียงใหม่และพระยิพระยาครองเมืองพะเยา เมื่อจุลศักราชได้ 853 พุทธศักราช 2034 ได้ฤกษ์ตั้งเสาอินทขิล แรกก่อพระพุทธรูปเจ้าตนหลวง สองต่ายก่อสร้างพระพุทธรูปจนถึง จุลศักราช 886 (พุทธศักราช 2067) ตรงรัชกาลพระเมืองแก้วครองเมืองเชียงใหม่ กับวันพุธ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ปีวอก จึงก่อสร้างแล้วเสร็จ สิริรวมเวลาก่อสร้างทั้งสิ้น 33 ปี ซึ่งตลอดช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นยุคสมัยที่ล้านนามีความสงบร่มเย็น ปราศจากศึกสงคราม ซึ่งเป็นผลให้บ้านเมืองมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงเป็นปัจจัยหนึ่งที่

ทำให้จำนวนประชากรในช่วงนี้จะต้องมีมากกว่าในช่วงอื่น ๆ จึงมีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของอาณาจักร และอีกประการหนึ่งคือพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยานี้ถูกสร้างด้วยพุทธศิลป์แบบล้านนาแท้ เพราะยุคนี้นับเป็นยุคทองทางศิลปวัฒนธรรมของล้านนายุคหนึ่ง ภายหลังการเสียเมืองแก่พม่าแล้วในปี 2101 บ้านเมืองล้านนาก็อยู่ในสภาพเป็นเมืองขึ้นกว่า 260 ปีเศษ จนภายหลังการกอบกู้เอกราชได้และรวมเข้ากับรัตนโกสินทร์ เมื่อบ้านเมืองเริ่มสงบสุขอัตราการเพิ่มของประชากรก็มีมากขึ้น

พรพิไล เลิศวิชา สุพชัย เมธิน และนันทชัย นามเทพ (2552: 14, 32-33)

จากหนังสือเชียงใหม่-ลำพูนเขตเศรษฐกิจวัฒนธรรม พลวัตและพัฒนาการ ระบุว่า ในยุคที่เป็นเมืองขึ้นของพม่า เมืองเชียงใหม่เคยเป็นเมืองร้างอยู่กว่า 20 ปี ภายหลังการต่อสู้ขับไล่พม่าคนล้านนาดำรงทยอยลงมาอยู่เมืองทางล้านนาฝ่ายใต้เกือบทุกเมือง เมื่อรวมกับชาวเมืองที่เจ้าเจ็ดตนกวาดต้อนลงมา อาณาจักรล้านนาก็ค่อย ๆ มีพลเมืองเพิ่มพูนขึ้นตามลำดับ เมื่อครั้งล้านนากทพไปตีสิบสองปันนานั้น มีผู้อพยพที่เป็นชาวต่างชาติอยู่ราว 30,000 – 35,000 คน และมากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้อพยพ พอใจจะตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเชียงใหม่ และทั้งหมดนี้ก็คือ พลเมืองที่กลายมาเป็นพลังของผู้ร่วมสร้างบ้านแปงเมืองนั่นเอง เมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้น จึงมีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ขึ้นมาอีก และในช่วงเวลาดังกล่าวการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ เริ่มมีอิทธิพลของศิลปะของวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้ามาผสมดังกล่าว เพราะการเพิ่มของประชากรในยุคนี้มีการนำผู้คนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ที่เกิดจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในล้านนาด้วย อีกทั้งชาวไทยใหญ่ก็เคยอยู่ในพม่าก็จะมีความรู้เรื่องการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่อยู่แล้วเมื่อเข้ามาในล้านนาจึงนำความรู้มาสร้างทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ที่ปรากฏออกมาในทางพุทธศิลป์ดังนี้

พระครูวิทิศานุสร (2551: 69-70) จากหนังสือวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ระบุว่า หลวงพ่อโต พระประธานในพระวิหารหลวง วัดพระสิงห์ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ (ปัทมาสนะ) ปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง 5 เมตร พุทธลักษณะเป็นแบบล้านนาสิงห์สาม “ที่มีอิทธิพลศิลปะชาน (ไทยใหญ่) ผสมเล็กน้อย คือมีเส้นกรอบพัคตร์ประดับกระจกลี” สร้างเมื่อ พ.ศ. 2363 โดยเจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกา เจ้านครเชียงใหม่ลำดับที่ 2 นับว่าเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของเมืองเชียงใหม่

(2) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากรในปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-2555)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการทางด้านเพิ่มขึ้นของประชากรในปัจจุบันที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนา จากการศึกษาข้อมูลค้นพบดังนี้

กิตติพงศ์ ราชปณณานนท์ (2545: 109) จากหนังสือชีวประวัติหลวงพ่อพระครูสังฆาภิรัต ระบุว่าประวัติการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของสำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลบ้านหวาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2542 พระครูสังฆาภิรัต ได้พิจารณาถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรที่เป็นพุทธศาสนิกชนในบริเวณวัดขุนนา ทำให้อาคารศาสนสถานที่มีอยู่ภายในวัดไม่พอเพียงกับการปฏิบัติศาสนกิจ ดำริให้มีการก่อสร้างสำนักสงฆ์หรือวัดขึ้นเพิ่มเติมเพื่อรองรับการปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าว และนอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว ยังมีปัจจัยเรื่องการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรด้านการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนดังนี้

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายวรพัตร ลามะศักดิ์ อายุ 56 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 95 หมู่ที่ 3 ตำบลหวาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย มีฐานะเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2555 ได้กล่าวว่าปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของการนับถือศาสนาของคนในชุมชน จากเดิมที่เป็นพุทธศาสนาทั้งหมด เมื่อมีการก่อตั้งโบสถ์ทางคริสต์ศาสนาขึ้นในชุมชน มีประชากรกลุ่มหนึ่งนับถือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านการนับถือศาสนาขึ้นในชุมชน และด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงมีการดำริให้สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อแสดงความเข้มแข็งของพระพุทธรูปที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนให้ดำรงอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดร.อัญชลี กีบปั่นส์ อายุ 45 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 174/35 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2555 ได้ให้ข้อมูลกรณีการสร้างพระพุทธรูปนิมิตหทัยเรศวร (พระเจ้าหมาเยเมือง) พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ว่า การเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ส่วนนี้ เกิดจากเหตุความไม่สงบในประเทศพม่าทำให้ชนกลุ่มน้อยชาวไทยใหญ่ได้อพยพเข้ามา โดยมีการจัดตั้งศูนย์อพยพขึ้นโดยรัฐบาลไทย และเนื่องจากผู้อพยพล้วนมีพื้นฐานการนับถือพุทธศาสนา มีการจัดตั้งวัดพุทธไว้ในศูนย์อพยพดังกล่าวด้วย การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในส่วนนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนในด้านการเพิ่มขึ้นของประชากร นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงแนวเขตแดนโดยแสดงออกที่องค์พระพุทธรูป เพราะมีการก่อสร้างขึ้นมาโดยรูปแบบทางศิลปะที่เป็นพุทธศิลป์แบบล้านนาอย่างแท้จริง เพื่อสามารถใช้เป็นวัตถุแสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมไทยบนแผ่นดินไทย เพราะการที่มีผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแผ่นดินไทยเป็นจำนวนมาก ต่อไปอาจเกิดปัญหาหรือการอ้างสิทธิในดินแดนนี้ขึ้นมาได้ ดังเช่นกรณีเขาพระวิหาร ที่ตกไปเป็นของประเทศเขมร เพราะใช้หลักฐานคือโบราณวัตถุที่แสดงออกทางศิลปะถึงความเป็นมาทางวัฒนธรรมของชาตินั่นเอง

### สรุปปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร

อดีต การเพิ่มขึ้นของประชากรเกิดจากการอพยพย้ายถิ่น หรือการตั้งถิ่นฐานใหม่ของคนต่างชาติต่างวัฒนธรรมเข้ามาอยู่ในแผ่นดินล้านนา ด้วยผลจากการทำสงครามระหว่างอาณาจักรต่าง ๆ เมื่อมาอยู่ร่วมกันและสภาพบ้านเมืองสงบสุขร่มเย็นขึ้น ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ที่แสดงออกในการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ คือมีอิทธิพลทางศิลปะของวัฒนธรรมอื่น ๆ ปรากฏอยู่ในองค์พระ เช่นการสร้างพระเจ้าหลวง พระประธานวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบัน การอพยพย้ายถิ่นของคนต่างชาติด้วยเหตุผลทางสงครามยังคงมีอยู่ในพื้นที่แนวชายแดนต่าง ๆ ในส่วนของพื้นที่ชั้นในก็มีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากศาสนาอื่น ๆ ส่งผลให้มีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่แสดงออกด้วยอัตลักษณ์ของพุทธศิลป์ของล้านนา เพื่อเป็นการรักษาระบบทางวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นการแสดงขอบเขตหรือพรมแดนทางวัฒนธรรมของชาติให้เข้มแข็งและอยู่คู่สังคมต่อไป

### 3) ปัจจัยด้านผู้นำ

#### (1) ปัจจัยด้านผู้นำในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500)

ในอดีตการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ จะถูกสร้างขึ้นโดยผู้นำของในระดับสูง เช่น พระมหากษัตริย์ หรือชนชั้นปกครอง เพราะเหตุผลของการสร้างเพื่อเป็นการแสดงบารมีและศักยภาพของผู้นำ และพระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นมาก็จะก่อตัวแทนและนับเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงถึงความเป็นชาติและความเข้มแข็งของวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้นผู้นำการสร้างจึงเป็นภาระโดยชอบของสถาบันที่เป็นผู้นำในการสร้างและมีส่วนเกี่ยวข้องในด้านต่างดังนี้

ตำนานได้กล่าวถึง ประวัติพระเกศาธาตุและการสร้างพระเจ้าตาเขียว สมัยพระเจ้าแม่จามเทวี ครั้นถึงปี พ.ศ. 1235 อันเป็นยุคอาณาจักรหริภุญชัยนคร ในครั้งนั้น ผู้มีศรัทธา มีธรรม ชื่อว่า ชันตะกะ ได้ทราบว่ามีพระพุทธรูปเกศาธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่รู้สึกรู้สีกมีความยินดียิ่ง จึงปรึกษากับญาติพี่น้องช่วยกันขุดพระพุทธรูปเกศาธาตุขึ้นมา แล้วนำน้ำอบน้ำหอมสุคันธต่าง ๆ มาพรมถ้ำใหม่ นั้น แล้วอัญเชิญพระแม่จามเทวี ปฐมกษัตริย์แห่งหริภุญชัยนคร พร้อมทั้งเจ้าหมั่นตยศและพระเจ้าอนันตยศ ราชโอรส เป็นประธาน โดยพระแม่เจ้าจามเทวีทรงโปรดให้เจ้าหมั่นตยศราชโอรสองค์แรก (ผู้ครองนครหริภุญชัยสืบต่อพระองค์) เป็นผู้อัญเชิญพระพุทธรูปเกศาธาตุลงในถ้ำที่สร้างไว้ เมื่อทุกอย่างสำเร็จลุล่วงไปแล้ว พระแม่เจ้าจามเทวี พระเจ้าหมั่นตยศ และพระเจ้าอนันตยศ มีความคิดเห็นตรงกันว่าสมควรที่จะสร้างพระพุทธรูปไว้ที่ปากถ้ำ 1 องค์ เพื่อเป็นเครื่องหมายและเพื่อให้ผู้คนสมัยนั้นได้กราบไหว้บูชาเพื่อเป็นสิริมงคล และสืบอายุพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป (<http://www.banruan.org>)

และในการสร้างพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยาก็มีการระบุถึง

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538: 402-403) จากหนังสือประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเมืองพะเยา ระบุว่า จุลศักราชได้ 853 (พ.ศ. 2034) วันพุธขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปดเหนือ ขณะนั้นเป็นสมัยพระยอดเชียงรายครองเมืองพะเยา ได้ฤกษ์ตั้งเสาอินทขิล ก่อพระพุทธรูปพระเจ้าตนหลวง กำลังก่อสร้างได้ 4 ปี พระยายอดเชียงราย (ครองเมืองพะเยา) และพระยาเมืองยี่ (ครองเมืองเชียงใหม่) ก็มาถึงแก่พิราลัย พระเมืองแก้วจึงขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ และแต่งตั้งพระยาหัวเกียน ขึ้นครองเมืองพะเยาได้ 20 ปี ก็ถึงแก่พิราลัย จึงแต่งตั้งพระเมืองผู้ขึ้นครองเมืองพะเยาสืบต่อมา การก่อสร้างพระเจ้าตนหลวงจึงแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2067 และเมื่อการก่อสร้างพระเจ้าตนหลวง ของวัดศรีโคมคำ เมืองพะเยา เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระเมืองผู้เจ้าเมืองพะเยาได้ส่งพระราชสาสน์ไปทูลพระเมืองแก้วเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ พระองค์ก็บังเกิดศรัทธาเป็นอย่างยิ่งได้ทรงพระราชทานทองคำ 2 พัน เงิน 6 พัน เพื่อสร้างพระวิหาร

จะเห็นได้ว่าเป็นการระบุถึงความสำคัญของสถาบันผู้นำในขณะนั้นที่ เกี่ยวข้องกับการสร้างโดยตลอด และภายหลังจากนั้นก็มีความสำคัญของการสร้างของสถาบัน ผู้นำที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยาอีก คือ

วิมล ปิงเมืองเหล็ก (2544: 141-150) จากหนังสือ หลวงพ่อเมืองพะเยา ระบุถึงบันทึกที่ว่าด้วยการบูรณะพระวิหารพระเจ้าตนหลวง ที่ขาดการบูรณะและชำรุดทรุดโทรมลง ไปมาก พระครูศรีวิราชวรปัญญา เจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา จึงมีเอกสารที่ส่งไปแจ้งกับทางเมือง เชียงใหม่ดังนี้ “ที่วัดราชคฤห์ เมืองพยาว จังหวัดเชียงราย วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2465 อาตมาภาพ พระครูศรีวิราชวรปัญญา เจ้าคณะแขวงเมืองพยาว ขอถวายพระพรพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ครอง จังหวัดเชียงใหม่ ทราบ ด้วยบัดนี้ อาตมาภาพได้ให้พระปัญญา วัดต้นตอง ตำบลปิ่น ขึ้นไปแจ้งการ บูรณะพระวิหารพระเจ้าตนหลวง ทุ่งเอี้ยง เมืองพะเยา โดยจะไปทั้ง 5 หัวเมือง คือ เมืองเชียงตุง เมืองยอง เมืองเชียงรุ้ง เมืองแช่ เมืองแรม เพราะฉะนั้นอาตมาภาพ จึงขอหนังสือจดหมายของพระ มหากษัตริย์เจ้าแลหนังสือเทศาภิบาลผู้เป็นหัวหน้าราชการมณฑลพายัพ เพื่อจะเอาให้พระปัญญา นำติดตัวไปแผ่บุญในหัวเมืองทั้ง 5 เพราะถ้าไม่มีหนังสือรับรองทั้ง 2 ฉบับนี้ไป กลัวแต่คนทั้ง 5 หัวเมืองนี้จะไม่เชื่อ เพราะได้ทราบข่าวว่าเคยมีผู้ร้ายได้นำข่าวการบูรณะนี้ไปลักลอบบอกบุญ ครั้งหนึ่งแล้ว จะควรมิควรแล้วแต่ความดำริ” นอกจากเอกสารนี้แล้วพระครูศรีวิราชยังได้มีจดหมาย ไปถึงอีกหลายท่านซึ่งเป็นผู้ในระดับสูงในขณะนั้น เช่น จดหมายถึงเจ้าคณะเมืองเชียงราย เจ้าทักษิณ นิเทศ เมืองเชียงใหม่ รวมทั้งถึงเมืองต่าง ๆ ในรัฐฉาน และจดหมายกราบบนิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเป็นนักบุญแห่งล้านนาไทย ที่ได้รับการเคารพนับถืออย่างสูงสุดของประชาชนเพื่อมาร่วมในการ บูรณะพระเจ้าตนหลวงและวิหารหลวงด้วย

ซึ่งจะเห็นได้ว่าในอดีตการสร้างและการบูรณะพระพุทธรูปขนาดใหญ่ นั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับสถาบันผู้นำชั้นสูงชุมชนดังกล่าว เพราะผู้นำ ในยุคนั้นนอกจากหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการบริหารและปกครองบ้านเมืองแล้ว กิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และสังคมนั้นนับเป็นหน้าที่โดยตรงของสถาบันผู้นำชั้นสูงที่จะต้องรับผิดชอบถือเป็นธรรมเนียมพึง ปฏิบัติและมีความสำคัญมากในการเป็นผู้นำของชุมชน

(2) ปัจจัยด้านผู้นำในปัจจุบัน (พ.ศ.2500-2555) ด้วยการเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรม จากการที่ผู้นำ เช่น กษัตริย์หรือฝ่ายปกครองชั้นสูงเคยมีส่วนสำคัญในการสร้าง ก็ได้ ลดบทบาทหรือความสำคัญลงไป ก็เป็นเพียงผู้ที่มีส่วนร่วมในลักษณะที่ถูกเชิญเข้าร่วม เพื่อเป็น เกรียติแก่การประกอบพิธีกรรมเท่านั้น และไม่มีบทบาทโดยตรงดังเช่นอดีต เพราะผู้นำในการสร้าง พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน มีความหลากหลายมากขึ้น คือมีทั้ง สถาบันทางศาสนา มูลนิธิ องค์กรต่าง รวมทั้งเอกชน ก็สามารถเป็นผู้นำในการสร้างด้วยเช่นกัน ซึ่งจากการศึกษามีข้อ ค้นพบ ดังนี้

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นางอัมพร สิริวิภูธ อายุ 73 ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่ 176 หมู่ 13 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีฐานะเป็นเจ้าภาพผู้สร้าง พระพุทธมหาธรรมจักรพรรดิราช ญัฎฐิวิธสาสิริราชานุสรณ์ พระประธานวัดดงหนองเป็ด เมื่อ วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2555 ได้กล่าวว่าวัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งของการสร้างพระพุทธรูป ดังกล่าวเพื่อเป็นการถวายพระเกรียติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันในโอกาสทรง ครองราชย์ครบ 60 ปี

ซึ่งการสร้างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นการสร้างโดยเอกชนแต่ถวายส่วน พระราชกุศลต่อสถาบันกษัตริย์ หรือลักษณะที่ผู้นำในการสร้างเปลี่ยนเป็นพระสงฆ์และคณะศรัทธา ที่ร่วมกันสร้างในชุมชน ดังนี้

กิตติพงศ์ ราชปณณานนท์ (2545: 109) จากหนังสือชีวประวัติหลวงพ่อ พระครูสัตถาภิรัต ระบุว่าประวัติการสร้างในปี 2517 การก่อสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูป ปูนปั้น ขนาดหน้าตัก 8 เมตร ณ วัดบุญนาโคในปี 2517 และพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ของ สำนักสงฆ์วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลบ้านหวาง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ว่า เมื่อปี พ.ศ. 2554 โดย พระครูสัตถาภิรัต และคณะศรัทธาได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปสองสีจำลอง ขนาดหน้าตัก 8 เมตร นี้ขึ้น

จะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านผู้นำในการสร้างมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จากที่เป็นกษัตริย์ ชนชั้นสูงเป็นผู้นำในการสร้างและเป็นเรื่องใหญ่โตในการก่อสร้างเช่นในอดีต ปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงด้านผู้นำการสร้างไปสู่กลุ่มคนที่หลากหลายมากขึ้น

#### สรุปปัจจัยด้านผู้นำ

อดีต พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญทางขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างและการบูรณะ พระพุทธรูปขนาดใหญ่ นั้น นับเป็นหน้าที่ที่สำคัญของสถาบันกษัตริย์หรือผู้นำชั้นสูงที่จะต้องรับผิดชอบถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ เพราะทั้งสถาบันกษัตริย์และสถาบันทางพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงมาตลอด

ปัจจุบัน ด้วยระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จากการสร้างและการบูรณะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ที่สถาบันกษัตริย์หรือผู้นำชั้นสูงของชุมชนเป็นผู้นำ ก็ได้ลดบทบาทหรือความสำคัญลงไป ไม่มีบทบาทโดยตรงดังเช่นอดีต เพราะผู้นำในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน มีความหลากหลายมากขึ้น คือมีทั้ง สถาบันทางศาสนา มูลนิธิ องค์กรต่าง รวมทั้งเอกชน ก็สามารถเป็นผู้นำในการสร้างได้ โดยไม่ถือว่าเป็นการก้าวล่วงพระราชอำนาจแต่อย่างใด อาจกล่าวได้ว่าระบบทางวัฒนธรรมของชาติเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องร่วมกันรักษาให้อยู่คู่สังคมต่อไป

#### 4) ปัจจัยด้านการศึกษา

(1) ปัจจัยด้านการศึกษาในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) จากการศึกษาค้นคว้าทางเอกสารทำให้มีข้อค้นพบคือ ในอดีตปัจจัยด้านการศึกษาของผู้คนในล้านนาส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ เพราะการสร้างพระพุทธรูปนั้น ส่วนใหญ่ของผู้สร้างล้วนเป็นชนชั้นในระดับผู้นำ และเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่กลุ่มคนเหล่านี้ต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษา หรือได้รับการศึกษาในรูปแบบใดแบบหนึ่ง เช่นของชนชั้นปกครอง คือการศึกษาที่เกิดขึ้นภายในสถาบันกษัตริย์ หรือในวัง และการศึกษาที่กระทำกันในวัดซึ่งก็จำกัดอยู่ในกลุ่มคนระดับหนึ่ง ในขณะที่คนส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีการศึกษาก็ไม่มีบทบาทที่สำคัญในการสร้างแต่อย่างใด เพราะในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ต้องอาศัยองค์ความรู้ต่าง ๆ อย่างมากมาย จึงจะสามารถสร้างขึ้นมาได้ เช่น ความรู้ด้านวิธีการก่อสร้าง การทำโครงสร้างเพื่อขึ้นรูปองค์พระ ความรู้ด้านการผลิตวัสดุก่อสร้าง ซึ่งหมายถึงอิฐ รวมทั้งปูนสำหรับใช้ก่อและฉาบ ซึ่งกระบวนการความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้แม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้คิดประดิษฐ์ขึ้นมาเอง ก็อาจจะต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้จากแหล่งความรู้อื่น ๆ ในอดีตอาจหมายถึงอาณาจักรต่าง ๆ ที่มีความเจริญกว่า และการส่งผ่านความรู้นั้นเข้ามาในล้านนา เช่น

เกรียงไกร เกิดศิริ (2551: 338-339) จากหนังสือพุททาม การก่อรูปของสถาปัตยกรรมจากก้อนอิฐแห่งศรัทธา ระบุว่า แม้สิ้นรัชกาลของพญาเม็งรายไปแล้ว รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปะของพุททามยังคงสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ล้านนาอยู่เช่นเดิม แต่ก็มีพัฒนาการที่แสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น แม้หลักฐานทางประวัติศาสตร์จะระบุว่าพระเจ้าติโลกราช ได้โปรดให้ “หมื่นด้ามพร้าคต” ไปจำลองแบบพุทธคยาประเทศอินเดีย แต่เมื่อพิจารณาจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแล้ว ทั้งเทคนิคการก่อสร้าง สันนิฐานว่าได้รับแบบอย่างมาจาก “มหาโบริ กุฬพญา” ของพุททาม นำมาเป็นแบบอย่างในการทำรูปเทวคาปุนปั้นซึ่งเป็นที่นิยมอยู่ในล้านนาในช่วงเวลานั้น

จะเห็นได้ว่าการสร้างสรรค์ถาวรวัตถุทางพุทธศาสนา ดังเช่นพระพุทธรูปปั้นขนาดใหญ่ นั้น จะต้องผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ โดยอาศัยจากต้นแบบจากแหล่งที่เจริญกว่า โดยจะต้องผ่านกระบวนการศึกษาและเรียนรู้ทั้งด้านเทคนิควิธีการสร้าง การผลิตวัสดุต่างๆ และยังต้องศึกษาถึงแรงบันดาลใจต่าง ๆ อันเป็นที่มาและเหตุของการสร้าง และปัจจัยด้านการศึกษายังเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม การดำรงอยู่ และการรักษารวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอีกด้วย

(2) ปัจจัยด้านการศึกษาในปัจจุบัน (พ.ศ.2500-2555) ด้วยความเจริญทางการศึกษาในปัจจุบัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้การสร้างพระพุทธรูปปั้นขนาดใหญ่ โดยมีข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้า ดังนี้ ผู้นำและวัตถุประสงค์ในการสร้างเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่เป็นชนชั้นเช่นกษัตริย์หรือชนชั้นสูงต่างๆ เปลี่ยนไปเป็นหลายรูปแบบ เช่น มูลนิธิการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษา ดำเนินการก่อสร้างพระพุทธรูปนิมิตหทัยนเรศวร (พระเจ้าหมายเมือง) พระพุทธรูปปั้นปั้นขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์บ้านหลักแตง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ และมีจุดประสงค์เพื่อการเผยแผ่การศึกษาเข้าสู่ชุมชน เพราะพระพุทธรูปดังกล่าวสร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของศูนย์การศึกษาและปฏิบัติธรรมของคอยม่อนแสงธรรม ช่างผู้สร้าง ซึ่งด้วยปัจจัยทางการศึกษาทำให้ช่างหลายคนที่สามารถก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ได้ ล้วนผ่านระบบการศึกษาในสถาบันต่าง ๆ เป็นการรับรองวุฒิซึ่งในอดีตไม่มีการศึกษาในระบบดังกล่าว

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายปฐมมาศิลป์ อัครเมืองคำ อายุ 44 ปี ที่อยู่ 118 หมู่ที่ 12 ตำบลแม่ปู้คา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์ ณ วันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นช่วงที่มีประสบการณ์สร้างพระพุทธรูปปั้นปั้นขนาดใหญ่ได้กล่าวว่า จากการศึกษาในสถาบันทางศิลปะทำให้ทราบถึงรูปแบบ และลักษณะต่าง ๆ ที่ถูกต้องของ

พุทธศิลป์แบบล้านนา ทำให้ในการที่จะก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ นั้นสามารถดำรงลักษณะทางพุทธศิลป์ที่ถูกต้องอันเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาไว้ได้อย่างสมบูรณ์

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายสมเกรียติ ใจบุญ อายุ 41 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 205 หมู่ 11 ตำบลทรายขาว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีฐานะเป็นช่างผู้ก่อสร้างพระพุทธรูปมหาธรรมจักรพรรดิราช นัฏฐวิสาสสิริราชานุสรณ์ พระประธานวัดดงหนองเป็ด เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2555 ได้กล่าวว่า ด้านรูปแบบ มีการสร้างพระพุทธรูปในหลายรูปแบบ เช่น กรณีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดดงหนองเป็ด เมืองเชียงราย เพราะการก่อสร้างเหตุของการสร้างนั้นเนื่องจาก ต้องการที่จะสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ที่มีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากรูปแบบเดิม คณะศรัทธาและช่างจึงได้ทำการศึกษาหารูปแบบต่าง ๆ ของพระพุทธรูปที่จะก่อสร้าง ซึ่งผลจากการศึกษาจึงมีข้อสรุปให้ก่อสร้างในรูปแบบพระพุทธรูปทรงเครื่อง เพราะเห็นว่าเป็นความแปลกใหม่ไม่เคยมีมาในอดีต และยังต้องการให้เป็นที่น่าสนใจของผู้คน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้มีความอยากรู้และศึกษาถึงความเป็นมาของพระพุทธรูปแบบทรงเครื่องของล้านนา

จะเห็นได้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ต่อการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นขนาดใหญ่ ตั้งแต่ผู้นำการสร้าง วัดอุปประสงค์ และช่างผู้สร้าง จึงนับได้ว่าปัจจัยด้านการศึกษาส่งผลทั้งด้านการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงต่อการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นขนาดใหญ่ของล้านนาเป็นอย่างมาก

#### สรุปปัจจัยด้านการศึกษา

อดีต การสร้างสรรค์ถาวรวัตถุทางพุทธศาสนา เช่นพระพุทธรูปขึ้นเป็นขนาดใหญ่ นั้น จะต้องผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ โดยอาศัยจากแบบอย่างจากอารยธรรมอื่น ๆ ที่เจริญกว่า ซึ่งมีลักษณะทั้งที่เรียกว่าการแพร่กระจายและการลอกเลียนแบบทางวัฒนธรรม โดยการอาศัยปัจจัยด้านการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม การดำรงอยู่ และการรักษารวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในทางที่ดี หรือเป็นการยกระดับวัฒนธรรมของชาติให้เป็นระดับอารยธรรมอีกด้วย

ปัจจุบัน ด้วยการศึกษาที่เป็นระบบ แบบแผนที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ ทำให้ปัจจัยทางด้านการศึกษาส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นขนาดใหญ่เป็นอย่างมากในทุก ๆ ด้าน สามารถดำรงลักษณะทางพุทธศิลป์ที่ถูกต้องอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างสมบูรณ์ รวมทั้งเกิดการพัฒนาคำความรู้และประยุกต์ให้ยกระดับการสร้างให้รูปแบบที่แปลกใหม่และก้าวตามทันยุคสมัย ตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลก

### 5) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

(1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) เศรษฐกิจนับเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ โดยมีข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้า ดังนี้ เนื่องด้วยในอดีตผู้ที่สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ซึ่งโดยมากก็จะผูกขาดอยู่ในชนชั้นสูง เพราะในอดีตกลุ่มชนเหล่านี้ล้วนแต่มีอำนาจทั้งด้านการปกครองและกุมเศรษฐกิจอยู่ในมือ เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ล้วนถูกสร้างขึ้นด้วยพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นปกครองชั้นสูงต่างๆทั้งสิ้น เช่น การสร้างพระนอนขอนม่วง ตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

นาถฤทธิ 2545: 249) จากหนังสือพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับชำระสะสาง ระบุว่า จากพระตำนานธรรมของวัดพระนอนขอนม่วง เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2406 พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ (เจ้าชีวิตอ้าว) ได้บูรณปฏิสังขรณ์ วิหารแล้วเปลี่ยนชื่อเป็น วัดพระนอน (ขอนม่วง) ต่อมา พ.ศ. 2416 เจ้าอินทวโรรสและราชชายาเจ้าดารารัศมีเป็นประธานในการสร้างพระบถถวาย (ผ้าที่ปักเป็นรูปพระพุทธรูปเจ้าพร้อมด้วยพระอัครสาวกทั้งสองคือพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเถระ) ต่อมาใน พ.ศ. 2470 ครูบาศรีวิชัยได้เป็นประธาน ในการบูรณปฏิสังขรณ์พระนอน และพระธาตุ พร้อมทั้งสร้างวิหารขึ้นหนึ่งหลัง ซึ่งนับเป็นวิหารหลังที่แปดที่ท่านครูบาได้สร้างขึ้น และใช้เป็นที่ประดิษฐานพระนอนขอนม่วงมาจนปัจจุบัน

ในยุคต่อมาการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ก็มีขึ้นในลักษณะที่กระจายไปสู่กลุ่มชนต่าง ๆ มากขึ้น ดังนี้

พระมหาเอกพงศ์ เอกวงโส (2552: 28) จากหนังสือหน้าต่างชีวิต ระบุว่า ในปีพุทธศักราช 2491 พระครูพัฒนาลังการ (คันธวังอินทร์) ร่วมกับคณะกรรมการและศรัทธาของวัดเชตวัน ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ได้ร่วมกันก่อสร้างพระปางไสยาสน์ปูนปั้นองค์ใหญ่ของวัดพระนอนวัดเชตวัน (หนองบัว) ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ขนาดใหญ่ ยาว 45 เมตร โดยใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 3 ปี แล้วเสร็จประมาณ ปีพุทธศักราช 2493

จะเห็นได้ว่าในยุคนี้มีการปรับเปลี่ยนไป เพราะเป็นการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนเพื่อให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น จนสามารถพัฒนาศักยภาพที่จะสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ขึ้นมาได้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเปลี่ยนผ่านมาจากชนชั้นปกครองมาสู่กลุ่มชนโดยอาศัยปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวชี้นำ

(2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจในปัจจุบัน (พ.ศ.2500-2555) ในปัจจุบันผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี หรือสามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเพื่อการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้นั้น เกิดจากเอกชนที่เป็นบุคคลธรรมดามากยิ่งขึ้น และวัตถุประสงค์ในการสร้างก็คือเพื่อช่วยให้ส่งผลที่ดีในทางเศรษฐกิจนั่นเอง เช่น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายสิริวัฒน์ เขียวปัญญา อายุ 60 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 423/5 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อาชีพหลักค้าขาย ระบุว่าในการเป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8.40 เมตร สำนักสงฆ์ วัดพระธาตุดอยตอง บ้านตอง ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และร่วมกับประชาชนผู้มีจิตศรัทธา ที่ก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2554 เพราะต้องการให้อานิสงส์ของการสร้างทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองดีขึ้น และยังกล่าวต่อไปอีกว่าจะทำการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เช่นนี้อีก

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนางอัมพร สิริวิภูธ อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 176 หมู่ที่ 13 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ระบุว่าได้เป็นศรัทธาหลักในการออกทุนทรัพย์เป็นเจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 5.50 เมตร (พระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิแบบล้านนา) วัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย กล่าวว่าทุนทรัพย์ที่นำมาสร้างองค์พระได้นั้นเพราะได้ตั้งใจทำงานเก็บเงิน ทำให้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น จึงอยากจะนำเงินที่ได้มาทำบุญใหญ่ในพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายวรพัตร ลำมะศักดิ์ อายุ 56 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 95 หมู่ที่ 3 ตำบลหางว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย มีฐานะเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อ 21 กรกฎาคม 2555 ได้กล่าวว่าในการทำพิธีบรรจุหัวใจของพระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานวัดดอยทุ่งปล่อง ตำบลหางว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย นั้น ทางวัดได้จัดทำวัดอุ้มงคลต่าง ๆ เพื่อให้ศรัทธาได้เข้ามาจะได้มีส่วนร่วมนำไปบรรจุในองค์พระ และยังมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินรายได้ไปสร้างพระวิหารและเสนาสนะอื่น ๆ ภายในวัด

จะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่นั้นนอกจากอาศัยปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นส่วนประกอบแล้วปัจจัยทางเศรษฐกิจนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะในปัจจุบันเพราะนอกเหนือจากผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีจึงจะสามารถสร้างได้ และเหตุผลของการสร้างก็ยังเป็นไปเพื่อเศรษฐกิจอีกด้วย ซึ่งเหตุผลนี้ไม่เคยมีเกิดขึ้นในอดีต จึงนับเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีปัจจัยมาจากเศรษฐกิจนั่นเอง

สรุปปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจนับเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่

อดีต เนื่องด้วยการที่จะสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ขึ้นมาได้ จะต้องเกี่ยวข้องกับขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจโดยตรง จึงมีความจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ซึ่งโดยมากก็จะผูกขาดอยู่ในชนชั้นสูง เพราะในอดีตกลุ่มชนเหล่านี้ล้วนแต่มีอำนาจทั้งด้านการปกครองและกุมเศรษฐกิจอยู่ในมือ เพราะฉะนั้นการสร้างการบูรณะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ล้วนถูกสร้างและบูรณะด้วยพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นปกครองชั้นสูงต่างๆทั้งสิ้น

ปัจจุบัน ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี หรือสามารถก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้นั้น มีความหลากหลายมากขึ้น คือมีทั้งสถาบันทางศาสนา มูลนิธิ องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งเอกชนที่เป็นบุคคลธรรมดามากยิ่งขึ้น และวัตถุประสงค์ในการสร้างก็เพื่อหวังผลว่าอานิสงส์ของการสร้างช่วยให้ส่งผลที่ดีในทางเศรษฐกิจอีกด้วย

จะเห็นได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจยังคงมีความสำคัญเช่นเดียวกับอดีตเพียงแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มคนหรือบุคลากรที่เป็นผู้สร้างและเหตุผลและวัตถุประสงค์ของการสร้าง

#### 6) ปัจจัยการสื่อสารคมนาคม

(1) ปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคมในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) การคมนาคมนับเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปด้วยเช่นกัน โดยมีข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

จิรศักดิ์ เศวตวงศ์ญา (2548: 25) จากหนังสือประวัติศาสตร์และศิลปกรรม เวียงกุมกามระบุว่า การวางผังวัดโบราณในเวียงกุมกาม โดยส่วนใหญ่แล้วจะวางตัวหันหน้าไปแนวทิศตะวันออก ทั้งนี้เพราะคติที่ว่าเป็นทิศที่พระพุทธเจ้าหันพระพักตร์ไปคราวตรัสรู้ อย่างไรก็ตามยังมีวัดหลายแห่งไม่ได้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เช่น วัดอู่ก้าง วัดกู่ขาว เป็นต้น สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะสันนิษฐานว่าอาจจะเพราะเป็นการหันหน้าเข้าไปทางแม่น้ำปิง ซึ่งแต่เดิมคงใช้เป็นเส้นทางในการคมนาคม และยังมีวัดที่หันหน้าไปทางทิศตะวันตก เช่น วัดการโถม ซึ่งเชื่อว่าเป็นการหันหน้าไปหาเส้นทางคมนาคมเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าการคมนาคมมีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปในลักษณะนี้ด้วยเช่นกันและนอกจากนี้การสื่อสารคมนาคมยังเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างมากที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ โดยมีข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้า ดังนี้ เนื่องจากการสื่อสารและคมนาคมในอดีตของล้านนาไม่มีความเจริญ และสะดวกสบาย การเดินทางในระหว่างเมือง รวมทั้งการสื่อสารคมนาคมต่าง ๆ นั้นล้วนเป็นไปด้วยความยากลำบาก

วิมล ปิงเมืองเหล็ก (2544: 142-143) จากหนังสือ หลวงพ่อเมืองพะเยา ระบุถึงบันทึกที่ว่าด้วยการบูรณะพระวิหารพระเจ้าตนหลวง ที่ขาดการบูรณะและชำรุดทรุดโทรมลงไปมาก พระครูศรีวิราชวิชระปัญญา เจ้าคณะเมืองพะเยา จึงมีจดหมายเพื่อไปกราบนิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัย เพื่อมาเป็นประธานในการบูรณะพระวิหารและพระเจ้าตนหลวง ถึง 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ได้ให้เจ้าน้อยเลากู้ เมืองเชียงใหม่ ไปนิมนต์เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2464

ครั้งที่ 2 ได้ให้นายสิบเอกอ้าย เมืองพะเยา ไปนิมนต์เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2464

ครั้งที่ 3 ได้ให้พระปัญญา วัดบ้านป็น เมืองพะเยาไปนิมนต์ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2464

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารในยุคนั้น ต้องใช้เวลาหลายเดือนในการสื่อสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจและบรรลุตามวัตถุประสงค์ และภายหลังจากครูบาเจ้าศรีวิชัย รับนิมนต์แล้ว และจะเดินทางมาเพื่อเป็นประธานในการบูรณะนั้นต้องใช้เวลาอีกหลายเดือน ดังนี้

พระอานันท์ พุทธธัมโม (2537:98-102) จากหนังสือ ประวัติของพระครูบาเจ้าศรีวิชัยนักบุญแห่งล้านนาไทย ระบุว่า วันพฤหัสบดี เดือนยี่เหนือ แรม 6 ค่ำ พ.ศ. 2465 พระครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้ออกเดินทาง จากกุฏิคณะเชียงยืน วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ไปเมืองพะเยา มีภิกษุจำนวน 29 รูป สามเณร 30 รูป และผู้ติดตามอีกหาบเครื่องใช้สิ่งของอีก 30 คน โดยพระครูบาเจ้านั่งบนเสลี่ยงคานหาม และต้องเดินทางฝ่าหมูบ้านและชนบทต่าง ๆ จนถึงวันจันทร์เดือน 4 เหนือ ขึ้น 9 ค่ำ พ.ศ. 2465 คณะของครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงเดินทางมาถึงวัดพระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ เมืองพะเยา ซึ่งต้องใช้เวลาเดินทาง ประมาณ 2 เดือน 3 วัน

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารและคมนาคมในยุคนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก และนับเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างมากในการที่จะสร้างหรือบูรณะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

(2) ปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคมในปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-2555)  
ในปัจจุบันการสื่อสารคมนาคมมีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าด้วยเหตุนี้จึงมีผลต่อการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ดังนี้

วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2527 โดยพระครูวิจิตรพัฒนากรณ์ หรือ พระครูบาเมธี ฐมฺมเมธี เจ้าอาวาส วัดพระธาตุแห่งนี้ถือเป็นวัดที่มีการรวบรวมยอดงานศิลปะ และการจำลองงานศิลป์ชิ้นยอดของล้านนา จากหลากหลายจังหวัดทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศรวมไปถึงศิลปะของสิบสองปันนาในมณฑลยูนนานประเทศจีน อีกด้วย

วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี สร้างขึ้นจากแรงผลักดันของพระครูบามนตรี ธรรมเมธี เจ้าอาวาส และเป็นผู้ที่มีฝีมือเก่งกาจในด้านงานศิลปะล้านนา ไม่ว่าจะเป็นการหล่อพระพุทธรูป งานปูนปั้นแบบต่าง ๆ เห็นเด่นเป็นสง่าก็คือ พระพุทธไสยาสน์ เป็นพุทธศิลป์แบบพม่าขนาดยาว พระเกตุมาลาวยาวจรดถึงพระบาท มีความยาว 85 เมตร ที่สร้างด้วยปูนปั้น (<http://www.moohin.com>)

จะเห็นได้ว่าเนื่องด้วยความเจริญด้านการคมนาคมจึงทำให้มีความสะดวกที่จะเดินทางไปศึกษารูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เช่น ในกรณีการสร้างพระพุทธรูปที่เป็นศิลปะแบบพม่าขนาดใหญ่ ในล้านนาที่เป็นการจำลองพระนอน “เขตต์ลยง เมืองหงสาวดี ประเทศพม่า” ซึ่งเป็นการก่อสร้างขึ้นมาโดยช่างที่มาจากประเทศพม่า เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีปัจจัยด้านการคมนาคมที่ส่งผลต่อการรูปแบบการสร้าง เพราะการได้เดินทางไปสัมผัสหรือเห็นของที่ยิ่งใหญ่เช่นนี้จึงเกิดความประทับใจและนำรูปแบบที่รับรู้มาสร้างโดยไม่ได้คำนึงถึงว่าจะเป็นพุทธศิลป์แบบล้านนาที่นิยมทำกันหรือไม่ จึงแตกต่างจากอดีตอย่างมากเพราะไม่มีปรากฏการณ์ในลักษณะนี้ในอดีต จะมีลักษณะเพียงการส่งอิทธิพลทางศิลปะหรือการมีส่วนคล้ายเท่านั้น และด้วยการอาศัยปัจจัยด้านการสื่อสารที่เจริญก้าวหน้า ทำให้มีการจัดทำ เอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ และการสื่อสารในทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือการทำเว็บไซต์ ทางอินเทอร์เน็ต ในการบอกบุญหรือโฆษณากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่อยู่อย่างมากมาย และมีแนวโน้มที่จะมีรูปแบบใหม่ในการสื่อสารที่กว้างขวางและเข้าถึงกลุ่มคนต่าง ๆ อย่างครอบคลุมและทั่วถึง อีกทั้งยังไม่จำกัดทั้งด้านเวลาและการสื่อสารด้านภาษา ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีปัจจัยด้านการสื่อสารที่ส่งผลอย่างมากในทุกด้าน และมีแนวโน้มมากยิ่งขึ้น

#### สรุปปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคม

อดีต ด้วยการขาดความเจริญและพัฒนาการทั้งด้านการสื่อสารและคมนาคม ทำให้การติดต่อหรือสื่อสารกันในแต่ละท้องถิ่นเป็นไปด้วยความยากลำบาก และนับเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างมากทำให้ต้องใช้ระยะเวลาอย่างยาวนาน ในการที่จะสร้างหรือบูรณะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านการสื่อสารและการคมนาคมที่สะดวกสบาย เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพอย่างมาก ต่อการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ และมีรูปแบบใหม่ ๆ ที่ส่งผลในทุกด้านในการเข้าถึงกลุ่มคนกับพื้นที่ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ครอบคลุม อีกทั้งยังไม่มีการจำกัดทั้งด้านเวลา ภาษา และยังมีแนวโน้มมากยิ่งขึ้น

## 7) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี

(1) ปัจจัยด้านเทคโนโลยีในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) ในอดีตความรู้เรื่องการก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่ของล้านนา จะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากอาณาจักรอื่นที่เจริญกว่า เพราะการก่อสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาต้องอาศัยความรู้และวิทยาการขั้นสูงจึงจะสามารถสร้างขึ้นมาได้ ซึ่งอาณาจักรที่เจริญและมีความรู้ในด้านเทคโนโลยีขั้นสูงคือ อาณาจักรพุกาม ซึ่งมีการก่อสร้างศาสนวัตถุขนาดใหญ่ไว้อย่างมากมาย และเป็นที่ยอมรับกันในวงวิชาการว่าได้ส่งอิทธิพลทางวัฒนธรรมทั้งด้านเทคนิคและแนวความคิดแก่อาณาจักรอื่น ๆ และถือว่าเป็นศูนย์กลางทางศิลปวิทยาการทางพระพุทธศาสนา สืบต่อมาจากอินเดีย ซึ่งในขณะนั้นได้ถูกพวกมุสลิมเข้าครอบครองและทำลายพระพุทธศาสนาให้สูญสิ้นไปจากอินเดีย

เกรียงไกร เกิดศิริ (2551: 33, 35) จากหนังสือพุกาม การก่อรูปของสถาปัตยกรรมจากก้อนอิฐแห่งศรัทธา ระบุว่า อิฐเป็นวัสดุก่อสร้างที่สำคัญที่เก่าแก่มากที่สุดชนิดหนึ่งในประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ สันนิษฐานว่ามีใช้ครั้งแรกโดยชาวอินโดอารยันในเอเชียกลาง และแพร่หลายออกไปในเวลาต่อมา ซึ่งในภาษาพม่าเรียกว่า “อิต (Uti)” ซึ่งรับมาจากภาษาบาลีว่า “อิฐฐกา (Itthaka)” แปลว่าก้อนดินเผา และคำว่าอิฐถูกใช้ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย เขมร เป็นต้น อย่างไรก็ตามเชื่อว่าอาณาจักรพุกามเรียนรู้วิธีการใช้อิฐก่อสร้างศาสนสถานมาจากอินเดีย เนื่องจากมีคำเรียกอาคารทางศาสนาที่สร้างด้วยอิฐว่า “กุลา กยอน (Kula Kyon)” หมายความว่าสิ่งก่อสร้างตามแบบอินเดีย สถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างขึ้นอย่างใหญ่โตและมากมายในเมืองพุกาม ล้วนแต่ก่อสร้างด้วยอิฐ จึงต้องตกแต่งผิวนอกด้วยการฉาบปูน และปั้นปูนเป็นลวดลายประดับ เพื่อป้องกันไม่ให้โครงสร้างก่ออิฐ และวัสดุเชื่อมประสานที่อยู่ภายในผุเปื่อยจากสภาพดินฟ้าอากาศ รวมทั้งเป็นการตกแต่งเพื่อความงดงาม ปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลองค์ประกอบและสัดส่วนที่แน่นอนของการผสมปูนฉาบผิวรวมไปถึงปูนสำหรับปั้นประดับ แต่ส่วนผสมหลักที่ทราบคือ ดินขาวที่ได้จากการเผาแคลเซียมด้วยความร้อนสูงจนกลายเป็นปูนขาว ผสมกับกาวหนังสัตว์ กากน้ำตาล ทรายละเอียด และเส้นใยต่างๆผสมตามสัดส่วนเฉพาะตัว มีจารึกที่ อานันดา กุ๊ปญา กล่าวว่าการบูรณะอาคารในพุทธศตวรรษที่ 24 ระบุถึงการกลั่นปูน 1,500 หน่วย กากน้ำตาล 1,500 หน่วย และกาวหนังควาย 100 ตัว ใช้เป็นส่วนผสมปูนฉาบผิว แม้ว่าจะเป็นจารึกที่มีอายุอ่อนกว่าสมัยพุกาม แต่ส่วนผสมดังกล่าวคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพราะเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อเนื่องกันมานั่นเอง แหล่งวัตถุดิบสำคัญที่ใช้เป็นส่วนผสมของปูน คือ เมืองมุชิฟัว (Muchipuiw) ซึ่งทำการผลิตน้ำตาลโตนด หินปูน (Lime Stone) และดินขาว (Gypsum) แล้วส่งเข้ามายังเมืองพุกามเพื่อใช้เป็นส่วนประกอบในการทำปูนปั้นสำหรับก่อสร้างอาคาร

จากหลักฐานที่เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ แสดงถึงหน่วยการใช้ วัสดุดิบ เพื่อนำมาผลิตเป็นปูนปั้นที่ใช้ในการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่ต่าง ๆ ทำให้สามารถ ประเมินจากขนาดของความต้องการว่าเป็นระดับการใช้ที่เทียบเท่ากับการผลิตในระดับ อุตสาหกรรม แต่ในสมัยโบราณต้องใช้การผลิตโดยแรงงานมนุษย์หรือสัตว์ และปราศจาก เทคโนโลยีที่จะผลิตในลักษณะที่เป็นอุตสาหกรรม ซึ่งขบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ก็ใช้เวลาเป็น อย่างมาก จึงทำให้เห็นภาพของการต้องใช้ เวลา แรงงาน อย่างมหาศาลในการจะทำให้กระบวนการ สร้างสิ่งปลูกสร้าง หรือศาสนวัตถุขนาดใหญ่ในทางพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลงได้

(2) ปัจจัยด้านเทคโนโลยีในปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-2555) ด้วยความเจริญ ทางด้านเทคโนโลยีในปัจจุบันส่งผลอย่างมากและในทุกด้านต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาด ใหญ่ โดยมีข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้า การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการเข้าไปสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วม ดังนี้

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นาย วรวัฒน์ เขียวดีบ อายุ 34 ปี ที่อยู่ 61/3 หมู่ที่ 10 ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สัมภาษณ์ ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2555 การศึกษาปริญญาตรี อาชีพหลักช่างผู้สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ และเป็นเจ้าของ โรงหล่อกุลวัฒนา บ้านแม่ปูกา ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีฐานะเป็นช่าง ผู้สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการศึกษาด้านพุทธศิลป์ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคภาคพายัพ ระยะเวลาและ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยด้าน เทคโนโลยีในปัจจุบันที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ว่า การออกแบบองค์ พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในปัจจุบันมีการใช้คอมพิวเตอร์ในการออกแบบและกำหนดสัดส่วน และรูปแบบทางศิลปกรรม มีการใช้หลักการคำนวณการรับน้ำหนักของโครงสร้างซึ่งเป็นระบบ ทางวิศวกรรมแบบเดียวกับที่ใช้กับอาคารขนาดใหญ่ทั่วไป

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นายวุฒิกร น้อยเงิน อายุ 47 ปี ที่อยู่ 95 หมู่ 12 ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน สัมภาษณ์ ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2555 การศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง อาชีพหลักช่างผู้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มีฐานะเป็นนายช่าง ผู้ปั้นพระพุทธรูปปูนปั้นสำนักสงฆ์วัดบ้านหาง (ดอยทุ่งปล่อง) ตำบลหาง อำเภอบึง จังหวัด เชียงราย วัดขนาดหน้าตัก 8 เมตร(พระพุทธรูปสองสี) ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจาก การศึกษาด้านพุทธศิลป์ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคภาคพายัพ ระยะเวลาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 10 ปี ได้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับปัจจัยด้านเทคโนโลยีในปัจจุบันที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ว่า การ

สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันไม่มีการสร้างด้วยวัสดุปูนดำแบบโบราณอีกต่อไป แต่จะใช้วิธีการสร้างด้วยระบบคอนกรีตเสริมเหล็ก อิฐที่นำมาก่อสร้างเป็นวัสดุอย่างหนึ่งที่จัดหา มาได้อย่างสะดวกด้วยการจัดซื้อมาได้เลย มีการใช้น้ำยาหรือสารเคมีต่าง ๆ มาผสมกับปูนซีเมนต์ เพื่อคุณสมบัติต่าง เช่น กันซึม กันน้ำ และทำให้คอนกรีตประสานตัวกันได้ดีขึ้น รวมถึงมีคอนกรีต ชนิดพิเศษที่แข็งตัวได้ในน้ำ ซึ่งทำให้สร้างได้ใหญ่กว่าและแข็งแรงกว่าในอดีต รวมทั้งมีการใช้น้ำยาผสมซีเมนต์เพื่อทำให้ปูนซีเมนต์มีลักษณะคล้ายกับปูนปั้นแบบโบราณที่เหนียวและสามารถปั้นขึ้นรูปได้ง่ายทำให้สามารถสร้างพระพุทธรูปได้อย่างหลากหลายอิริยาบถและรูปแบบต่าง ๆ เช่น ยืน หรือปางยกพระหัตถ์ และยังมีผลให้การสร้างได้ถูกต้องและมีสัดส่วนที่งดงาม รวมทั้งมีวัสดุสมัยใหม่อีกหลายชนิดที่นำมาใช้ตกแต่งองค์พระเช่นการใช้แก้วหล่อ หินสีต่าง ๆ ให้สวยงามมากขึ้น หรือการใช้สีทองคำและสีอื่น ๆ ที่คุณสมบัติพิเศษในการทาองค์พระให้สวยงามเหมือนการ ปิดทองคำเปลวแบบโบราณ ซึ่งทำให้ลดค่าใช้จ่ายลงได้มาก

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นาย สุทัศน์ เหล็กศรีสืบ อายุ 43 ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 5 ตำบลสบก้อ อำเภอสว่าง จังหวัดเชียงราย สัมภาษณ์ ณ วันที่ 10 กรกฎาคม 2555 การศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพอาชีวศึกษา ช่างปั้นงานประติมากรรม และลวดลายประดับ พุทธสถานฐานะเป็นผู้ที่มีจิตศรัทธา และเป็นช่างผู้ร่วมปั้นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ของสำนักสงฆ์ วัดดอยทุ่งปล่อง ตำบล หงาว อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดเชียงราย ได้รับการถ่ายทอดการสร้างพระจากการ ศึกษา ทำงาน และเป็นช่างผู้มีความรู้ในการผลิตและใช้ปูนดำแบบโบราณ ระยะเวลาและ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 24 ปี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยด้าน เทคโนโลยีในปัจจุบันที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ว่า การใช้ปูนดำแบบ โบราณจะนิยมใช้ในการปั้นตกแต่งเป็นลวดลายประดับอาคารและศาสนสถานโดยทั่วไปแต่มีความ นิยมน้อยมาก เพราะความยุ่งยากในการผลิตและไม่สามารถควบคุมคุณภาพได้

และจากการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ด้วยปัจจัยทางเทคโนโลยี ที่เจริญขึ้นทำให้มีการสร้างพระพุทธรูปบนภูเขาสูงหรือในท้องที่ที่อยู่ห่างไกลได้มากขึ้น โดยอาศัย ยานพาหนะขนส่งวัสดุก่อสร้างขึ้นไปแทนกำลังคน ทำให้ก่อสร้างได้อย่างรวดเร็วขึ้น และใช้กำลัง แรงงานคนน้อยลงเมื่อเทียบกับอดีต เช่นกรณีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 8.40 เมตร สำนักสงฆ์วัดพระธาตุดอยตอง บ้านตอง ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย หรือ ดำเนินการก่อสร้างพระพุทธรูปนิมิตหทัยนเรศวร (พระเจ้าหายเมือง) พระพุทธรูปปูนปั้น ขนาด หน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแดง อำเภอเวียงแหง จังหวัด และการสร้าง พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่วัดพระธาตุสร้อยทอง บ้านจำบอน ตำบลดอยลาน อำเภอเมือง

จังหวัดเชียงราย ซึ่งล้วนสร้างบนภูเขา และในพื้นที่ห่างไกลทั้งสิ้นซึ่งในอดีตไม่สามารถที่จะสร้างขึ้นมาได้เลย

#### สรุปปัจจัยด้านเทคโนโลยี

อดีต ด้วยการขาดเทคโนโลยีที่เหมาะสม ล้วนมีความจำเป็นที่จะต้องรับวัฒนธรรมจากแหล่งอื่น ที่มีองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เจริญกว่าซึ่งก็คือ อาณาจักรพุกาม เพื่อเข้ามาพัฒนากระบวนการสร้างสิ่งปลูกสร้าง หรือศาสนวัตถุขนาดใหญ่ในทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ เพราะกระบวนการดังกล่าวด้วยความต้องการวัตถุดิบจำนวนมาก และเทคโนโลยีอย่างสูง ในการที่จะทำให้สำเร็จลงได้

ปัจจุบัน การก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ยังคงการพึ่งพาเทคโนโลยีและองค์ความรู้จากแหล่งที่เจริญกว่า เช่นเดียวกับอดีต แต่มาจากแหล่งที่แตกต่างกัน เพราะในปัจจุบันการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่มาจากหลายแหล่ง ซึ่งเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ อีกทั้งเทคโนโลยีต่างๆที่ใช้ มีประสิทธิภาพสูงมากกว่าในอดีต ส่งผลให้การสร้างสามารถทำได้ง่ายไม่มีข้อจำกัด

#### 8) ปัจจัยด้านการเมือง

(1) ปัจจัยด้านการเมืองในยุคก่อนล้านนา และยุคล้านนา (พ.ศ. 1839-2500) ในอดีตการเมืองเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปด้วยเช่นกัน โดยมีข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้า ดังนี้ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอดีตนั้นล้วนสร้างด้วยจุดประสงค์ในด้านการเมืองการปกครองทั้งสิ้น เพราะผู้นำหรือกษัตริย์ในอดีตไม่ว่าจะเป็นอาณาจักรใดที่นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องแสดงออกถึงพระบรมเดชานุภาพของพระองค์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง และขนาดความใหญ่โตก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนความต้องการที่จะสื่อออกไปถึงพระราชอำนาจที่สูงส่งที่หวังผลเพื่อให้เกิดความมั่นคงต่อการเมืองการปกครองของพระองค์เอง รวมถึงในพระราชอาณาจักรอีกด้วยเช่น

ธรรณ ชำรงนาวาสวัสดิ์ (2555: 98-108) จากหนังสือ พม่า: Myanmar Make a Wish ระบุว่าพระมหาเจดีย์มินกุน มณฑลสะกาย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองมัณฑะเลย์ ที่มีแต่ฐานนั้น ใหญ่โตจนน่าทึ่ง โดยมีประวัติว่าสร้างโดยพระเจ้าปดุง เมื่อพ.ศ. 2333 ซึ่งในครั้งแรกวัตถุประสงค์ของการสร้างไว้ 4 ข้อ คือ

- ก. การย้ายเมืองหลวงจากกรุงอังวะไปอมรปุระ
- ข. ขยายอาณาจักรครอบครองดินแดนภาคกลางของพม่า
- ค. ส่งกองทัพตีกรุงรัตนโกสินทร์ ในสงครามเก้าทัพ
- ง. สร้างพระมหาเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก

ซึ่งในท้ายที่สุดพระเจ้าปะดุงก็ไม่สามารถทำได้สำเร็จ ทั้งการส่งกองทัพเข้ามาตีกรุงเทพ ซึ่งเป็นการแสดงพระราชอำนาจทางโลก และการสร้างพระมหาเจดีย์เมืองมิงกุ้ง ซึ่งเป็นการแสดงพระราชอำนาจทางธรรม จะเห็นได้ว่าการสิ่งที่ใหญ่โตต่าง ๆ เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองและพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์นิยมปฏิบัติกันในอดีต ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวมักจะส่งอิทธิพลให้แก่อาณาจักรอื่น ๆ รวมถึงล้านนาด้วย และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกันระหว่างศาสนากับการเมืองมักจะเป็นเรื่องราวที่ถูกบันทึกไว้คู่กันเสมอ

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช มีฐานะเป็นผู้รู้ มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาแล้ว ทั้งสิ้นหรือเป็นผู้แปลหรือเชี่ยวชาญในอักขระล้านนาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูป และเป็นช่างที่มีประสบการณ์สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ระบุถึงเรื่องดังกล่าวนี้ว่า พระเจ้าปะดุง อ้างว่าพระองค์คือพระโพธิสัตว์ ที่เสด็จลงมาจุติเพื่อตรวจโลก และจัดระเบียบของอาณาจักร การรุกรานกรุงรัตนโกสินทร์นั้น พระองค์อ้างว่าเพื่อจะนำหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนาไปสู่ชุมชนเหล่านี้ เพราะพระองค์มองว่าอาณาจักรอื่น ๆ มีความหย่อนยานทางศีลธรรม เมื่อทำไม่สำเร็จจึงหันไปสร้างพระมหาเจดีย์มิงกุ้ง เพื่อแสดงพระบารมีทางธรรมแทน ซึ่งวัฒนธรรมในรูปแบบนี้มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณที่เกิดขึ้นในอินเดีย และส่งต่อไปกับอาณาจักรต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่าการสร้างสิ่งที่ใหญ่โตหรือแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นลักษณะหนึ่งทางวัฒนธรรม ที่กษัตริย์จะทรงปฏิบัติเพื่อสะท้อนคติความเชื่อแบบ “ธรรมราชา” ตามหลักทางพุทธศาสนา และยังเป็นสิ่งหนึ่งที่มีผลต่อการเมืองการปกครองในอดีตด้วยเช่นกัน

(2) ปัจจัยด้านการเมืองในปัจจุบัน (พ.ศ. 2500-2555) ปัจจุบันสถาบันทางการเมืองจะไม่มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนา เช่นในอดีต เพราะการเมืองการปกครองในล้านนาได้เข้าร่วมเป็นชาติไทย ไม่มีลักษณะเป็นรัฐอิสระดังเช่นอดีต ปัจจัยโดยตรงที่เกิดจากสถาบันการเมืองนั้นอาจกล่าวได้ว่าไม่มีบทบาทที่สำคัญอีกต่อไป แต่มีลักษณะที่เกี่ยวข้องเนื่องด้านวัฒนธรรมโดยอ้อมนั้นดังนี้

มูลนิธิการศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาภูมิภาค กลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (2555: 1) ระบุว่า การสร้างพระพุทธรูปนิมิตหทัยเรศวร (พระเจ้าหมายเมือง) พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดหน้าตัก 6.50 เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ บ้านหลักแต่ง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ที่สร้างขึ้น เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.

2551 ซึ่งดำเนินการก่อสร้างโดยมูลนิธิการศึกษาและเผยแพร่วรรสารพระพุทธศาสนาภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ร่วมกับประชาชนผู้มีกุศลศรัทธา

นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงแนวเขตแดนของแผ่นดินไทย เพื่อหวังผลให้เป็นปัจจัยด้านการเมืองในด้านความมั่นคงหรือการอ้างสิทธิในดินแดน เพราะมีการก่อสร้างขึ้นมาด้วยรูปแบบทางศิลปะและวัฒนธรรมที่เป็นพุทธศิลป์ของล้านนาอย่างชัดเจน ในส่วนของการสร้างนั้นสถาบันทางการเมืองไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านปัจจัยทางการเมืองส่งผลให้ไม่มีบทบาทโดยตรงที่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาในปัจจุบัน มีลักษณะเป็นเพียงบทบาททางอ้อม

#### สรุปปัจจัยด้านการเมือง

อดีต สิ่งที่เป็นภาพลักษณ์หรือตัวแทนทางวัฒนธรรมของชาติ คือศาสนา และสถาบันการเมืองการปกครองหรือกษัตริย์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และต่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทั้งสองสถาบันจึงเป็นผู้นำสร้างอัตลักษณ์ต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม ที่มีความสำคัญในการที่จะทำให้มีการดำรงอยู่ และเป็นที่ยอมรับของทุกคนในชุมชนและของระบบวัฒนธรรมอื่น ๆ และการสร้างศาสนสถานที่ใหญ่โตหรือการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ก็คือกระบวนการพัฒนาทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เพื่อให้มีความยิ่งใหญ่สมบูรณ์และเจริญของยิ่งขึ้นไปของวัฒนธรรม

ปัจจุบัน การเมืองการปกครองได้เปลี่ยนรูปแบบไปจากอดีต การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่มีลักษณะเป็นตัวแทนและแสดงขอบเขตทางวัฒนธรรมของชาติมากกว่าจะสะท้อนความสัมพันธ์เช่นในอดีต แต่ยังคงมีนัยยะแฝงที่หวังผลทางการเมืองการควบคุมจริยธรรมและสร้างอัตลักษณ์เพื่อความภาคภูมิใจของคนในชาติ ซึ่งเป็นลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปของปัจจัยทางการเมือง

### ตอนที่ 3 ข้อสรุปที่ได้จากการค้นพบ

3.1 ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3.2 คติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

โดยมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอนดังนี้

### 3.1 ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อดีตการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนานั้นมีการสร้างมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญชัย เช่นพระเจ้าตาเขียว พระนอนวัดป่าเกร็ดถี่ หรือ พระเจ้าบอเกลื้อ เป็นต้น สมัยล้านนาการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่สำคัญมาก คือ พระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา และพระปูนปั้นขนาดใหญ่อีกหลายองค์ เช่น พระนอนขอนม่วง และการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในยุคนี้เป็นเรื่องของผู้ที่บุญบารมีซึ่งเป็นเรื่องของพระมหากษัตริย์เรื่องที่เกินกำลังของสามัญชนและนิยมสร้างไว้ในที่มีสิ่งมงคล

ปัจจุบันการมีวัสดุอุปกรณ์และวิธีการสร้างแบบสมัยใหม่เข้ามาทำให้สร้างได้ง่ายขึ้นใหญ่โตขึ้นและมีรูปแบบที่หลากหลาย นิยมสร้างไว้กลางแจ้ง คนสามัญชนหรือกลุ่มชนต่าง ๆ ก็สามารถสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้ มีการสร้างขึ้นมาใหม่อย่างมากมาในปัจจุบัน

### 3.2 คติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

#### 3.2.1 สรุปคติ ในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อดีต ล้านนานำเอาพุทธประวัติมาเป็นส่วนหนึ่งคติของการสร้างพระพุทธรูป คือการเขียนเป็นตำนานอันศักดิ์สิทธิ์สอดคล้องกับเรื่องเล่าท้องถิ่น เพื่ออธิบายความเป็นเหตุเป็นผลในการสร้างอันเป็นที่มาของพุทธลักษณะ และเหตุแห่งการสร้างพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่โต โดยเชื่อมโยงว่าเป็นการสร้างบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์หรือผู้มีบุญญาธิการ หรือเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ ซึ่งวัตถุประสงค์เพื่อสืบพระอายุศาสนา และแสดงถึงความเจริญที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน

ปัจจุบัน คติต่าง ๆ ในการสร้างยังคงได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีตรวมทั้งมีการนำคติในชุมชนมาเป็นแนวทางในการสร้าง และมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มากขึ้นและไม่จำกัดอยู่ในกลุ่มชนใด ๆ เหมือนในอดีต นิยมสร้างกลางแจ้ง หรือบนภูเขา โดยการใช้คติการสร้างแบบจักรวาลวิทยาหรือไตรภูมิ ซึ่งเป็นคติที่เปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากอดีต

#### 3.2.2 สรุปความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อดีต ล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับสถานะต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า รวมถึงสาวะของพระบรมสารีริกธาตุและหลักการตามพระธรรมคำสอนทั้งนี้เพื่อแสดงสถานะที่เหนือธรรมดาของพระพุทธองค์ เป็นสิ่งระลึกถึงความดีงามทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของ

พระพุทธศาสนา ซึ่งยังสะท้อนความเชื่อเรื่องการได้รับอานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ของการสร้าง นอกจากนี้ ความสำคัญของพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นให้เป็นหลักบ้านหลักเมืองแสดงถึงความเจริญทางศีลธรรม ทางเศรษฐกิจและศิลปะวิทยาการ ของชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีประเพณีความเชื่อหลายประการ เช่น การสรงน้ำพระพุทธรูป การถวายผ้ากฐิน การถวายข้าวรับใช้พระพุทธรูป การล้างหน้าพระพุทธรูป การก่อไฟผิงไฟให้พระพุทธรูป ความเชื่อเกี่ยวกับอภินิหาร และอาเพศต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชน

ปัจจุบัน นอกจากความเชื่อที่สืบทอดมาจากในอดีตแล้ว ยังมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ตามความเชื่อในอานิสงส์ ที่ว่าด้วยการทานของที่ประณีต จะได้รับของอันปราณี และการสร้างสิ่งของที่ใหญ่จะมีอานิสงส์มาก รวมทั้งการสร้างเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว สร้างเพื่อทำลายสถิติ สร้างเพื่อช่วยให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น สร้างเพราะเชื่อว่าชีวิตจะดีขึ้น สร้างแก้บน สร้างเพื่อฉลองโอกาสหรือวาระสำคัญต่างๆ เป็นต้น

### 3.2.3 สรุปการประกอบพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อดีตการประกอบพิธีกรรมเป็นขั้นตอนที่จะทำให้พระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์ มีความเป็นสิริมงคล จะเห็นได้ว่าการประกอบพิธีกรรมนั้นคือการลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ของการเสด็จมาอุบัติหรือเกิดขึ้นในโลกของพระพุทธเจ้าท่านเอง เพื่อให้เป็นที่ยอมรับครอบคลุมในทุกด้านของสังคม จึงมีการทำพิธีทั้งของพุทธ พราหมณ์ และผี และต้องประกอบพิธีกรรมอย่างความเคร่งครัดของผู้ร่วมพิธี เพื่อให้พิธีกรรมนั้นสร้างความศักดิ์สิทธิ์อย่างสูงสุดกับพระพุทธรูป

ปัจจุบันพิธีกรรมต่าง ๆ ในการสร้างพระพุทธรูปนั้นยังคงได้รับการสืบทอดมาจากอดีตอย่างครบถ้วน และยังคงเป็นหลักยึดถือในการประกอบพิธีกรรมอย่างสมบูรณ์ รวมทั้งการเลือกฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรม เพียงแต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อยในแต่ละท้องถิ่นของล้านนา และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย อีกทั้งความเคร่งครัดของผู้ประกอบพิธีกรรมอาจจะน้อยลงกว่าในอดีต

### 3.2.4 สรุปวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อดีต การก่อสร้างมีข้อจำกัดในหลายด้านทั้งขั้นตอนที่ยุ่งยากในการจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการก่อสร้างรวมทั้งเทคนิควิธีการ และยังคงคำนึงถึงความสามารถเชิงช่าง แรงงาน และสภาพดินฟ้าอากาศ ด้วยปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้การก่อสร้างต้องใช้ระยะเวลานาน ใช้ทุนทรัพย์มาก และทำให้พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สร้างออกมาอาจไม่มีความถูกต้องหรือสวยงามตามหลักสรีระศาสตร์มากนัก รวมทั้งในอดีตยังนิยมสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ไว้ในอาคารหรือมีสิ่งมุงบังเพื่อ

ปกป้องให้องค์พระมีความแข็งแรงอยู่ได้อย่างยาวนาน ดังนั้นในอดีตจึงมีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่บ่อย

ปัจจุบัน จะใช้เทคนิควิธีการสร้างที่ได้รับอิทธิพลทั้งจากอดีต และประยุกต์การสร้างการใช้วัสดุตามสมัยนิยม มีข้อจำกัดทางเทคนิคและวิธีการก่อสร้างน้อยลงกว่าในอดีตจึงทำให้สามารถใหญ่โตมากกว่า รวมถึงการสร้างได้ถูกต้องสวยงามตามหลักทางสรีระและพุทธศิลป์ มีการสร้างได้หลายรูปแบบ ทั้งนั่ง ยืน เดิน รวมทั้งมีการใช้วัสดุทันสมัยในการตกแต่งมากขึ้น เช่นใช้สีสีทองคำ แก้วหล่อ มีความนิยมที่จะสร้างไว้กลางแจ้ง หรือบนภูเขา ทำให้มีความนิยมที่สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มากขึ้นและหลากหลายรูปแบบทั่วภูมิภาคล้านนา

### 3.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

3.3.1 สรุปการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีปัจจัยที่สำคัญสามารถแบ่งออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้

#### 1) ปัจจัยด้านภูมิประเทศ

อดีต การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่พบในช่วงก่อนและในยุคอาณาจักรล้านนา จะมีการสร้างในแหล่งที่เป็นศูนย์กลางทางชุมชน โบราณ ที่มีภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบทั้งสิ้น

ปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิประเทศอย่างชัดเจน เพราะนอกจากจะสร้างในที่ราบหรือเขตเมืองโดยทั่วไปแล้ว การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบันยังมีความนิยมที่จะสร้างบนภูเขา หรือในเขตพื้นที่ในชนบทหรือหัวเมืองต่าง ๆ ด้วย

#### 2) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร

อดีต ในช่วงสมัยก่อนล้านนา และสมัยล้านนาซึ่งมีจำนวนประชากรอยู่น้อย และมีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เฉพาะในพื้นที่ชุมชนที่มีความหนาแน่นสูง ชุมชนที่มีฐานะเป็นเมืองหลวง หรือหัวเมืองขนาดใหญ่ เพราะเหตุผลสำคัญคือต้องการสร้างให้เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเป็นศูนย์กลางทางศาสนาของชุมชนรวมทั้งศูนย์รวมจิตใจของคนในอาณาจักร

ปัจจุบัน การเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นเหตุผลในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ เช่นเดียวกับเหตุผลในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่แบบโบราณ เพราะเมื่อชุมชนมีการขยายตัวหรือความหนาแน่นของประชากร ก็จะมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั่นเอง

### 3) ปัจจัยด้านผู้นำ

อดีต การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ นั้นจะเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ หรือผู้นำชั้นสูงของสังคม เพราะถือว่าเป็นเรื่องยิ่งใหญ่มาก เกินกำลังที่สามัญชนคนทั่วไปจะพึงกระทำได้โดยลำพัง อย่างไรก็ตามในช่วงปลายยุคสมัย การจำกัดเรื่องการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์โดยตรงนั้นก็เริ่มปรับเปลี่ยนไปสู่ ผู้นำในระดับเมือง หรือชุมชนมากขึ้น

ปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สถาบันกษัตริย์ หรือผู้นำชั้นสูง ชุมชนเช่นในอดีตอาจไม่มีมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงแต่อาจมีส่วนร่วมในลักษณะการนำโอกาสสำคัญ ต่างที่เกี่ยวข้องมาเป็นเหตุของการสร้างเช่นการฉลองการครองสิริราชสมบัติเป็นต้น เพราะการก่อสร้างเป็นการกระทำโดยพระเถระ และผู้นำชุมชน รวมทั้งศรัทธาในชุมชนเป็นส่วนใหญ่

### 4) ปัจจัยด้านการศึกษา

อดีต สังคมล้านนาในอดีตทั้งตั้งแต่ก่อนล้านนาและในยุคตอนต้นของล้านนา การศึกษายังไม่แพร่หลาย ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ในยุคนั้นการศึกษายังไม่มีความจำเป็นมากนักต่อความเป็นอยู่หรือการดำรงชีพในสังคมแบบเกษตรกรรม มีการดำรงชีวิตแบบพอเพียง การศึกษาจึงมีลักษณะที่จำกัดและอยู่ในแวดวงของคนบางกลุ่ม เช่นชนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครอง ต่อมาเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ก็เริ่มมีการศึกษาที่เป็นระบบและแพร่หลายมากขึ้น มีผลทำให้ประชาชนคนทั่วไปเริ่มได้รับการศึกษาที่ดีขึ้น จึงเริ่มส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะเริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่โดยกลุ่มคนหรือประชาชนทั่วไปมากขึ้น เพราะเมื่อได้รับการศึกษาทำให้ประชาชนต่างสามารถพัฒนาองค์ความรู้ และมีพัฒนาการ มีโอกาสทางสังคมมากขึ้น

ปัจจุบัน การศึกษามีระบบหรือรูปแบบที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ทั้งด้านรูปแบบและวิธีการรวมทั้งสามารถก่อสร้างด้วยการนำหลักวิชามาวิเคราะห์ ออกแบบ คำนวณ ประยุกต์การก่อสร้างโครงสร้างขนาดใหญ่ รวมถึงหลักการใช้วัสดุต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการทำงาน และเทคนิควิธีการทำเป็นจำนวนมากเช่นการหล่อพิมพ์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากต่อการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่

### 5) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

อดีต การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอดีตนั้น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยหลักที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการสร้างเพราะพระพุทธรูปขนาดใหญ่ต้องใช้ทุนทรัพย์ ในการก่อสร้าง เพราะการต้องใช้วัสดุอุปกรณ์จำนวนมาก การจ้างแรงงาน เพื่อให้การก่อสร้างสำเร็จได้ ดังนั้นในการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอดีตจึงมีจำนวนน้อยเพราะเหตุผลด้านปัจจัยทาง

เศรษฐกิจ เพราะในสมัยโบราณผู้ที่จะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่จะสร้างได้คงมีแต่กษัตริย์หรือผู้นำชั้นสูงในสังคม

ปัจจุบัน ปัจจุบันเศรษฐกิจยังเป็นปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกับอดีตเพราะถึงแม้จะมีความเจริญก้าวหน้า และมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย ในการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในปัจจุบันก็ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมาก ในการก่อสร้าง เพราะเหตุผลด้านช่างผู้สร้างจะมีลักษณะพิเศษ มีจำนวนน้อย และมีอัตราค่าจ้างที่ค่อนข้างสูง เพราะเป็นการก่อสร้างในลักษณะพิเศษและ ถือว่าเป็นงานศิลปะชั้นสูง จึงมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง

จึงนับได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

#### 6) ปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคม

อดีต จากสภาพบ้านเมืองและสังคมของล้านนาในอดีตนั้น มีการตั้งบ้านเมืองเป็นหลักแหล่ง และประกอบอาชีพแบบสังคมเกษตรกรรม ผลผลิตต่าง ๆ เพียงพอแก่การยังชีพในชุมชน การผลิตไม่มุ่งเน้นด้านการค้าขาย จึงเป็นผลให้มีความจำเป็นน้อยมากที่จะต้องสื่อสารและคมนาคมติดต่อกันมากนัก ประชาชนส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชุมชน จากปัจจัยดังกล่าวทำให้การติดต่อสื่อสารและการคมนาคมจึงไม่มีความเจริญก้าวหน้า หรืออาจกล่าวได้ว่าค่อนข้างล่าช้า เป็นสภาพการณ์ที่ไม่ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ของล้านนา

ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านการสื่อสารและคมนาคมในยุคปัจจุบัน ส่งผลให้การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่บางองค์เป็นผลมาจากปัจจัยด้านนี้ เช่น ความเจริญด้านคมนาคม โดยมีการสร้างเส้นทางต่าง ๆ เชื่อมต่อในทุกภูมิภาคเป็นผลให้มีการเดินทางเป็นจำนวนมากและสะดวกสบาย จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เช่นนี้เพื่อให้ผู้ที่เดินทางผ่านไปมาจะได้มีโอกาสเดินทางขึ้นไปสักการะองค์พระ ซึ่งทำให้ชุมชนมีความเจริญที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่มีมากขึ้น และความเจริญด้านการสื่อสารทำให้มีการผลิตเว็บไซต์ หรือสื่อต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เป็นการเผยแพร่ข้อมูลสู่สังคมในวงกว้างและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับประชาชนทั่วไป

#### 7) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี

อดีต มีข้อจำกัดในทางเทคโนโลยีมากมาย ทั้งในด้านผลิตวัสดุอุปกรณ์ เทคนิควิธีการในการก่อสร้าง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ไม่สามารถทำได้โดยง่าย

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ทั้งด้าน รูปแบบ

วิธีการ และการลดการใช้แรงงานมนุษย์ และระยะเวลาการก่อสร้าง ทำให้การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่สามารถสร้างกันได้อย่างสะดวกและแพร่หลายมากขึ้น ตามความต้องการที่เกิดขึ้น

#### 8) ปัจจัยด้านการเมือง

อดีต สถาบันด้านการเมืองที่มีหน้าที่การปกครองโดยตรงแล้ว และด้วยเหตุผลในทางการเมืองจำเป็นต้องสร้างสิ่งที่ทำให้มีการยอมรับทั้งคนในสังคมและอาณาจักรอื่น ๆ ซึ่งโดยมากก็คือการสร้างศาสนสถานหรือศาสนวัตถุต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นลักษณะหนึ่งทางที่กษัตริย์จะทรงปฏิบัติเพื่อสะท้อนคติความเชื่อแบบ “ธรรมราชา” ตามหลักทางพุทธศาสนา และยังเป็นการเชื่อมโยงกิจกรรมทางศาสนาและสถาบันทางการเมืองการปกครอง เพื่อเป็นการจัดระเบียบและควบคุมคนในสังคมโดยใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมทางพุทธศาสนา

ปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงมากนัก โดยมากจะทำได้ส่งเสริมศีลธรรมให้สังคมและชุมชนมีความเรียบร้อยและการอยู่ร่วมกันด้วยดีของคนในสังคม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเป้าหมายที่เหมือนกันในอดีต คือต้องการให้เกิดความสงบสุขในสังคม

**3.3.2 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน** นั้นสามารถแบ่งออกเป็น 8 ประเภทดังนี้

##### 1) ปัจจัยด้านภูมิประเทศ

อดีต การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะต้องคำนึงถึงภูมิศาสตร์ที่ตั้งและโดยมากจะเป็นแหล่งที่มีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ซึ่งมีรากฐานเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ และความเจริญหรืออาณาจักร ต่อมามีการจำลองสถานที่จากอินเดียสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เพื่อปรับเปลี่ยนภูมิศาสตร์ของชุมชนให้เป็นแดนพุทธภูมิเพื่อความเป็นสิริมงคลของบ้านเมือง

ปัจจุบัน การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะมีการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิศาสตร์ที่ก่อสร้าง เพราะนิยมสร้างในพื้นที่ชายแดนเพื่อแสดงถึงเขตแดนทางวัฒนธรรมของประเทศ ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ โดยการแสดงออกทางศิลปะที่องค์พระที่เป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เพื่อป้องกันการอ้างสิทธิเหนือดินแดนแห่งนั้นของชนชาติอื่น ๆ

##### 2) ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากร

อดีต การเพิ่มขึ้นของประชากรเกิดจากการอพยพย้ายถิ่น หรือการตั้งถิ่นฐานใหม่ของคนต่างชาติดั้งวัฒนธรรมเข้ามาอยู่ในแผ่นดินล้านนา ด้วยผลจากการทำสงครามระหว่าง

อาณาจักรต่าง ๆ เมื่อมาอยู่ร่วมกันและสภาพบ้านเมืองสงบสุขร่มเย็นขึ้น ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ที่แสดงออกในการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ คือมีอิทธิพลทางศิลปะของวัฒนธรรมอื่น ๆ ปรากฏอยู่ในองค์พระ เช่น การสร้างพระเจ้าหลวng พระประธานวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบัน การอพยพย้ายถิ่นของคนต่างชาติด้วยเหตุผลทางสงครามยังคงมีอยู่ในพื้นที่แนวชายแดนต่าง ๆ ในส่วนของพื้นที่ชั้นในก็มีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากศาสนาอื่น ๆ ส่งผลให้มีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่แสดงออกด้วยอัตลักษณ์ของพุทธศิลป์ของล้านนา เพื่อเป็นการรักษาระบบทางวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นการแสดงขอบเขตหรือพรมแดนทางวัฒนธรรมของชาติให้เข้มแข็งและอยู่คู่สังคมต่อไป

### 3) ปัจจัยด้านผู้นำ

อดีต พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญทางขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างและการบูรณะพระพุทธรูปขนาดใหญ่นั้น นับเป็นหน้าที่ที่สำคัญของสถาบันกษัตริย์หรือผู้นำชั้นสูงที่จะต้องรับผิดชอบถือเป็นธรรมเนียมพึงปฏิบัติ เพราะทั้งสถาบันกษัตริย์และสถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงมาตลอด

ปัจจุบัน ด้วยระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จากการสร้างและการบูรณะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ที่สถาบันกษัตริย์หรือผู้นำชั้นสูงของชุมชนเป็นผู้นำ ก็ได้ลดบทบาทหรือความสำคัญลงไป ไม่มีบทบาทโดยตรงดังเช่นอดีต เพราะผู้นำในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ในปัจจุบัน มีความหลากหลายมากขึ้น คือมีทั้ง สถาบันทางศาสนา มูลนิธิ องค์กรต่าง รวมทั้งเอกชน ก็สามารถเป็นผู้นำในการสร้างได้ โดยไม่ถือว่าเป็นการก้าวล่วงพระราชอำนาจแต่อย่างใด อาจกล่าวได้ว่าระบบทางวัฒนธรรมของชาติเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องร่วมกันรักษาให้อยู่คู่สังคมต่อไป

### 4) ปัจจัยด้านการศึกษา

อดีต การสร้างสรรค์ถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ นั้น จะต้องผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ โดยอาศัยจากแบบอย่างจากอารยธรรมอื่น ๆ ที่เจริญกว่า ซึ่งมีลักษณะทั้งที่เรียกว่าการแพร่กระจายและการลอกเลียนแบบทางวัฒนธรรม โดยการอาศัยปัจจัยด้านการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม การดำรงอยู่และการรักษารวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในทางที่ดี หรือเป็นการยกระดับวัฒนธรรมของชาติให้เป็นระดับอารยธรรมอีกด้วย

ปัจจุบัน ด้วยการศึกษาที่เป็นระบบ แบบแผนที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ ทำให้ปัจจัยทางด้านการศึกษาส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เป็นอย่างมากในทุก ๆ ด้าน สามารถดำรงลักษณะทางพุทธศิลป์ที่ถูกต้องอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างสมบูรณ์ รวมทั้งเกิดการพัฒนาค้นคว้าความรู้และประยุกต์ให้ยกระดับการสร้างให้รูปแบบที่แปลกใหม่ และก้าวตามทันยุคสมัย ตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลก

#### 5) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจนับเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่

อดีต เนื่องด้วยการที่จะสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ขึ้นมาได้ จะต้องเกี่ยวข้องหรือขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจโดยตรง จึงมีความจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ซึ่งโดยมากก็จะผูกขาดอยู่ในชนชั้นสูง เพราะในอดีตกลุ่มชนเหล่านี้ล้วนแต่มีอำนาจทั้งด้านการปกครองและกุมเศรษฐกิจอยู่ในมือ เพราะฉะนั้นการสร้างการบูรณะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ล้วนถูกสร้างและบูรณะด้วยพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นปกครองชั้นสูงต่าง ๆ ทั้งสิ้น

ปัจจุบัน ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีหรือสามารถก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ได้นั้น มีความหลากหลายมากขึ้น คือ มีทั้งสถาบันทางศาสนา มูลนิธิ องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งเอกชนที่เป็นบุคคลธรรมดามากยิ่งขึ้น และวัตถุประสงค์ในการสร้างก็เพื่อหวังผลว่าอานิสงส์ของการสร้างช่วยให้ส่งผลที่ดีในทางเศรษฐกิจอีกด้วย

จะเห็นได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจยังคงมีความสำคัญเช่นเดียวกับอดีตเพียงแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มคนหรือบุคลากรที่เป็นผู้สร้างและเหตุผลและวัตถุประสงค์ของการสร้าง

#### 6) ปัจจัยด้านการสื่อสารคมนาคม

อดีต ด้วยการเดินทางที่ลำบากและการพัฒนาการทั้งด้านการสื่อสารและคมนาคม ทำให้การติดต่อหรือสื่อสารกันในแต่ละท้องถิ่นเป็นไปด้วยความยากลำบาก และนับเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างมากทำให้ต้องใช้ระยะเวลาอย่างยาวนาน ในการที่จะสร้างหรือบูรณะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านการสื่อสารและการคมนาคมที่สะดวกสบาย เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพอย่างมาก ต่อการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ และมีรูปแบบใหม่ ๆ ที่ส่งผลในทุกด้านในการเข้าถึงกลุ่มคน

กับพื้นที่ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ครอบคลุม อีกทั้งยังไม่มีข้อจำกัดทั้งด้านเวลา ภาษา และยังมีแนวโน้มมากยิ่งขึ้น

#### 7) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี

อดีต ด้วยการขาดเทคโนโลยีที่เหมาะสม ล้วนมีความจำเป็นที่จะต้องรับวัฒนธรรมจากแหล่งอื่น ที่มีองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เจริญกว่าซึ่งก็คือ อาณาจักรพุกาม เพื่อเข้ามาพัฒนากระบวนการสร้างสิ่งปลูกสร้าง หรือศาสนวัตถุขนาดใหญ่ในทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ เพราะกระบวนการดังกล่าวด้วยความต้องการวัตถุดิบจำนวนมาก และเทคโนโลยีอย่างสูง ในการที่จะทำให้สำเร็จลงได้

ปัจจุบัน การก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ยังคงการพึ่งพาเทคโนโลยีและองค์ความรู้จากแหล่งที่เจริญกว่า เช่นเดียวกับอดีต แต่มาจากแหล่งที่แตกต่างกัน เพราะในปัจจุบันการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่มาจากหลายแหล่ง ซึ่งเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ อีกทั้งเทคโนโลยีต่างๆที่ใช้ มีประสิทธิภาพสูงมากกว่าในอดีต ส่งผลให้การสร้างสามารถทำได้ง่ายไม่มีข้อจำกัด

#### 8) ปัจจัยด้านการเมือง

อดีต สิ่งที่เป็นภาพลักษณ์หรือตัวแทนทางวัฒนธรรมของชาติ คือศาสนา และสถาบันการเมืองการปกครองหรือกษัตริย์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และต่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทั้งสองสถาบันจึงเป็นผู้นำสร้างอัตลักษณ์ต่างๆทางวัฒนธรรม ที่มีความสำคัญในการที่จะทำให้มีการดำรงอยู่ และเป็นเป็นที่ยอมรับของทั้งคนในชุมชนและของระบบวัฒนธรรมอื่น ๆ และการสร้างศาสนสถานที่ใหญ่โตหรือการก่อสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ก็คือกระบวนการพัฒนาทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เพื่อให้มีความยิ่งใหญ่สมบูรณ์และเจริญของยิ่งขึ้นไปของวัฒนธรรม

ปัจจุบัน การเมืองการปกครองได้เปลี่ยนรูปแบบไปจากอดีต การสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่นั้นมีลักษณะเป็นตัวแทนและแสดงขอบเขตทางวัฒนธรรมของชาติมากกว่าจะสะท้อนความสัมพันธ์เช่นในอดีต แต่ยังคงมีนัยยะแฝงที่หวังผลทางการควบคุมจริยธรรม และสร้างอัตลักษณ์เพื่อความภาคภูมิใจของคนในชาติ ซึ่งเป็นลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปของปัจจัยทางการเมือง